

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

przegląd biblioteczny

Rok założenia 1927

ROCZNIK	74
zeszyt	3

Warszawa 2006

RADA REDAKCYJNA

Elżbieta Barbara Zybert — przewodnicząca, Sabina Cisek, Jerzy Franke
Ewa Głowacka, Elżbieta Gondek, Henryk Hollender, Artur Jazdon,
Maria Lenartowicz, Marek Nahotko, Alina Nowińska,
Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, Jadwiga Sadowska, Marta Skalska-Zlat,
Elżbieta Stefańczyk, Jolanta Stępnia, Jacek Wojciechowski

REDAKCJA

Barbara SOSIŃSKA-KALATA - redaktor naczelny
Marianna BANACKA - sekretarz redakcji
Agnieszka KASPRZYK - tłumaczenie na język angielski
Anna LIS - redakcja techniczna i korekta

Stali współpracownicy: Barbara KORYS - *Przegląd piśmiennictwa krajowego*,
Jacek WOJCIECHOWSKI - *Z lektur zagranicznych*, Hanna ŁASKARZEWSKA
- *Kronika krajowa*, Zdzisław GĘBOŁYS - *Kronika zagraniczna*

Stały dodatek do „Przeglądu Bibliotecznego”

BIBLIOGRAFIA ANALITYCZNA BIBLIOTEKOSNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ

Opracowanie: Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej
Redaktor: Alina NOWIŃSKA

Adres redakcji i wydawcy:
Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7
tel.: (+ 48 22) 827-52-96
e-mail: przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl

Czasopismo dofinansowane ze środków Ministerstwa Nauki i Informatyzacji

*Zawartość „Przeglądu Bibliotecznego” jest cytowana w czasopiśmie
abstraktowym „Library and Information Science Abstracts”*

Wydawnictwo SBP. Warszawa 2006
Nakład 800 egz. Ark. druk. 8, 0. Ark. wyd. 8, 0.
Łamanie: Renard Hawryszko. Druk i oprawa:
Zakład Poligraficzny PRIMUM
Kozerki 17a, 05-825 Grodzisk Mazowiecki, tel. (+ 48 22) 724-18-76

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Rocznik 74

2006

zeszyt 3

TREŚĆ

Artykuły

MARCIN DRZEWIECKI: Współczesne aspekty funkcjonowania bibliotek szkolnych i pedagogicznych w dydaktyce i wychowaniu. Problemy badawcze	297
BARBARA KOTALSKA, TERESA GŁOWACKA: 25 lat istnienia RAMEAU. Bilans i perspektywy	302
MAJA WOJCIECHOWSKA: Ocena skuteczności działalności bibliotek	319
MAŁGORZATA KOWALSKA: Dygitalizacja zasobów bibliotek polskich w świetle badań ankietowych	336
ALEKSANDRA MIKOŁAJSKA: Francuskie biblioteki miejskie BMVR	351
MAŁGORZATA JAGIELSKA: Od „Biuletynu Państwowego Instytutu Książki” i „Biuletynu Instytutu Bibliograficznego” do serii «Prace Instytutu Bibliograficznego» (1946-2006)	360

Sprawozdania

E-włączenie czy e-wyobcowanie? E-inicjatywy bibliotek, archiwów, muzeów i uczelni w walce z alienacją społeczną w Polsce i na świecie. XII Międzynarodowa Konferencja Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego (Kraków, 5-6 czerwca 2006 r.) (<i>Remigiusz Sapa</i>)	377
---	-----

Recenzje i przeglądy piśmiennictwa

Barbara Bieńkowska (przy współpracy Elżbiety Maruszak): <i>Książka na przestrzeni dziejów</i> , Warszawa 2005 (<i>Anna Żbikowska-Migoń</i>)	381
Grażyna Wrona: <i>Polskie czasopisma naukowe w latach 1918-1939</i> . Kraków 2005 (<i>Małgorzata Korczyńska-Derkacz</i>)	384
Marie Foiselle: <i>Gabriel Peignot (1767-1849). Ecrivain et bibliophile</i> . Paris 2003 (<i>Adam Nowak</i>)	388
Bożena Koredczuk: <i>Początki teorii bibliologii. Dictionnaire raisonné de bibliologie (1802-1804) Gabriela Etienne a Peignota</i> . Wrocław 2005 (<i>Dariusz Kuźmina</i>)	391
<i>Biblioterapia w praktyce. Poradnik dla nauczycieli, wychowawców i terapeutów</i> . Red. E. J. Konieczna. Kraków 2005 (<i>Małgorzata Czerwińska</i>)	393
Przegląd piśmiennictwa krajowego (<i>Barbara Koryś</i>)	399
Z lektur zagranicznych (<i>Jacek Wojciechowski</i>)	403
Kronika krajowa (<i>Hanna Łaskarzewska</i>)	409
Kronika zagraniczna (<i>Zdzisław Gębołyś</i>)	413
Wskazówki dla autorów	420

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Volume 74

2006

Number 3

TABLE OF CONTENTS

Articles

MARCIN DRZEWIECKI: Researching Contemporary Aspects of School and Pedagogical Libraries' Function in Teaching and Education.....	297
BARBARA KOTALSKA, TERESA GŁOWACKA: Twenty-Five Years of RAMEAU Development. Evaluation and Perspectives.....	302
MAJA WOJCIECHOWSKA: Evaluation of Library Effectiveness	319
MAŁGORZATA KOWALSKA: Survey Report on Digitization of Polish Library Holdings.....	336
ALEKSANDRA MIKOŁAJSKA: BMVR - French Municipal Libraries	351
MAŁGORZATA JAGIELSKA: From „Biuletyn Państwowego Instytutu Książki” („The Bulletin of Polish Book Institute”) and „Biuletyn Instytutu Bibliograficznego” („The Bulletin of Polish Bibliography Institute”) to the series «Prace Instytutu Bibliograficznego» («The Papers of Polish Bibliography Institute») (1946-2006).....	360

Reports

E-inclusion or e-seclusion? E-initiatives of libraries, archives and museums in fight with social alienation in Poland and abroad. 12 th International Conference of the Institute of Information and Library Science, Jagiellonian University (Cracow, June - 56, 2006) (Remigiusz Sapa)	377
--	-----

Reviews and literature surveys

Barbara Bieńkowska (supported by Elżbieta Maruszak): <i>Książka na przestrzeni dziejów (Books Through the Centuries)</i> , Warszawa 2005 (Anna Zbikowska-Migoń)	381
Grażyna Wrona: <i>Polskie czasopisma naukowe w latach 1918-1939 (Polish scientific journals in the years 1918 to 1939)</i> . Kraków 2005 (Małgorzata Korczyńska-Derkacz)	384
Marie Foiselle: <i>Gabriel Peignot (1767-1849). Écrivain et bibliophile</i> . Paris 2003 (Adam Nowak)	388
Bożena Koredczuk: <i>Początki teorii bibliologii. Dictionnaire raisonné de bibliologie (1802-1804) Gabriela Etienne'a Peignota. (Beginings of the Theory of Bibliology Dictionnaire raisonné de bibliologie (1802-1804) by Gabriel Etienne Peignot)</i> . Wrocław 2005 (Dariusz Kuźmina)	391
<i>Biblioterapia w praktyce. Poradnik dla nauczycieli, wychowawców i terapeutów (Bibliotherapy in Practice. Guidebook for Teachers, Educators and Therapists)</i> . Ed. E. J. Konieczna. Kraków 2005 (Małgorzata Czerwińska)	393
Polish literature survey (Barbara Koryś)	399
Foreign publications (Jacek Wojciechowski)	403
National chronicle (Hanna Łaskarzewska).....	409
Foreign chronicle (Zdzisław Gębołyś).....	413
Guidelines for Authors	420

MARCIN DRZEWIECKI

Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW
e-mail: m.drzewiecki@uw.edu.pl

WSPÓŁCZESNE ASPEKTY FUNKCJONOWANIA BIBLIOTEK SZKOLNYCH I PEDAGOGICZNYCH W DYDAKTYCE I WYCHOWANIU. PROBLEMY BADAWCZE

Prof. zw. dr hab. Marcin Drzewiecki, dyrektor Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego oraz Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej w Warszawie. Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół zagadnień książki i innych mediów oraz bibliotek i informacji w systemie oświaty i kultury. Jest uznanym autorytetem naukowym w sektorze oświaty w Polsce i za granicą. Autor licznych zawodowych publikacji naukowych i popularnonaukowych w czasopismach polskich i zagranicznych oraz książek takich jak: *Współczesna biblioteka szkolna* (1980), *Biblioteki szkolne i pedagogiczne w Polsce. Rola w procesie dydaktycznym i miejsce w krajowej sieci biblioteczno-informacyjnej* (1991), *Biblioteka i informacja w środowisku współczesnej szkoły* (2001), *Edukacja biblioteczna i informacyjna w polskich szkołach* (2005).

ABSTRAKT: W artykule zwrócono uwagę na problemy organizacyjne współczesnych bibliotek szkolnych i pedagogicznych. Omówiono aktualne zadania kształcenia zawodowego nauczycieli-bibliotekarzy. Podkreślono rolę szkolnych ośrodków biblioteczno-informacyjnych, zwracając uwagę na marginalne ich potraktowanie przez twórców nowego systemu oświaty. Opracowano postulaty badawcze w zakresie działalności współczesnych bibliotek szkolnych i pedagogicznych.

Napisano już wiele stron o tym, że współczesna księżnica-mediateka w szkole przybiera nową postać organizacyjną. Kształtują się nowe poglądy na jej rolę w dydaktyce, wychowaniu, życiu współczesnej młodzieży. Biblioteka ta zaczyna pełnić rolę przewodnika po szkolnych i pozaszkolnych źródłach informacji, a szerzej mediach, kształtuje gusty nie tylko czytelnicze, ale medialno-kulturowe, uczy korzystać z komputera, Internetu (choć te umiejętności wynosi młodzież coraz bardziej z domu), z informacji i mediów w ogóle, zwracając uwagę na selektywne wykorzystywanie informacji.

Jednym z zasadniczych zadań współczesnego kształcenia bibliotekarza jest także jego przygotowanie zawodowe, aby jednocześnie pełnił on rolę

nauczyciela w szkole (w nomenklaturze zawodowej stanowisko to określane jest jako nauczyciel-bibliotekarz) oraz specjaliści w zakresie książki, bibliotek, informacji, innych mediów, w tym elektronicznych.

Tak szerokiego przygotowania zawodowego od obecnego bibliotekarza wymaga dzisiejsza szkoła, która oprócz określonej programami bazy kształcenia (minimum programowego) winna przygotować absolwenta szkoły do samodzielnego poruszania się po świecie nauki (wybór studiów), techniki (wybór pracy), kultury (kształtowanie modelu życia) i do wielu innych dziedzin aktywności.

Nowe cele i środki kształcenia szkoły początku XXI stulecia, ciągle podkreślanie konieczności przygotowania ucznia do samodzielnego zdobywania wiedzy¹ i jej przetwarzania, a tym samym do uczestnictwa w kształceniu ustawicznym (a szerzej w kulturze), zmiany form organizacyjnych (nauczanie zindywidualizowane, na odległość) oraz rozwój technicznych środków dydaktycznych (kształcenie multimedialne, zastosowanie komputerów) mają bezpośredni wpływ na organizację i metody pracy szkoły. Biblioteka szkolna, zwana także szkolnym ośrodkiem informacyjnym, bibliotecznym, medialnym etc, jako organiczna część szkoły przemianom tym także podlega.

Badania naukowe w zakresie współczesnej szkolnej placówki biblioteczno-informacyjnej prowadzi się w Polsce stosunkowo rzadko i w sposób rozproszony. Sporadycznie prowadzą je uniwersytety, trochę częściej szkoły (akademie) pedagogiczne, a już bardzo rzadko środowiska skupione wokół bibliotek szkolnych czy pedagogicznych, choć te ostatnie (pedagogiczne) są naturalnie (niestety tylko naturalnie) z bibliotekami szkolnymi i ich użytkownikami powiązane.

Składa się na to wiele przyczyn. Bibliotekoznawcy (bibliolodzy, specjaliści od informacji) ograniczają się przeważnie do badań nad rolą bibliotek w nauce, kulturze, informacji społecznej traktując oświatę nieco marginalnie. Pola badawcze w tej dziedzinie są przez nich mało rozeznane i jakby traktowane drugorzędnie.

Druga przyczyna tkwi w samej oświacie. Kto wie, czy nie jest to przyczyna pierwotna w stosunku do poprzedniej. Szkolne ośrodki biblioteczno-informacyjne zostały przez twórców nowego systemu oświaty w Polsce potraktowane marginalnie. Biblioteki dla uczniów i nauczycieli nie są beneficjentami zmian w polskiej edukacji. To duży błąd. Uczniowie to najbardziej aktywni użytkownicy informacji w tzw. społeczeństwie informacyjnym, które jako zjawisko gości bez przerwy na szpaltach wydawnictw, czasopism, w trakcie różnorodnych prelekcji, spotkań, wykładów. Jeżeli polska, zmodernizowana szkoła² ma pobudzać ucznia do myślenia, aktywności intelektualnej, twórczej, musi on mieć silne oparcie w bibliotece, informacji, różnego typu mediach, a przede wszystkim w dobrze przygotowanym nauczycielu bibliotekarzu specjalście od książki, mediów, informacji.

Obecny stan organizacji bibliotek w oświacie oraz informacji pedagogicznej nie pozwala na optymizm. Biblioteka jako ośrodek dydaktyczny, jako pracownia interdyscyplinarna, jako ośrodek informacji dla ucznia i nauczyciela - to w warunkach polskich postulat, a nie rzeczywistość. Obserwowany u nauczycieli spadek aktywności czytelniczej świadczy też

¹ Szerzej zob. M. Drzewiecki: *Edukacja biblioteczna i informacyjna w polskich szkołach*. Warszawa 2005.

² *O czym nie mówi szkoła*. Rozmowa Ł. A. Turskiego z W. Osiatyńskim - „Gazeta Wyborcza” 2004 nr 136 (12-13. 06), s. 19-20.

o pozostawiającym wiele do życzenia wykorzystywaniu przez nich sieci bibliotek szkolnych i pedagogicznych. Osobną sprawą (także badawczą) są zbiory tych bibliotek i ich adekwatność do potrzeb czytelniczych omawianej grupy społecznej i zawodowej.

Systematyczne badania nad realnie spełnianą przez te biblioteki funkcją w dydaktyce, a szerzej w całym szkolnym i pozaszkolnym systemie oświaty są bardzo płodne i istotne ze względów nie tylko poznawczych, ale i społecznych. Jest to wdzięczne pole badawcze zarówno dla pedagogów jak i specjalistów informacji i bibliotekoznawstwa. Badacz tych problemów musi być przygotowany pedagogicznie, sama wiedza informacyjna może okazać się nie wy starczaj ąca.

Włączenie bibliotek szkolnych i pedagogicznych w sieć informacji w kraju wychodzi naprzeciw potrzebom informacyjnym uczniów i ich nauczycieli — a więc podstawowej, ważnej społecznie grupie odbiorców informacji. Jest to zadziwiające, że grupa użytkowników, reprezentująca polski system oświaty, dla której informacja jest „trzonem” ich codziennej pracy ma trudności w dostępie do szybkiej, pełnej, aktualnej informacji. Nie dziwi nas jako społeczeństwa, że informacyjna służba jest prowadzona dla medyków, inżynierów, rolników, wojskowych, etc., a dla pedagogów, od wielu już lat znajduje się na etapie rozważań.

Z przeprowadzonej przeze mnie analizy działalności bibliotek szkolnych i pedagogicznych w Polsce (wielokrotnie: 1980, 1990, 2002), z uwzględnieniem ich roli w procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoły oraz w krajowej sieci bibliotecznej wynika szereg wniosków, których realizacja zadecyduje o tym, czy biblioteki te będą w stanie uczestniczyć w praktyce szkolnej i bibliotecznej państwa. Zebrany przeze mnie materiał pozwala na skupienie postulatów w kilku obszarach:

1. Konieczność prowadzenia przez zainteresowane środowiska prac badawczych w zakresie funkcjonowania bibliotek szkolnych i pedagogicznych w procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoły oraz ich funkcji, zadań, roli w krajowym systemie biblioteczno-informacyjnym. Szczególnie istotne staje się podjęcie prac badawczych nad modelem biblioteki szkolnej w Polsce w okresie zapowiedzi kolejnych już zmian w krajowym systemie oświaty. Powstały nowe jednostki szkolne: gimnazja, licea, szkoły policealne. Wykluczone szkoły zawodowe i po części technika zaczynają z powrotem wracać do łask. Nastąpił rozziw między systemem oświaty a rynkiem pracy. Jak w tej sytuacji będzie się kształtować np. polityka gromadzenia zbiorów w szkołach?

Obowiązują i jednocześnie są tworzone nowe programy nauczania, zestawy podręczników i innych mediów (np. dydaktycznych programów komputerowych), dydaktyka szkolna wzbogaca się powoli o nowe środki dydaktyczne z komputerami na czele. Wszystkie te elementy mają wpływ na model nowej biblioteki, ośrodka medialnego szkoły, na jego obecne zadania wobec środowiska szkoły, ale także i otoczenia społecznego. Nie bez znaczenia jest fakt, że powszechnie już (co niestety oznacza, często bezkrytycznie) mówi się o wizji i misji bibliotek szkolnych.

Istotną sprawą badawczą w tym kręgu zagadnień są nowe formy pracy bibliotekarza z mediami, z którymi styka się młodzież. Wykształcenie umiejętności krytycznego korzystania ze współczesnych nośników informacji oraz z samej informacji to naprawdę godne zadanie dla bibliotekarza. Także jest to wyzwanie naukowe. Umiejętność selekcji informacji jest zasadniczym

progiem trudności dla młodzieży uczącej się. Możemy to zaobserwować zarówno w szkole, jak i podczas nauki w szkole wyższej. Ważne jest, aby nauczyciel, bibliotekarz był doradcą w tej materii. Sprawą niebagatelną jest, w okresie nauki szkolnej, ochrona dzieci i młodzieży przed tymi treściami i formami informacji, które są odrzucane przez społeczność rodziców.

Innym istotnym obszarem badawczym, mieszczącym się w problematyce modelu biblioteki, jest zagadnienie relacji między dydaktyką uprawianą w szkole a działalnością biblioteki szkolnej. Na ile dydaktyka szkolna implikuje działalność bibliotek? Jak bibliotekarz wpływa (jakimi sposobami, metodami) na czytelnictwo uczniów w epoce Internetu? Jak kształtują się formy pracy z uczniem, który ma dostęp do Internetu? Jak wykorzystuje się w pracy szkoły słowo drukowane, a jak inne media nieksiążkowe?

Wyniki tych badań, mogłyby niewątpliwie posłużyć centralnej administracji szkolnej (nie mówiąc o terenowej) oraz innym organom kształtującym system oświatowy państwa w prowadzeniu określonej, konsekwentnej polityki w stosunku do bibliotek i czytelnictwa uczniów i nauczycieli.

2. Dzisiaj, w epoce społeczeństwa informacyjnego, konieczna jest aktywizacja sektora oświaty w dziedzinie mediów i informacji. W tym przypadku mam na myśli uwypuklenie, przedstawienie problematyki oświatowo-wychowawczej odbiorcom społecznych mediów. Społeczeństwo winno być świadome, jakie są potrzeby intelektualne (w tym i informacyjne) współczesnych nauczycieli. Co trzeba zrobić w dziedzinie np. infrastruktury, aby nauczyciele mogli wypełniać właściwie swoje zadania? W jakie narzędzia i metody winien być wyposażony np. nauczyciel bibliotekarz, aby kreować odpowiednie informacyjne potrzeby młodych ludzi? Prace badawcze muszą wreszcie dać odpowiedź środowisku oświaty (ale nie tylko) czy i kiedy wdrożymy w naszym kraju system informacji pedagogicznej? Zaraz minie prawie 30 lat jak rozpoczęto pierwsze prace na ten temat. Czy uda nam się połączyć (w sensie współdziałania, a nie organizacji) prace bibliotek szkolnych i pedagogicznych? A co z informacją pedagogiczną na poziomie naukowym? Pozostawimy tę działalność tylko szkołom wyższym? Jeżeli tak to sądzę, że funkcjonowanie sektora oświaty będzie pozbawione istotnego elementu.

Konieczne wydaje się wypracowanie zasad funkcjonalnego współdziałania bibliotek resortu oświaty z bibliotekami publicznymi, które także są instytucjami oświaty, głównie oczywiście oświaty równoległej (nieformalnej). Młody człowiek jest zainteresowany nie typem biblioteki czyjej przynależnością resortową, ale jej użytecznością, wyposażeniem, zbiorami, mediami.

Biblioteki szkolne, publiczne, pedagogiczne są częścią infrastruktury oświatowej. Musimy także dodać archiwa, muzea centralne i regionalne, ośrodki informacji, towarzystwa regionalne, naukowe, literackie i wiele innych nie wymienionych przeze mnie organizacji.

Konieczne więc wydają się badania w zakresie realnie spełnianych przez te instytucje funkcji w procesie dydaktycznym i wychowawczym. Jaki wpływ na ich działalność ma nieustannie podkreślana misja edukacyjna bibliotek? Zresztą o misji edukacyjnej mówią przedstawiciele wielu instytucji. Co ona oznacza? Na ile zadania edukacyjne są postulowane, a na ile realnie spełniane? Jakie warunki muszą zaistnieć, aby rzetelnie mówić o funkcji edukacyjnej? Jakie jest miejsce biblioteki (i innych instytucji także) jako instytucji edukacji i kultury?

3. Wymienione wyżej problemy badawcze sugerują konieczność zmian w organizacji bibliotek sektora oświaty. Zmiany te ulegają intensyfikacji,

zwłaszcza, gdy Polska staje się porównywalna z innymi krajami Unii Europejskiej. Przewiduję, że wzmożeniu będą poddane prace normatywne (standaryzacyjne), porównywalne z unijnymi, zwłaszcza w takich dziedzinach jak: kształcenie kadry bibliotecznej (proces ten właśnie ma miejsce), funkcjonowanie biblioteki - mediateki w szkole, gromadzenie zbiorów, wyposażenie techniczne, warsztat informacyjny i jego budowa. To są podstawowe pola badawcze, zwłaszcza dla bibliotekoznawców. Byłoby wskazane, aby efektem tych prac był wreszcie opracowany i polecony przez resort oświaty do realizacji model współczesnej biblioteki szkolnej i pedagogicznej w Polsce.

4. I wreszcie, szerokie pola badawcze zajmują problemy edytorstwa (w tym elektronicznego) książek, innych mediów audiowizualnych i elektronicznych oraz pozostałych nośników skierowanych na potrzeby ucznia i nauczyciela w ciągle reformującej się szkole. Edytorstwo na potrzeby edukacji, szkoły, ucznia musi być kompatybilne z działaniami (niestety nie zawsze pożądanymi) wokół korzystania np. z Internetu. Nie każdy dokument (w szerokim sensie) może pełnić rolę pomocy dydaktycznej dla dzieci i młodzieży.

Dokonana przeze mnie próba uszczegółowienia problemów badawczych dla środowiska bibliotekarzy współczesnej szkoły, nauczania, oświaty i wychowania może być przedmiotem pracy nie tylko bibliotekoznawców i specjalistów informacji. Wymienione pola badawcze są otwarte dla pedagogów, socjologów, psychologów, kulturoznawców, edytorów oraz innych środowisk, które mają wpływ na stan polskiej oświaty.

MARCIN DRZEWIECKI

Institute of Information and Book Studies

Warsaw University

e-mail: m. drzewiecki@uw.edu.pl

RESEARCHING CONTEMPORARY ASPECTS OF SCHOOL AND PEDAGOGICAL LIBRARIES' FUNCTION IN TEACHING AND EDUCATION

ABSTRACT: The author discusses the organizational problems of contemporary school and pedagogical libraries and current aims of the professional education of teachers-librarians. The role of the school libraries and information centers is emphasized in opposition to their marginalization demonstrated by the creators of a new education system in Poland. The article ends with a list of research postulates concerning the activity of contemporary school and pedagogical libraries.

Artykuł wpłynął do redakcji 24 czerwca 2006 r.

BARBARA KOTALSKA

Bibliothèque nationale de France
e-mail: BARBARA.KOTALSKA@bnf.fr

TERESA GŁOWACKA

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie
e-mail: t.glowacka@uw.edu.pl

25 LAT ISTNIENIA RAMEAU. BILANS I PERSPEKTYWY

Barbara Kotalska ukończyła studia bibliotekoznawcze na Uniwersytecie Warszawskim oraz w Ecole nationale supérieure des sciences de l'information et des bibliothèques w Lyonie. Jest kustoszem Bibliothèque nationale de France. Od 2004 r. kieruje opracowaniem przedmiotowym w oddziale Bibliographie nationale française w Bibliothèque nationale de France. Współpracowała z Ośrodkiem Języka i Kartoteki Wzorcowej KABA od początku jego istnienia. Od 2002 r. sprawuje funkcje wiceprzewodniczącej francuskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Sławistów „Beseda” (Bibliothécaires en études slaves et documentalistes associés). Od 2003 r. jest wykładowcą przedmiotów kształcenia zawodowego w Médiadix - Centre Régional de Formation aux Carrières de Bibliothèques oraz w Centre National de la Fonction Publique Territoriale. Opublikowała wiele prac na temat współpracy międzynarodowej w zakresie opracowania przedmiotowego dokumentów.

Teresa Głowacka ukończyła studia bibliotekoznawcze na Uniwersytecie Warszawskim, od 1983 r. jest starszym kustoszem dyplomowanym Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. W l. 1987-1994 była przewodniczącą Zarządu Komisji Opracowania Rzeczowego Zbiorów działającej przy ZG SBP. Jest twórcą projektu języka haseł przedmiotowych KABA (1991), autorką programu jego rozwoju oraz metody prac nad językiem i zespołowej ich organizacji. W l. 1996-2001 była kierownikiem Ośrodka Języka i Kartoteki Wzorcowej KABA Centrum NUKAT przy BUW. Jest autorką, współautorką i redaktorem licznych publikacji, w większości z zakresu języków informacyjno-wyszukiwawczych. Opublikowała m. in. książki: *Katalogi rzeczowe. Skrypt dla studentów uniwersytetów* (1973; wyd. 2, 1975), *Język haseł przedmiotowych KABA. Zasady tworzenia słownictwa*. Praca zbiorowa pod red. T. Głowackiej (2000), *Analiza dokumentu i jego opis przedmiotowy* (2003).

ABSTRAKT: W artykule przedstawiono powstanie języka RAMEAU, metody i organizację prac nad tym językiem, funkcjonowanie krajowej sieci RAMEAU oraz współpracę międzynarodową Centre national RAMEAU. Wskazano na rozwój kompatybilnych JHP i ich znaczenie w pracach nad europejskim systemem MACS. Szczegółowo omówiono projektowaną ewolucję języka RAMEAU przedstawioną przez M. Mingama w artykule: *RAMEAU: bilan et perspectives* (Mingam, 2005). Głównym celem bogatego programu Centre national RAMEAU jest podjęcie permanentnej rewizji słownictwa, służącej udoskonaleniu i uaktualnianiu terminologii oraz korygowaniu związków semantycznych w leksyce. Szczególną wagę przywiązuje się do wzbogacenia i uzupełnienia ekwiwalentów wyszukiwawczych. Projektowane prace powinny w końcowym efekcie przynieść ulepszenie i uproszczenie języka.

JĘZYK HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH RAMEAU

Dwudziestopięćlecie powszechnie stosowanego we Francji języka haseł przedmiotowych (JHP) *Repertoire d'Autorité-Matière Encyclopédique et*

Alphabétique Unîé (RAMEAU) skłania do historycznego podsumowania dokonań i do refleksji nad jego przyszłością.

Przypomnijmy, leksyka RAMEAU i reguły gramatyki tego języka wywodzą się z języka haseł przedmiotowych Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie -*Library of Congress Subject Headings* (LCSH). Ogniwnem pośrednim w toku tworzenia słownictwa RAMEAU była francuskojęzyczna wersja LCSH: *Répertoire de Vedettes-Matière* (RVM) -język haseł przedmiotowych tworzony w Bibliotece Uniwersytetu Laval w Quebec. Kartoteka języka RVM w 1974 r. została przyjęta i zatwierdzona przez Bibliotekę Narodową Kanady jako francuskojęzyczna kartoteka autorytatywna¹ języka haseł przedmiotowych, wykorzystywana równolegle z angielskojęzyczną kartoteką autorytatywną języka LCSH. W tymże roku Bibliothèque publique d'information w Paryżu zaczęła stosować RVM do opracowywania swoich multimedialnych zbiorów.

Prace nad tworzeniem RAMEAU rozpoczęto w Bibliothèque nationale de France (BNF) w 1980 r. Od 1983 r. język ten jest stosowany w systemie katalogowym Bibliothèque nationale de France, noszącym od 1999 r. nazwę BN-OPALE PLUS, w bibliografii narodowej oraz w bibliotekach akademickich, naukowych i publicznych Francji. Założycielką i długoletnią kierowniczką zespołu tworzącego język RAMEAU była Cécile Maury. Pracami nad RAMEAU, jego rozwojem i rozpowszechnianiem kieruje obecnie Centre national RAMEAU (CN RAMEAU), do 5 maja 2003 r. funkcjonujące w strukturze BNF jako Bureau Autorité Matière (AMA). Od początku przyjęto zasadę prezentacji całego słownictwa (tematów i określników) w formie narodowej kartoteki haseł autorytatywnych języka haseł przedmiotowych *Liste d'autorité RAMEAU*². Było to wówczas, na początku lat osiemdziesiątych XX w., rozwiązanie prekursorskie.

Praca nad leksyką RAMEAU nie może być utożsamiana z tłumaczeniem słownictwa LCSH na język francuski lub przejmowaniem *in extenso* haseł ze słownika RVM. Proces tworzenia słownictwa polega bowiem na znajdowaniu najwłaściwszej dla danego *znaczenia*, poprawnej formy wyrazowej języka francuskiego, zgodnej ze znaczeniem odpowiedniego hasła LCSH, spójnej ze słownictwem RAMEAU i wyrażonej zgodnie z zasadami obowiązującej składni. Praca ta wymaga żmudnych studiów semantycznych. Konieczna jest penetracja encyklopedii ogólnych i specjalistycznych, a także słowników językowych francuskich, w tym słowników synonimów i słowników frazeologicznych. Wykorzystywane są bazy danych takie jak FRANCIS i PASCAL, w sytuacjach wyjątkowo trudnych korzysta się z konsultacji specjalistów i pracowników bibliotek specjalistycznych.

W toku prac nad leksyką, obserwując ewolucję naturalnego języka francuskiego usuwa się ze słownictwa RAMEAU terminy przestarzałe, odnoto-

¹ Hasło wzorcowe to przyjęta dla danego systemu ujednolicona nazwa danej osoby, ciała zbiorowego, ujednolicony tytuł, ustalone wyrażenie języka informacyjno-wyszukiwawczego podane w ujednoliconej formie. Kartoteka haseł wzorcowych (KHW), gromadząca wymienione typy haseł wzorcowych, stanowi narzędzie automatycznej kontroli danych wprowadzanych do systemu. Hasło autorytatywne jest szczególnym rodzajem hasła wzorcowego. Kartoteki haseł autorytatywnych (KHA) prowadzą i utrzymują narodowe centrale bibliograficzne poszczególnych państw i tylko one mają prawo to robić. Hasło autorytatywne to oryginalne nazwy autorów i twórców krajowych, nazwy działających w danym państwie ciał zbiorowych, ujednolicone tytuły oryginalnych dzieł w nim publikowanych, oraz ustalone wyrażenia danego języka informacyjno-wyszukiwawczego. W tekście, w odniesieniu do kartotek języków LCSH, RVM i RAMEAU stosuje się określenie kartotek autorytatywnych.

² Początkowo kartoteka nosiła nazwę: *Liste d'Autorité Matière Encyclopédique Collective et Hiérarchisée* (LAMECH), w 1987 r. przyjęto obecną nazwę.

wuje się też zmiany geopolityczne, aby i w tym zakresie uaktualniać słownictwo. Eliminowane są napotykane w RVM wyrażenia synonimiczne i amerykańizmy (odrzucone terminy RVM podawane są jako ekwiwalenty haseł RAMEAU). Zgodnie z założeniem, iż kompatybilność JHP nie oznacza identyczności zasobów leksykalnych i przewiduje możliwość rozwoju leksyki każdego z języków stosownie do potrzeb poszczególnych środowisk, zasób leksykalny RAMEAU rozszerzany uwzględniając wymagania środowiska europejskiego, użytkowników francuskich i francuskojęzycznych. Jest to widoczne szczególnie w leksyce z zakresu nauk humanistycznych i społecznych oraz w słownictwie odnoszącym się do wszelkich wydarzeń, nie tylko historycznych, istotnych dla całokształtu życia i kultury europejskiej. Precyzyjnie sformułowano podstawowe zasady gramatyki języka RAMEAU, w ten sam sposób określone są zasady stosowania poszczególnych wyrażen (tematów i określników) wprowadzanych do leksyki.

Słownictwo RAMEAU przeznaczone jest do katalogowania przedmiotowego zbiorów multimedialnych: w 2005 r. migracja opisów bibliograficznych zbiorów działu muzycznego BNF do katalogu BN-OPALE PLUS zakończyła wprowadzeniem do kartoteki RAMEAU 2250 haseł z zakresu muzyki. Następnym etapem będzie przejęcie danych z katalogów gabinetu rycin, działu numizmatycznego i działu kartograficznego. W wyniku tego zostanie wzbogacone słownictwo z zakresu tych dziedzin. Wprowadzany zasób leksykalny zostanie oczywiście zweryfikowany pod względem semantycznym, a także z punktu widzenia spójności z pozostałą leksyką RAMEAU i z jego składnią.

Aktualnie leksyka języka RAMEAU liczy 149 770 haseł, w tym: 91 415 nazw pospolitych, 47 444 nazwy geograficzne, 10 801 nazw własnych RAMEAU (w tym: 5736 nazw osobowych, 3021 nazw ciał zbiorowych, 2044 tytuły ujednolicone) i 110 określników chronologicznych. Kartoteka obejmuje ponadto 180 261 terminów odrzuconych (ekwiwalentów wyszukiwawczych haseł).

SIEĆ RAMEAU WE FRANCJI

Język RAMEAU jest owocem twórczej współpracy wielu instytucji. Za twierdzonej przez francuskie Ministerstwo Edukacji Narodowej i Ministerstwo Kultury jako narodowy JHP Francji, jest językiem współtworzonym przez sieć bibliotek różnych typów (BNF, biblioteki publiczne, uniwersyteckie, itp.) i wykorzystywanym do katalogowania przedmiotowego różnych typów dokumentów, ze wszystkich dziedzin wiedzy.

Słownictwo języka RAMEAU, dostępne dla użytkowników sieci krajowej w systemie BN-OPALE PLUS, prezentowane jest ponadto w Internecie na stronie Bibliothèque nationale de France: www.bnf.fr. Strona ta umożliwia wejście do katalogów BNF: BN-OPALE PLUS i BN-OPALINE (katalog zbiorów specjalnych). Katalog BN-OPALE PLUS daje dostęp do *Liste d'autorité RAMEAU*. BNF oferuje bibliotekom możliwość pobierania nie tylko haseł z kartoteki RAMEAU i pozostałych kartotek autorytatywnych, ale także opisów bibliograficznych dokumentów, uzupełnionych opisami przedmiotowymi w języku RAMEAU.

Współpracę sieci użytkowników i partnerów RAMEAU regulują odpowiednie umowy. Umowa zawarta w 2001 r. pomiędzy BNF, Agence bi-

bliographique de l'enseignement supérieur (ABES) oraz Direction de l'enseignement supérieur (DES) i Direction du livre et de la lecture (DLL) potwierdza ustalenia z 1987 r. oraz określa zakres i warunki współpracy pomiędzy administrowanym przez ABES i Centre national RAMEAU katalogiem centralnym bibliotek uniwersyteckich - *Système universitaire de documentation* (SUDOC) a CN RAMEAU. Współpraca ta, poza kwestiami organizacyjnymi, obejmuje współtworzenie i modyfikację leksyki RAMEAU oraz prace nad zasadami stosowania języka.

Centre national RAMEAU regularnie publikuje i udostępnia *Liste d'autorité Rameau*, *Guide d'indexation RAMEAU*, którego szóste wydanie ukazało się w 2004 r. oraz *Journal des créations et des modifications*, sygnalizujący zmiany i modyfikacje w języku, a także hasła nowe, zmodyfikowane i usunięte.

Źródłem wyczerpującej informacji o języku RAMEAU i działalności CN RAMEAU jest otwarta w 2000 r. strona [www. BnF-RAMEAU](http://www.bnf-rameau.fr): Accueil. Poza pośrednim dostępem do *Liste d'autorité RAMEAU* umożliwia ona użytkownikom współtworzącym słownictwo RAMEAU dostęp do *Fichier national des propositions RAMEAU* (FNPR) - narodowej kartoteki propozycji RAMEAU.

Fichier national des propositions RAMEAU służy katalogującym do zgłaszania propozycji nowych haseł i sugestii modyfikacji haseł już istniejących w kartotece RAMEAU (*Liste d'autorité RAMEAU*). Do tworzenia nowych haseł i modyfikacji haseł już istniejących upoważnione są wszystkie biblioteki sieci. Taką możliwość stworzono także dla autorów polskiego języka KABA, dla którego według przyjętych założeń RAMEAU jest pierwotnym źródłem (por. Głowacka, 2005). Struktura kartoteki FNPR umożliwia przeszukiwanie jej zasobu przez proponowaną formę hasła, symbol Klasyfikacji Dziesiątej Deweya oznaczający dziedzinę wiedzy, do której zakwalifikowano hasło, datę wprowadzenia propozycji hasła i nazwę instytucji zgłaszającej propozycję. Pod koniec 2005 r. 209 korespondentów było autorami propozycji haseł, reprezentując 80 instytucji, które do końca kwietnia 2006 r. znosiły łącznie 8000 propozycji (w tym 1401 zgłoszono w 2005 r.). Prawie 50% proponowanych haseł należy do zakresu nauk ścisłych i techniki, około 35% - do zakresu nauk humanistycznych i społecznych, 18% proponowanych pochodzi z zakresu literatury i sztuki.

Strona [www. BnF-RAMEAU](http://www.bnf-rameau.fr): Accueil zawiera wiele podstawowych informacji, dotyczących założeń języka i prezentuje wybrane fragmenty tekstu z *Guide d'indexation RAMEAU*; udostępnia także *Journal des créations et des modifications*. Wśród informacji na temat kształcenia w zakresie języka RAMEAU, na stronie tej można znaleźć *Répertoire national des formateurs RAMEAU* - kartotekę pracowników dydaktycznych sieci RAMEAU (32 osoby w 2005 r.) oraz *Documents pédagogiques* - materiały dydaktyczne. CN RAMEAU umożliwiło wolny, bezpłatny dostęp do materiałów dydaktycznych, stanowiących elementarną pomoc metodyczną zarówno dla katalogujących w JHP RAMEAU, jak i dla personelu, który kształtuje i doskonali zasady katalogowania przedmiotowego w tym języku. Przewiduje się w najbliższych miesiącach udostępnienie nowej serii ćwiczeń poświęconych katalogowaniu przedmiotowemu publikacji z różnych dziedzin wiedzy, które uzupełnią materiały dydaktyczne podstawowe. Na stronie znajdują się ponadto liczne informacje praktyczne, wykaz nazwisk i adresów pracowników CN RAMEAU - *Contacts*, z uwzględnieniem ich kompetencji dziedzinowych, informacje o publikacjach, seminariach itp.

Współpraca CN RAMEAU z bibliotekami uniwersyteckimi pracującymi w sieci SUDOC zaowocowała decyzją dołączenia do kartoteki RAMEAU haseł, które biblioteki uniwersyteckie utworzyły samodzielnie, bez konieczności zgłaszania do FNPR. Zgodnie z przyjętą zasadą, biblioteki sieci RAMEAU tworzą samodzielnie hasła dla nazw własnych (w tym: nazw osobowych osób fizycznych, nazw ciał zbiorowych, nazw geograficznych); użytkownicy sieci mogą też tworzyć samodzielnie hasła dla nazw pospolitych, pochodnych od haseł już istniejących (można tworzyć hasła dla gatunków literackich, np. „Powieść polska”, jeśli wcześniej zostało wprowadzone do kartoteki hasło „Literatura polska”).

W niedalekiej przyszłości CN RAMEAU przewiduje włączenie do współpracy Centre national de documentation pédagogique (CDNP) i zbadanie możliwości zbliżenia pomiędzy słownictwem RAMEAU i wykorzystywanym w sieci CDNP tezaurem MOTBIS, obejmującym swym zakresem zagadnienia edukacji i nauk pedagogicznych. Coroczne spotkania użytkowników RAMEAU (Journée nationale d'information RAMEAU) pozwalają na wymianę informacji, prezentacje nowości i dyskusje nad rozwiązaniami metodycznymi i organizacją sieci. W ostatniej sesji zorganizowanej w czerwcu 2005 r. uczestniczyło 150 przedstawicieli bibliotek francuskich i belgijskich.

WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA CENTRE NATIONAL RAMEAU

Równolegle do współpracy krajowej, Centre national RAMEAU realizuje współpracę międzynarodową. Poza tradycyjną współpracą z Biblioteką Kongresu w Waszyngtonie i Biblioteką Uniwersytetu Laval w Quebec, RAMEAU systematycznie powiększa krąg swoich użytkowników zagranicznych, ma ich dzisiaj w bibliotekach francuskojęzycznych w Belgii, Szwajcarii i w krajach Afryki Północnej. Zarówno LČSH, jak i RVM niejednokrotnie przejmują rozwiązania wprowadzone przez RAMEAU. Umowa podpisana przez BNF i Bibliotekę Uniwersytetu Laval w Quebec autoryzuje wymianę danych. Długoletnimi partnerami CN RAMEAU i użytkownikami kartoteki FNPR są biblioteki belgijskie. Ponad 150 propozycji haseł dotyczących administracji belgijskiej, zgłoszonych przez biblioteki tego kraju, zostanie opracowane przez CN RAMEAU w najbliższych miesiącach 2006 r. Biblioteka narodowa Tunezji także współpracuje z CN RAMEAU i stanowi ogniwo współpracy z krajami arabskojęzycznymi, które wykorzystują RAMEAU, a nawet pracują nad tą wersją językową.

CN RAMEAU jest ponadto współtwórcą projektu i uczestniczy w zaawansowanych pracach nad europejskim systemem MACS, dającym możliwość wielojęzycznego dostępu rzeczowego do katalogów czterech bibliotek uczestniczących w projekcie (Landry, 2000). Program MACS (<http://laborix.uvt.nl/prj/macs>) otworzył nowe perspektywy współpracy międzynarodowej (Głowacka, 2001). Niestety, trudności finansowe powodują, że prace nad systemem postępują powoli.

Poza krajami francuskojęzycznymi, wpływ języka RAMEAU obejmuje kraje od niedawna należące do Wspólnoty Europejskiej, a także te, dla których wstąpienie do sieci użytkowników kompatybilnych JHP jest etapem wstępnym do integracji europejskiej w szerokim znaczeniu.

Dobrym przykładem z tego zakresu jest francusko-polska współpraca w zakresie tworzenia języka KABA (Kotalska, 2002). Ośrodek Języka i Kartoteki Wzorcowej KABA przez wiele lat utrzymywał stałe, robocze kontakty z pracownikami Bureau AM A. Początkowo działo to się drogą korespondencyjną lub telefoniczną, w latach następnych przede wszystkim za pośrednictwem poczty elektronicznej. Ośrodek KABA przez kilka lat brał udział we współtworzeniu słownictwa FNPR, zaniechał jednak tej formy kooperacji (Wilczyńska i Woźniak, 2005; Głowacka, 2005). Wielokrotnie gościły w Polsce przedstawicielki BNF, uczestniczyły w organizowanych warsztatach, udzielały konsultacji. Zorganizowano też kilka staży w BNF dla osób pracujących nad KABA. Ostatnio w 2004 r. na trzymiesięcznym stażu gościła w BNF Maria Nasiłowska (Centrum NUKAT) i Anna Borowik z BUW na stażu dwutygodniowym. Pracownicy zespołów tworzących KABA i RAMEAU mieli okazję prezentowania rezultatów dotychczasowej współpracy podczas seminariów i konferencji krajowych, polskich i francuskich oraz na spotkaniach międzynarodowych. Współpraca polsko-francuska - oparta na zasadach wolnej kooperacji i dotychczas nie potwierdzona formalną umową - była wielokrotnie opisywana w publikacjach polskich i obcojęzycznych. Działalność Ośrodka KABA stała się przedmiotem wielu publikacji zarówno w Polsce jak i za granicą, a *Guide d'indexation RAMEAU* w kolejnych wydaniach informuje o pracy nad językiem KABA.

Polska jest pierwszym krajem z Europy wschodniej, który przełamał zależność polityczne podejmując już w 1990 r. roboczą współpracę z BNF. Odwołanie się do modeli „zachodnich”, próba przeniesienia doświadczeń zagranicznych do Polski, rozpoczęcie prac nad językiem KABA kompatybilnym z LCSH i RAMEAU (pośrednio także z RVM), prezentowanym w formie kartoteki wzorcowej było dziełem nowatorskim, dokonany przez Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie (BUW) z inicjatywy Teresy Głowackiej i jej zespołu. Język KABA, efekt pionierskiej „adaptacji” RAMEAU do potrzeb polskich bibliotek uniwersyteckich, podjętej na początku lat dziewięćdziesiątych XX w., znalazł naśladowców w Rumunii i Mołdawii. Przedstawiciele bibliotek narodowych tych krajów, a także Królewskiej Biblioteki Szwecji, odwiedzali nie tylko Centre national RAMEAU, ale też Ośrodek Języka KABA i Centrum NUKAT w Warszawie w poszukiwaniu wskazówek i materiałów metodycznych. BNF 2 maja 2006 r. podpisała oficjalną umowę o współpracy z Biblioteką Narodową Rumunii. Biblioteka Narodowa Rumuni zamierza otworzyć własną kartotekę propozycji haseł, opartą na modelu FNPR. Jeszcze w tym roku CN RAMEAU przewiduje podpisanie oficjalnych umów o współpracy z Polską, Mołdawią i Słowenią.

Zasady współpracy międzynarodowej przy tworzeniu kompatybilnych JHP nie zakładają absolutnego podporządkowania tworzonego JHP w stosunku do języka źródłowego. Na 71. Kongresie IFLA w Oslo (14-18. 08. 2005 r.) Françoise Bourdon z BNF i Jo-Ann. Belair z Uniwersytetu Laval przedstawili referat *Le Répertoire de vedettes-matière et RAMEAU: deux langages d'indexation en français: un luxe nécessaire* (Bélak, Bourdon, Mingam, 2005). Współautorem referatu był Michel Mingam, kierownik CN RAMEAU. W referacie uzasadniono niezbędność istnienia dwóch francuskojęzycznych JHP. Zaprezentowano kierunki rozwoju RVM i RAMEAU (Głowacka, 2006). Wskazano także na różnice pomiędzy naturalnym języ-

kiem francuskim we Francji i w Kanadzie oraz na widoczny w nich odmienny odbiór zjawisk. Zwrócono uwagę, że pewne przedmioty/zjawiska bądź aspekty przedmiotów/zjawisk pojawiają się tylko na określonych obszarach geopolitycznych i w określonych kręgach kulturowych, co jest uzasadnione historycznie, politycznie, społecznie, a niekiedy także ekologicznie. Uwzględnia ten stan rzeczy piśmiennictwo, winny uwzględniać także JIW, w których opisuje się treść dokumentów. Każdy z francuskojęzycznych **JHP** rozwija się stosownie do potrzeb swojego środowiska i każdy uwzględnia specyficzne wymagania odpowiedniego (środowiskowego) języka naturalnego, nie można - mimo wspólnej gramatyki i zasad stosowania oraz w przeważającej części wspólnego słownictwa - zastąpić jednego języka drugim.

EWOLUCJA JĘZYKA RAMEAU

Użytkownicy RAMEAU pamiętają „rewolucje” wywoływane wprowadzanymi zmianami w języku, a przede wszystkim uproszczenie składni, poprzez ujednolicenie porządku określników w hasłach przedmiotowych rozwiniętych (HPR), także w hasłach z dziedziny sztuki. Dokonane zmiany były punktem wyjścia do kolejnych programów mających na celu dalsze upraszczanie leksyki i zasad stosowania języka RAMEAU, ułatwiających jego wykorzystywanie nie tylko bibliotekarzom, ale i czytelnikom. W piątym wydaniu *Guide d'indexation RAMEAU* z 2004 r. podkreślano narastające dążenie do większej autonomii RAMEAU i większej swobody w procesie rozwoju jego leksyki w stosunku do języków źródłowych LCSH i RVM. CN RAMEAU przygotowuje obecnie siódme wydanie *Guide d'indexation RAMEAU*. W jakim stopniu będzie się ono różniło od poprzednich?

Na podstawie dotychczasowych doświadczeń, Centre national RAMEAU zapowiada nowy etap pracy nad językiem RAMEAU. Głównym celem bogatego programu jest podjęcie permanentnej rewizji słownictwa, służącej udoskonaleniu i uaktualnianiu terminologii oraz korygowaniu związków semantycznych w leksyce. Szczególną wagę przywiązuje się do wzbogacenia i uzupełnienia ekwiwalentów wyszukiwawczych. Projektowane prace powinny w końcowym efekcie przynieść ulepszenie i uproszczenie języka.

M. Mingam - kierownik Centre national RAMEAU, w obszernym artykule *RAMEAU: bilan et perspectives* (Mingam, 2005) opublikowanym na łamach „Bulletin des bibliothèques de France”, przedstawił program dalszego rozwoju języka RAMEAU. Prezentując czytelnikom polskim założenia tego programu mamy nadzieję, że zainicjuje to szeroką dyskusję zarówno nad przyszłością kompatybilnych JHP, jak i nad zagadnieniem współpracy międzynarodowej w tym zakresie.

Artykuł, mający charakter deklaracji programowej, składa się z trzech części:

- *Wstęp*, poświęcony historii powstania języka RAMEAU, jego założeniom. ogólnym, omówieniu funkcji *Liste d'autorité RAMEAU* oraz pracy sieci RAMEAU.

- *Analizy i propozycje* - to wyczerpująca analiza prac nad RAMEAU, metod tworzenia leksyki i projektowanej ewolucji języka.

- *Zakończenie* - przedstawia plan modyfikacji zasobu leksykalnego.

Autor przyjmuje założenie, że wyszukiwanie przedmiotowe w katalogach online pozostaje nadal interesującą formą dostępu do informacji o treści

dokumentów, których opisy znajdują się w katalogu (druków, dokumentów audiowizualnych i elektronicznych), a języki haseł przedmiotowych prezentowane w formie kartotek autorytatywnych są narzędziem użytecznym także w dobie powszechnego dostępu do informacji. Następnie podkreśla, że RAMEAU jest językiem kontrolowanym, kontrola szczególnie dotyczy formy wyrażenia. Leksyka RAMEAU obejmuje wyrażenia przyjęte, które stanowią hasła RAMEAU, i ekwiwalenty wyszukiwawcze haseł (terminy odrzucone), połączone z odpowiednimi hasłami przyjętymi relacją ekwiwalencji. W słownictwie, w którym jedno hasło odpowiada jednemu pojęciu, a jedno pojęcie jednemu hasłu - przedmiot treści dostępny jest przez wiele tzw. punktów dostępu: do terminu przyjętego jako hasło dochodzi się także przez terminy odrzucone.

Artykuł przedmiotowy słownika RAMEAU składa się z wyrażenia stanowiącego hasło artykułu, innych wyrażen związanych z hasłem ekwiwalencją wyszukiwawczą i relacjami semantycznymi, odpowiednich odsyłaczy uzupełniających, a także różnych typów uwag, w tym definicji i uwag odnoszących się do stosowania hasła artykułu oraz haseł pokrewnych, szczególnie stosowanych w funkcji określnika. W strukturze artykułu przedmiotowego kartoteki RAMEAU przyjęto system relacji odpowiadający relacjom zalecanym dla artykułu deskryptorowego w teaurusie (relacje ekwiwalencji wyszukiwawczej, relacje nadrzędności, relacje podrzędności, relacje skojarzeniowe). W procesie wyszukiwania przedmiot może być dostępny także w toku nawigacji polegającej na wyborze pomiędzy hasłami, powiązanymi systemem relacji, która pozwala: poszerzyć (terminy nadrzędne), sprecyzować (terminy podrzędne) lub ukierunkować (terminy skojarzone) prowadzone poszukiwania.

W katalogu BN-OPALE PLUS przedmiot dostępny jest z jednej strony przez słowa kluczowe, z drugiej - przez indeks, ułatwiający identyfikację faset (ujęć, aspektów), w jakich poszukiwany przedmiot może być prezentowany (na przykład kraj - w aspekcie geograficznym, historycznym, politycznym, ekonomicznym, społecznym itd.), lokalizację geograficzną i chronologiczną przedmiotu oraz sprecyzowanie typu dokumentów korespondujących z odpowiedzią na zadane pytanie (słowniki, bibliografie, atlasy, itp.). Katalog BN-OPALE PLUS, wśród innych sposobów, umożliwia również wyszukiwanie przez symbol Klasyfikacji Dziesiętnej Deweya.

Język RAMEAU dysponuje leksyką zorganizowaną w formie kartoteki autorytatywnej (*niveau terminologique*), systemem relacji wiążącym wyrażenia słownika RAMEAU (*niveau sémantique*) i gramatyką (*niveau syntaxique*). Gramatyka RAMEAU kwalifikowana jest przez M. Mingama jako prekoordynowana, ponieważ obowiązują w niej precyzyjne reguły konstrukcji haseł przedmiotowych rozwiniętych³.

Mingam formułuje i uzasadnia tezę, że leksyka stanowi rdzeń fundamentalny języka. Tylko ona może funkcjonować samodzielnie, dwa pozostałe elementy współtworzące język nie mogą egzystować bez leksyki. Słownictwo niepowiązane systemem relacji, ani nie objęte regułami składni, byłoby zrozumiałe, natomiast „byt” reguł składni i systemu relacji jest uzależniony od istnienia słownictwa. Leksyka pozwala użytkownikom (katalogującym przedmiotowo dokumenty i użytkownikom końcowym) odnaleźć

³ W RAMEAU, tak jak w pozostałych kompatybilnych z nim JHP, obowiązują jedynie stale miejsce tematu i stała kolejność typów określników w hasle przedmiotowym rozwiniętym. Wybór określników spośród przewidzianych dla danej kategorii hasła (tematu/określnika) zależy od katalogującego.

poszukiwaną informację; to również ona umożliwia korzystanie z dwóch innych płaszczyzn języka. Jeśli użytkownik nie może odnaleźć przyjętego hasła (ponieważ albo zostało źle wybrane, albo brakuje wszystkich właściwych ekwiwalentów wyszukiwawczych), leksyka udostępnia dodatkowe powiązania i informacje, które pomagają użytkownikowi prześledzić także inne hasła słownika.

Pojęcie hasła w języku RAMEAU jest, zdaniem Mingama, analogiczne do pojęcia deskryptora. Tak też jest rozumiane przez podstawowe francuskie źródła z zakresu JIW, w tym normę (Norme NF 44-070: *Indexation analytique par matière*, 1986), która definiuje deskryptor jako *wyraz* lub wyrażenie wybrane spośród zbioru terminów ekwiwalentnych dla jednoznacznego reprezentowania pojęcia zaprezentowanego w treści dokumentu⁴. Grupa terminologiczna (w której hasło jest głównym elementem, i może być elementem jedynym) winna umożliwiać dawanie maksymalnie trafnych odpowiedzi na pytania użytkowników. Wyrażenia, które mogą być zawarte w pytaniach, powinny być przewidziane w odpowiedniej grupie terminologicznej.

Dobry JIW winien być przejrzysty zarówno dla użytkownika końcowego, jak dla katalogujących przedmiotowo, by ich praca stawała się łatwiejsza i tym samym coraz szybsza.

RAMEAU, aby mógł w pełni satysfakcjonować potrzeby użytkowników, powinien prezentować słownictwo:

- t r a f n e, zgodne z zasadami języka francuskiego używanego we Francji, potwierdzone przez podstawowe źródła języka francuskiego, a także przez encyklopedie i słowniki specjalistyczne w języku francuskim;
- j e d n o z n a c z n e, tzn. pozbawione dwuznaczności semantycznej;
- b o g a t e w w y r a ż e n i a e k w i w a l e n t n e, tj. dające wielokrotny dostęp do haseł przyjętych;
- s p ó j n e, czyli bez luk i powtórzeń.

Słownictwo trafne, to przede wszystkim słownictwo precyzyjne, wolne od omyłek w wyborze terminów. To także słownictwo przystosowane do użycia, potwierdzone przez odpowiednie źródła w języku francuskim, bo tylko one dają gwarancję właściwego wyboru terminu, z zastrzeżeniem, że stosowana terminologia zmienia się i słownictwo wymaga stałej aktualizacji.

Tworzenie leksyki RAMEAU wyłącznie na podstawie słownictwa LCSH lub RVM nie może stanowić samo w sobie gwarancji spełnienia powyższych postulatów i nie wystarcza, pomimo niewątpliwych korzyści, jakie stwarza możliwość odwoływania się do tychże. Już przed laty, nie decydując się na zastosowanie języka RVM w katalogu BNF i podejmując prace nad kompatybilnym z nim językiem RAMEAU, dostrzegano mankamenty francuskojęzycznej leksyki RVM (obecność amerykanizmów, brak terminów potrzebnych użytkownikom we Francji, itd.). Penetracji słownictwa RVM powinien towarzyszyć stale szacunek dla języka narodowego. Nie

⁴ M. Mingam proponuje rozszerzenie pojęcia deskryptor i przyjęcie, że jego funkcją jest nie tyle „reprezentowanie” czy „wyrażanie” treści dokumentu (aczkolwiek jest tak w pewnych przypadkach), ile desygnowanie treści, jakby na sposób drogowskazu, prowadzącego użytkownika końcowego do odnalezienia poszukiwanej treści w oparciu o sformułowane pytanie. Stąd wszystkie terminy pozwalające desygnować treść, a więc dające do niej dostęp, proponuje uznawać za deskryptory: nie tylko hasła, ale także zbiór terminów odrzuconych (w polskiej terminologii zwanych askryptorami), bo wszystkie przyczyniają się w równym stopniu do wykorzystania istniejącego zasobu możliwości terminologicznych języka w celu desygnowania treści informacji. Deskryptorem jest więc przez Mingama nazywana całość tworząca „grupę terminologiczną” (hasło + terminy odrzucone), nawet wtedy, gdy grupa ta redukuje się wyłącznie do hasła (terminu przyjętego), ponieważ nie istnieje żaden jego wariant terminologiczny.

można bowiem dokonać właściwej oceny żadnego hasła RVM, bez odrobiny zmysłu krytycznego wobec jakże często napotykanych tam dosłownych tłumaczeń z amerykańskiego LCSH. Każde wyrażenie powinno być konfrontowane z jego użyciem językowym we Francji, z formami zatwierdzonymi przez słowniki i inne źródła w języku francuskim. Jest oczywiste, że RVM - francuskojęzyczna kartoteka autorytatywna JHP w Kanadzie, odzwierciedla realia językowe tego kraju. Formy haseł RVM, które nie zostaną przyjęte w RAMEAU jako hasła, stają się ekwiwalentami wyszukiwawczymi i wzbogacają zasób terminów odrzuconych. Tłumaczenie bezpośrednie terminów amerykańskich z LCSH na język francuski i tworzenie haseł oryginalnych RAMEAU także zobowiązują do ich głębokiej weryfikacji językowej.

W pracy nad leksyką języka kompatybilnego sięganie do słowników języków źródłowych jest niezbędne, tak jak niezbędne jest porównywanie przyjętych rozwiązań i tłumaczenia. Podkreślenia raz jeszcze wymaga bezwzględna konieczność sprawdzania, czy termin jest respektowany przez język francuski, poprawny i używany we Francji (formy niepoprawne spotykane w piśmiennictwie powinny stawać się ekwiwalentami do haseł)⁵. M. Mingam zwraca uwagę, że istnieje pilna potrzeba opracowania nowego wykazu podstawowych źródeł informacyjnych, niezbędnych w pracy nad leksyką RAMEAU, w tym źródeł specjalistycznych z poszczególnych dziedzin wiedzy. Wykaz ten będzie wymagał stałej aktualizacji. Centre national RAMEAU winno dysponować kompletnym zbiorem tych źródeł, co - biorąc pod uwagę bogactwo księgozbioru BNF - będzie łatwo osiągalne. W szczególnie trudnych przypadkach, np. w zakresie bardzo wąskich specjalizacji, konsultacje ekspertów i instytucji specjalistycznych stanowią niezawodną pomoc. Pomocne może się także okazać odwoływanie się do zapytań użytkowników na internetowych stronach francuskich i francuskojęzycznych; może ono być skutecznym sposobem testowania sposobów wyrażania pojęć i ich definiowania. Sposób to kosztowny, ale badanie częstotliwości użycia pozwoliłoby dokonać najlepszego wyboru formy dla tworzonego specjalistycznego hasła (inne formy powinny stawać się ekwiwalentami).

Kolejną cechą dobrego JIW jest unikanie polisemii, jakże nierozłącznej z każdym językiem naturalnym. Hasła RAMEAU powinny być sformułowane w taki sposób, aby ich znaczenie było jasne i jednoznaczne, by użytkownik mógł natychmiast je zrozumieć i stwierdzić, czy uzyskuje właściwą informację na zadane pytanie.

W celu zagwarantowania jednoznaczności haseł w RAMEAU stosuje się różne sposoby: uzupełnia się hasła objaśnieniami, dodając w nawiasie dopowiedzenie (*qualificatif*), pozwalające rozróżnić homonimy, np.: *Vol i Vol (droit)* (odpowiednie hasła w języku KABA: *Loti Kradzież*); dodaje się przymiotnik kwalifikujący, np.: *Analyse mathématique, Analyse numérique* (odpowiednie hasła w języku KABA: *Analiza matematyczna i Analiza numeryczna*); stosuje się dwie liczby gramatyczne, pojedynczą i mnogą, np.: *Cinéma et Cinémas* (odpowiednie hasła w języku KABA: *Kino i Kina*).

Trafne i jednoznaczne hasła, wspólnie z ekwiwalentami wyszukiwawczymi - czyli grupa terminologiczna - w założeniu powinny gwarantować efektywność wyszukiwawczą języka. Jest oczywiste, że cel ten zdoła się

⁵ Wagę problemu doceniała również w swoich publikacjach Cécile Maury, podkreślając znaczenie systematycznej rewizji słownictwa reprezentującego poszczególne dziedziny wiedzy w celu stwierdzenia, czy istniejące w RAMEAU hasła wyczerpują ich zakres tematyczny (Maury, 1995).

w pełni osiągnąć dopiero wówczas, gdy użytkownik końcowy otrzyma natychmiastową trafną odpowiedź i odpowiednie książki, zawierające informacje korespondujące z zadaniem pytaniem.

Nieobecność lub niedostatek ekwiwalentów wyszukiwawczych sprawia, że:

- wyszukanie dokumentów staje się skomplikowane lub wręcz niemożliwe, ponieważ użytkownik musi zgadywać, który termin wybrano jako hasło;

- jeśli użytkownikiem jest osoba katalogująca przedmiotowo, to najczęściej dochodzi do wniosku, że dla danego pojęcia nie ma odpowiedniego hasła w RAMEAU i w konsekwencji zgłasza propozycję nowego hasła, które może dublować hasło istniejące.

Przyjmując punkt widzenia użytkownika, stwierdza się zatem, że waga ekwiwalentów wyszukiwawczych jest równa wadze haseł. Redukowanie grupy terminologicznej jedynie do terminu głównego, czyli do hasła, ogranicza proces wyszukiwania, uniemożliwia dostęp do hasła przez inne terminy, nie wzięte pod uwagę i tym samym praktycznie utrudnia odszukanie i użycie hasła. Bogactwo, a więc i sprawność JIW, mierzy się zarówno ilością terminów przyjętych, jak ich proporcją do terminów odrzuconych.

Potrzeba stosowania ekwiwalentów wyszukiwawczych haseł wyrosła w konsekwencji z dwuznaczności i bogactwa języka naturalnego, z niezliczonych sposobów wyrażania w nim tej samej treści, widocznych w postaci synonimów. Ekwiwalenty wyszukiwawcze spełniają w JHP podwójną rolę: z jednej strony, prowadzą do przyjętego hasła, kontrolując synonimie języka naturalnego i tym samym pozwalając uniknąć powtórnego, różnego katalogowania przedmiotowego, które rozprasza informację. Z drugiej strony, prowadzą użytkownika do przyjętej formy hasła, wykorzystując rozmaite możliwości języka naturalnego.

Hasło wzorcowe może mieć formę wyrazu lub wyrażenia wielowyrazowego⁶. Ekwiwalenty wyszukiwawcze niektórych haseł wielowyrazowych powinny inwertować porządek elementów hasła przyjętego, w celu stworzenia drugiego, odmiennego „wejścia do indeksu”, np. dla hasła *Theoreme de Godel* wyrażeniem ekwiwalentnym jest *Godel, théorème de*; dla hasła *Archéologie du paysage* - ekwiwalent *Paysage -Archéologie*. Hasła wielowyrazowe z przymiotnikiem kwalifikującym powinno się w miarę możliwości uzupełniać wyrażeniem ekwiwalentnym, zaczynającym się od rzeczownika, od którego pochodzi przymiotnik, np. dla hasła *Armes préhistoriques* wyrażeniem ekwiwalentnym będzie *Préhistoire -Armes* i/lub *Armes -Préhistoire*.

Ekwiwalenty wyszukiwawcze mogą zatem przyjmować formę: wyrazu lub wyrażenia; wyrażenia inwersyjnego lub zinwertowanego; hasła przedmiotowego rozwiniętego z okresnikami języka RAMEAU; hasła przedmiotowego rozwiniętego z okresnikami nie występującymi w leksyce RAMEAU; odsyłaczy orientacyjnych całkowitych, np. *Technoscience* zob. hasła: *Sciences* i *Technique* uzupełnione w miarę potrzeby okresnikami: *Aspect moral, Aspect politique, Aspect social, Philosophie, Sociologie*, itp.

Rezygnacja z różnorodności formy wyrażen ekwiwalentnych, nieakceptowanie wyrażen ekwiwalentnych, np. w postaci konstrukcji z okresnikami języka RAMEAU, prowadziłoby do zubożenia leksyki. Operowanie swo-

⁶ Przyjmuje też formę hasła przedmiotowego rozwiniętego, z określnikiem związanym lub określnikami swobodnymi.

bodnymi formami nie neguje równoległego precyzowania zasad dotyczących formy wielowyrazowej wyrażen ekwiwalentnych. Reasumując, każdy wyraz i wyrażenie poświadczone przez źródła, jeśli koresponduje z piśmiennictwem na dany temat, powinno być możliwe do odnalezienia w słowniku RAMEAU w jednej z postaci: hasła, ekwiwalentu wyszukiwawczego lub odsyłacza orientacyjnego całkowitego.

Obecność ekwiwalentów wyszukiwawczych jest również pomocna w eliminowaniu trudności, na jakie natrafiają twórcy RAMEAU, chcąc sprostać równocześnie potrzebom bibliotek publicznych, uniwersyteckich i specjalistycznych: którą formę - w tym kontekście - przyjąć jako hasło, jeśli egzystują zarazem forma powszechnie znana, potoczna i forma naukowa, czasem specjalistyczna? Ten dylemat rozwiązuje się sam, forma która nie została przyjęta jako hasło staje się terminem odrzuconym, pozwalającym dotrzeć do informacji o dokumencie na równi z hasłem. Mingam sugeruje, że biblioteki wykorzystujące RAMEAU winny bezwzględnie dysponować systemem informacyjnym wyposażonym w podstawowe narzędzia wyszukiwania, a więc kartotekę haseł przedmiotowych korespondujących ze zbiorami biblioteki, uzupełnioną terminami odrzuconymi, które są z tymi hasłami związane. Jest oczywiste i pewne, że same hasła, bez terminów odrzuconych, tracą wiele ze swej wartości, by nie powiedzieć po prostu, że tracą wartość.

W porównaniu ze stosunkowo ubogim w ekwiwalenty wyszukiwawcze językiem LCSH, francuskojęzyczna kanadyjska kartoteka języka haseł przedmiotowych RVM jest bogatsza, kartoteka RAMEAU uczyniła natomiast ogromny krok jeszcze dalej, oferując najwięcej terminów ekwiwalentnych w stosunku do liczby terminów przyjętych. Potrzeby wyszukujących przedmiotowo w katalogach skłaniają do dalszej pracy w tym zakresie. Proponuje się systematyczną penetrację słowników terminologicznych, słowników synonimów, wyrazów bliskoznacznych itp., a także innych dostępnych źródeł, zarówno retrospektywnych jak bieżących (wydawnictw informacyjnych, czasopism, itp.). Cenne mogą okazać się również sugestie katalogujących przedmiotowo, czynione za pośrednictwem *Fichier national de proposition RAMEAU*, i ich propozycje dodania terminów ekwiwalentnych do *Liste de l'autorité RAMEAU*.

Proces uzupełniania ekwiwalentów w artykułach przedmiotowych winien zachowywać rozsądne granice, trzeba wprowadzać tylko te, które są uzasadnione w języku. Ideałem byłoby przewidzenie dla każdego hasła wszystkich form, które mogą wystąpić w pytaniach użytkowników, powstałby wówczas zbiór różnorodnych sposobów i zwyczajów wyrażania danej treści.

Słownictwo trafne, jednoznaczne, bogate w wyrażenia ekwiwalentne powinno być także spójne, to znaczy bez luk i powtórzeń. Może wydawać się paradoksalne apelowanie o kompletność i koherencję słownictwa, które z założenia jest encyklopedyczne i wzbogaca nieustannie swój zasób w celu zaspokajania potrzeb wynikających w procesie katalogowania przedmiotowego. Problem nie jest jednak podnoszony bez powodu, zważywszy że wszechobecna krytyka dosięga także RAMEAU i skłania do retrospektywnej oceny języka.

Konfrontacja słownictwa RAMEAU w zakresie wybranej dziedziny ze słownictwem odpowiednich słowników specjalistycznych jest okazją do wykrywania luk i braków, może także zapobiegać ich powstawaniu. Luki w słownictwie specjalistycznym bywają dwojakiego rodzaju. Występujący

w słownikach termin może nie występować wcale w leksyce RAMEAU (nie jest ani hasłem ani jego ekwiwalentem wyszukiwawczym), bądź hasłem RAMEAU jest ekwiwalent terminu słownikowego, ale termin ze słownika nie jest ekwiwalentem hasła RAMEAU.

Wśród haseł występujących w RAMEAU można wyróżnić hasła funkcjonujące w siatkach pojęciowych, bardziej lub mniej złożonych i rozległych zakresowo oraz hasła, które tworzą szeregi otwarte „obiektów” (zwierząt, roślin, minerałów, języków, grup etnicznych, itp.). Pilne i konieczne wydaje się tropienie w leksyce dubletów terminologicznych, które „wyręczają” zarówno siatki pojęciowe jak ciągi otwarte, bowiem synonimiczne hasła prowadzą do podwójnego, równoległego indeksowania, rozpraszaającego w efekcie informację. Przyrost permanentny słownictwa RAMEAU stanowi w tym zakresie dodatkowy czynnik mobilizujący, skłania do refleksji i poszukiwania równowagi pomiędzy szczegółowością słownictwa a wynikającym z niej ewentualnym rozproszeniem informacji, powstałym w przypadku utworzenia dubletu hasła.

Zwraca uwagę fakt, że nazbyt dosłownie realizowana zasada katalogowania przedmiotowego wyszczególniającego może także prowadzić do rozproszenia informacji. Leksyka RAMEAU, dostosowana do katalogowania przedmiotowego wyszczególniającego, umożliwia tworzenie w toku katalogowania HPR bardzo wyszczególniających, a to w konsekwencji powoduje wzrost rozproszenia informacji w indeksie haseł przedmiotowych.

W świetle dotychczasowych rozważań wydaje się oczywiste, że wszelkie działania zmierzające do modyfikacji i ulepszania spójności terminologicznej RAMEAU należy podejmować z wielką rozwałą, w sposób metodyczny, dziedzina po dziedzinie, pole semantyczne po polu, zawsze pragmatycznie, krok po kroku i zawsze szukając uzasadnień w piśmiennictwie, zwracając uwagę na rodzaj i liczbę publikacji związanych opisem przedmiotowym z odnośnym hasłem. Uważne sprawdzanie i analizowanie opracowania przedmiotowego realizowanego w wielkich katalogach (BNF, SUDOC) jest w pełni uzasadnione i absolutnie niezbędne przed każdą decyzją merytoryczną.

Troska o trafność, jednoznaczność, spójność i zasobność w ekwiwalenty wyszukiwawcze w słowniku nie neguje wagi związków semantycznych i składni w języku. W zakresie związków semantycznych - w porównaniu ze skromnymi możliwościami dawnych kartkowych katalogów przedmiotowych, systemy zautomatyzowane oferują znacznie więcej, przeważnie są w stanie obsłużyć relacje semantyczne wiążące hasła kartoteki stosowanego JIW. Również kartoteka RAMEAU w systemie BNF uzyskała sprawną obsługę w tym zakresie.

Niezaprzeczalne ułatwienia, jakie daje korzystanie z systemu relacji pomiędzy hasłami kartoteki wzorcowej, nie zawsze i nie dla wszystkich są w pełni dostępne. Doświadczenia potwierdzają, że poza bardzo rzadkimi wyjątkami, nie mogą z nich korzystać bezpośrednio użytkownicy większości katalogów bibliotecznych⁷. Bezpośredni dostęp użytkowników końcowych do kartoteki języka albo nie jest przewidziany przez system obsługujący wyszukiwanie, albo -jak w katalogu BNF, istnieje jedynie bezpośredni dostęp do poziomu opisu przedmiotowego za-

⁷ Brak tej możliwości występuje również w polskich katalogach online współpracujących z NUKAT.

wartego w rekordzie bibliograficznym, z którego jest możliwość przejścia do kartoteki autorytatywnej RAMEAU, gdzie odnajduje się wszelkie możliwości powiązań pomiędzy hasłami. Z tej funkcji (przejścia do kartoteki RAMEAU) potrafią jednak skorzystać wyłącznie użytkownicy zaawansowani.

Kartoteka RAMEAU jest porównywana do tezaurusa, posiada jednak cechy niespotykane w słownikach tego typu. Jest bowiem „tezaurem encyklopedycznym”, podczas gdy tezaury są najczęściej słownikami specjalistycznymi. Wyjaśnia to trudności, na jakie natrafiają osoby odpowiedzialne za wartość intelektualną języka RAMEAU, zobowiązane do zapewnienia koniecznego wzrostu słownictwa, a jednocześnie kompatybilności z leksyką i metodą LCSH.

W pracy nad językiem konieczne jest nieustanne zachowywanie właściwej równowagi, wzbogacanie powiązań pomiędzy hasłami nie może prowadzić do chaosu, aby „więcej” nie stało się wrogiem „lepiej”. Z tego punktu widzenia pożądane jest podporządkowywanie potrzebom leksyki także wszelkich zabiegów, mających na celu korektę związków semantycznych pomiędzy hasłami. Pamiętać trzeba przy tym, że relacje semantyczne mogą służyć ulepszaniu spójności leksyki, a osiągnięcie pełnej spójności pojęciowej może pomóc usprawnić relacje pomiędzy hasłami.

Pracom nad systemem relacji słownikowych (*niveau sémantique*) i przede wszystkim pracom służącym precyzowaniu zasad gramatycznych (*niveau syntaxique*) poświęcano dotychczas w Centre national RAMEAU ogromną część czasu, energii i myśli zespołu, zbyt często ze szkodą dla słownictwa. Przewiduje się odwrócenie priorytetów na korzyść leksyki (*niveau terminologique*), aby jako rdzeń języka RAMEAU znalazła się w centrum programu jego modyfikacji.

M. Mingam, zwracając wiele uwagi na gramatykę języka RAMEAU podkreśla, że praca nad leksyką odsunie na drugi plan modyfikację reguł gramatycznych. Każda ich zmiana powoduje bowiem konieczność czasochłonnych poprawek w katalogach.

Co charakteryzowało gramatykę języka RAMEAU zdaniem jego twórców? Odwołajmy się do opinii C. Maury - wyrażonej po piętnastu latach istnienia RAMEAU na łamach „Przeglądu Bibliotecznego” w 1995 r. (Maury, 1995)⁸: „... jest to język informacyjny normalizujący stosowanie słownictwa przeznaczonego do opracowania przedmiotowego dokumentów. Jednostki leksykalne zawarte w kartotece nie mogą być używane w hasłach przedmiotowych wszystko jedno w jakim porządku (jak słowa kluczowe); ich składnia podlega ściśle obowiązującym regułom”. Dalej czytamy: „Nie ma mowy o dowolnych rozwiązaniach jeśli chodzi o składnię, a więc reguły gramatyki języka”.

Wcześniej, ta sama autorka, opisując kartotekę RAMEAU w 1990 r., po dziesięciu latach jej istnienia, wskazywała: „zawiera ona zasób haseł, z których tworzy się rozwinięte hasła przedmiotowe według ściśle określonych zasad. Zasady składni są dosyć trudne, ale gwarantują spójność katalogowania przedmiotowego” (Maury, 1990).

⁸ Cécile Maury wygłosiła 20. 01. 1994 r. wykład na Uniwersytecie Warszawskim, podczas wizyty w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie, w której gościła w ramach nawiązującej się pomiędzy BUW i BNF współpracy nad powstającym językiem KABA. Wykładu wysłuchali przedstawiciele kilku największych polskich bibliotek oraz pracownicy Instytutów Bibliotekoznawstwa. Cytowany artykuł jest skrótem tego wykładu.

Zasady konstruowania haseł przedmiotowych rozwiniętych w języku RAMEAU podlegają pozycyjności. Hasło autorytatywne RAMEAU użyte w roli tematu może być uzupełniane określnikami: rzeczowymi, geograficznymi, chronologicznymi i formy, dodawanymi do tematu w ściśle określonym porządku. Język RAMEAU dysponuje listami określników swobodnych: chronologicznych, rzeczowych i formy. Liczba określników jest określona, a zasady stosowania wyraźnie sprecyzowane. Katalogujący przedmiotowo mają w toku pracy do dyspozycji dwa podstawowe narzędzia:

- słownik RAMEAU w postaci *Liste d'autorité RAMEAU*;
- gramatykę języka RAMEAU, której zasady zostały zebrane w *Guide d'indexation RAMEAU*. Przedstawiono tam zbiór reguł składniowych, które pozwalają na podstawie słownika budować hasła przedmiotowe rozwinięte; wiele z tych reguł odnaleźć można także w postaci not stosowania w rekordach odpowiednich haseł kartoteki RAMEAU. Proces katalogowania przedmiotowego w języku RAMEAU (tak jak w językach LSCH, RVM, KABA) wymaga od katalogującego znajomości zasad oraz rozumienia systemu relacji w słownictwie. Katalogujący powinien pamiętać o wykorzystywaniu hasła zgodnie z zasadą, że jedno hasło odpowiada jednemu pojęciu. Znajomości zasobu leksykalnego lub choćby tylko leksyki z jednej dziedziny, towarzyszyć musi dobra znajomość zasad gramatycznych. Proces tworzenia rozwiniętych haseł przedmiotowych wymaga więc nie tylko wiedzy specjalistycznej, znajomości słownictwa kartoteki RAMEAU (także znajomości przyjętego formatu opisu danych), ale również znajomości zasad stosowania określników.

W dobie powszechnego dostępu do katalogów OPAC i wyszukiwarek internetowych, takich jak Google, coraz częściej pada pytanie, czy ściśle określony porządek określników w HPR i szczegółowe zasady stosowania określników po tematach danej kategorii powinny nadal obowiązywać w językach haseł przedmiotowych wyszczególniających. Źródła tych zasad sięgają przedmiotowych katalogów kartkowych, w których przeglądanie wielkich ciągów kart katalogowych (katalogi bibliotek narodowych lub katalogi wspólne) narażało na trudności. Dzięki ustalonej kolejności elementów HPR można było porządkować hasła, wyliczające różne ujęcia przedmiotu wyrażone określnikami dodanymi do tematu. W bibliotecznych katalogach zautomatyzowanych przyjęty system sortowania - w sytuacji, gdy na zadane pytanie system znajduje zbyt wielką liczbę odesłań do pozycji bibliograficznych - porządkuje odpowiedzi tak, jak w kartkowych katalogach przedmiotowych, w długie szeregi HPR. Taka forma odpowiedzi zwykle prowokuje jednak podjęcie wyszukiwania przez słowa kluczowe.

Zasady gramatyki RAMEAU skłaniają do refleksji. Codzienna „produkcja” katalogowa pokazuje, że znaczna liczba określników swobodnych, często nazbyt duża, może być stosowana tylko do pewnych kategorii haseł; natomiast szczegółowe zasady stosowania niejednokrotnie uniemożliwiają pewne konstrukcje haseł przedmiotowych rozwiniętych. Sygnalizuje się, że pewna liczba takich haseł utworzonych w toku katalogowania przedmiotowego jest ekwiwalentami haseł w kartotece RAMEAU. Obserwuje się nadużywanie stosowania określników, traktowanych jako bezwzględnie obowiązkowe.

Wszystko to nie wynika z niepoprawności zasad gramatycznych obowiązujących w RAMEAU, ale bierze się stąd, że stosuje się je przesadnie i nazbyt dosłownie. Zaobserwowano także, że określniki w poszczególnych HPR odczytuje się niekiedy jako wyrażające w istocie przedmiot dokumen-

tu. To prowadzi do porównywania wagi określników z wagą tematów tworzących słownictwo podstawowe. Z drugiej strony określniki użyte w hasłach przedmiotowych rozwiniętych bywają traktowane jako integralna część tematów, po których je użyto i odczytywane jako wielowyrazowe tematy. Gubi się tym samym funkcję określników, które jako wyrażenia synsyntaktyczne dodawane są bezpośrednio do tematu bądź po innych określnikach, w celu sprecyzowania aspektów i ujęć tematu. Zdaniem M. Mingama określniki w HPR powinny się zawsze traktować jako proste dopełnienie tematu.

W ciągu minionych lat Centre national RAMEAU starało się upraszczać odziedziczone zasady gramatyki, uczyniono krok ku nowej strukturze języka, wielkim staraniem i nakładem pracy przygotowywano kolejne wydania *Guide d'indexation RAMEAU*, zajmując się szczegółowymi problemami określników i składni.

Dostrzegając utrudnienia wynikające z obowiązujących bardzo szczegółowych reguł składni, trzeba mieć świadomość, że zasad tych nie można jednak nadmiernie uprościć, ponieważ pociągnie to za sobą konieczność dokonania bardzo licznych poprawek w opisach przedmiotowych funkcjonujących w katalogach. Świadomość tej niełatwej sytuacji skłania do ograniczania procesu upraszczania zasad gramatycznych do modyfikacji niezbędnych, wyłącznie takich, które nie spowodują nadmiernych poprawek w katalogach (ograniczenie wyjątków od ogólnie obowiązującego porządku określników w HPR, usunięcie z leksyki określników nieprzydatnych, itp.).

Zdaniem M. Mingama wiele uwagi należy poświęcić słownictwu określników, których znaczenie w leksyce podkreślano od dawna. W szczególności proponuje się:

- kontynuowanie prac zmierzających do ujednolicenia formy haseł bliskoznacznych stosowanych w funkcji tematu i określnika; prace powinny być prowadzone metodycznie, poprzedzone wnikliwą analizą znaczeń obydwu terminów, z uwzględnieniem zasad poprawności językowej;

- poddanie słownictwa określników wnikliwym badaniom, takim samym, jakie mają objąć pozostałe hasła RAMEAU, także w relacji z hasłami, po których są stosowane w HPR: dziedzina po dziedzinie, zwracając uwagę na trafność, jednoznaczność, spójność i terminy odrzucone.

ZAKOŃCZENIE

Realizacja programu permanentnej rewizji leksyki, doskonalenia i uaktualniania terminologii, wzbogacania i uzupełniania ekwiwalentów wyszukiwawczych w języku RAMEAU, powinna w końcowym efekcie przynieść jego ulepszenie i uproszczenie. Można mieć nadzieję, że realizacja programu sprawi, iż RAMEAU uzyska większą autonomię i samodzielność intelektualną, a afirmując swój charakter narodowy stanie się językiem bardziej satysfakcjonującym dla użytkowników.

Większa autonomia RAMEAU w stosunku do języków źródłowych nie oznacza rezygnacji z kompatybilności z nimi. Kontynuowana będzie współpraca z zespołami autorskimi języków RVM i LCSH oraz praktyka wprowadzania haseł ekwiwalentnych RVM i LCSH do rekordów haseł kartoteki RAMEAU⁹.

⁹ W kartotece języka KABA coraz częściej rezygnuje się z wprowadzania haseł ekwiwalentnych RAMEAU i LCSH do rekordów odpowiednich haseł KABA.

Dostosowanie języków haseł przedmiotowych do możliwości i wymagań systemów zautomatyzowanych i Internetu jest zagadnieniem zasługującym na odrębną refleksję. Natomiast powszechnym problemem wymagającym rozwiązania jest umożliwienie użytkownikom końcowym systemów katalogowych bezpośredniego dostępu do kartoteki języka. Oczywiście, jest to uwarunkowane możliwościami technicznymi systemów obsługujących wyszukiwanie. Wagę problemu należy jednak nieustannie uświadamiać osobom odpowiedzialnym za funkcjonowanie systemów. Jako kwestia szczegółowa, warte rozważenia są zasady spójności haseł funkcjonujących w kartotekach formalnych i kartotece języka, powinny one stać się przedmiotem wnikliwej, merytorycznej analizy.

BIBLIOGRAFIA

- Głowacka, Teresa (2001). MACS - europejski system wielojęzycznego wyszukiwania rzeczowego dokumentów. *Bibliotekarz*, nr 12, s. 11-13.
- Głowacka, Teresa (2005). Dokąd zmierza język KABA? Powstanie i rozwój języka. Stan obecny. Pytania o przyszłość. *Przegląd Biblioteczny*, z. 3, s. 297-320.
- Głowacka, Teresa (2006). Francuskojęzyczne kompatybilne języki haseł przedmiotowych na Światowym Kongresie Bibliotek i Informacji w Oslo. *Bibliotekarz*, nr 1, s. 15-18.
- Kotalska, Barbara (2002). The RAMEAU-KABA Network: an example of multilingual co-operation. *Slavic and East European Information Resources*, vol. 1 nr 2/3, pp. 149-156.
- Landry, P. (2000). The MACS Project: Multilingual Access to Subjects (LCSH, RAMEAU, SWD) [online]. In: *66th IFLA Council and General Conference. 13-18 August 2000* [dostęp: 9. 08. 2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ifla.org/IV/ifla66>>
- Maury, Cécile (1990). Les fichiers d'autorité-matière de BN-OPALE. *Bulletin des bibliothèques de France*, no. 148, p. 40-42.
- Maury, Cécile (1995). Organizacja pracy oddziału autorytatywnej kartoteki haseł przedmiotowych w Bibliotece Narodowej Francji. *Przegląd Biblioteczny*, z. 2, s. 171-177.
- Mingam, Michel (2005). RAMEAU: bilan et perspectives. *Bulletin des bibliothèques de France*, no. 5, p. 38-47.
- Wilczyńska, Grażyna Maria; Woiniak-Kasperek, Jadwiga (2005). Kompatybilność - zaleta czy obciążenie? Dwugłos o języku haseł przedmiotowych KABA. *Bibliotekarz*, nr 9, s. 11-17.

BARBARA KOTALSKA

Bibliothèque nationale de France
e-mail: BARBARA.KOTALSKA@bnf.fr

TERESA GŁOWACKA

Warsaw University Library
e-mail: t.glowacka@uw.edu.pl

TWENTY-FIVE YEARS OF RAMEAU DEVELOPMENT. EVALUATION AND PERSPECTIVES

ABSTRACT: The article discusses the origins of RAMEAU subject headings system, methodology and organization of work on this language, the operation of RAMEAU national network and foreign contacts of RAMEAU Centre nationale. The authors present the development of subject headings systems compatible with RAMEAU and point to their importance in relation to the implementation of MACS project. The article also includes the detailed discussion of the project of RAMEAU evolution as shown by M. Mingam in his paper *RAMEAU: bilan et perspectives* (Mingam, 2005). The main task currently planned by RAMEAU Centre nationale is to run a permanent revision of RAMEAU vocabulary, which is to serve the improvement and updating of the terminology and the correction of semantic relationships between language terms. Great emphasis is laid on the enrichment and completion of search equivalents. All planned changes should finally result in the improvement and simplification of RAMEAU subject headings system.

Artykuł wpłynął do redakcji 29 czerwca 2006 r.

MAJA WOJCIECHOWSKA
Ateneum Szkoła Wyższa
e-mail: kitl_maja@poczta.onet.pl

OCENA SKUTECZNOŚCI DZIAŁALNOŚCI BIBLIOTEKI

Maja Wojciechowska jest doktorem bibliologii. Studia z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowo-technicznej ukończyła na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach, gdzie również uzyskała doktorat. Obecnie jest dyrektorem Biblioteki Ateneum - Szkoły Wyższej w Gdańsku. Wykłada na Politechnice Gdańskiej w Zakładzie Zarządzania Wiedzą i Informacją Naukowo-Techniczną oraz na Uniwersytecie Gdańskim w Zakładzie Nauki o Książce. Jej zainteresowania zawodowe skupiają się wokół problematyki organizacji i zarządzania bibliotek i instytucji non profit oraz zarządzania wiedzą.

ABSTRAKT: W artykule przedstawiono koncepcje i metody oceny skuteczności działalności bibliotek jako instytucji niedochodowych, w kontekście dyskusji nt. celu ich funkcjonowania i roli, jaką mają pełnić. W pierwszej części omówiono interpretacje pojęcia skuteczności działalności biblioteki oraz pojęć pokrewnych, takich jak efektywność, wydajność, jakość, optymalność, sprawność i racjonalność, a także typy wskaźników służących do oceny pracy biblioteki. W drugiej części przedstawiono czynniki wpływające na skuteczność i efektywność działalności biblioteki, w tym dziewięć zmiennych wynikających z poziomu organizacyjnego biblioteki oraz celów, sposobu zaprojektowania i sposobu zarządzania.

Zmiany kulturowe, technologiczne i organizacyjne zachodzące na świecie implikują przeobrażenia, jakim ulegają biblioteki. Transformacji podlega ich charakter, zadania i cele funkcjonowania. W końcu XX i na początku XXI w. postrzegane są one jako niedochodowe (*non profit*) organizacje usługowe, których głównym zadaniem jest świadczenie usług wysokiej jakości na rzecz otoczenia, tj. użytkowników bibliotek. Możliwość ich funkcjonowania zależy najczęściej od roli, jaką pełnią w swoim otoczeniu oraz wykazania pozytywnych skutków ich działalności. Powszechne jest przekonanie, że o rozwoju państw decyduje obecnie poziom wykształcenia społeczeństwa. Biblioteki są integralnym elementem systemu oświaty, zaś wiedzę, w przekazywaniu której uczestniczą, uznaje się za najcenniejszy i najbardziej poszukiwany surowiec. Dlatego też podnoszenie skuteczności i efektywności działania bibliotek może mieć znaczący wpływ na kształtowanie otoczenia, w którym funkcjonują. Ponadto pozwala ono na poprawianie sprawności ich działania i lepsze realizowanie celów, zadań oraz funkcji społecznych.

SKUTECZNOŚĆ DZIAŁALNOŚCI BIBLIOTEKI JAKO ORGANIZACJI NON PROFIT

W literaturze bibliotekarskiej brak jednej, powszechnie przyjętej definicji *skuteczności* funkcjonowania biblioteki, choć cecha ta uznawana jest za jedną z istotniejszych w jej pracy (Zybert, 2005, s. 3). Działalność bibliotek częściej rozpatrywana jest pod kątem efektywności i oceniana na podstawie przyjętych wskaźników.

Według *Słownika współczesnego języka polskiego* skuteczny to „taki, który daje oczekiwane wyniki” (*Słownik...*, 2000, t. 2, s. 321), zaś według *Małej encyklopedii prakseologii i teorii organizacji* skuteczność to „pozytywnie oceniana zgodność wyniku z celem” (Pszczołowski, 1978, s. 219]. Zbliżoną definicję skuteczności podaje *Słownik terminologiczny informacji naukowej*, który za działanie skuteczne uznaje takie, które „prowadzi do celu jako zamierzonego zdarzenia” (*Słownik...*, 1979, s. 106]. Szerzej definicję skuteczności omawia *Encyklopedia organizacji i zarządzania*, która opisuje termin *skuteczność* jako „jedną z postaci sprawności działania ocenianego pod względem *zbliżania*, się do celu, jaki został zamierzony i stanowi podstawę tej oceny. Działanie jest skuteczne, jeśli podmiot osiągnął cel w pełni lub w jakimś stopniu, albo choć umożliwił sobie lub ułatwił jego osiągnięcie w przyszłości. W przypadku gdy podmiot nie zbliżył się do celu, działanie jest nieskuteczne (obojętne), a gdy osiągnięcie celu utrudnił lub wykluczył - przeciwnie skuteczne. W pewnych przypadkach cel można osiągnąć tylko w całości; wtedy skuteczność jest niestopniowalna. Gdy cel daje się podzielić na elementy, skuteczność jest stopniowalna. Stopniowalna jest także przeciwnie skuteczność, gdyż wywołane działaniem utrudnienie może mieć różną skalę. Stopniowaniu natomiast nie podlega nieskuteczność” (*Encyklopedia...*, 1982, s. 471). Również według Bolesława Howorki „miarą skuteczności jest stopień osiągnięcia celu” (Howorka, 1981, s. 275). Tak więc określenie stopnia skuteczności funkcjonowania biblioteki i dążenie do jego podnoszenia wymaga zdefiniowania celów jej działalności, zgodnych z oczekiwaniami użytkowników i otoczenia biblioteki. Ocenie skuteczności mogą podlegać cele krótko-, średnio- i długoterminowe. Na skuteczność długoterminowych celów biblioteki ma wpływ stopień realizacji celów krótko- i średnioterminowych. Skuteczność pracy biblioteki może być również rozpatrywana z uwzględnieniem podziału na komórki organizacyjne, tj. filie, działy i stanowiska lub funkcje, które pełni biblioteka - np. ocena skuteczności funkcji informacyjnej biblioteki, funkcji kulturalnej itp. Niezależnie jednak od wybranej formy oceny skuteczności, musi ona posiadać określony kierunek działań, względem którego będzie dokonywana ocena. Podczas określania skuteczności działalności biblioteki pomijany jest element kosztu (nakładu) poniesionego na realizację zadania. Istotny jedynie jest stopień, w jakim biblioteka zbliżyła się do wyznaczonego celu.

Z pojęciem skuteczności związane są kategorie efektywności, wydajności, jakości, optymalności, sprawności i racjonalności. Na polu bibliotekarskim charakteryzują się one dużą różnorodnością w definiowaniu. Często, nie zawsze właściwie, efektywność identyfikowana jest ze skutecznością (Szafrński, 2003), co spowodowane może być brakiem wytłumaczenia tych terminów w polskich słownikach i encyklopediach bibliotekarskich. Jedynie *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego* zawiera hasło „efektywność informacji”, którą określano tam jako „zapewnienie skutecz-

ności informacji, przy możliwie najniższym zużyciu czasu i wysiłku niezbędnego dla zapoznania się z nią i jej wykorzystania przez operatywność systemu informacji nastawionego na skracanie cykli jej opracowania, przesyłania i wydawania; pełność i dobór źródeł informacji, a w konsekwencji zbioru materiałów informacyjnych; stopień stężenia zawartości informacyjnej opracowań; jakość informacji (eliminowanie informacji nieścisłej); sposób opracowania informacji, dostosowany do potrzeb i indywidualności użytkownika, zapewniający najlepszą percepcję w minimum czasu" (*Encyklopedia...*, 1976, s. 119). Według tej samej definicji skuteczność systemów informacyjnych określana jest za pomocą wskaźników: trafności, szumu informacyjnego, efektywności informacji i wyszukiwania informacji. Tak więc, według powyższej definicji, na skuteczność ma wpływ efektywność, która uznawana jest za miarę skuteczności (por. Sobiela, 2002).

Mirosław Górny, analizując na podstawie literatury światowej różnice w definiowaniu pojęcia efektywności pracy biblioteki, wyszczególnił siedem głównych nurtów w postrzeganiu i rozwoju tej kategorii [za: Sobiela, 2002, s. 206]:

- efektywność jako stopień realizacji celów (tj. skuteczność),
- efektywność jako stopień zaspokojenia potrzeb użytkowników,
- efektywność jako jakość usług,
- efektywność jako możliwości realizacji potrzeb użytkowników i oczekiwań właściciela biblioteki,
- efektywność jako możliwość biblioteki do zdobywania potrzebnych jej zasobów,
- efektywność jako zdolność osiągania równowagi i stabilności,
- efektywność jako stopień, w jakim klienci, decydenci, czy administratorzy systemu są zadowoleni z usług systemu.

Efektywność rozumiana jako stopień realizacji celów (czyli inaczej skuteczność biblioteki), utożsamiana jest niekiedy z efektywnością, postrzeganą jako stopień zaspokojenia potrzeb użytkowników, ponieważ nadrzędnymi celami biblioteki winna być właśnie realizacja potrzeb jej otoczenia. Jednakże takie pojmowanie tej kategorii wyklucza sytuację, kiedy cele biblioteki nie są bezpośrednio zbieżne z celami użytkowników, a związane są np. z wymaganiami lub potrzebami jej administratorów.

Efektywność określana jest najczęściej jako stosunek osiągniętych korzyści (efektów, wyników) do poniesionych nakładów, zaś system lub organizacja efektywna to taka, która przynosi efekty oraz charakteryzuje się wydajnością i skutecznością (Maj, 1991, s. 97; *Słownik...*, 2000, t. 1, s. 227; Sobiela, 2002, s. 206). Jeżeli więc założymy, że celem pracy biblioteki jest zaspokajanie potrzeb użytkowników, to na określenie efektywności pracy biblioteki możemy zastosować następujący wzór:

$$E = \frac{P}{N}$$

gdzie:

E = efektywność pracy biblioteki

P = potrzeby użytkowników zaspokojone w badanym czasie

N = nakłady niezbędne do zrealizowania potrzeb użytkowników (środki materialne i niematerialne).

Józef Penc wskazuje, że efektywność to również „zdolność do bieżącego i strategicznego przystosowania się do zmian w otoczeniu oraz produktywnego i oszczędnego wykorzystania posiadanych zasobów dla realizacji przyjętej struktury celów” (Penc, 1997, s. 100). W projekcie polskiej normy ISO 11620: *Informacja i dokumentacja. Wskaźniki funkcjonowania bibliotek*, przedstawiającej ponad dwadzieścia wskaźników jakości pracy dla różnych typów bibliotek, zawarto zalecenia systematycznego pomiaru i oceny efektywności funkcjonowania bibliotek, które mogą przyczynić się do skuteczniejszej realizacji ich misji i celów strategicznych (por. Sobielga, 2003). Jak zauważa Lucjan Biliński, norma ta definiuje efektywność jako miarę stopnia, w jakim realizowane są dane cele, sytuując ją jako element podrzędny (miernik) w stosunku do pojęcia skuteczności (Biliński, 2002, s. 7). Według Mariana Huczka to właśnie mylna i niedokładna identyfikacja celów biblioteki, powoduje obniżenie skuteczności i efektywności jej pracy (Huczek, 2002, s. 29). Jadwiga Majchrzak pisze zaś, że pomiar efektywności pracy, polegający na określeniu i ocenie efektywności pracy oraz poinformowaniu o wynikach oceny pracowników, jest istotnym instrumentem zarządzania zmianami, mającym wpływ na kształtowanie postaw i zachowania pracowników (Majchrzak, 2002, s. 53).

Jak podaje *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, efektywność to „dodatnia cecha działań dających jakiś oceniany pozytywnie wynik bez względu na to, czy był on zamierzony (działanie skuteczne i efektywne), czy niezamierzony (działanie efektywne)” (Pszczołowski, 1978, s. 60). Tak więc działalność biblioteki na skutek sprzyjających czynników, może być efektywna, mimo iż formy i metody jej funkcjonowania nie zostaną ściśle zaplanowane. Może jednak zaistnieć sytuacja, kiedy wewnętrzne i zewnętrzne czynniki wpływające na bibliotekę zmieniają swój charakter na negatywny i wówczas funkcjonowanie biblioteki może zostać ocenione jako nieefektywne. Dążenie do skutecznego działania bibliotek uwzględnia więcej elementów świadomych i celowych, które nie pozostają w biernym stosunku do otoczenia, lecz mają charakter dynamiczny i kreatywny.

Niektórzy autorzy rozróżniają efektywność w sensie techniczno-organizacyjnym i efektywność ekonomiczną (Marciniak, 1998). Efektywność ekonomiczna postrzegana jest jako maksymalizacja zysków, możliwa dzięki produkcji oraz zbytowemu dóbr i usług. Efektywność techniczno-organizacyjna zaś, w większym stopniu utożsamiana jest ze skutecznością i rozumiana jako osiągnięcie jak najlepszych wyników technicznych i organizacyjnych przy dostępnych środkach. W przypadku organizacji wytwórczych, wyprodukowanie towaru o wysokich parametrach technicznych (tj. charakteryzującego się wysoką efektywnością techniczną) nie musi wiązać się z efektywnością ekonomiczną. Cena produktu na skutek np. zbyt drogich komponentów zapewniających efektywność techniczną, może spowodować brak zbytu produktu i obniżenie efektywności ekonomicznej. W przypadku bibliotek, zarówno efektywność organizacyjna, jak i efektywność ekonomiczna służą jednemu celowi — zapewnieniu satysfakcji użytkowników z oferowanych usług. A więc efektywność techniczno-organizacyjna biblioteki oznacza stworzenie skutecznego systemu bibliotecznego, zapewniającego zaspokajanie potrzeb użytkowników, zaś efektywność ekonomiczna, to nic innego jak maksymalizacja zysków biblioteki z wykonanych usług w postaci satysfakcji użytkowników i otoczenia.

W literaturze fachowej przedstawiane są próby pomiaru efektywności bibliotek oraz określone mierniki na nią wpływające. M. Górny do oceny efektywności udostępniania informacji w bibliotekach naukowych, proponował wykorzystanie tzw. *metody kryteriów złożonych* (Górny, 1999). Metoda ta opiera się na analizie elementów struktur organizacyjno-technologicznych bibliotek, które mogą wpływać na podnoszenie lub obniżanie efektywności, rozumianej przez M. Górnego jako „relacja między nakładami, a poziomem świadczonych przez bibliotekę usług” [Górny, 1999, s. 40]. Do nakładów zalicza on: liczbę etatów, wielkość powierzchni roboczej, liczbę jednostek wyposażenia lub poniesione na te trzy cele koszty. Zaś parametry, określające poziom świadczonych przez bibliotekę usług, to: czas realizacji żądania użytkownika i możliwość realizacji tego żądania, a także parametr uzupełniający - obciążenie systemu, tj. liczba udostępnień w danym przedziale czasu. Według Górnego o efektywności biblioteki decydują: jej struktura organizacyjna, przygotowanie i poziom zaangażowania pracowników oraz wykorzystywana technologia (Górny, 2001, s. 31).

Teresa Jasińska wyróżnia pięć mierników efektywności działalności informacyjnej bibliotek i ośrodków informacji (Jasińska, 1975). Zalicza do nich:

- liczebność i poziom kwalifikacji pracowników służb informacyjnych,
- spełniane funkcje informacyjne, tj. gromadzenia, opracowywania i udostępniania informacji,
- zasobność zbiorów informacji,
- poziom środków technicznych,
- organizację działalności informacyjnej.

Według Jana Wołosza efektywność funkcjonowania biblioteki można rozpatrywać wielopłaszczyznowo, biorąc pod uwagę efektywność zarządzania, poziom kwalifikacji zawodowych bibliotekarzy, nowoczesność stosowanych norm i metod działania, wyposażenie techniczne i inne. Sumaryczny poziom efektywności funkcjonowania bibliotek publicznych można ustalić stosując tzw. wskaźnik czytelnictwa określający procent mieszkańców, z obszaru obsługiwanego przez bibliotekę, korzystających z jej zbiorów. W Polsce wskaźnik ten waha się w granicach 18-19%, podczas gdy w krajach anglosaskich i skandynawskich sięga od 40 do 70% (Wołosz, 2002). Wykorzystanie takiego wskaźnika budzi jednak wątpliwości w przypadku, kiedy ze zbiorów biblioteki korzystają osoby czasowo przebywające na terenie przez nią obsługiwanym, np. turyści, kuracjusze, pacjenci szpitali itp., którzy zawyżają liczbę osób faktycznie i długotrwale korzystających z biblioteki. Radosław Cybulski proponuje, aby efektywność procesów i działań bibliotecznych określać wykorzystując statystyczną kontrolę jakości, czyli ocenę wyników pracy (Cybulski, 1995, s. 16).

W bibliotekach polskich, najczęstszą metodą badania efektywności pracy biblioteki ze względu na łatwość przeprowadzenia, są badania ankietowe satysfakcji użytkowników (Czerwińska i Żelawska, 2004; Franas-Mirowska, 2000; Sobięga, 2002). Często jednak charakteryzują się one dość dowolnie dobraną próbą badawczą, przez co pozwalają na uzyskanie częściowych, nie zawsze obiektywnych, danych.

Coraz częściej prowadzone są prace nad przygotowaniem ujednoliconych wskaźników efektywności pracy bibliotek, które będą mogły służyć ocenie ich funkcjonowania oraz badaniom porównawczym (por. Biliński, 2002; Głowacka, 2000; Górny, 2002; Mróz, *bd.*; Poll i Boekhorst, 2004;

Sobielga, 2003; *Standaryzacja...*, 2003; *Standaryzacja...*, 2003; Szymorowska, 2003; Ward i in., 1995).

Efektywność biblioteki można rozpatrywać również integrując celowościowe i systemowe ujęcie organizacji, tak jak zrobił to Marcin Bielski w przypadku organizacji komercyjnych (Bielski, 1997, s. 114-119). Przyjął on wielowymiarową interpretację efektywności, wyróżniając siedem aspektów tego pojęcia, do których należą:

- wymiar rzeczowy,
- wymiar ekonomiczny,
- wymiar systemowy,
- wymiar „polityczny”,
- wymiar polityczny,
- wymiar kulturowy,
- wymiar behawioralny.

Wielowymiarowe ujęcie efektywności organizacji można przyjąć również w ocenie efektywności bibliotek, stosując grupę kryteriów efektywności przedstawionych przez M. Bielskiego:

1. Wymiar rzeczowy - określa, w jakim stopniu biblioteka zaspokaja potrzeby społeczne i realizuje swoje cele zewnętrzne. Nie uwzględnia kosztów realizacji celów, a jedynie stopień ich realizacji. Dlatego też wymiar ten w dużej mierze może być wykorzystywany do oceny skuteczności działalności biblioteki.

2. Wymiar ekonomiczny - nazywany efektywnością ekonomiczną, określa relację pomiędzy efektami działalności biblioteki a nakładami niezbędnymi do ich uzyskania, tj. np. koszt opracowania książki czy realizacji usługi bibliotecznej. W ramach wymiaru ekonomicznego możliwe jest dokonanie analizy dynamiki nakładów, która polega na zbadaniu wielkości nakładów ponoszonych w poszczególnych okresach, na wyrażone w sposób rzeczowy efekty, tj. np. przeciętny koszt odpowiedzi na kwerendę w poszczególnych latach.

3. Wymiar systemowy - nazywany efektywnością systemową, określa zdolność biblioteki do przetrwania i rozwoju w danym otoczeniu. Efektywność systemowa jest większa, kiedy biblioteka sprawnie funkcjonuje w swoim otoczeniu, umiejętnie zarządza procesem zmian i potrafi dostosować się do potrzeb użytkowników. Przejawem obniżenia efektywności systemowej biblioteki jest brak współpracy z otoczeniem, a w konsekwencji zagrożenie dla funkcjonowania placówki.

4. Wymiar „polityczny” - nazywany efektywnością „polityczną”, określa politykę rozumianą jako kształtowanie relacji biblioteki w stosunku do innych organizacji oraz zatrudnionych pracowników. Wysoka efektywność „polityczna” biblioteki może przejawiać się w postaci umiejętności współpracy z innymi instytucjami, umiejętności pozyskiwania sponsorów lub też sprawnej współpracy z pracownikami biblioteki. Rodzaj prowadzonej przez bibliotekę „polityki” może mieć znaczącą rolę w uzyskiwaniu przez nią korzystnej pozycji strategicznej w otoczeniu.

5. Wymiar polityczny - nazywany efektywnością polityczną, określa wpływ biblioteki na utrwalanie lub naruszanie ustalonego ładu polityczno-społecznego. Efektywność polityczna oceniana jest nie z punktu widzenia samej biblioteki, lecz rządzącej grupy politycznej. W tym aspekcie działalność bibliotek w sposób znaczący wpływa na umacnianie ustrojów politycznych, np. demokracji.

6. Wymiar kulturowy - nazywany efektywnością kulturową, określa wpływ biblioteki na rozwój kultury oraz utrwalanie wartości i norm społeczno-kulturowych pozwalających zachować tożsamość kulturową społeczeństwa. Biblioteki, jako instytucje kultury, należą do organizacji, które winny posiadać największą efektywność kulturową, przejawiającą się w szeroko zakrojonej działalności informacyjnej, historyczno-dokumentacyjnej, pedagogicznej, socjologicznej, kulturalnej i in.

7. Wymiar behawioralny-nazywany efektywnością behawioralną, określa efektywność biblioteki w zakresie realizacji interesów jej pracowników, tj. zapewniania satysfakcji z wykonywanej pracy, podnoszenia morale bibliotekarzy, minimalizowania stresów i konfliktów wewnętrznych itp. Poziom efektywności behawioralnej oceniany jest z punktu widzenia pracowników biblioteki i może pozostawać w sprzeczności z innymi wymiarami efektywności, np. efektywnością ekonomiczną.

Przedstawiona koncepcja pozwala na zbadanie efektywności działalności biblioteki z punktu widzenia jej otoczenia, pracowników i samej biblioteki. Nie jest jednak konieczne dokonywanie oceny uwzględniającej wszystkie przedstawione wymiary. Ponadto nie zawsze jest to możliwe i pożądane. Dlatego też kierownictwo biblioteki powinno dokonać wyboru kryteriów oceny efektywności, w zależności od zachodzących uwarunkowań, tj. aktualnych potrzeb i możliwości.

Częściej omawianym w literaturze bibliotekarskiej i budzącym obecnie szerokie zainteresowanie aspektem pracy, związanym z rozwijającym się sektorem usług kulturalnych organizacji non profit jest jakość. *Słownik współczesnego języka polskiego* definiuje ją jako „zespół cech decydujących o ocenie danego wyrobu” (*Słownik...*, 2000, t. 1, s. 336). Jednak w takim samym stopniu można dokonać oceny usług. Ewa Głowacka wyróżnia cztery główne nurty związane z postrzeganiem jakości funkcjonowania biblioteki (Głowacka, 2000, s. 54-57). Należą do nich:

- podejście oparte na ocenie zasobów i usług biblioteki, za pomocą wybranych wskaźników;
- podejście oparte na badaniu potrzeb, oczekiwań i wymagań użytkowników biblioteki;
- podejście oparte na ocenie procesów pracy w systemach bibliotecznych oraz wykrywaniu i eliminowaniu ewentualnych błędów i pomyłek;
- podejście oparte na ocenie efektywności kosztowej biblioteki.

W literaturze bibliotekarskiej dominuje podejście zakładające, że jakość pracy biblioteki polega na minimalizowaniu rozbieżności pomiędzy poziomem usług oczekiwanym przez użytkownika a poziomem usług oferowanym i realizowanym przez bibliotekę (*Zarządzanie...*, 2000). Według normy ISO 11620: *Informacja i dokumentacja. Wskaźniki funkcjonowania bibliotek*, jakość to właśnie „zespół cech i właściwości produktu lub usługi, które wpływają na zdolność biblioteki do zaspokajania stwierdzonych i przypuszczalnych potrzeb” (por. Biliński, 2002, s. 7). Jakość usług wpływa więc na podnoszenie skuteczności działalności biblioteki dzięki lepszej realizacji jej celów, do których można zaliczyć zapewnianie użytkownikom satysfakcji z oferowanych usług. Za mierniki jakości usług bibliotecznych uznawane są m. in.: zadowolenie użytkowników, traktowanie ich z szacunkiem i uwagą, niezależnie od statusu i rangi, poznawanie potrzeb użytkowników i ich zaspokajanie, grzeczność, uprzejmość, życzliwość, chęć niesienia pomocy, uczciwość, lojalność, dyscyplina, estetyka itp. (Zybert, 2004, s. 67-68).

Obecnie podejścia jakościowe w pracy bibliotek podlegają dynamicznym przeobrażeniom i rozwojowi. Samo pojęcie jakości, ze względu na jego ciągłą ewolucję, nie doczekało się jak dotąd jednorodnej definicji, powszechnie uznanej w świecie bibliotekarskim.

Wydajność pracy biblioteki, w przeciwieństwie do jakości, związana jest głównie z aspektem ilościowym procesów pracy. Oznacza ona wydolność systemu, tj. sumę usług, które jest w stanie zrealizować biblioteka w określonym przedziale czasu, przy użyciu dostępnych środków. Według *Słownika współczesnego języka polskiego* wydajny to inaczej „wykonujący dużo pracy, przynoszący szybko wyniki” (*Słownik...*, 2000, t. 2, s. 555), zaś według normy ISO 11620: *Informacja i dokumentacja. Wskaźniki funkcjonowania bibliotek*, wydajność to „miara wykorzystania zasobów służących realizacji danego celu” (por. Biliński, 2002, s. 7) lub, według Anny i Izabeli Tokarskich, „stosunek włożonych środków do uzyskanych rezultatów” (*Zarządzanie...*, 2002, s. 60). Tak więc wydajność systemu bibliotecznego ułatwia realizację celów biblioteki, a więc podnoszenie jej skuteczności (tj. przy mniejszym nakładzie środków możliwe jest zrealizowanie większej liczby zadań). Jednakże skuteczność pracy biblioteki potwierdzona i odczuwana przez jej użytkowników, nie zawsze musi wiązać się z wysoką wydajnością, tj. jak najlepszym wykorzystaniem zasobów biblioteki, ponieważ cele mogą zostać zrealizowane mimo niskiej wydajności i złego wykorzystania zasobów. Planując działania związane z podnoszeniem wydajności pracy biblioteki należy zwrócić szczególną uwagę na jakość usług, tak aby większa wydajność nie powodowała obniżenia jakości, np. przyjmowanie w czytelni większej liczby czytelników kosztem obniżenia komfortu pracy lub też udzielanie przez bibliotekarzy większej liczby informacji kosztem ich dokładności i kompletności.

Aspektem skuteczności pracy biblioteki szerzej omawianym w polskiej literaturze bibliotekarskiej w latach osiemdziesiątych XX w. była racjonalizacja, choć -jak pisze Ewa Głowacka - działania służące racjonalizacji pracy bibliotek podejmowane były już od samego momentu ich powstania (Głowacka, 2003, s. 71). Przez pojęcie racjonalizacji rozumiane jest „wprowadzanie zmian prowadzących do poprawy funkcjonowania” (*Słownik...*, 2000, t. 2, s. 221), „osiągnięcie większego wyniku użytecznego [...] przy mniejszym nakładzie, wysiłku, środków i czasu” (Penc, 1997, s. 362), „udoskonalenie, usprawnianie i ulepszanie procesów” (*Słownik...*, 1979, s. 98), „doskonalenie, usprawnienie określonego działania” (Wołosz, 1981, s. 108).

Według Zbigniewa Żmigrodzkiego „głównym celem wszelkiej racjonalizacji w bibliotekach jest wprowadzenie przy użyciu środków organizacyjnych albo technicznych [...] nowych lub zmodyfikowanych metod pracy, uważanych za bardziej uzasadnione od dotychczasowych jako skuteczniejsze i ekonomiczniejsze: przyspieszające proces pracy i udoskonalające jego wyniki (świadczenia na rzecz użytkowników), przynoszące oszczędność czasu i materiałów. Działania racjonalizacyjne mogą polegać również na usprawnieniach, tj. doskonaleniu sposobu wykonywania pewnych czynności jednostkowych (nie tylko złożonych operacji)” (Żmigrodzki, 1986, s. 9). Jak pisze Z. Żmigrodzki, racjonalizacja może obejmować cztery główne aspekty:

- ekonomiczny (tj. zmniejszenie zużycia materiałów, czasu i energii, udoskonalenie zarządzania zasobami ludzkimi i materiałowymi);
- organizacyjny (tj. optymalizację struktury organizacyjnej biblioteki);

- techniczny (tj. poprawę warunków i wydajności pracy dzięki jej automatyzacji);
- psychosocjologiczny (tj. stworzenie korzystnego klimatu pracy poprzez stosowanie odpowiednich stylów kierowania, kształtowania kultury organizacyjnej, postaw, wzajemnych stosunków oraz badanie potrzeb i opinii użytkowników biblioteki).

Według J. Wołosza działania racjonalizatorskie mogą odnosić się do wszelkich elementów systemu bibliotecznego, tj. metod i technik pracy, współdziałania w ramach zespołu pracowniczego, stosowania i wykorzystywania urządzeń technicznych, struktury organizacyjnej czy obiegu dokumentów. Píše on, iż „w bibliotekarstwie potrzeba racjonalizacji wiąże się głównie z procesami rozwojowymi, których efektem są zmiany w potrzebach czytelniczych i informacyjnych społeczeństwa, sposobach ich zaspokajania oraz w społecznych uwarunkowaniach funkcjonowania bibliotek. Rodzi to konieczność systematycznego doskonalenia metod i form pracy, usprawniania jej organizacji, stosowania coraz bardziej wydajnych narzędzi oraz ułatwiania pracy zatrudnionych w bibliotekach pracowników” (Wołosz, 1981, s. 108). Racjonalizacja, dzięki efektywniejszemu wykonywaniu zadań cząstkowych, może w znaczący sposób przyczynić się do lepszej realizacji nadrzędnych celów biblioteki, przez co spowoduje podniesienie jej skuteczności.

Równie duże znaczenie przy podnoszeniu skuteczności funkcjonowania bibliotek ma optymalizacja oraz sprawność pracy. Optymalizacja to „działanie mające na celu osiągnięcie najkorzystniejszych, najlepszych z możliwych, najwyższych w skali wyników, rozwiązań itp.” (*Słownik...*, 2000, t. 1 s. 686), możliwych przy istniejących uwarunkowaniach i ograniczeniach, które można osiągnąć dzięki stworzeniu dogodnych warunków do wykonywania pracy. Wielkość drugiego zjawiska - sprawności, według Elżbiety Barbary Zybert, zależy od „dopasowania kultury organizacyjnej, struktury, systemów i ludzi do charakteru otoczenia” (Zybert, 2004, s. 60). Polega zaś na umiejętności minimalizowania zużycia zasobów przy osiąganiu celów, tj. „robienia rzeczy we właściwy sposób” (Sobielga, 2002, s. 206).

Po zanalizowaniu powyższych terminów, można przyjąć, że na skuteczność działalności biblioteki wpływają jej: efektywność, jakość i sprawność pracy, optymalizacja, wydajność oraz racjonalizacja. Wszystkie zaprezentowane pojęcia mają wiele cech wspólnych i służą podobnym celom, przez co często zacierane są między nimi granice, zaś same terminy nierzadko używane są zamiennie. Dążenie do racjonalizacji i optymalizacji funkcjonowania biblioteki, przy równoczesnym podnoszeniu efektywności, skuteczności i wydajności, z zachowaniem wysokiej jakości usług, wiąże się z jej rozwojem. Oceny wymienionych działań, podobnie jak w przypadku skuteczności, można dokonać analizując wybrane komórki organizacyjne biblioteki, procesy, sposób realizacji funkcji pełnionych przez bibliotekę oraz jej celów i zadań. Jednak skuteczność działalności biblioteki winna być rozpatrywana przede wszystkim pod kątem kompleksowej obsługi i satysfakcji użytkownika, gdyż jak pisze E. B. Zybert „satysfakcja użytkownika jest podstawowym wskaźnikiem wydajności i jakości pracy” (*Biblioteka...*, 2000, s. 8).

Określenie skuteczności i efektywności działalności bibliotek jest niezwykle trudne ze względu na małą mieralność usług, które świadczą. Dotychczasowe badania z tego zakresu polegały głównie na ustalaniu różnego typu wskaźni-

ków efektywności i racjonalności pracy bibliotek, które miały być źródłem danych w procesie zarządzania oraz służyć do jego oceny. Przez wskaźniki biblioteczne rozumiane są „wyrażenia (liczbowe, symboliczne lub słowne) używane do ilościowej lub jakościowej charakterystyki działań (wydarzeń, celów, osób), w celu oceny wartości charakteryzowanych działań i towarzyszących im metod” (Biliński, 2002, s. 7). Można zaliczyć do nich m. in.:

- wskaźniki dotyczące wykorzystania księgozbioru i obsługi użytkowników, tj. wskaźniki aktywności czytelników, struktury wypożyczeń, zasięgu czytelnictwa, zasobności księgozbioru, aktywności wykorzystania księgozbioru, czasu obsługi użytkowników, wskaźniki struktury zbiorów, wypożyczeń, czytelników itp. (Wołosz, 1981, s. 92-93);

- wskaźniki dotyczące efektywności informacji, tj. wskaźniki wyszukiwania informacji, trafności informacji, szumu informacyjnego, efektywności języków informacyjno-wyszukiwawczych itp.;

- wskaźniki w budownictwie bibliotecznym, tj. wskaźniki dotyczące obciążenia powierzchni magazynowych i przestrzeni wymaganej do gromadzenia zbiorów, liczby i wymiarów sprzętów, np. regałów na książki czy biurek w czytelnicy;

- wskaźniki kosztowe, tj. dotyczące kosztów funkcjonowania biblioteki, np. wskaźniki dotyczące wydatków na poszczególne typy usług, wydatków w przeliczeniu na grupy użytkowników, wydatków w przeliczeniu na godziny pracy poszczególnych służb bibliotecznych, wskaźniki utrzymania księgozbioru itp.;

- wskaźniki zatrudnienia i obciążenia pracą bibliotekarzy, np. liczba skatalogowanych pozycji przypadająca na jednego pracownika działu opracowania, liczba wypożyczeń przypadająca na jednego pracownika wypożyczalni, liczba udzielonych informacji przypadająca na jednego pracownika działu informacji itp.

Biblioteki, jako organizacje niedochodowe, nie generują zysku w postaci środków finansowych, uznawanych za miarę skuteczności funkcjonowania organizacji komercyjnych, powołanych w celu pomnażania kapitału. Zyski, które osiąga biblioteka mają trudny do uchwycenia charakter społeczny i nie podlegają prostym regułom arytmetycznym, jak ma to miejsce w firmach komercyjnych. Do głównych efektów funkcjonowania bibliotek zaliczyć można podnoszenie poziomu wiedzy i kultury w otoczeniu, w którym funkcjonują. Trudność ich zbadania nie oznacza jednak, iż biblioteki mogą zrezygnować z działań związanych z utrzymywaniem i podnoszeniem swojej skuteczności. Wymagają one ustalenia precyzyjnych celów i zadań, dostosowanych do oczekiwań i charakteru grupy obsługiwanych użytkowników. Dzięki ustaleniu stopnia realizacji założonych celów, biblioteki mogą wprowadzać działania korygujące, wpływające na zwiększanie skuteczności ich funkcjonowania, a także w sposób świadomy i celowy zarządzać procesem zmian. Celem zarządzania zmianami w bibliotece jest zapewnienie wysokiej skuteczności jej działalności, przy jak najniższych nakładach i wysokiej jakości usług. Elementami wpływającymi na skuteczność funkcjonowania bibliotek w procesie zmian jest dobór odpowiednich metod i technik zarządzania, sporządzanie różnorodnych analiz funkcjonowania oraz wdrażanie bardziej efektywnych struktur organizacyjnych.

CZYNNIKI WPLYWAJĄCE NA SKUTECZNOŚĆ DZIAŁALNOŚCI BIBLIOTEKI

Na skuteczność działalności biblioteki, rozumianej jako stopień realizacji założonych celów i zadań, zgodnych z potrzebami i oczekiwaniami użytkowników, ma wpływ wiele czynników. Różnią się one pod kątem wagi i znaczenia, mogą mieć charakter wewnętrzny lub zewnętrzny, materialny lub niematerialny. Zaliczyć można do nich m. in.:

- wiedzę i umiejętności bibliotekarzy (w tym również system szkoleń, doksztalcania i samokształcania),
- kulturę organizacyjną biblioteki,
- metody, sposoby i narzędzia działania (w tym stosowane metody i techniki zarządzania),
- style kierowania biblioteką,
- zbiory biblioteki,
- bazę lokalową (lokalizacja, powierzchnia, stan techniczny itp.),
- wyposażenie biblioteki (sprzęttechniczny, meble itp.),
- współpracę z otoczeniem.

Wszystkie te czynniki są niezbędne do prawidłowej pracy biblioteki, a ich odpowiedni dobór, rozmiar i jakość różnicują organizacje bardziej i mniej skuteczne. Jednakże głównym czynnikiem wpływającym na skuteczność funkcjonowania bibliotek jest zdolność ich adaptacji do zmian zachodzących w otoczeniu. Umiejętność ta decyduje, czy biblioteka będzie mogła realizować założone cele, stosując odpowiednie środki i metody działania. Ciągłe przystosowywanie bibliotek do zmian musi odbywać się w sposób elastyczny i w krótkim czasie, może zaś polegać m. in. na:

- umiejętności identyfikowania nowych potrzeb (uświadomionych i nieuświadomionych) użytkowników biblioteki;
- dostosowywaniu do nich oferty usług i sposobów funkcjonowania;
- umiejętności pozyskiwania nowych użytkowników;
- sprawnej współpracy z dostawcami, partnerami, sponsorami, sojusznikami strategicznymi itp.;
- monitorowaniu organizacji konkurencyjnych;
- odpowiedniej reklamie i promocji.

Do najistotniejszych aspektów adaptacji biblioteki do zmian otoczenia, wpływających na skuteczność jej działalności, zaliczyć można sposób, w jaki jest ona zarządzana. Skuteczność funkcjonowania całej biblioteki jest uzależniona od skuteczności jej zarządzania. Rozpatrując efektywność i skuteczność zarządzania biblioteką, w kontekście teorii Geary'ego A. Rummlera i Alana P. Brachego można mówić o dziewięciu zmiennych, które mają na nie wpływ (Rummler i Brache, 2000). Opierając się na teorii systemów, zakładającej, że każda organizacja stanowi system składający się z podsystemów powiązanych między sobą relacjami, w teorii tej wyróżnia się trzy poziomy efektywności organizacji. Są to:

- poziom organizacji;
- poziom procesu;
- poziom stanowiska pracy.

Zarówno procesy, jak i poszczególne stanowiska pracy mają ogromny wpływ i warunkują skuteczną działalność biblioteki. Dlatego też wszystkie poziomy biblioteki i jej komórki funkcjonalne (działy) należy traktować jako

podsystemy jednego systemu, powiązane z sobą licznymi interakcjami, dzięki którym biblioteka może realizować swoje podstawowe zadania.

Na poziomie organizacji biblioteka powinna zabiegać o odpowiednie stosunki z otoczeniem. Winno się to odbywać poprzez ustalenie nadrzędnych celów funkcjonowania, zbieżnych z potrzebami otoczenia oraz poprzez zbudowanie strategii i struktury organizacyjnej, umożliwiających realizację celów strategicznych.

Na poziomie procesu kontroli poddawane są wszystkie procesy, tj. ciągi czynności składające się na usługę lub produkt, istotne dla skuteczności działalności biblioteki. Mogą to być procesy związane z działalnością podstawową biblioteki, np. realizacja zamówienia czytelnika lub też procesy pomocnicze (tzw. wspierające), jak fakturowanie. Procesy te mogą mieć charakter prosty i być realizowane w ramach jednego działu, np. wspomniane już fakturowanie lub też mieć charakter złożony i odbywać się w ramach kilku wydziałów lub funkcji (procesy międzyfunkcjonalne, międzywydziałowe), np. proces selekcji księgozbioru, w który zwykle zaangażowany jest dział magazynowania (fizyczne usunięcie zbiorów z magazynu), jak i dział opracowania (usunięcie opisów z katalogów) oraz dział gromadzenia (selekcja w księdze inwentarzowej). Wszystkie czynności w ramach procesu powinny przynosić wartości dodane, zaś jeżeli tak się nie dzieje, powinny być redukowane. Do najczęstszych zakłóceń dochodzi podczas realizacji procesów złożonych, które realizowane są na styku kilku działów, kiedy odpowiedzialność za wykonane zadania jest rozmyta i dotyczy wielu osób, pracujących w różnych komórkach organizacyjnych biblioteki.

Na trzecim - najniższym poziomie stanowiska pracy ocenie winny zostać poddane takie czynniki, jak metody rekrutacji pracowników biblioteki, sposoby ich awansowania, motywowania, kontroli, szkolenia, zakresy obowiązków, stosowane standardy i metody pracy oraz ergonomia stanowiska pracy. Sprawne funkcjonowanie biblioteki na tym poziomie, jak i na poziomie procesów, jest warunkiem realizacji jej celów strategicznych.

Biblioteka powinna dokonywać pomiarów i kontroli, czy realizowane są wszystkie zadania i cele, planowane na etapie całej organizacji, procesów i funkcji oraz poszczególnych stanowisk pracy. Pomiar stopnia realizacji celów jest niezwykle istotny, ponieważ umożliwia:

- racjonalne podejmowanie decyzji w procesie zarządzania biblioteką,
- określenie działań o charakterze priorytetowym w danej chwili,
- kontrolę zespołu zadań, które pozostały jeszcze do wykonania,
- ocenę dotychczasowej pracy wykonanej przez bibliotekarzy,
- wprowadzenie działań korygujących dotychczasowe zamierzenia,
- sporządzanie nowych planów podnoszenia skuteczności działalności biblioteki.

Badanie zaburzeń skutecznego funkcjonowania biblioteki może polegać na analizie omówionych trzech poziomów efektywności biblioteki, poczynając od poziomu organizacji, a skończywszy na kontroli poszczególnych stanowisk pracy. Wskazany kierunek działań jest nieprzypadkowy, ponieważ może okazać się, iż mała skuteczność działalności biblioteki nie wynika ze złego wypełniania obowiązków przez pracowników, lecz spowodowana jest złym zaprojektowaniem przepływu procesów, złą strukturą organizacyjną lub też błędną strategią całej biblioteki. Najtrudniej jest wykryć nieprawi-

dłowości na poziomie procesu, które odznaczają się najbardziej złożonym charakterem.

Według G. Rummlera i A. Brachego każdy z trzech poziomów (organizacji, procesu i stanowiska pracy) winien zostać zbadany pod kątem: prawidłowości sformułowanych celów, sposobu zaprojektowania (struktury) oraz sposobu zarządzania. Nieprawidłowe funkcjonowanie któregośkolwiek z tych elementów obniża skuteczność działalności biblioteki.

Mimo prawidłowego zarządzania i struktury organizacyjnej, przy źle określonych celach biblioteka nie będzie spełniać oczekiwań użytkowników. Cele pośrednie muszą wspomagać i przyczyniać się do realizacji nadrzędnych (strategicznych) celów biblioteki. Muszą one zostać precyzyjnie sformułowane, nie nazbyt ogólnie, aby możliwa była ich weryfikacja i kontrola stopnia realizacji. Zauważalną w bibliotekach tendencją jest bardzo ogólne formułowanie celów strategicznych, które trudno następnie skontrolować pod kątem ich realizacji. Np., uznanie za cel strategiczny „ciągłego podnoszenia jakości usług” niewiele mówi o tym, co właściwie osiągnąć chce biblioteka i czy faktycznie tego dokonała. Ale uzupełnienie tej deklaracji o adnotację, że „biblioteka będzie dążyć do skrócenia czasu oczekiwania na zamówioną przez użytkownika książkę do 20 minut” lub „uruchomi w przeciągu roku usługę elektronicznej rezerwacji książek”, pozwala zarówno użytkownikowi, jak i bibliotekarzom ustalić, czy założone cele zostały zrealizowane. Również zła organizacja biblioteki lub złe zarządzanie nie zapewnią jej realizacji nawet najtrafniej ustalonych celów działalności. Dlatego też cele strategiczne biblioteki powinny być ustalane na podstawie badań oczekiwań użytkowników i otoczenia biblioteki, przy uwzględnieniu możliwości, którymi dysponuje. Realizacji celów biblioteki służyć ma zaś efektywna struktura organizacyjna, zsynchronizowana ze strategią biblioteki oraz odpowiedni dobór metod, technik, narzędzi i sposobów zarządzania, w pełni wykorzystujący jej potencjał organizacyjny. Uwzględniając więc wszystkie omówione czynniki można mówić o dziewięciu zmiennych, które wpływają na efektywność i skuteczność działalności biblioteki. Są to:

1. Cele biblioteki.
2. Sposób zaprojektowania organizacji biblioteki.
3. Sposób zarządzania biblioteką.
4. Cele procesów zachodzących w bibliotece.
5. Sposób zaprojektowania organizacji procesów.
6. Sposób zarządzania procesami.
7. Cele poszczególnych stanowisk pracy w bibliotece.
8. Sposób zaprojektowania stanowisk pracy.
9. Sposób zarządzania stanowiskami pracy.

Zmienne od 1 do 3 dotyczą poziomu organizacji, zmienne od 4 do 6 - poziomu procesów, zaś zmienne od 7 do 9 - poziomu stanowiska pracy. Im lepiej zostaną opracowane cele, działania projektowe (struktura) oraz sposoby zarządzania na tych trzech poziomach, tym funkcjonowanie całej biblioteki będzie odznaczało się większą skutecznością. Aby ją zapewnić, biblioteka musi spełniać szereg szczegółowych warunków, które przedstawiono w tabeli 1.

Odrębnym czynnikiem uważanym za aspekt mający znaczący wpływ na skuteczność i efektywność pracy biblioteki jest polityka personalna oraz satysfakcja bibliotekarzy z wykonywanej pracy (*Biblioteka...*, 1995, s. 196; *Zarządzanie...*, 2001, s. 106). Prawidłowo kształtowana przez kierownictwo

Tabela 1

Dziewięć zmiennych wpływających na efektywność
i skuteczność działalności biblioteki

	Cele	Sposób zaprojektowania	Sposób zarządzania
POZIOM ORGANIZACJI	1. Cele organizacji: Czy strategia biblioteki została określona i przekazana pracownikom? Czy strategia jest oparta na analizie i wykorzystaniu zewnętrznych szans i zagrożeń oraz wewnętrznych mocnych i słabych stron? Czy zostały określone i przekazane pracownikom wymagane efekty realizacji strategii i metody pomiaru wyników?	2. Projektowanie organizacji: Czy w strukturze organizacyjnej biblioteki zostały umieszczone odpowiednie funkcje (działy)? Czy wszystkie funkcje (działy) są konieczne? Czy obecny przebieg zasileń i wyników pracy między funkcjami (działami) jest optymalny? Czy formalna struktura organizacyjna biblioteki wspiera realizację strategii i podnosi efektywność systemu?	3. Zarządzanie organizacją: Czy cele funkcji (działów) zostały sformułowane? Czy wyniki pracy poddawane są pomiarowi? Czy zasoby zostały prawidłowo przydzielone? Czy relacje między funkcjami (działami) są właściwie zarządzane?
POZIOM PROCESU	4. Cele procesów: Czy cele dla kluczowych procesów biblioteki powiązane są z oczekiwaniami użytkowników, klientów wewnętrznych i wymaganiami biblioteki?	5. Projektowanie procesów: Czy procesy pozwalają na najbardziej wydajną i efektywną realizację przyporządkowanych im celów?	6. Zarządzanie procesami: Czy dla procesów zostały określone odpowiednie cele cząstkowe? Czy ktoś zarządza wynikami procesów? Czy zostały ulokowane odpowiednie zasoby? Czy relacje zachodzące między poszczególnymi czynnościami w procesach są odpowiednio zarządzane?
POZIOM STANOWISKA PRACY	7. Cele stanowisk pracy: Czy wyniki pracy oraz standardy jej wykonania na stanowiskach pracy są związane z wymaganiami procesów, które związane są z celami biblioteki i oczekiwaniami jej użytkowników?	8. Projektowanie stanowisk pracy: Czy zaprojektowane stanowiska pracy są niezbędne dla prawidłowego przebiegu procesów, w których uczestniczą? Czy czynności na stanowiskach pracy ułożone są w logiczne sekwencje? Czy dla poszczególnych stanowisk pracy zostały opracowane procedury i instrukcje wspomagające? Czy stanowiska pracy są ergonomiczne?	9. Zarządzanie stanowiskami pracy: Czy pracownicy biblioteki znają i rozumieją cele swojego stanowiska pracy (wyniki swojej pracy oraz standardy, jakie mają spełniać)? Czy pracownicy biblioteki posiadają odpowiednie zasoby, otrzymują jasne informacje i jednoznacznie sformułowane priorytety działania oraz logiczny zakres obowiązków? Czy pracownicy biblioteki są nagradzani za osiągnięcie celów stanowiska pracy? Czy pracownicy biblioteki wiedzą, w jakim stopniu zrealizowali swoje cele? Czy pracownicy biblioteki posiadają wystarczające kompetencje (wiedzę, umiejętności, predyspozycje, uprawnienia) do realizacji celów swojego stanowiska pracy?

Źródło: Oprac, na podstawie: G. A. Rummler, A. P. Brache: *Podnoszenie efektywności organizacji*. Warszawa 2000 s. 55.

polityka personalna biblioteki, powinna uwzględniać odpowiedni dobór pracowników, ich samokształcenie i rozwój oraz uwzględnienie indywidualnych predyspozycji podczas doboru obowiązków, a także ergonomiczne warunki pracy. Kreatywność i rozwój może zapewnić pracownikom system szkoleń

oraz zespołowa organizacja pracy. Monotonii, w przypadku nużących obowiązków, zapobiec można stosując rotację stanowisk pracy lub rotację wykonywanych czynności. Powodują one również poszerzenie wiedzy na temat pracy całej biblioteki oraz znajomość jej celów i funkcji. Przygotowanie merytoryczne bibliotekarzy na wysokim poziomie, ich wewnętrzna satysfakcja i zadowolenie z pełnionych obowiązków, osiągnięcia zawodowe oraz uznanie powodują wzrost zaangażowania i są podstawą do rzetelnego i sprawnego wykonania bieżących zadań, składających się na główne cele funkcjonowania biblioteki.

Wpływ na występowanie i funkcjonowanie omówionych czynników, warunkujących skuteczną i efektywną działalność biblioteki, możliwy jest dzięki wykorzystaniu odpowiednich metod i narzędzi zarządzania. Ich właściwy dobór i stosowanie ułatwia bibliotece proces zarządzania zmianami, zwiększając tym samym jej skuteczność, a także poprawiając współpracę z otoczeniem i użytkownikami. W bibliotece powinny być rejestrowane również na bieżąco wszelkie nieprawidłowości wpływające na jej skuteczną działalność oraz czas i miejsce ich wystąpienia. Dzięki temu w przyszłości możliwe będzie opracowanie procedur zapobiegających lub minimalizujących występowanie problemów. Zwiększenie skuteczności pracy biblioteki uzyskać można także dzięki przeprowadzeniu badania wydajności jej pracy, tj. kontroli, przy jakim maksymalnym natężeniu odwiedzin użytkowników, będzie ona realizowała bez zakłóceń swoje podstawowe funkcje. Badanie to umożliwia diagnozę, które funkcje lub procesy nie są wystarczająco efektywne i powinny ulec przeprojektowaniu.

PODSUMOWANIE

Ocena skuteczności funkcjonowania bibliotek coraz częściej staje się niezbędnym elementem prawidłowego zarządzania tymi instytucjami. Zarówno nowe formy zarządzania, jak i nowoczesna technologia wymagają zweryfikowania dotychczasowych procedur, tak aby było możliwe ich dostosowanie do zmieniającego się otoczenia i wdrożenia niezbędnych zmian. Potrzeba opracowania uniwersalnych wskaźników skuteczności i efektywności jest coraz częściej dostrzegana, czego przejawem są rozmaite projekty badania pracy bibliotek różnych typów, pod różnymi kątami, z różnej perspektywy oraz próby wykorzystania doświadczeń bibliotek zagranicznych.

BIBLIOGRAFIA

- Badania porównawcze polskich bibliotek naukowych. Materiały z konferencji, Kraków, 19-21 września 2001.* (2001). Pod red. Anny Sokolowskiej-Gogut. Kraków: Akademia Ekonomii, w Krakowie, 201 s.
- Biblioteka naukowa. Automatyzacja. Organizacja. Zarządzanie. Materiały z konferencji naukowej „Organizacja i zarządzanie bibliotekami naukowymi w procesie automatyzacji” Poznań 15-17 listopad 1994 r.* (1995). Pod red. Artura Jazdona i Ewy Stachowskiej-Musiał. Warszawa: Wydaw. SBP, 228 s.
- Biblioteka w otoczeniu społecznym* (2000). Pod red. Elżbiety Barbary Zybert. Warszawa: Wydaw. SBP, 161 s.
- Bielski, Marcin (1997). *Organizacje: istota, struktury, procesy*. Wyd. 2. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, 288 s.
- Biliński, Lucjan (2002). Wskaźniki funkcjonalności bibliotek (na marginesie projektu normy ISO 11620). *Bibliotekarz* nr 10, s. 6-9.

- Cybulski, Radosław (1995). Marketing wewnętrzny. *Bibliotekarz*, nr 6, s. 15-19.
- Czerwińska, Elżbieta; Żelawska, Ewa (2004). Efektywność działań Biblioteki Głównej Politechniki Opolskiej w ocenie jej użytkowników. *Bibliotekarz*, nr 1, s. 15-21.
- Encyklopedia organizacji i zarządzania* (1982). Warszawa: Państw. Wydaw. Ekonom., 672 s.
- Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego* (1976). Pod red. Karola Głombiowskiego, Bolesława Swiderskiego, Heleny Więckowskiej. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 338 s.
- Franas-Mirowska, Urszula (2000). Efektywność działań biblioteki w ocenie użytkowników Biblioteki Filii Kieleckiej WSP w Piotrkowie Trybunalskim. *Bibliotekarz*, nr 5, s. 11-13.
- Głowacka, Ewa (2000). *Studium zastosowania kompleksowego zarządzania jakością (TQM) w bibliotekoznawstwie i informacji naukowej*. Toruń: Wydaw. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 188 s.
- Głowacka, Ewa (2003). Wpływ nauki o organizacji i zarządzaniu na terminologię oraz badania w dziedzinie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2, s. 71-76.
- Górny, Mirosław (1999). *Ocena efektywności udostępniania informacji w bibliotekach naukowych*. Poznań: Wydaw. Nauk. Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 199 s.
- Górny Mirosław (2001). Metodologiczne problemy zastosowania metody porównawczej do oceny efektywności bibliotek naukowych. W: *Badania porównawcze polskich bibliotek naukowych. Materiały z konferencji, Kraków, 19-21 września 2001*. Pod red. Anny Sokołowskiej-Gogut. Kraków: Akademia Ekonom., s. 27-52.
- Górny, Mirosław (2002). Czas jako ilościowa miara jakości usług bibliotecznych [online]. *Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* nr 2 [dostęp: 15. 02. 2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/31/gorny.php>>
- Howorka, Bolesław (1981). Wybrane problemy organizacji pracy w bibliotece (II). *Poradnik Bibliotekarza* nr 11/12, s. 273-280.
- Huczek, Marian (2002). Zarządzanie marketingiem jako narzędzie budowy wizerunku biblioteki publicznej. *Ekonomia i Humanistyka*, nr 2, s. 21-36.
- Jasińska, Teresa (1975). Działalność informacyjna jako pochodna procesu informacyjnego i próba zebrania parametrów jej efektywności. *Roczniki Biblioteczne*, z. 1-2, s. 269-280.
- Maj, Jerzy (1991). Statystyka jako narzędzie badania efektywności bibliotek. *Rocznik Biblioteki Narodowej*, t. 25, s. 95-105.
- Majchrzak, Jadwiga (2002). *Zarządzanie zmianami w przedsiębiorstwie* Poznań: Wydaw. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, 122 s.
- Marciniak, Stefan (1998). *Innowacje i rozwój gospodarczy*. Wyd. 2 popraw. Warszawa: Ośrodek Nauk Społecznych Politechniki Warszawskiej, 162 s.
- Mróz, Izabella (bd). *Jakość w bibliotece* [online]. Towarzystwo Nauczycieli Bibliotekarzy Szkół Polskich, Oddział w Lublinie. Publikacje [dostęp: 23. 05. 2005]. Dostępny w World Wide Web: <www.republika.pl/tnbsp_od_lublin/podk/publikacje/jakosc_w_bibliotece.htm>
- Penc, Józef (1997). *Leksykon biznesu*. Warszawa: Placet, 591 s.
- Poll, Roswitha; Boekhorst, Peter Te (2004). *Mierzenie jakości. Międzynarodowe zalecenia do pomiaru wykonania zadań w bibliotekach akademickich*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 98 s.
- Pszczołowski, Tadeusz (1978). *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 346 s.
- Rummler, Geary A.; Brache, Alan P. (2000). *Podnoszenie efektywności organizacji*. Warszawa: Polskie Wydaw. Ekonomiczne, 270 s.
- Słownik terminologiczny informacji naukowej* (1979). Pod red. Marii Dembowskiej. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 242 s.
- Słownik współczesnego języka polskiego* (2000). Wyd. 2. Warszawa: Wilga, t. 1, 704 s., t. 2, 687 s.
- Sobięga, Jolanta (2002). O potrzebie baz danych i wskaźników efektywności bibliotek. *Przegląd Biblioteczny*, z. 3, s. 205-212.
- Sobięga, Jolanta (2003). Informacja dla zarządzania biblioteką - kilka uwag na marginesie Normy ISO-11620: 1998(E). *Bibliotekarz* nr 7/8, s. 25-27.
- Standaryzacja kosztów w bibliotekach publicznych. Materiały z ogólnopolskiej konferencji Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Chełm 19-21. 09. 2002r.* (2003). Warszawa: Wydaw. SBP, 100 s.

- Szafrański, Maciej (2003). Skuteczność działania. *Problemy Jakości*, nr 3, s. 23-28.
- Szymorowska, Teresa E. (2003). Zastosowanie projektu normy ISO 11620 do opracowania wskaźników pomiaru procedur zgodnie z Systemem Zarządzania Jakością ISO 9001 w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej - Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu [online]. *Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy*, nr 8 [dostęp: 15. 02. 2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2003/48/szymorowska.php>>
- Ward, Suzanne; Sumsion, John; Fuegi, David; Bloor, Ian (1995). *Library performance indicators and library management tools*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 172 p.
- Wolosz, Jan (1981). *Organizacja biblioteki i kierowanie jej działalnością*. Wyd. 2 zm. i uzupełn. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 1981, 120 s.
- Wolosz, Jan (2002). Efektywna biblioteka publiczna w społeczeństwie informacyjnym [online]. EBIB, Materiały Konferencyjne nr 5. Standaryzacja kosztów w bibliotekach publicznych, Chełm - Okunicka, 19-21 września 2002 r. [dostęp: 15. 04. 2005]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/standardy/wolosz.php>>
- Zarządzanie marketingiem w organizacjach nieochodowych* (2002). Pod red. A. Chodęńskiego, M. Huczka, I. Sochy. Sosnowiec: Wydaw. Wyższej Szkoły Zarządzania i Marketingu w Sosnowcu, 175 s.
- Zarządzanie przez jakość w bibliotece akademickiej, Bydgoszcz-Gniew, 10-13 września 2000 r.* (2000) [online]. EBIB, Materiały Konferencyjne. Pod red. Lidii Derfert-Wolf i Bożeny Bednarek-Michalskiej [dostęp: 23. 05. 2003]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/atr/indexpl.html>>
- Zarządzanie w organizacjach nonprofit: strategie, marketing* (2001). Pod red. A. Chodęńskiego, M. Huczka, I. Sochy, Bielsko-Biała: s. n., 223 s.
- Zybert, Elżbieta Barbara (2004). *Kultura organizacyjna w bibliotekach*. Warszawa: Wydaw. SBP, 248 s.
- Zybert, Elżbieta Barbara (2005). Organizacyjna kultura jakości w bibliotekach. *Bibliotekarz*, nr 1, s. 2-8.
- Żmigrodzki, Zbigniew (1986). *Racjonalizacja pracy bibliotecznej*. Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, 154 s.

MAJA WOJCIECHOWSKA

Ateneum Higher School

e-mail: kitl_maja@poczta.onet.pl

EVALUATION OF LIBRARY EFFECTIVENESS

ABSTRACT: The article presents concepts and methods of evaluating effectiveness of libraries as non-profit institutions in the context of the discussion on their purposefulness and roles they are intended to perform. In the first part of the article the author talks on the interpretation of the concept of library effectiveness and other related concepts such as efficiency, quality, optimization and rationality and she mentions various types of indicators used to measure and evaluate the operation of libraries. In the second part of the article the author discusses factors influencing library efficiency and effectiveness, including nine variables resulting from the level of library organization, its goals, planning and management.

Artykuł wpłynął do redakcji 22 lutego 2006 r.

MAŁGORZATA KOWALSKA

Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
e-mail: koma@uni.torun.pl

DYGITALIZACJA ZASOBÓW BIBLIOTEK POLSKICH W ŚWIECIE WYNIKÓW BADAŃ ANKIETOWYCH

Małgorzata Kowalska pracuje w Zakładzie Informacji Naukowej Instytutu Informacji Naukowej i Bibliologii UMK. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół zagadnień dotyczących działalności informacyjnej bibliotek i ośrodków informacji, dygitalizacji zasobów bibliotecznych oraz zastosowania nowoczesnych technologii informatycznych w informacji naukowej. Ważniejsze publikacje: *Archiwizacja i dygitalizacja zasobów bibliotecznych - propozycja programu nauczania przedmiotu na studiach z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa* (2004). W: *Biblioteki wobec nowych zadań*. Pod red. E. Głowackiej. Toruń: Wydaw. UMK, s. 45-62; *Polskie naukowe czasopisma elektroniczne w wersji pełnotekstowej* (2004). W: *W kręgu prasy: przeszłość - teraźniejszość - przyszłość*. Pod red. G. Gzelli i J. Gzelli. T.3. Toruń: Wydaw. UMK, s. 215 - 232; *Dygitalizacja zasobów bibliotecznych w wybranych krajach Unii Europejskiej* (2004). W: *Cyfryzacja w procesach komunikowania*. Red. W. Krzemińska i P. Nowak, Poznań: Wydaw. Sorus, s. 151-176.

ABSTRAKT: Artykuł prezentuje wyniki oryginalnego badania ankietowego, przeprowadzonego przez autorkę w 2005 r. na grupie 100 bibliotek polskich. Przedstawiona tu sumaryczna ocena stanu dygitalizacji zbiorów bibliotecznych w Polsce swoim zakresem obejmuje zarówno strategie dygitalizacji przyjęte w bibliotekach, jak i kierunki, metody i rezultaty prowadzonych prac. Sformułowane na podstawie wyników ankiety refleksje służą z jednej strony identyfikacji najczęściej powtarzających się prawidłowości i problemów, z drugiej zaś - wskazaniu możliwych perspektyw rozwoju działalności dygitalizacyjnej polskich bibliotek w przyszłości.

WPROWADZENIE

W ciągu ostatnich kilku lat przekształcanie materiałów bibliotecznych na postać cyfrową nabrało znacznego tempa. Możliwość zastosowania konwersji cyfrowej do niemal wszystkich nośników i formatów znajdujących się w bibliotekach otworzyła przed nimi nowe szanse zarówno w zakresie ochrony, jak i udostępniania zbiorów. Duża atrakcyjność i znacznie większy zasięg oddziaływania kopii cyfrowych spowodowały, że dygitalizacja stała się doskonałą alternatywą dla dotychczas stosowanych, a nieskutecznych i kosztownych metod konserwacji masowej (por. Stachowska-Musiał, 2002, s. 66-68).

Mimo tego, że pierwsze próby konwersji cyfrowej na świecie zostały przeprowadzone jeszcze w latach siedemdziesiątych XX w. (*Project Gutenberg*), to o prawdziwej popularności tej metody w bibliotekarstwie mówić można

dopiero w połowie lat dziewięćdziesiątych, kiedy wiele bibliotek narodowych zaczęło uruchamiać kompleksowe programy dygitalizacji zbiorów.

Choć świadomość konieczności ochrony zbiorów towarzyszyła polskim bibliotekom od początku ich działalności, czego wyrazem były m. in. programy mikrofilmowania zabezpieczającego, czy akcje ratowania zbiorów zniszczonych i zakwaszonych, to włączenie dygitalizacji do metod ochrony zbiorów było dla wielu polskich bibliotek - przez długi okres - niemożliwe. Znaczne nakłady finansowe związane przede wszystkim z koniecznością zakupu odpowiednich urządzeń do dygitalizacji, a także brak na polskim rynku w latach dziewięćdziesiątych specjalistycznych firm, które mogłyby służyć radą lub pośredniczyć w sprowadzeniu specjalistycznego sprzętu, należały do głównych przeszkód uniemożliwiających rozpoczęcie systematycznej konwersji zbiorów bibliotecznych. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych jedynie trzem bibliotekom, tj. Bibliotece Jagiellońskiej, Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej - Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu i Bibliotece Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, udało się zainicjować prace dygitalizacyjne i odnieść wymierne efekty (por. Stachowska-Musiał, 2004, s. 51-52).

Nowe możliwości pozyskania środków finansowych pojawiły się wraz z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej. W odróżnieniu od lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, kiedy biblioteki polskie odgrywały jedynie rolę kooperantów projektów europejskich (np. PULMAN, DELOS, CULTIVATE), nowa sytuacja przyniosła im pełne uczestnictwo w wielu inicjatywach wraz z prawem ich koordynowania oraz korzystania z przeznaczonych na ten cel funduszy. Postępująca degradacja materiałów bibliotecznych z jednej strony oraz zwiększone możliwości finansowania - z drugiej, spowodowały, że w ostatnich latach polskie biblioteki coraz pewniej zaczęły podejmować systematyczną dygitalizację swoich zbiorów. Wyraźnie świadczą o tym wyniki kolejnych badań ankietowych przeprowadzanych na ten temat.

PIONIERSKIE BADANIA BIBLIOTEKI NARODOWEJ

Szybko powiększające się zasoby cyfrowe bibliotek światowych oraz coraz większa popularność dygitalizacji w Polsce stały się głównym motywem zainicjowania przez Bibliotekę Narodową pionierskich badań ankietowych na temat zaangażowania bibliotek polskich w nowe technologie. W listopadzie 2003 r. na potrzeby badań przygotowany został kwestionariusz ankiety, zawierający 8 podstawowych pytań (Potrzebnicka, 2005, s. 67):

1. Czy Biblioteka dysponuje własną pracownią dygitalizacji zbiorów?
2. Czy Biblioteka planuje utworzenie własnej pracowni?
3. Czy w projekcie budżetu Biblioteki na 2004 r. znajdują się środki na dygitalizację?
4. Czy Biblioteka rozpoczęła już starania o pozyskanie środków na dygitalizację?
5. Czy Biblioteka wykonuje skanowanie poprzez firmy prywatne?
6. Czy Biblioteka posiada plan dotyczący typów zbiorów przeznaczonych do dygitalizacji w latach 2004-2008?
7. Jakie wyniki osiągnęła Biblioteka w zakresie skanowania własnych zbiorów?

8. W jakiej formie zachowane są skanowane archiwalne pliki cyfrowe; w jakiej postaci udostępniane?

Kwestionariusz ankiety rozesłano do 55 bibliotek polskich, których zbiory w całości lub części tworzą narodowy zasób biblioteczny. Zwrotność ankiety osiągnęła bardzo wysoki poziom, bo aż 90% (odpowiedzi udzieliło 50 bibliotek). Z zebranych danych wynikało, że do końca 2003 r. jedynie w połowie poddanych badaniu bibliotek (25) praktykowana była dygitalizacja zbiorów własnych. Większość zaangażowanych w dygitalizację bibliotek w celu realizacji tego zadania tworzyła własne pracownice (14 bibliotek) lub zlecała wykonanie odpowiednich czynności firmom prywatnym (Potrzebnicka, 2005, s. 67).

Wyniki uzyskane przez biblioteki w skanowaniu zbiorów pozwoliły także na wyodrębnienie dwu reprezentatywnych grup bibliotek (Potrzebnicka, 2005, s. 68-69):

1. Bibliotek, które dygitalizacji poddały ponad 1 tys. obiektów (np. Biblioteka Sejmowa, Biblioteka Towarzystwa Naukowego Płockiego, Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu).

2. Bibliotek, które zeskanowały ponad 100 obiektów (np. Biblioteka Narodowa, Książnica Kopernikańska, Biblioteka Kórnicka PAN, Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu).

Zestawienie wyników wszystkich podjętych prac dygitalizacyjnych dowiodło, że na koniec 2003 r. w Polsce istniało łącznie około 10 tys. zdigitalizowanych obiektów bibliotecznych, które powstały w wyniku stosowania zróżnicowanych metod dygitalizacji (skanowania mikrofonu, skanowania wydawnictw oryginalnych, fotografowania). Perspektywiczne plany dygitalizacji, przedstawione przez biblioteki, pozwoliły także prognozować, że w przyszłości planują one przede wszystkim skanowanie materiałów właściwych dla ich profili, jak i tytułów o szczególnych wartościach dla regionu (Potrzebnicka, 2005, s. 73).

Wielu analogicznych wniosków dostarczyła także kolejna ankieta dotycząca dygitalizacji, przygotowana przez Bibliotekę Narodową w maju 2005 r. Powodem jej zainicjowania stała się zorganizowana przez Bibliotekę i Zarząd Główny SBP konferencja, poświęcona problematyce dygitalizacji. W odróżnieniu od pierwszej ankiety, tym razem w badaniach uczestniczyło 88 bibliotek (należących do narodowego zasobu bibliotecznego i wybranych bibliotek publicznych). Niestety, prawdopodobnie z powodu krótkiego czasu wyznaczonego na udzielenie odpowiedzi (miesiąc) odzew na tę ankietę nie był już tak entuzjastyczny, jak w przypadku kwestionariusza z 2003 r.

Nadesłane odpowiedzi pozwoliły jednak na sformułowanie kilku interesujących spostrzeżeń. Pierwszym z nich było stwierdzenie, że na koniec maja 2005 r. w Polsce istniało już 20 samodzielnych pracowni dygitalizacji. W porównaniu z rokiem 2003 wyraźny wzrost liczby pracowni odnotowano w bibliotekach uczelnianych, które w ciągu 1, 5 roku podwoiły tę liczbę. W przeważającej liczbie pracowni wykonywane było skanowanie zbiorów oryginalnych. Połowa bibliotek przenosiła na nośnik cyfrowy mikrofilmy, a tylko 25% bibliotek stosowało obie techniki: dygitalizację zbiorów oryginalnych i wtórnych - analogowych (Potrzebnicka, 2006, s. 17-18).

Do zapisywania skanowanego obrazu w bibliotekach polskich wykorzystywane były różne formaty: w większości bibliotek - TIFF, w mniejszej

skali -JPEG i PDF. Połowa bibliotek, posiadających własne pracownie dygitalizacji, udostępniała swoje zbiory cyfrowe w Internecie przez bazę włączoną do ogólnego katalogu, stosując w tym celu różne formaty: TIFF, JPG, PDF, DJVU, HTML i GIFF (Potrzebnicka, 2006, s. 19).

Archiwizowanie zbiorów biblioteki realizowały nagrywając zapis cyfrowy na płytach CD, rzadziej DVD. Przechowywanie na dużych serwerach środowiskowych nie było jeszcze powszechne i miało miejsce jedynie w przypadku bibliotek współpracujących z Wielkopolską Biblioteką Cyfrową. Do opisu metadanych dokumentów zdigitalizowanych 40% bibliotek stosowało format MARC, około 20% zdecydowało się na Dublin Core, a 13% posługiwało się obydwoma wymienionymi formatami. Kilka bibliotek używało także własnych formatów (Potrzebnicka, 2006, s. 20).

Liczba wykonanych przez biblioteki prac pozwoliła stwierdzić, że na koniec maja 2005 r. zbiór zdigitalizowanych dokumentów osiągnął wielkość 22 tys., co w porównaniu z 2003 r., oznaczało przyrost zasobu o kolejne 12 tys. obiektów (Potrzebnicka, 2006, s. 20).

Wyniki obydwu ankiet przeprowadzonych przez Bibliotekę Narodową dowiodły dużej popularyzacji problematyki dygitalizacji w Polsce. Poza summaryczną oceną stanu dygitalizacji zbiorów bibliotecznych, pozwoliły one także na identyfikację najczęściej powtarzających się prawidłowości i problemów. Do najważniejszych z nich badacze z Biblioteki Narodowej zaliczyli: brak jednoznacznie określonych standardów zapisu i archiwizacji materiałów cyfrowych oraz brak certyfikatów określających trwałość nośników zapisu cyfrowego (Potrzebnicka, 2006, s. 21).

AUTORSKIE BADANIA ANKIETOWE

Ze względu na dużą aktualność problematyki dygitalizacji, potrzebę kontynuacji, uzupełnienia i aktualizacji badań Biblioteki Narodowej, również autorka niniejszego artykułu w 2005 r. przygotowała kwestionariusz ankiety. Zainicjowane badania miały udzielić odpowiedzi na pytania o strategię dygitalizacji przyjęte w bibliotekach polskich, kierunki, metody i rezultaty podjętych przez nie prac oraz szanse intensyfikacji tych działań w przyszłości.

Badaną próbę stanowiło tym razem 100 różnego typu bibliotek. Przy podjęciu decyzji o wyborze bibliotek poddanych ankietyzacji zastosowany został dobór celowy. W pierwszej kolejności uwzględnione zostały biblioteki narodowego zasobu bibliotecznego jako posiadające zbiory o wyjątkowej wartości i znaczeniu dla dziedzictwa narodowego. Ze względu na liczebnie zbyt małą grupę badawczą (55 bibliotek) zdecydowano się jednak objąć badaniami wszystkie biblioteki uniwersyteckie, wyższych szkół technicznych, akademii ekonomicznych i rolniczych oraz biblioteki wojewódzkie. Listę bibliotek należących do tych kategorii przygotowano na podstawie wykazu uczelni publicznych ówczesnego Ministerstwa Edukacji i Nauki oraz bazy danych „Informator o bibliotekach w Polsce”, prowadzonej przez Bibliotekę Narodową. Z uwagi na zbyt dużą liczbę miejskich, powiatowych i wiejskich bibliotek publicznych (ok. 8 tys.), w badaniach nie uwzględniono tego typu placówek.

Na potrzeby badań przygotowany został specjalny kwestionariusz ankiety. W jego pierwszej wersji, przygotowanej i rozesłanej do bibliotek na

początku 2005 r., znalazło się wiele szczegółowych pytań dotyczących długofalowych strategii dygitalizacji przyjętych w bibliotekach. Ponieważ znaczna część bibliotek na większość pytań ankiety udzieliła wówczas odpowiedzi negatywnych, konieczna stała się modyfikacja formularza. Ostatecznie w połowie 2005 r. przygotowany został zmodyfikowany kwestionariusz ankiety, składający się z 25 pytań, w większości otwartych lub wymagających sformułowania uzasadnienia bądź uzupełnienia dokonanego wyboru dodatkowymi informacjami. Z uwagi na to, że wyniki próbnej ankiety, którą przeprowadzono na początku 2005 r., były w dużej mierze niekompletne lub niejednoznaczne i dowiodły konieczności weryfikacji nadsyłanych przez biblioteki danych, z góry założono, że materiał zebrany na podstawie nowego kwestionariusza może mieć podobny charakter i wymagać będzie uzupełnienia. W związku z tym przewidziano, że niezbędne informacje zostaną skompletowane na drodze jednorazowych wywiadów z pracownikami bibliotek przeprowadzonych osobiście lub telefonicznie.

Kwestionariusz ankiety rozesłano za pośrednictwem poczty elektronicznej na początku czerwca 2005 r. W zależności od struktury organizacyjnej placówek, ankietę skierowano do kierowników pracowni dygitalizacji, kierowników działów specjalnych, oddziałów komputeryzacji lub dyrektorów bibliotek. Już w trakcie napływania pierwszych ankiet zwrotnych okazało się, że 12 bibliotek zamiast udziału w badaniach ankietowych preferuje technikę wywiadu. Dla potrzeb wywiadu nie przygotowano jednak odrębnego katalogu pytań, lecz posłużono się już wcześniej opracowaną ankietą.

Równoległe z napływem ankiet na bieżąco prowadzono uzupełnianie i weryfikację zgromadzonego materiału. Część informacji uzupełniono na drodze osobistych kontaktów z pracownikami bibliotek, część - na podstawie informacji opublikowanych na stronach internetowych bibliotek lub na podstawie materiałów nadesłanych przez pracowników bibliotek (jak miało to miejsce w przypadku Książnicy Cieszyńskiej i Biblioteki Jagiellońskiej).

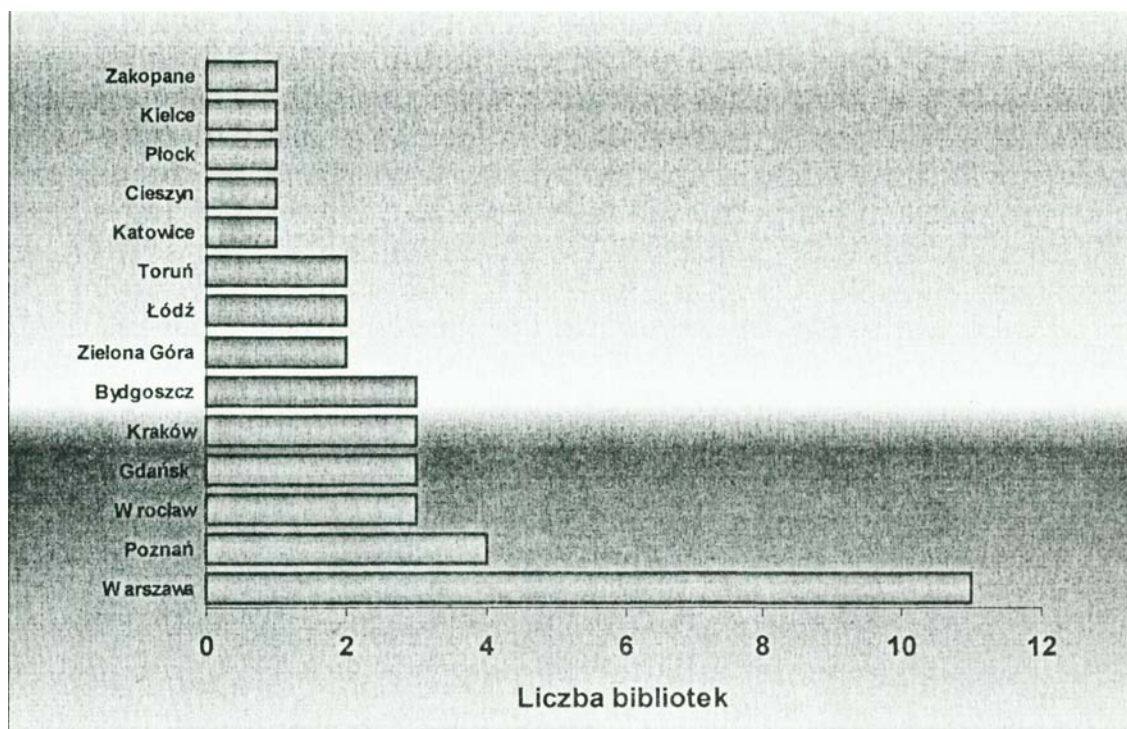
Pomimo tego, że w niektórych bibliotekach odzew na ankietę nie był zbyt entuzjastyczny - prawdopodobnie z powodu jej złożoności oraz bezpośredniego następstwa ankiety Biblioteki Narodowej - to ostatecznie do końca 2005 r. udało się uzyskać 95% odpowiedzi.

Jak wspomniano wcześniej, pierwsze podsumowanie dotyczące stanu dygitalizacji w bibliotekach polskich, przeprowadzone z inicjatywy Biblioteki Narodowej w 2003 r., pozwoliło stwierdzić, że 25 bibliotek wykonuje dygitalizację zbiorów własnych. Dane zebrane na podstawie autorskiej ankiety z 2005 r. dowiodły, że liczba placówek na koniec tego roku wyniosła 38. Wśród nich najliczniejszą grupę stanowiły biblioteki naukowe (21). W dalszej kolejności, pod względem liczebnym, dominowały biblioteki publiczne (10), a na ostatnim miejscu znalazły się biblioteki centralne (7). Terytorialny rozkład placówek dygitalizujących zbiory zaprezentowano na wykresach 1 i 2.

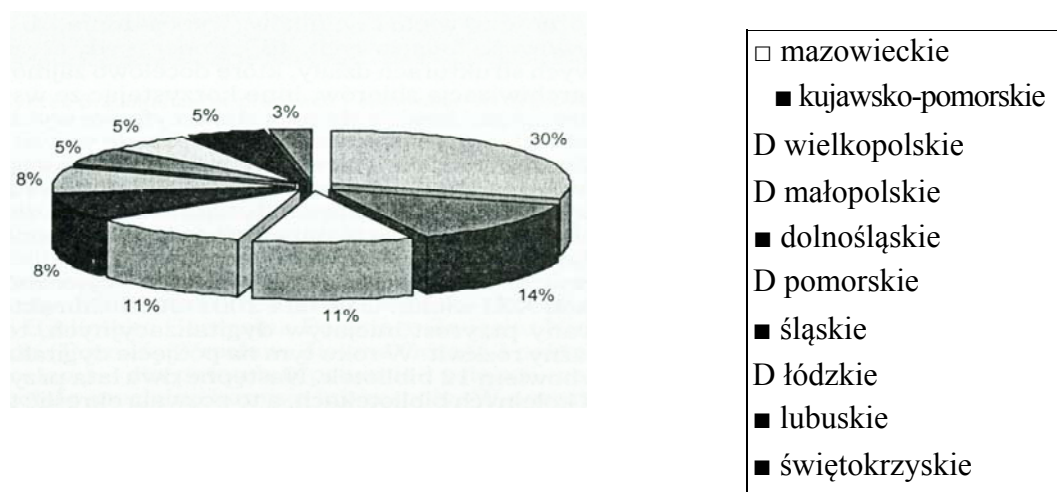
Z zebranych danych wynika, że w porównaniu z 2003 r. liczba dygitalizujących placówek wzrosła o 13 (52%). Największą liczbę - 11 - zlokalizowano w Warszawie. Na kolejnym miejscu znalazły się biblioteki województwa kujawsko-pomorskiego, z których do końca 2005 r. systematycznie 5 dygitalizowało swe zbiory. Aktywny obszar dygitalizacji stanowiły także województwa wielko- i małopolskie, w których działały po 4 placówki dygitalizujące zbiory. Poza Warszawą i Poznaniem, dysponującymi odpowiednio 11

i 4 dygitalizującymi bibliotekami, najprężniej działającymi ośrodkami dygitalizacji były Wrocław, Kraków, Gdańsk i Bydgoszcz. Trzy miasta, tj. Zielona Góra, Łódź i Toruń, utworzyły grupę ośrodków z dwiema dygitalizującymi bibliotekami, a pozostałe posiadały jedną tego typu placówkę.

Poza liczbowym zestawieniem dygitalizujących bibliotek, zgromadzone dane pozwoliły na sformułowanie kilku ogólnych tez dotyczących specyfiki działalności dygitalizacyjnej bibliotek polskich.

Wykres 1. Biblioteki dygitalizujące według miejscowości

Wykres 2. Placówki dygitalizujące w układzie regionalnym

Z całą pewnością najwcześniej proces dygitalizacji zainicjowała Wojewódzka Biblioteka Publiczna - Książnica Kopernikańska w Toruniu, która jeszcze w 1997 r. przygotowała projekt linii technologicznej mikrofilmowania i dygitalizacji zbiorów, a rok później wdrożyła go do swej działalności. W tym samym roku (1998) pracownię uruchomiła także Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, a w roku następnym - Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. O ile w przypadku Książnicy Kopernikańskiej pierwszy dysk optyczny wyprodukowany został już pod koniec 1998 r., to w przypadku bibliotek z Wrocławia i Krakowa o systematycznym procesie dygitalizacji mówić można dopiero w 1999 r. Wszystkie trzy biblioteki bez wątpienia nazwać można prekursorami dygitalizacji realizowanej we własnych pracowniach. Ponieważ proces ten może być jednak przeprowadzony także w oparciu o usługi zewnętrzne, konieczne wydaje się w tym miejscu uzupełnienie tego wykazu o Bibliotekę Jagiellońską, która jako pierwsza w kraju już w 1995 r., przy udziale firmy komercyjnej, zeskanowała i zapisała na płytach CD dzieło Mikołaja Kopernika *De Revolutionibus*. Pomimo tego, że o systematycznej dygitalizacji w tej Bibliotece mówić można dopiero od 2003 r., z chwilą zakupu przez nią odpowiednich urządzeń, to jej udziału w początkach dygitalizacji zbiorów w Polsce pominąć nie można.

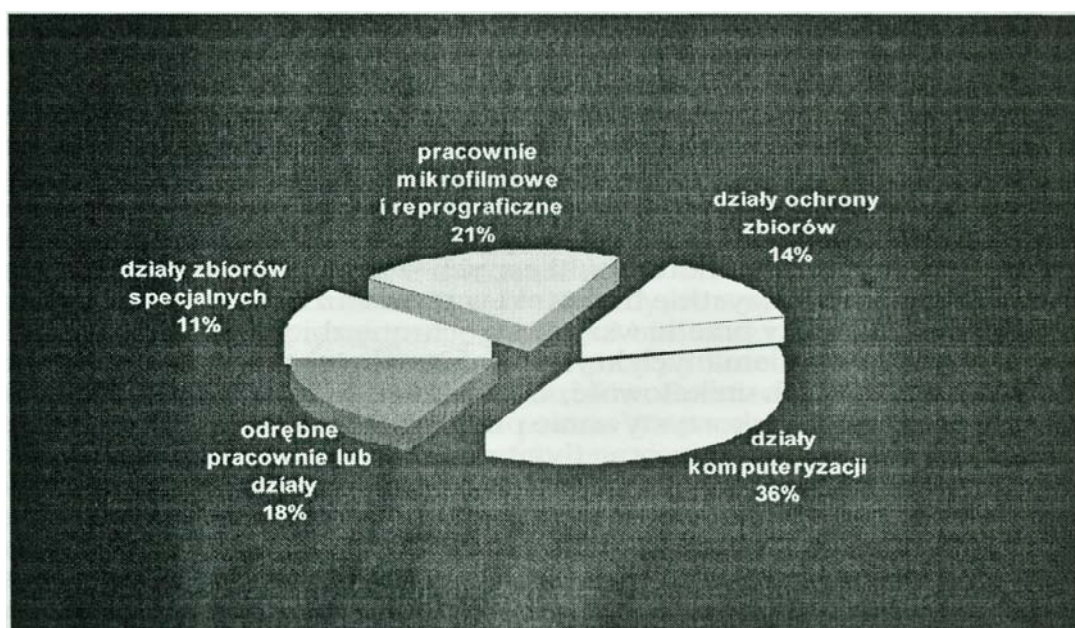
Podjęmowanie prób dygitalizacji wybranych obiektów, uruchamianie pracowni i prowadzenie skanowania doraźnego dla potrzeb użytkowników oraz odsuwanie regularnych prac dygitalizacyjnych w czasie, cechowało jednak nie tylko działalność Biblioteki Jagiellońskiej, ale stało się rysem charakterystycznym dla wielu bibliotek w Polsce. Bo choć niektóre pracownie uruchomiono jeszcze pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX w. lub tuż po przełomie milenijnym, a wybrane biblioteki podjęły wówczas pierwsze próby skanowania swych zbiorów, to o planowej dygitalizacji w wielu przypadkach mówić można dopiero w ostatnich 2-3 latach. Sytuacja taka znamieną była np. dla Biblioteki Sejmowej, Biblioteki Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem, Biblioteki Kórnickiej PAN czy Biblioteki Śląskiej w Katowicach.

Cechą charakterystyczną inicjatyw dygitalizacyjnych w Polsce stały się więc nieregularność i zależność od wielu czynników (wyposażenia, obsady personalnej biblioteki, możliwości finansowych, itp.). Podczas gdy część bibliotek uruchamiała w swych strukturach działy, które docelowo zajmować miały się elektroniczną archiwizacją zbiorów, inne korzystając ze współpracy z firmami specjalistycznymi kopiowały na nośniki cyfrowe wybrane pozycje. W wielu przypadkach tempo prac uzależniano przede wszystkim od pozyskania środków finansowych na ten cel. Ich brak lub wyczerpanie skutkowało niejednokrotnie wstrzymywaniem dygitalizacji lub przesuwaniem jej w czasie. Sytuacja taka była charakterystyczna zwłaszcza dla bibliotek publicznych, choć dotknęła także te najważniejsze, jak Centralną Bibliotekę Rolniczą w Warszawie.

Z całą pewnością o przyspieszeniu procesu dygitalizacji w Polsce mówić można w pierwszych latach XXI wieku. O ile lata 2001-2002 charakteryzował jeszcze umiarkowany przyrost inicjatyw dygitalizacyjnych, to na 2003 r. przypadł ich wyraźny rozkwit. W roku tym na podjęcie dygitalizacji zbiorów zdecydowało się bowiem 12 bibliotek. Następne dwa lata przyniosły rozpoczęcie prac w 13 kolejnych bibliotekach, a to pozwala określić tempo inicjowania dygitalizacji zbiorów w ostatnim okresie jako dość dynamiczne.

Podobny wniosek sformułować można także w odniesieniu do liczby zakładanych pracowni. Na koniec 2005 r. biblioteki dygitalizujące zbiory dysponowały bowiem 29 pracowniami dygitalizacji zbiorów: 17 w bibliotekach naukowych, 6 w bibliotekach centralnych, 6 w bibliotekach publicznych. W porównaniu z 2003 r. ogólna liczba pracowni wzrosła o ponad połowę, a w porównaniu z majem 2005 r. - o kolejne 9 pracowni.

W większości polskich bibliotek pracownie, stanowiska i sekcje dygitalizacji zlokalizowane zostały w działach informatycznych, reprograficznych, zbiorów specjalnych lub pionach ochrony i konserwacji. Kilka bibliotek dla potrzeb dygitalizacji uruchomiło odrębne pracownie lub zorganizowało samodzielne działy zajmujące się konwersją i archiwizacją. Umiejscowienie pracowni dygitalizacji w ramach poszczególnych struktur organizacyjnych bibliotek prezentuje wykres 3.

Wykres 3. Lokalizacja pracowni i stanowisk do dygitalizacji według przynależności do struktur organizacyjnych bibliotek

Jak nietrudno zauważyć, najwięcej pracowni i stanowisk do dygitalizacji powstało w działach komputeryzacji i automatyzacji bibliotek oraz w pracowniach mikrofilmowych i reprograficznych.

Cechą wspólną wszystkich pracowni, niezależnie od typu biblioteki i lokalizacji pracowni, była ścisła współpraca z oddziałami przechowującymi i udostępniającymi zbiory. Taki model organizacyjny przyjęło około 80% badanych bibliotek. Jedynie 8 bibliotek - 2 centralne (Biblioteka Narodowa i Biblioteka Centralna Polskiego Związku Niewidomych), 3 uniwersyteckie (Poznań, Wrocław, Zielona Góra) i 3 politechniczne (Poznań, Łódź, Wrocław) - dla potrzeb typowania i selekcji materiałów do dygitalizacji powołało specjalne komisje lub zespoły. W pozostałych bibliotekach zadanie to powierzono pracownikom merytorycznym poszczególnych oddziałów bibliotek, których zobligowano do sporządzania wykazu pozycji przewidzia-

nych do dygitalizacji na podstawie analizy zapotrzebowania i zamówień użytkowników. W większości bibliotek merytorycznie nad procesem konwersji czuwali kierownicy zbiorów specjalnych lub ochrony zbiorów, a bezpośredni nadzór nad całością sprawowały dyrekcje bibliotek.

Przyjęty model organizacji pracy wymagał szczegółowego opracowania procedur i koordynacji prac dygitalizacyjnych. W przypadku 8 bibliotek (1 centralnej, 4 uczelnianych i 3 publicznych) zaowocowało to przygotowaniem pisemnych programów lub projektów dygitalizacji zbiorów. Najbardziej kompleksowym programem dysponowała Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, która poza kryteriami wyboru zbiorów do dygitalizacji, założeniami organizacyjnymi procesu, wyznaczyła w nim także zakresy odpowiedzialności i terminy realizacji poszczególnych etapów. Wnikliwe opisy budowy regionalnych bibliotek cyfrowych opartych na platformie dLibra opracowały także wszystkie biblioteki uczestniczące w tego typu projektach. W przypadku pozostałych bibliotek wytyczne dotyczące merytorycznych i technicznych założeń procesu dygitalizacji przybrały postać pism i okólników należących do wewnętrznej dokumentacji bibliotecznej.

Poza określeniem celów i założeń realizacyjnych dygitalizacji, we wszystkich opracowanych przez biblioteki strategiach omówienie swoje znalazły także kryteria selekcji materiałów. Programami objęte zostały przede wszystkim stare druki, rękopisy, inkunabuły i czasopisma XIX-wieczne. Domeną bibliotek uczelnianych stała się także dygitalizacja różnego typu materiałów dydaktycznych, a bibliotek publicznych - zbiory związane z historią miasta lub regionu. Wszystkie biblioteki w prowadzonej przez siebie konwersji cyfrowej widziały przede wszystkim ochronę zbiorów. Z tego powodu wśród najczęściej wymienianych kryteriów formalnych znalazły się: zły stan zachowania zbiorów, ich unikatowość, ich naukowe, kulturowe i dydaktyczne znaczenie oraz częste wykorzystywanie przez czytelników. W kilku bibliotekach decyzję o zainicjowaniu prac dygitalizacyjnych zdeterminowały potrzeby użytkowników (biblioteki centralne i naukowe) lub względy praktyczne, jak np. konieczność opracowania nowej dokumentacji katalogowej (jak miało to miejsce w przypadku Książnicy Cieszyńskiej). Podejmowane inicjatywy, poza ochroną wydawnictw oryginalnych, służyły także poprawie dostępu do zbiorów bibliotek, usprawnieniu procesów dydaktycznych poszczególnych uczelni, uzupełnieniu księgozbiorów, a w przypadku bibliotek publicznych - ich popularyzacji.

Specyfika zbiorów i kategorie użytkowników bibliotek wpłynęły także na kryteria treściowe. W odróżnieniu od bibliotek na świecie, z których wiele specjalizuje się w dygitalizacji kolekcji i kompleksów tematycznych, tylko nieliczne biblioteki polskie zdecydowały się na taką formę wykorzystania technologii cyfrowej. Największą aktywność na tym polu wykazały Biblioteka Narodowa oraz biblioteki uniwersyteckie w Warszawie i we Wrocławiu, które uruchomiły największą liczbę takich projektów. Choć zakres tego typu inicjatyw obejmował różnego typu materiały zarówno pod względem formalnym, jak i treściowym, to zdecydowanie dominowały tu projekty dygitalizacji wydawnictw ciągłych.

Spośród znanych metod dygitalizacji zbiorów, w bibliotekach polskich do najczęściej wykorzystywanych należały skanowanie wydawnictw oryginalnych oraz dygitalizacja mikroform. O ile w przypadku pierwszych projektów dygitalizacyjnych, niektóre biblioteki (jak np. Biblioteka PAN w Kórniku) stosowały jeszcze technikę ręcznego wprowadzania tekstów do kom-

putera, to czasochłonność i nieopłacalność tej metody spowodowały jej zastąpienie bardziej efektywnymi sposobami konwersji. W 17 bibliotekach do dygitalizacji kierowane były zarówno zbiory oryginalne, jak i zmikrofilmowane. 18 bibliotek zdecydowało się wyłącznie na skanowanie wydawnictw oryginalnych, 2 na dygitalizację mikroform, a 1 (Biblioteka Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem) na konwersję negatywów i slajdów. Dane uzyskane z ankiety pozwalają stwierdzić, że jedynie 3 biblioteki (Uniwersytecka w Warszawie, Uniwersytecka w Toruniu i Główna Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie) podjęły próbę skanowania z zastosowaniem programów optycznego rozpoznawania pisma i aż 12 wykorzystywało w swej pracy technikę fotografowania.

Pomimo posiadania specjalistycznego sprzętu do dygitalizacji, 4 biblioteki naukowe podjęły decyzję o współpracy z firmą Digital-Center z Poznania, powierzając jej pracownikom dygitalizację mikrofilmów (jak miało to miejsce w przypadku Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu i Biblioteki Jagiellońskiej), bądź skanowanie dzieł wielkoformatowych i szczególnie cennych (na co zdecydowały się m. in. Biblioteka Uniwersytecka w Zielonej Górze i Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej). Profesjonalizm informatyków zatrudnionych w firmie Digital-Center, umiejętność obchodzenia się z dokumentami zabytkowymi, długoletnie doświadczenie, używanie wysoko specjalistycznych skanerów, emitujących nieszkodliwe dla druku światło pozbawione promieniowania cieplnego i UV (głównie firm Zeutschel i Canon), krótki czas skanowania, a także otwartość firmy na sugestie natury merytorycznej i technicznej, spowodowały, że współpracę z tą firmą, poza bibliotekami naukowymi, podjęły także 3 biblioteki publiczne (Warszawa, Poznań, Zielona Góra). Choć w kilku przypadkach biblioteki korzystały także z usług innych firm (m. in. Mikrofilm Service z Raszyna, Telecom Service z Warszawy, DDP Sp. z o. o. z Warszawy, Neurosoft Sp. z o. o. z Krakowa), to firma poznańska zdobyła największe zaufanie bibliotek polskich, a wiele z nich udzieliło jej pozytywnych referencji i rekomendacji.

W trakcie technicznej realizacji procesu konwersji pracownie dygitalizujące zbiory posługiwały się bardzo zróżnicowanym sprzętem. Najlepszym wyposażeniem dysponowały biblioteki naukowe, z których 12 wykorzystywało w swej pracy specjalistyczne skanery dokumentacyjne i urządzenia hybrydowe. Ta grupa bibliotek dominowała także pod względem liczby posiadanych aparatów cyfrowych (8). Z bibliotek centralnych wyraźnie wyróżniały się pracownie Biblioteki Narodowej i Biblioteki Sejmowej, posiadające profesjonalne skanery do zbiorów specjalnych (Biblioteka Narodowa) i materiałów prasowych (Biblioteka Sejmowa). Skanery dokumentacyjne i mikrofilmowe oraz kamery i urządzenia hybrydowe znalazły się także na wyposażeniu 4 bibliotek publicznych, tj. Biblioteki Śląskiej, Książnicy Kopemikanskiej, Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Kielcach oraz Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Łodzi.

Wśród producentów skanerów dokumentacyjnych przeważały produkty firmy Zeutschel. W mniejszej skali stosowany był również sprzęt innych firm, jak Minolta, Panasonic, DigiBook, Epson, Hewlett Packard, Microtek, Plustek, ScreenScan, Scanmax, Agfa i Bell&Howell. Poza skanerami dokumentacyjnymi, większość bibliotek wykorzystywała także skanery i kamery mikrofilmowe firmy Canon (modele MS 500 i MS 800) oraz Zeutschel (modele Omnia). Wiele bibliotek w swej pracy posługiwało się także najprostszym i najtańszym sprzętem, tj. płaskimi skanerami biurowymi fir-

my Hewlett Packard. Wśród używanych aparatów występowały natomiast produkty firm Olympus, Canon, Kodak, Nikon, Sony i Minolta.

Zgromadzone dane dotyczące formatów stosowanych do zapisu skanowanego obrazu, nośników wykorzystywanych do archiwizacji materiału cyfrowego oraz standardów opisu metadanych prowadzą do wniosków potwierdzających rezultaty ankiety Biblioteki Narodowej z maja 2005 r. Wynika z nich, że do zapisywania skanowanego obrazu nadal wykorzystywane były różne formaty danych. Choć ze względu na dużą elastyczność i uniwersalność w zakresie zapisu i konwersji obrazów cyfrowych najczęściej stosowanym był format TIFF, to wiele bibliotek używało także standardów PDF, JPEG i GIFF.

Opis bibliograficzny dokumentów zdigitalizowanych sporządzano według reguł międzynarodowych formatów MARC i Dublin Core oraz zgodnie z polskimi przepisami katalogowania. W większości bibliotek, podobnie jak w maju 2005 r., przeważał format MARC. Znacznie mniejsza liczba bibliotek stosowała Dublin Core, a jedynie nieliczne biblioteki (głównie korzystające z platformy dLibry) posługiwały się obydwoma wymienionymi standardami.

Dominującym nośnikiem cyfrowym, wykorzystywanym przez biblioteki w celach archiwizacji, nadal pozostała płyta CD. Biblioteki naukowe i publiczne uczestniczące w projektach tworzenia regionalnych bibliotek cyfrowych opartych na aplikacji dLibra przechowywały swe kopie cyfrowe także na dużych serwerach środowiskowych.

Zdigitalizowane pozycje udostępniono na dwa sposoby, tj. off- i online. W przypadku kopii użytkowych najczęściej stosowane były formaty TIFF, PDF i JPEG. Do prezentacji sieciowych wykorzystywano ponadto standardy DJVU i HTML oraz GIFF i PNG. O ile większość bibliotek publicznych zdecydowała się na udostępnienie materiałów cyfrowych w postaci dysków optycznych (do końca 2005 r. jedynie biblioteki publiczne w Poznaniu, Łodzi, Bydgoszczy i Cieszynie udostępniły swe zbiory w pełni online), to domeną bibliotek naukowych stały się przede wszystkim prezentacje sieciowe. Największą nieregularnością form udostępniania wykazały się biblioteki centralne. Mimo tego, że 5 z nich udostępniło swe kopie kolekcji cyfrowych w postaci dysków optycznych w czytelnich, to w przypadku dwóch bibliotek (Główniej Biblioteki Lekarskiej i Centralnej Biblioteki Wojskowej) dostęp ten wymagał dodatkowo uzyskania zgody dyrekcji biblioteki na udostępnianie. Z pozostałych bibliotek centralnych najbardziej kompleksowy dostęp do zdigitalizowanych pozycji zapewniła Biblioteka Sejmowa, która zaoferowała kopie cyfrowe swoich materiałów zarówno w postaci dysków optycznych, jak i w ramach specjalnej, internetowej bazy danych. Ze względu na obsługę specjalnych grup użytkowników, Biblioteka Centralna Polskiego Związku Niewidomych, jako jedyna wśród wszystkich zbadanych bibliotek, zdecydowała się na wypożyczanie książek cyfrowych na zewnątrz.

W celu uporządkowania informacji o zasobach elektronicznych, kilka bibliotek (Akademii Górniczo-Hutniczej, Politechniki Wrocławskiej, Politechniki Warszawskiej, Sejmowa) zdecydowało się na umieszczenie w katalogach komputerowych hipertekstowych odsyłaczy adresowych, łączących opisy zdigitalizowanych pozycji z ich pełnymi tekstami elektronicznymi. Obiekty cyfrowe bibliotek dwóch politechnik, w Warszawie i Wrocławiu, oraz wszystkich bibliotek korzystających z platformy dLibry indeksowane były także w wyszukiwarce Google. Część bibliotek wysyłała kompletne

opisy bibliograficzne pozycji zdigitalizowanych także do bazy NUKAT lub uzupełniała istniejące tam już opisy dokumentów o odnośniki do ich wersji elektronicznych.

Dane uzyskane przez Bibliotekę Narodową wykazały, że w wyniku działań dygitalizacyjnych 25 bibliotek na koniec 2003 r. w Polsce istniało 10 tys. zeskanowanych obiektów. Wyniki autorskiej ankiety przeprowadzonej w 2005 r. dowiodły, że tempo dygitalizacji zbiorów bibliotecznych w Polsce w ostatnim okresie wyraźnie wzrosło. Ogólna liczba zdigitalizowanych jednostek na koniec 2005 r. wyniosła bowiem około 44 tys. W porównaniu z 2003 r. całkowity zbiór obiektów zdigitalizowanych powiększył się o 34 tys. dokumentów, a w porównaniu z majem 2005 r. - dokładnie o połowę, czyli 22 tys. pozycji. Już sama liczba dotychczas wykonanych prac potwierdza więc tezę o dość dynamicznym tempie dygitalizacji zbiorów w ostatnich dwóch latach oraz o znacznym przyspieszeniu procesu w drugiej połowie 2005 r.

Mimo dużych trudności w ocenie dokonanych dygitalizacyjnych bibliotek, wynikających z różnych ich profilów, odmiennych kategorii zbiorów poddawanych dygitalizacji, a przede wszystkim różnych zasad ewidencji materiałów cyfrowych przyjętych w bibliotekach, stwierdzić można, że do końca 2005 r. największą aktywność na tym polu wykazały biblioteki naukowe (ok. 25 tys. obiektów). Na drugim miejscu, pod względem liczebności zdigitalizowanych obiektów, z zasobem ok. 13 tys., znalazły się biblioteki centralne, a dopiero za nimi biblioteki publiczne (ok. 6 tys.). Wśród bibliotek uczelnianych największe sukcesy do końca 2005 r. osiągnęły: Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, Biblioteka Jagiellońska oraz Biblioteka Uniwersytecka w Zielonej Górze, którym udało się zdigitalizować od 1 do 3 tys. jednostek. Nieco mniejsze rezultaty (od 600 do 1 tys.) uzyskały biblioteki uniwersyteckie we Wrocławiu, Toruniu i Bydgoszczy. W gronie innych bibliotek naukowych wyróżniały się biblioteki Polskiej Akademii Nauk, które konwersji poddały od 2-10 tys. jednostek inwentarzowych. Z bibliotek centralnych najaktywniejszą działalność dygitalizacyjną prowadziły Biblioteka Sejmowa (12 tys.) oraz Biblioteka Narodowa (4 tys.), a w grupie bibliotek publicznych - Biblioteka im. Zielińskich w Płocku z 5 tys. jednostek bibliotecznych.

Pomimo tego, że wielu bibliotekom polskim udało się osiągnąć wymierne efekty w skanowaniu obiektów, to ogółem dygitalizacji poddano jedynie niewielki ułamek zbiorów własnych bibliotek. Wśród wszystkich kategorii zbiorów do końca 2005 r. najliczniej dygitalizowane były: druki sejmowe, obiekty jednoarkuszowe, czasopisma, książki, rękopisy i stare druki.

Wyniki badań ankietowych dowiodły także, że do końca 2005 r. najczęstszymi źródłami finansowania działalności dygitalizacyjnej były środki budżetowe, dotacje celowe (głównie ówczesnych Ministerstw Nauki i Informatyzacji oraz Kultury i Dziedzictwa Narodowego) oraz fundusze pochodzące od donatorów (Fundacji Bankowej im. L. Kronenberga, Fundacji Boscha, Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej oraz firm prywatnych). W przypadku bibliotek posiadających własne pracownie dygitalizacji dodatkowe źródło finansowania stanowiły także środki uzyskiwane z opłat pobieranych za usługi mikrofilmowania, skanowania i fotografowania zbiorów. Choć duża część bibliotek, z różnych przyczyn, nie udostępniła danych finansowych dotyczących kosztów procesu dygitalizacji, to nadesłane odpowiedzi pozwoliły potwierdzić wyniki badań Biblioteki Narodowej i wykaza-

ły, że największe wydatki biblioteki polskie poniosły na organizację nowoczesnych pracowni- zakup specjalistycznego sprzętu do dygitalizacji (minimum 300 tys. zł). Średnioroczne koszty dygitalizacji zbiorów wyniosły od 10 do 30 tys. zł, a koszty osobowe, w średniej wielkości pracowni dygitalizacji, zatrudniającej 2 lub 3 pracowników, około 70 tys. zł.

WNIOSKI

Wyniki badań przeprowadzonych w latach 2003-2005 oraz liczba i rozmiar wykonanych prac dowodzą, że dygitalizacja zbiorów bibliotek polskich stała się niezaprzeczalnym faktem. Systematyczne powiększanie zasobów cyfrowych oraz szerokie plany bibliotek dygitalizujących pozwalają prognozować, że trend wzrostowy utrzyma się także w najbliższych latach. Świadczą o tym nie tylko coraz to nowsze i bardziej kompleksowe projekty dygitalizacji, ale także deklaracje podjęcia prac zgłaszane przez inne biblioteki polskie, m. in. biblioteki uniwersyteckie w Białymstoku, Rzeszowie, Olsztynie, Lublinie czy Łodzi.

Z całą pewnością na wzrost inicjatyw dygitalizacyjnych w najbliższych 2-3 latach wpłyną sukcesywnie malejące ceny sprzętu komputerowego i skanerów, coraz większe możliwości oferowane przez nowoczesne technologie, a także intensywny rozwój rynku tego typu usług. O wcześniejszym lub późniejszym uruchomieniu prac w wielu ośrodkach zdecydują wreszcie także względy praktyczne, jak choćby konieczność ochrony cennych wydawnictw oryginalnych czy stale rosnące oczekiwania czytelników bibliotek.

Obraz dygitalizacji zbiorów w Polsce, wyłaniający się z przeprowadzonych badań pozwala przypuszczać, że w przyszłości dominować będzie specjalizacja i regionalizacja prac, a biblioteki nadal skanować będą zarówno materiały charakterystyczne dla ich profilów, jak i pozycje o szczególnych wartościach kulturowych i narodowych, włączając w to również zbiory regionalne. Koncepcja tworzenia środowiskowych bibliotek cyfrowych i tzw. płytka dygitalizacja z całą pewnością wpłyną na eliminację dublowania wydań i pozwolą na stworzenie pewnego rodzaju infrastrukturalnej sieci bibliotek cyfrowych, która w przyszłości z powodzeniem będzie mogła konkurować z podobnymi inicjatywami na świecie (jak choćby z „Siecią Fachowych Bibliotek Wirtualnych w Niemczech” (ViFaNet - Eine Kooperation der deutschen Virtuellen Fachbibliotheken). By taka idea mogła się jednak urzeczywistnić, biblioteki polskie - mimo swych pierwszych sukcesów - muszą rozwiązać jeszcze wiele kwestii koncepcyjnych i organizacyjnych. Do najważniejszych z nich zaliczyć należy nawiązanie ścisłej współpracy w zakresie dygitalizacji zbiorów, ustanowienie organu koordynującego dygitalizację zbiorów bibliotecznych w Polsce, czy wreszcie przygotowanie narodowego programu dygitalizacji.

Podsumowując warto zauważyć, że choć dotychczasowe doświadczenia dygitalizacyjne bibliotek polskich na tle innych krajów, przynajmniej pod względem ilościowym (np. Stany Zjednoczone - 9 mln pozycji udostępnionych w ramach „American Memory Historical Collection”, Francja - 150 tys. dokumentów cyfrowych w programie „Gallica”, Niemcy - ponad 300 projektów tematycznych zrealizowanych we współpracy z Niemieckim Towarzystwem Naukowym), nie przedstawiają się zbyt imponująco, to mimo

wszystko zasługują na uznanie, ponieważ zdobywane były, i nadal są, w specyficznych warunkach, przy braku narodowej strategii dygitalizacji, mecenatu państwa, ograniczonych środkach finansowych, nierzadko skromnym wyposażeniu technicznym, lecz przy ogromnym zaangażowaniu polskich bibliotekarzy.

Z całą pewnością w najbliższych latach biblioteki polskie będą się doskonalić i czerpać z bogactwa doświadczeń państw zachodnich. Różnice między działaniami w Polsce i w innych krajach będą jednak zawsze miały miejsce, są bowiem nie tylko wynikiem przemian politycznych, społecznych i kulturalnych, ale także efektem ludzkiej świadomości.

BIBLIOGRAFIA

- Cyfrowy świat bibliotek: problemy techniczne, prawne, wdrożeniowe: IX edycja seminarium z cyklu „Archiwizowanie i dygitalizacja”, Warszawa, 17-18 stycznia 2006 r.* (2006). Warszawa: Centrum Promocji Informatyki, 269 s.
- Dygitalizacja archiwów i bibliotek: VII seminarium z zakresu składowania i archiwizacji, Warszawa, Centrum Bankowo-Finansowe, 18 stycznia 2005 r.* (2005). Warszawa: Centrum Promocji Informatyki, 115 [21] s.
- Drewniewska-Idziak, Barbara, red. (2002). *Zachowajmy przeszłość dla przyszłości...* Warszawa: Biblioteka Narodowa. Dział Ochrony i Konserwacji Zbiorów Bibliotecznych 278 [2] s.
- Leśniewski, Daniel (2002). *Dygitalizacja zasobów bibliotecznych* [online]. Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa [dostęp 10 czerwca 2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/doccontent2?id=266&dirids=1>>
- Nowe technologie archiwizacji - dygitalizacja archiwów i bibliotek: VIII seminarium z zakresu składowania i archiwizacji, Wierzba, Dom Pracy Twórczej PAN, 19-20 maja 2005 r.* (2005). Warszawa: Centrum Promocji Informatyki, 197 [17] s.
- Potrzebnicka, Ewa (2005). Dygitalizacja nowoczesną formą tworzenia kopii dokumentów bibliotecznych. W: *Trwale zbiory — źródłem historii*. Red. B. Drewniewska-Idziak. Warszawa: Biblioteka Narodowa. Dział Ochrony i Konserwacji Zbiorów Bibliotecznych s. 66-77.
- Potrzebnicka, Ewa (2006). Stan dygitalizacji w polskich bibliotekach. W: *Dygitalizacja zbiorów bibliotecznych: materiały z ogólnopolskiej konferencjipt. „Dygitalizacja zbiorów bibliotecznych”, Warszawa, 3-4 czerwca 2005 r.* Red. E. Stefańczyk. Warszawa: Wydaw. SBP s. 16-21.
- Stachowska-Musiał, Ewa (2002). Dygitalizacja a ochrona zbiorów - współczesne tendencje. W: *Aktualne tendencje ochrony zbiorów bibliotecznych i archiwalnych. Materiały z ogólnopolskich warsztatów konserwatorskich, Warszawa, 13-14 czerwca 2002 r.* Red. B. Drewniewska-Idziak. Warszawa: Wydaw. SBP s. 66-77.
- Stachowska-Musiał, Ewa (2004). Zastosowanie techniki cyfrowej w ochronie dziedzictwa intelektualnego i kulturowego. W: *SOS dla zbiorów*. Red. B. Drewniewska-Idziak. Warszawa: Biblioteka Narodowa. Dział Ochrony i Konserwacji Zbiorów Bibliotecznych s. 47-60.

MAŁGORZATA KOWALSKA
Institute of Information Science and Bibliology
Nicolaus Copernicus University in Toruń
e-mail: koma@uni.torun.pl

SURVEY REPORT ON DIGITIZATION OF POLISH LIBRARY HOLDINGS

ABSTRACT: The article is a survey report presenting the results of the survey as sent by the author to 100 Polish libraries in 2005. The summary evaluation of the present state of digitization of Polish library holdings touches upon both the strategies of digitization applied in libraries and the trends, methods and results of the projects being implemented. Conclusions drawn from the results of the survey help to pinpoint most common regularities and problems and identify perspectives for further development of digitization in Polish libraries.

Artykuł wpłynął do redakcji 6 czerwca 2006 r.

ALEKSANDRA MIKOŁAJSKA

Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu

e-mail: olamik@amu.edu.pl

FRANCUSKIE BIBLIOTEKI MIEJSKIE BMVR

Aleksandra Mikołajska jest absolwentką Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu w zakresie filologii romańskiej oraz Podyplomowego Studium Bibliotekoznawstwa UAM. W Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu pracuje od 1983 r., jako kustosz (1987). Obecnie jest kierownikiem Oddziału Czasopism i Wydawnictw Ciągłych. Jej zainteresowania skupiają się na problematyce organizacji zbiorów w bibliotece naukowej. Ważniejsze publikacje: Kilka uwag o trudnościach w katalogowym opracowaniu współczesnych czasopism. *Biblioteka* 2005 nr 9 (18), s. 191-196; [współaut. Piotr Marcinkowski] Od tradycyjnego zasobu czasopism do e-zasobu [online]. *Biuletyn EBIB* 2006 nr 4 (74). Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ebib.info/2006/74>>.

ABSTRAKT: W artykule została omówiona koncepcja i realizacja nowoczesnych bibliotek miejskich o tzw. powołaniu regionalnym, zwanych w skrócie BMVR, których tworzenie zainicjowała ustawa 92-651 z 3 lipca 1992 r. Dzięki temu przełomowemu aktowi prawnemu, przy udziale państwa i samorządów lokalnych powstało we Francji 12 wielkich bibliotek miejskich. Utworzenie tych bibliotek wyłoniło nowe misje, jakie powinny one spełnić wobec obecnych i przyszłych potrzeb społeczeństwa informacyjnego.

W styczniu 2005 r. ukazało się interesujące sprawozdanie z wyjazdu studyjnego grupy polskich bibliotekarzy, zatytułowane *Architektura i usługi bibliotek francuskich* i poświęcone głównie aspektom prawnemu i urbanistycznemu oraz symbolice siedzib nowoczesnych francuskich bibliotek (Kania i in., 2005). Jak słusznie zauważyły autorki tego sprawozdania, zwiedzane przez nie biblioteki, zwłaszcza te w Orleanie, Poitiers, La Rochelle i Limoges charakteryzuje wiele cech wspólnych. Warto wyjaśnić, skąd się te cechy wzięły.

USTAWA 92-651 Z 3 LIPCA 1992 ROKU W SPRAWIE DZIAŁALNOŚCI SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO NA RZECZ CZYTELNICTWA I SAL KINOWYCH

Szerokim echem w świecie, nie tylko bibliotekarskim, odbiła się ustawa sygnowana jako nr 92-651 z 3 lipca 1992 r., dotycząca „działalności samorządu terytorialnego na rzecz czytelnictwa i sal kinowych” (Loi..., 1992). Była ona — z jednej strony - wyrazem ogromnej troski rządu francuskiego, jaką wykazał on wobec budowy nowych bibliotek, z drugiej - wynikiem współpracy między organami państwa a samorządem terytorialnym.

Po wojnie opóźnienia w rozwoju bibliotek publicznych, miejskich i uniwersyteckich można było zaobserwować wszędzie, nie tylko we Francji. Skromne programy budowy nie pokrywały potrzeb ludności w zakresie usług świadczonych przez te biblioteki. Biblioteki departamentalne (*Bibliothèques Départementales du Prêt*, BDP) zostały utworzone po II wojnie światowej. Ich zadania znacznie różniły się od zadań wypełnianych przez biblioteki miejskie: m. in. kształciły one bibliotekarzy, dokonywały zakupów dokumentów dla wszystkich gmin w danym departamencie, wypożyczały swoje księgozbiory społecznościom lokalnym, wykorzystując przy tym bibliobusy. Natomiast dotychczasową misją bibliotek miejskich, sformułowaną bardzo ogólnie, było przechowywanie zbiorów patrymonialnych, tworzenie bibliografii regionalnej i zapewnienie usług czytelniczych.

Usługi świadczone przez biblioteki departamentalne i miejskie musiały ulec zróżnicowaniu, by przystosować się do nowych wymagań. Pociągnęło to za sobą modyfikację odpowiednich zapisów ustawy z 1983 r. o podziale kompetencji pomiędzy gminami, departamentami i państwem. Najbardziej znaczącym odzwierciedleniem tej sytuacji jest wspomniana wyżej ustawa z 1992 r. Wydaje się ona niezwykle interesująca i godna omówienia.

Artykuł 1 ustawy z 1992 r. stwierdza, iż „(...) poczynawszy od 1 lipca 1992 r. suma pieniężna równa wartości sum inwestycji przydzielonych przez państwo bibliotekom centralnym w okresie roku poprzedzającego rok przekazu kompetencji, jest zawarta w ogólnej dotacji na rzecz decentralizacji”. Dalej w art. 2 czytamy, że „sumy pieniężne zawarte w ogólnej dotacji na rzecz decentralizacji zgodnie z art. 1 podzielone są na dwie części: pierwsza na pomoc bibliotekom departamentalnym, druga natomiast, by wzmocnić w szczególności biblioteki miejskie. Sumy pieniężne udzielone bibliotekom departamentalnym zostają rozdzielone między te, które realizują prace inwestycyjne z tytułu kompetencji nadanych im z mocy art. 60 ustawy z 1983 r. lub te, które uczestniczą w pracach inwestycyjnych realizowanych przez gminę lub grupę gmin mających mniej niż 10 tys. mieszkańców. Z kolei druga część wspomnianych kwot jest przeznaczona na budowę i wyposażenie bibliotek miejskich o powołaniu regionalnym (...). Biblioteka miejska o powołaniu regionalnym (*Bibliothèque Municipale à Vocation Régionale*, BMVR) jest instytucją usytuowaną na terytorium gminy lub grupy gmin mających co najmniej 100 tys. mieszkańców lub znajduje się w głównym mieście danego regionu, ma wyznaczony teren, za którego obsługę odpowiada, znaczące zbiory, zdolność włączenia się do sieci komputerowych zapewniających użycie nowoczesnych narzędzi komunikowania się” (Loi..., 1992).

Tak sformułowane przepisy ustawy dały podstawę do budowy bibliotek departamentalnych, a przede wszystkim do budowy 12 bibliotek miejskich, zwanych *Bibliothèque Municipale à Vocation Régionale* — w skrócie: BMVR.

Omawiana ustawa dała spektakularny impuls do budowy wielkich przedsięwzięć służących szeroko pojętemu czytelnictwu w regionach. Zawarte w ich nazwie sformułowanie *à vocation régionale* („o powołaniu regionalnym”), należy rozumieć: o zasięgu regionalnym. Biblioteki BMVR mają spełniać rolę edukacyjną, społeczną i kulturotwórczą w miastach i regionach. Z racji otrzymywanego regionalnego egzemplarza obowiązkowego są również partnerami Biblioteki Narodowej Francji. Czterdziestoprocentowy udział państwa w realizacji takich przedsięwzięć pozwolił samorządowym

społecznościom lokalnym, czyli głównym inwestorom, organizować je na wielką skalę. Miasta, które spełniły warunki i zdecydowały się na budowę bibliotek centralnych w swoich regionach to: La Rochelle, Limoges, Orlean, Poitiers, Châlons-en-Champagne, Marsylia, Montpellier, Nicea, Reims, Troyes, Rennes i Tuluza. W przypadku Reims i Tuluzy była to rozbudowa. Biblioteki, w La Rochelle, Limoges, Orleanie i Poitiers, zostały otwarte przed 2000 r. Pięć kolejnych (Châlons-en-Champagne, Marsylia, Montpellier, Nicea, Troyes) rozpoczęło działalność w latach 2000-2003. Jako ostatnia, z powodu różnego rodzaju kłopotów natury finansowej, biblioteka w Rennes przyjęła swoich czytelników 28 marca 2006 r.

Na przykładzie biblioteki w Rennes, której tworzenie autorka miała sposobność śledzić osobiście, opisana zostanie idea organizowania i kształtowania misji tych nowoczesnych francuskich bibliotek miejskich, ulokowanych w monumentalnych, dominujących nad otoczeniem budynkach.

Warto nadmienić, że do realizacji projektów przystąpili bardzo znani architekci, tacy jak Pierre du Besset, Dominique Lyon, Pierre Riboulet, Paul Chemetov, Borja Huidobro i inni. Bibliotekę w Rennes -wraz z kompleksem kulturalnym - zaprojektował Christian de Portzamparc, pierwszy architekt we Francji, który otrzymał prestiżową nagrodę architektów - nagrodę Pritzкера.

ORGANIZACJA KOMPLEKSU „LE NOUVEL EQUIPEMENT CULTUREL” W RENNES

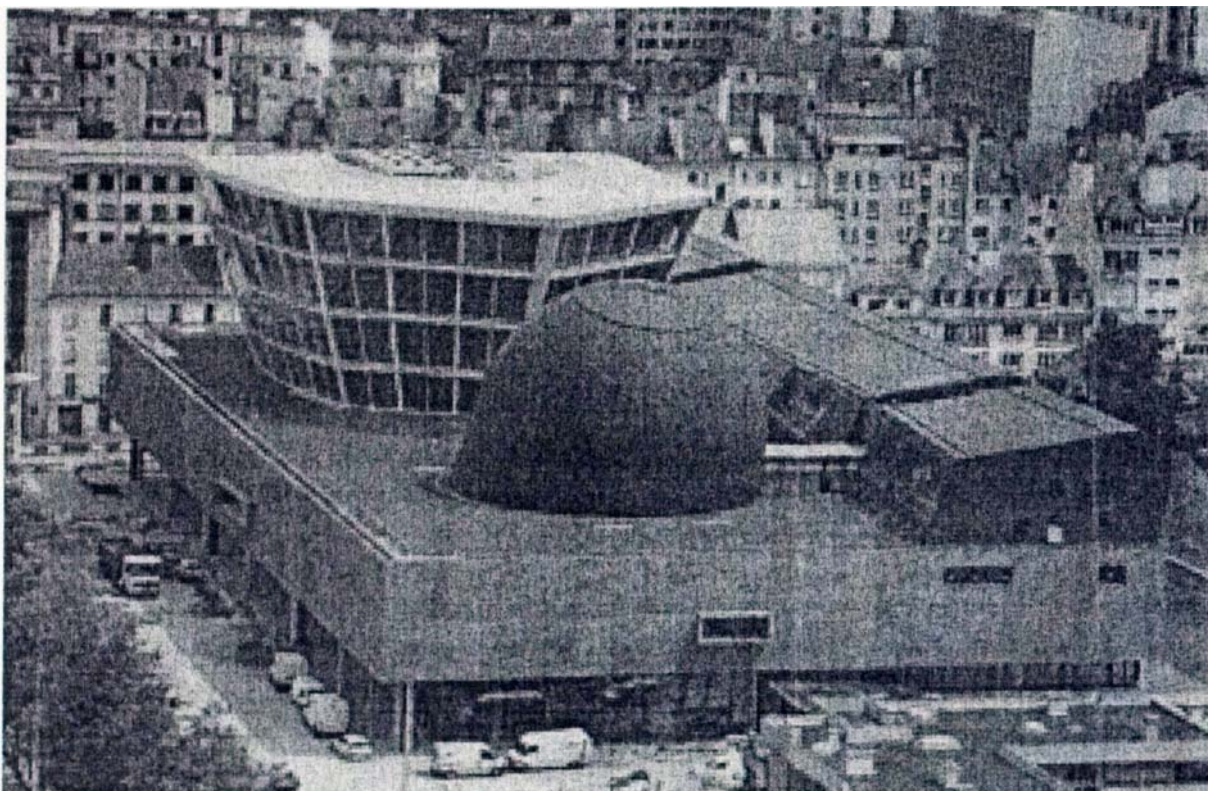
Odwiedziny w starym budynku Biblioteki Miejskiej w Rennes w 2001 r., pozwoliły autorce bliżej przyjrzeć się nowej realizacji, którą żyło całe miasto i region (Rennes i 37 gmin), od początku budowy, tj. od października 2000 r. do dzisiaj. Cały kompleks nosi nazwę „Le Nouvel équipement culturel” („Nowa przestrzeń kulturalna”, w skrócie NEC). Inwestycja ta składa się z trzech części: biblioteki, muzeum Bretanii i części poświęconej nauce. Idea kojarzenia różnych instytucji kulturalnych, takich jak biblioteka i muzeum, nie jest czymś nowym i posiada starą tradycję. W tym przypadku powraca się do niej, zachowując dla łączonych instytucji niezależność administracyjną.

Biblioteka otrzymała nazwę „Les Champs Libres” („Wolne przestrzenie”), wybraną z 216 propozycji nadesłanych w ramach rozpisanego konkursu. Nazwa ta wg radnych miasta Rennes ma oznaczać: „odniesienie do natury, do idei wolności, eksperymentowania i oczywiście kultury” (Le point..., 2002, p. 6)..

Najwyższą część budynku NEC zajmuje biblioteka - miejsce dostępu do źródeł drukowanych, audiowizualnych, multimedialnych (ryc. 1). Posiada 7 czytelń. Największa z nich nosi nazwę „La Vie du citoyen” („Życie obywatela”) - tam czytelnicy znajdują prasę krajową i zagraniczną oraz źródła pozwalające dotrzeć do materiałów na temat życia codziennego. Jest też czytelnia dla dzieci i młodzieży. Pozostałe zorganizowane są dziedzinowo: czytelnia muzyki, nauki i techniki, języka i literatury, sztuki, cywilizacji i społeczeństwa oraz czytelnia zbiorów specjalnych.

Biblioteka ma kształt odwróconej piramidy. „Im więcej wiemy, tym bardziej się wspinamy” - tak tłumaczy ten pomysł jej architekt (Dubs, 2002, p. 6). Najwyższa część piramidy jest przeznaczona - ze względów praktycz-

nych i bezpieczeństwa - dla dzieci, na parterze mieści się też wypożyczalnia i część informacyjna. Z każdym piętrem biblioteka rozszerza się, by na ostatnim, w czytelni zbiorów specjalnych, czytelnik mógł oddać się lekturze i studiowaniu rzadkich dzieł. Zgromadzone tutaj zbiory patrymonialne, które obejmują wszystkie dokumenty dotyczące Bretanii, tłumaczą „vocation régionale” Biblioteki w Rennes.

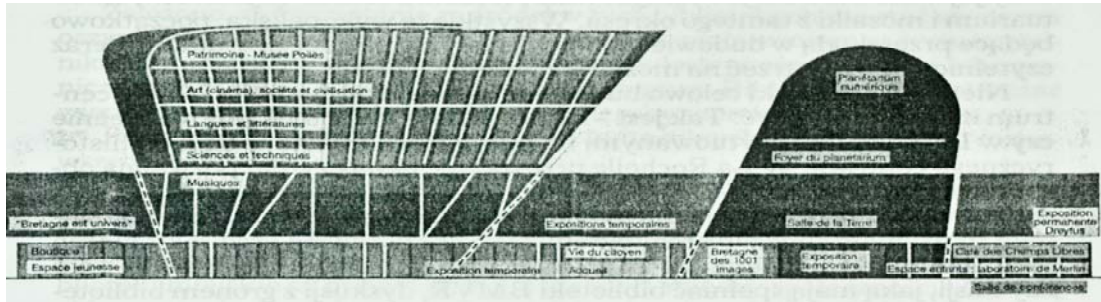
Ryc. 1. „Les Chambres Libres”, widok z góry. Źródło: *Ouest France...*, 2006, p. 5

Następną część budynku „Le Nouvel équipement culturel” zajmuje muzeum Bretanii, które ma przedstawiać historię regionu przez różnorodność i bogactwo kolekcji jaką posiada. Ma pełnić aktywną rolę, będąc centrum przemysłów dotyczących ewolucji społeczeństwa. Zwiedzający znajdą tam stałe ekspozycje wystaw, ekspozycje czasowe i 100 tys. zdigitalizowanych zbiorów muzealnych dostępnych na ekranach komputerów. Część muzealna stanowi prostopadłościan okalający cały budynek i zbudowany z materiału przypominającego różowy granit - materiał budowlany uważany za symbol Bretanii.

Ostatnia część kompleksu NEC to „L'Espace des sciences” („Przestrzeń nauki”), która ma służyć rozpowszechnianiu nauki i techniki w Bretanii i poza nią. W tej części zorganizowane są: wystawy czasowe i popularyzatorskie oraz wystawa stała poświęcona historii geologii (powstanie masywu armorykańskiego). Jest tu też tzw. sala eksperymentalna - przeznaczona dla dzieci, zwana „Laboratorium Medina” (Le laboratoire de Merlin), w której oferuje się 30 różnych ćwiczeń praktycznych oraz planetarium z animacjami astronomicznymi, tłumaczącymi powstanie wszechświata i układu słonecznego. Planetarium mieści się w kopule, którą widać na ryc. 2, po prawej stronie. Według koncepcji architekta, w przeciwieństwie do piramidy część ta zwęża się ku górze, by użytkownik mógł „dojść pod kopu-

lę, ciężką, mroczną, bardziej odpowiadającą atmosferze planetarium" (Dubs, 2002, p. 6).

Oprócz sal bibliotecznych, muzealnych i przeznaczonych do popularyzacji nauki w kompleksie NEC znajdują się kawiarnia, kioski, sale konferencyjne i biura.

Ryc. 2. Schemat „Les Champs Libres”. Źródło: Les Chambres..., 2006, p. 8-9

Wielkość biblioteki „Les Champs Libres” (Les Chambres..., 2006) charakteryzują następujące dane:

- powierzchnia całkowita budynku: 23 850 m²
- powierzchnia całkowita użytkowa: 19 850 m²
- powierzchnia całkowita biblioteki: 7952 m²
- powierzchnia przeznaczona dla użytkowników: 4600 m², w tym 3845 m² czytelní
- liczba dokumentów w wolnym dostępie: 150 000
- liczba miejsc siedzących: 561, w tym 86 stanowisk komputerowych
- powierzchnia magazynowa: 1360 m²
- pojemność magazynowa: 350 000 vol.

Całkowity koszt budowy kompleksu NEC wyniósł 100 mln euro. Szacunkowa liczba odwiedzin to 5 tys. osób dziennie. W ciągu roku odnotowuje się ok. 1 mln wypożyczeń.

LOKALIZACJA I ARCHITEKTURA BIBLIOTEK BMVR

Spoglądając na nowoczesny budynek NEC i pozostałe francuskie biblioteki BMVR, można powiedzieć o nich, że są przede wszystkim:

- usytuowane w centrum miasta,
- monumentalne,
- awangardowe,
- w przeważającej części ze szkła.

Wydawałoby się, że są to cechy niezwykle banalne, ale jak się okazuje także bardzo istotne.

Na realizację tych bibliotecznych inwestycji miasta przeznaczyły przestrzeń cenną, niekiedy najważniejszą: place wyeksponowane w miastach, miejsca troskliwie wybrane, niezwykle atrakcyjne dla innych inwestycji. Tak jest w przypadku biblioteki w Rennes, która znajduje się przy głównej esplanadzie tego miasta i biblioteki w Reims, stolicy Szampanii, która wy-

budowano na dotychczasowym wielkim parkingu przed katedrą z XIII w. Jej przezroczysta fasada znajduje się *vis à vis* wejścia do tej gotyckiej katedry, a więc czytelnicy mają przed sobą wspaniały widok.

Z kolei mediateka w Limoges znajduje się niedaleko merostwa. Jest wybudowana na miejscu starego szpitala, założonego przez Ludwika XVI. Przy jej budowie odkryto skrzyżowanie miasta z czasów rzymskich, sanktuarium i mozaiki z tamtego okresu. Wszystkie te wykopaliska, początkowo będące przeszkodą w budowie biblioteki, stały się później jej atutami. Teraz czytelnicy mogą patrzeć na mozaikę z wyższych pięter.

Niekiedy biblioteki celowo budowane są z dala od centrum, aby to centrum miasta rozszerzyć. Tak jest - na przykład - z bibliotekami w Orleanie czy w La Rochelle, usytuowanymi na peryferiach miasta, z dala od historycznego centrum. W La Rochelle przeszklone okna czytelników pozwalają obserwować stary port.

Patrząc na te obiekty architektoniczne kojarzymy je wszystkie z biblioteką i o to chyba chodziło architektom, by połączyć formę architektoniczną tych budynków z ich funkcją. To co stworzono w następstwie ustawy i analizy misji, jaką mają spełniać biblioteki BMVR, dyskusji z gronem bibliotekarzy, wyboru lokalizacji i dzięki talentowi architekta, niezwykle zadziwia. Powstały monumentalne budowle, które wpisały się na stałe w miejski pejzaż. Według architektów zaangażowanych w projekt BMVR biblioteka powinna spełniać trzy warunki: ma przechowywać zbiory, do których dostęp musi być oczywisty i prosty, a korzystanie z biblioteki powinno być nieustanne; ma być zorganizowana jak miasteczko, ze wszystkimi stopniami hierarchii, dającej możliwość przemieszczania się, kojarząc się z ciągłym ruchem, z placami, miejscami mniej lub bardziej otwartymi, stwarzając różne możliwości korzystania; ma być przestrzenią życiową dla użytkownika (Lorius i Grognet, 2000, p. 22).

Architektura budynków BMVR uchodzi za prestiżową nie tylko we Francji, ich „(...) materia i kształt przeciwstawia się ciszy i zapomnieniu, byciu na uboczu (...) i anonimowości dotychczasowej biblioteki” (*Architectures...*, 2000 p. 10). Zbudowane są w przeważającej części ze szkła, czyli z materii symbolizującej skromność i nowoczesność.

Warto dodać, że architektura bibliotek BMVR odzwierciedla specyfikę danego regionu, historię czy nawet klimat. Inaczej wygląda biblioteka na słonecznym południu Francji, w Marsylii - założonej przez Greków (którą cechuje ogromna różnorodność etniczna), inaczej w Nicei - w mieście artystów (tu część biblioteki jest przedstawiona jako głowa faraona i usytuowano w niej administrację), jeszcze inna jest w Bretanii, regionie, który do 1536 r. miał własny parlament i który posiada ogromne zbiory patrymonialne.

NOWE MISJE BIBLIOTEK BMVR

Nowe technologie i rozwój sieci informatycznych zobligowały bibliotekarzy do postawienia sobie pytania, czy dotychczasowe misje i zadania są wystarczające. Biblioteki BMVR na pewno stanowią nową kategorię bibliotek. Przez ich budowę miał dokonać się proces otwarcia na społeczeństwo, któremu zapewnia się prawo korzystania z dostępu do kultury technicznej, multimedialnej, sieci informatycznych, zbiorów patrymonialnych. W przypadku tych ostatnich nastąpił ogromny przełom. Zbiory patrymo-

nialne dotychczas przechowywane w specjalnych pomieszczeniach, udostępniane dotąd ograniczonemu gronu czytelników, teraz zostają wystawione w gablotach, przy zachowaniu oczywiście odpowiednich zabezpieczeń i stworzonych do tego odpowiednich warunków. Najbardziej widoczne jest to w Troyes, gdzie stare zasoby wystawione są w gablotach na parterze, w taki sposób, jakby się oglądało eksponaty w muzeum.

Założono, że korzystanie ze źródeł w tych bibliotekach ma stać się czymś oczywistym, normalnym, a nie okazjonalnym wydarzeniem w życiu czytelnika. Konieczne zerwanie ze stereotypem niedostępności biblioteki lub ograniczonego dostępu do niej tylko wybranych grup. Biblioteka ma dostarczać wiedzę i w tym względzie zaspokajać potrzeby szerokiej publiczności.

Powinna też stać się centrum debat kulturalnych i politycznych i rozpowszechniać informację wśród obywateli.

Zamysłem twórców bibliotek B MVR jest otwarcie się na społeczeństwo i przez to przyczynianie się do jego rozwoju. Działalność tych bibliotek powinna wywierać wpływ na życie kulturalne i społeczne środowiska lokalnego w miejscu, w którym działają środowiska regionalne, któremu służą. Biblioteki miejskie są przykładem partnerstwa między społecznością lokalną głównego miasta regionu i społecznościami gmin należących do regionu.

Zgrupowanie różnych usług bibliotecznych i związanych z upowszechnianiem nauki i kultury, w jednym miejscu ma przyciągnąć młodych ludzi, co sprzyjać powinno rewitalizacji miast. Twórcy projektów bibliotek BMVR życzyli sobie, by służyły one różnym kategoriom publiczności, zarówno zainteresowanym zbiorami muzealnymi, jak i czytelnikom, uczącym się, jak i szukającym rozrywki.

Biblioteka miejska ma wzbudzać ciekawość, zapadać w pamięć, zachęcać do wejścia. Powinna być miejscem spotkań, komunikowania się ze światem. Ma być przyjazna dla czytelników, ma zdobywać publiczność, wyłonić ze społeczeństwa lokalnych erudyty, kształcić i zapraszać do korzystania ze zgromadzonych zbiorów. Doświadczenie działających już bibliotek BMVR dowodzi, że społeczeństwo w pierwszej fazie nieufne wobec gigantycznych gmachów, szybko przyzwyczaja się do korzystania z nich.

Twórcy BMVR stoją na stanowisku, że biblioteka nie może być miejscem wyłącznie edukacji. Architekci, bibliotekarze i ludzie kultury, związani z tymi projektami, jako odbiorców usług bibliotek BMVR wskazali różnorodne środowisko użytkowników, które ze względu na sposób korzystania z nich podzielili na kilka kategorii: często korzystających, rzadko korzystających, wypożyczających, przejezdnych (turystów) oraz nawigatorów sieci komputerowej. „Każda z tych grup powinna znaleźć dla siebie czy to intymne miejsce dla przestudiowania dokumentów, czy też możliwość zwiedzenia muzeum, popatrzenia na gwiazdy w centrum astronomicznym (np. w Rennes), zapoznania się z prasą w atmosferze angielskiego klubu, z którego można by przemieścić się do atmosfery podobnej do panującej we francuskich sklepach FN AC” (Lorius i Germain, 2000, p. 43)¹. Przewidziano również obecność grup animacyjnych w bibliotekach miejskich, które mają zachęcić do korzystania z ich przestrzeni.

Warto podkreślić, że przy okazji tworzenia bibliotek BMVR nastąpił podział ról między nimi. Poza odpowiedzialnością za tworzenie bibliografii poszczególnych regionów, wprowadzono też specjalizację w zakresie gromadzenia, np. bibliotece w Chalons przypadły płyty winylowe, biblioteka

¹ FNAC to rodzaj wielkich supermarketów oferujących książki, CD, DVD i inne rodzaje multimedialnych.

w Troyes jest zobowiązana gromadzić literaturę popularną i dokumenty dotyczące średniowiecza. Biblioteka w Rennes powierzono obowiązek tworzenia elektronicznej bazy dostępu do czasopism o nazwie Hermine.

Misje regionalne pozostają przedmiotem wielu dyskusji. Budowa BMVR dopiero się zakończyła i czas na podsumowanie ról i misji jeszcze nie nadszedł. Dyskusje dotyczą więc postanowień ustawy i rozporządzenia do niej oraz tego, jak są one realizowane przez dotychczas otwarte biblioteki BMVR.

ZAKOŃCZENIE

Między 1992 a 2000 r. 12 francuskich miast zdecydowało się zbudować bibliotekę centralną o wielkości od 5 do 20 tys. m². Nie należy ich jednak postrzegać tylko w kategoriach ilościowych, jako biblioteki o wielkiej kubaturze. Ambicją tych bibliotek jest przede wszystkim atrakcyjność i wysoka jakość oferowanych usług. Z punktu widzenia architektury bibliotecznej ich siedziby są wybitnymi, indywidualnymi projektami o własnej symbolice. Twórcy tych siedzib zastrzegają się, że nie jest to również propozycja nowych norm, nowego modelu czy typu biblioteki. To co charakteryzuje BMVR to „jednolita myśl o naturze usług publicznych, wielka różnorodność w stosunku do definicji instytucji i różnorodność w stosunku do samych kompozycji architektonicznych” (Lorius i Germain, 2000, p. 39).

Nikt nie wątpi, że BMVR odgrywają rolę polityczną. Wielkie inwestycje prowadzone przez lokalne władze zawsze dodają tej władzy prestiżu. Świadczenie usług publicznych i kulturalnych jest wysoko oceniane w działaniach mera czy rządzącej ekipy.

Po stagnacji, trwającej do lat osiemdziesiątych XX w. obecnie bibliotekarze we Francji integrują się, doskonalą i tworzą nowe warunki udostępniania zasobów bibliotecznych. Następuje prawdziwa mobilizacja kompetencji naukowych i technicznych, by dostęp do zawartości dokumentów osiągnął wysoki pułap.

Realizacja ambitnych projektów bibliotecznych jest także efektem dobrej woli politycznej. Rządzący zrozumieli bowiem potrzebę istnienia nowoczesnych i atrakcyjnych bibliotek dla dobra społeczeństwa i jego demokratyzacji. Przez wiele osób ustawa z 1992 r. jest postrzegana jako bardzo wspaniałomyślna. Dzięki niej biblioteki wpisują się na stałe w politykę kulturalną miasta, w miejski pejzaż. Projekty biblioteczne stają się przedmiotem zainteresowania architektów i są przedmiotem studiów socjologicznych. Już teraz niektórzy z nich mówią nawet o pewnym misterium, jakie spełniają biblioteki BMVR. Na pewno też są one odpowiedzią na opóźnienie, w rozwoju bibliotek we Francji. Można zaryzykować stwierdzenie, że stanowią one również pewną alternatywę dla handlowych organizmów w miastach - wielkich supermarketów, które przejęły rolę ukulturalnienia społeczeństwa. Nowe francuskie biblioteki miejskie można także postrzegać jako symbol wspaniałego pożegnania końca wieku.

Obojętnie jaka byłaby moda, biblioteka powinna odzwierciedlać formę aktywnej i symbolicznej inwestycji. Powinna oddziaływać na wyobraźnię.

Można więc pozazdrościć Francuzom ustaw, programów, szerokiego horyzontu myślenia i zaangażowania kół rządzących w rozwój nowoczesnych bibliotek. Francuzi zainwestowali w kulturę i jest to widoczne. Ten francu-

ski wzorzec być może - mógłby być i dla nas wskazówką przy rozbudowie lub budowie nowych bibliotek miejskich.

Na zakończenie warto przytoczyć słowa mera Rennes, który stwierdził, że: „«Les Champs Libres» stanowią jedną z najważniejszych inwestycji we Francji w tym dziesięcioleciu. Będą największym narzędziem kulturalnym dla miasta Rennes i Bretanii. Miasta, które nie inwestują w kulturę będą chylić się ku upadkowi" (Dubs, 2004, p. 6). Patrząc na pozostałe biblioteki stwierdzić można, że podobnie koncepcję nowoczesnej biblioteki miejskiej rozumieli merowie wszystkich dwunastu miast uczestniczących w projekcie BMVR. A to pozwala przypuszczać, że misje tych bibliotek będą spełnione. W prasie nazwano je największymi publicznymi budynkami XX stulecia we Francji.

BIBLIOGRAFIA

- Architectures de Bibliothèques* (2000). Paris: Direction du livre et de la lecture, 124 p.
- Un bâtiment magnétique (2002). *Sciences Ouest*, no. 189, p. 6.
- La bibliothèque. Les Champs Libres [online] (2006). [dostęp: 12. 04. 2006]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bibliotheque-rennesmetropole.fr/24669219/0/fiche_pagelibre/>
- Les Chambres Libres ouvrent le 28 mars, (2006). *Ouest France*, mars, p. 8-9.
- Dubs, Sylvie (2002). L'agglomération a dépensé 410 millions d'euros. *Ouest France*, no. 189, p. 6.
- Dubs, Sylvie (2004). Les Champs Libres: c'est reparti. *Ouest France*, no. 187, p. 6.
- Kania, Janina; Lewandowicz-Nosal, Grażyna; Majewska, Mirosława; Petrović, Elżbieta; Zonik, Małgorzata (2005). Architektura i usługi bibliotek francuskich. *Poradnik Bibliotekarza*, nr 1, s. 9-14.
- Loi nr 92-651 du 13 juillet 1992 relative à l'action des collectivités locales en faveur de la lecture publique et des salles de spectacle cinématographique [online] (1992). Le Ministère de la culture et de la communication [dostęp: 5. 08. 2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.culture.gouv.fr/culture/infos-pratiques/droitculture/livre/pdf/92-651.pdf>>
- Lorius, Marion; Germain, Marc (2000). Architectures des bibliothèques municipales à vocation régionale. *Bulletin des Bibliothèques de France*, t. 45, no. 3, p. 39-48.
- Lorius, Marion; Grognet, Thierry (2000). Les bibliothèques municipales à vocation régionale. Du mythe à la réalité. *Bulletin des Bibliothèques de France*, t. 45, no. 3, p. 17-24.
- Le point sur le chantier (2002). *Metropole Rennes*, no. 4, p. 6.

ALEKSANDRA MIKOŁAJSKA

Poznań University Library
e-mail: olamik@amu.edu.pl

BMVR - FRENCH MUNICIPAL LIBRARIES

ABSTRACT: The article is a discussion of the implementation of the project of modern municipal libraries with so-called regional vocation (abbreviated as BMVR) as initiated by the act 92-651 passed on July 3, 1992. This key law enabled the French to establish - with the help of the government and local authorities - 12 large municipal libraries and define new tasks they should perform in answer to the contemporary and future needs of the information society.

Artykuł wypłynął do redakcji 12 kwietnia 2006 r.

MAŁGORZATA JAGIELSKA
Biblioteka Narodowa
e-mail: malgorzata_jagielska@tlen. pl

OD „BIULETYNU PAŃSTWOWEGO INSTYTUTU KSIĄŻKI” I „BIULETYNU INSTYTUTU BIBLIOGRAFICZNEGO” DO SERII «PRACE INSTYTUTU BIBLIOGRAFICZNEGO» (1946-2006)

Małgorzata Jagielska jest absolwentką Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UW. Od 2004 r. jest pracownikiem Biblioteki Narodowej w Dziale Gromadzenia i Opracowywania Zbiorów Nowszych, od 2005 r. w Instytucie Bibliograficznym, w Zakładzie Opracowania Polskich Wydawnictw Ciągłych.

ABSTRAKT: W artykule podjęto próbę przypomnienia tematów publikacji ogłaszanych w serii «Prace Instytutu Bibliograficznego» w l. 1964-2006 oraz na łamach dwóch czasopism, których seria jest kontynuacją: „Biuletynu Państwowego Instytutu Książki” (1947-1949) i „Biuletynu Instytutu Bibliograficznego” (1950-1964). W ramach każdego z trzech okresów historycznych opublikowane prace zostały przedstawione w wyodrębnionych grupach tematycznych: artykuły programowe dotyczące Państwowego Instytutu Książki i Instytutu Bibliograficznego, dokumentacja krajowych i międzynarodowych konferencji bibliograficznych zorganizowanych przez Instytut Bibliograficzny, materiały dotyczące historii i organizacji zagranicznych bibliografii narodowych, metodyki bibliografii specjalnych, poradniki i instrukcje z zakresu opracowania bibliograficznego i treściowego dokumentów, zagadnienia rynku księgarskiego i wydawniczego w Polsce, wybrane spisy bibliograficzne. Do artykułu dołączono uporządkowaną chronologicznie listę prac wydanych w „Biuletynie PIK”, „Biuletynie IB” oraz serii «Prace IB».

Seria wydawnicza Biblioteki Narodowej «Prace Instytutu Bibliograficznego» służy prezentacji problemów związanych z działalnością bibliograficzną w Polsce i na świecie. Publikowane są w niej prace z zakresu organizacji, teorii, metodyki i historii bibliografii, a także niektóre spisy bibliograficzne (bibliografie nieopublikowane). Dokumentowane są też, odbywające się co kilka lat, Ogólnopolskie Narady Bibliografów. Autorami są, z nielicznymi wyjątkami, pracownicy różnych zakładów Instytutu.

Pod obecną nazwą seria ukazuje się od 1964 r., jednak jej historia sięga czasów wcześniejszych. Zastąpiła ona „Biuletyn Instytutu Bibliograficznego” („Biuletyn IB”), który z kolei stanowił kontynuację „Biuletynu Pań-

stwowego Instytutu Książki” („Biuletyn PIK”), ukazującego się w Łodzi w latach 1947-1949. Po przeniesieniu zadań Państwowego Instytutu Książki do Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej w 1949 r., kontynuowano wydawanie „Biuletynu PIK” pod nazwą „Biuletyn Instytutu Bibliograficznego”. Ukazywał się on w latach 1950-1964.

W 2006 r. przypada 60 rocznica istnienia tego wydawnictwa. Jubileusz jest okazją do przypomnienia tematów podejmowanych na łamach najpierw „Biuletynu PIK”, potem „Biuletynu IB” i obecnie serii «Prace Instytutu Bibliograficznego» („Prace IB”).

„BIULETYN PAŃSTWOWEGO INSTYTUTU KSIĄŻKI” 1947-1949 (T. I-II)

Państwowy Instytut Książki (PIK) rozpoczął swoją działalność w Łodzi we wrześniu 1946 r. Jednym z zadań zapisanych w powołującym go dekreście z 22 marca 1946 r. było prowadzenie badań naukowych dotyczących książki, bibliotekarstwa, księgarstwa i czytelnictwa. Wyrazem działalności PIK w tym zakresie stały się prace publikowane przez pracowników Instytutu na łamach „Biuletynu PIK”. Założycielem i redaktorem czasopisma był Adam Łysakowski, dyrektor Państwowego Instytutu Książki. We wstępie do T. 1 „Biuletynu PIK”, wydanego w 1947 r. redakcja informuje, że „Biuletyn zawierać będzie głównie materiały informacyjne i dokumentacyjne dotyczące nauki o książce oraz niektóre artykuły pracowników [...]. Biuletyn jest wydawnictwem zbiorowym. Każdy jego numer stanowi samodzielną całość treściową, a ustalony przez wydawcę ciąg numerów tworzyć będzie jeden tom. PIK rozsyła Biuletyn głównie do bibliotek i osób współpracujących i prosi biblioteki o rozpowszechnianie tego wydawnictwa wśród bibliotekarzy”.

W numerze 1 „Biuletynu PIK” A. Łysakowski w artykule *Tok i wyniki prac Instytutu 1946/47* przedstawił program PIK, wyznaczone mu zadania oraz wyniki prac podjętych przez poszczególne wydziały Instytutu w pierwszym roku jego funkcjonowania. Potwierdziły one potrzebę istnienia centralnego zakładu naukowo-badawczego w dziedzinie bibliologii.

Problematyce teorii i metodyki bibliografii specjalnej poświęcone zostały dwa artykuły Heleny Hleb-Koszańskiej: *Wytyczne bibliografii Joachima Lelewela. Z problemów bibliografii osobowej* („Biuletyn PIK” 1. 1, nr 5) oraz *Kompozycja bibliografii specjalnej* („Biuletyn PIK” t. 2, nr 3). Celem pierwszego artykułu było zainicjowanie dyskusji na temat struktury różnego typu spisów bibliograficznych, a w szczególności na temat formy i zawartości bibliografii osobowej. Nawiązując do bibliografii utworów Joachima Lelewela i problemów pojawiających się w czasie gromadzenia piśmiennictwa o nim, autorka sformułowała wytyczne i problemy swoiste dla bibliografii osobowej, zarówno podmiotowej, jak i przedmiotowej. Drugi artykuł stanowił próbę zdefiniowania typu bibliografii specjalnej, rejestrującej piśmiennictwo określonej dziedziny wiedzy. Przedstawiono w nim ogólnie obowiązującą terminologię i zawarto postulaty terminologiczne w zakresie bibliografii dziedzinowej. Omawiając ten rodzaj bibliografii pod kątem gromadzenia materiałów, ich selekcji, opisu bibliograficznego, układu oraz opracowania typograficznego, autorka sformułowała wytyczne w tym zakresie.

W następnych numerach znalazły się prace badawcze PIK dotyczące czytelnictwa. Maria Dembowska omówiła programy przysposobienia czytelniczego młodzieży szkolnej („Biuletyn PIK” t. 1, nr 3). Halina Spiszówna przedstawiła sprawozdanie z inicjatyw podjętych w 1948 r. przez różne instytucje w celu upowszechnienia czytelnictwa („Biuletyn PIK” t. 2, nr 1). Trzeci numer zawiera wyniki ankiety rozesłanej przez PIK do wydawnictw, księgarń i osób indywidualnych na temat dostosowania wydawnictw popularno-naukowych do potrzeb czytelników o różnym poziomie przygotowania - *Postulaty w sprawie wydawnictw popularno-naukowych* („Biuletyn PIK” t. I, nr 8).

Zagadnienia normalizacyjne poruszono w artykule przedstawiającym wyniki prac Bibliotekarskiej Komisji Normalizacyjnej, utworzonej w 1946 r. z inicjatywy PIK. Artykuł *Prace normalizacyjne w zakresie bibliotekarstwa* („Biuletyn PIK” t. 1, nr 7) prezentuje wzory kart katalogowych i akcesyjnych czasopism.

W „Biuletynie PIK” przedstawiono również stanowisko PIK w sprawie kształcenia pracowników książki. Tekst referatu Witolda Nowodworskiego („Biuletyn PIK” t. 2, nr 4) wygłoszonego na konferencji w grudniu 1948 r. w Warszawie zawiera omówienie polskiego systemu szkolnictwa bibliotekarskiego i księgarskiego od okresu międzywojennego do 1949 r. oraz przedstawienie dyskusji i wniosków, które zostały złożone Ministerstwu Oświaty.

W „Biuletynie PIK” zamieszczano również wykazy ważniejszych nabytków piśmiennictwa zagranicznego - książek i bieżących czasopism z dziedziny bibliologii („Biuletyn PIK” t. 1, nr 2, 4, 6, t. 2, nr 2). Autorką tych zestawień była Krystyna Pieńkowska. Wykazy książek miały być zdaniem autorki przyczynkiem do współczesnej bibliografii wydawnictw zagranicznych, miały służyć czytelnikom w całej Polsce i zachęcić pracowników książki do recenzowania ważniejszych dzieł. Wykaz bieżących czasopism zagranicznych, gromadzonych w PIK, a wydawanych przez związki bibliotekarzy, biblioteki lub instytucje naukowe umożliwiał przegląd zagadnień bibliotekarskich z obszaru innych państw

Na łamach czasopisma ukazał się także wykaz polskich bibliotek naukowych według specjalizacji w opracowaniu Marii Michaleckiej i Pelagii Girwiczówny („Biuletyn PIK” t. 1, nr 9). Była to pierwsza po wojnie usystematyzowana informacja o bibliotekach naukowych w kraju. W ocenie autorek mogła służyć do sporządzenia racjonalnego planu specjalizacji bibliotek w poszczególnych dziedzinach oraz do wyznaczenia w obrębie każdej dziedziny naukowej jednej biblioteki centralnej jako ośrodka bibliograficznego i dokumentacyjnego.

PIK istniał do 15. 09. 1949 r. Po likwidacji, część jego personelu, zbiory, kartoteki i podjęte prace przeniesiono do Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej. Data ta wiąże się także z reorganizacją Instytutu Bibliograficznego, którego pierwszym dyrektorem został A. Łysakowski. Instytut, w swoim nowym charakterze, kontynuował wydawanie „Biuletynu PIK” pod nowym tytułem „Biuletyn Instytutu Bibliograficznego”. Redaktorem był dyrektor Instytutu.

„BIULETYN INSTYTUTU BIBLIOGRAFICZNEGO”
1950-1964 (T. III-VII)

Podobnie, jak pierwszy numer „Biuletynu PIK”, tak pierwszy numer „Biuletynu IB” miał charakter programowy. Adam Łysakowski nakreślił w nim kierunek rozwoju i program rozbudowy Instytutu Bibliograficznego, przedstawiając najpilniejsze potrzeby polskiej służby bibliograficzno-dokumentacyjnej. Zgodnie z tym programem Instytut Bibliograficzny miał stanowić centralną instytucję bibliograficzną, opracowującą bieżącą i retrospektywną bibliografię narodową, bibliografię zawartości czasopism oraz bibliografie zalecające. Miał być centrum koordynującym prace bibliograficzne oraz centrum informacji bibliologicznej w kraju. Ta ostatnia grupa zadań Instytutu wskazana w programie Łysakowskiego wiązała się z pracami teoretyczno-metodyczno-normalizacyjnymi, do których realizacji został powołany Dział Teorii Bibliografii, kierowany przez H. Hleb-Koszańską. Tu powstawał „Biuletyn IB”, na łamach którego ukazały się ważne opracowania z zakresu metodyki bibliograficznej oraz stanu bibliografii w Polsce i na świecie.

W trzech rozprawach, opublikowanych w „Biuletynie IB”, A. Łysakowski przedstawił swoje poglądy na bibliologię i bibliografię. Pierwsza z nich, wspomniana wyżej, zamieszczona w pierwszym numerze dotyczyła organizacji polskiej służby bibliograficzno-dokumentacyjnej - *Polska służba bibliograficzno-dokumentacyjna* („Biuletyn IB” t. 3, nr 1). W drugiej, *Określenie bibliografii* („Biuletyn IB” t. 3, nr 2), sformułował teoretyczne ustalenia dotyczące bibliografii i jej pozycji w obrębie nauki o książce. Rozważania autora zmierzały do wykazania, że bibliografia, jako jedna z głównych dziedzin nauki o książce, stanowi samodzielną naukę - ma własną problematykę, wykształciła własną metodykę szczegółową (dobór, selekcja, opis, adnotacje, układ, klasyfikacja), stanowi dyscyplinę pomocniczą dla innych nauk, np. historii literatury. W trzeciej rozprawie, zatytułowanej *Zagadnienie treści i wartości książki w bibliografii* („Biuletyn IB” t. 3, nr 9) i ogłoszonej pośmiertnie, przedstawił w ujęciu historycznym zagadnienie oceny treści książki, jako istotne zadanie bibliografii.

Po śmierci A. Łysakowskiego, funkcję dyrektora Instytutu Bibliograficznego i redaktora „Biuletynu IB” przejęła H. Hleb-Koszańska. Tom 4 obejmujący lata 1953-1955 ukazał się pod jej redakcją. Od t. 5 w skład redakcji wchodził ponadto M. Dembowska i H. Sawoniak.

Prace badawcze Instytutu Bibliograficznego w zakresie teorii i metodyki bibliografii oraz dokumentacji znalazły swój wyraz w publikacjach M. Dembowskiej, H. Sawoniaka, T. Zamoyskiego i J. Keckówny. Jedną z pierwszych, zmierzającą do uporządkowania terminologii bibliograficznej podjęła M. Dembowska - *Terminologia bibliograficzna* („Biuletyn IB” t. 4, nr 5). Wychodząc z założenia, że normalizacja terminologii jest niezbędnym warunkiem pracy metodycznej, czynnikiem ułatwiającym porozumienie i współpracę, a także szkolenie kadr, autorka opracowała słownik terminów bibliograficznych. Słownik definiował 88 terminów określających cechy i rodzaje dokumentów, rodzaje i składniki opisów i wykazów bibliograficznych oraz poszczególne czynności bibliograficzne.

Zagadnienie dokumentacji naukowo-technicznej stało się tematem opracowania T. Zamoyskiego w artykule *Zagadnienie dokumentacji naukowo-technicznej* („Biuletyn IB” t. 3, nr 7). Autor analizował i omawiał metody-

kę dokumentacyjną oraz technikę prac dokumentacyjnych i system dokumentacji naukowo-technicznej w Polsce.

Opublikowana na łamach „Biuletynu IB” praca H. Sawoniaka *Technika na usługach bibliografii i dokumentacji* („Biuletyn IB” t. 4, nr 9) była jedną z pierwszych publikacji podejmujących zagadnienie mechanizacji pracy w bibliografii i dokumentacji. Autor przedstawiał metodę mikrofotografii i mikrodruku, selekcji mechanicznej dokumentów, karty dziurkowane (perforowane), mikrofilmowy selektor elektronowy. Rozważając możliwości wykorzystania techniki w dziedzinie bibliografii, wyodrębnił trzy grupy zagadnień, którym zdobycze techniki mogą oddać największe usługi: 1) przechowywanie ogromnej ilości materiałów bibliograficznych w postaci samych opisów bibliograficznych bądź łącznie z reprodukcją tekstów; 2) szybka selekcja potrzebnych materiałów z zebranej masy dokumentów; 3) udostępnianie wybranych materiałów przy wykorzystaniu nowoczesnej techniki reprodukcji dokumentów. Pracę uzupełniała bibliografia przedmiotu.

Publikacja J. Keckówny *Bibliotheca Poetarum Polonorum Józefa Andrzeja Załuskiego. Z dziejów bibliografii polskiej* („Biuletyn IB” t. 6, nr 4) przedstawiała analizę dzieła i zastosowanej w nim metody bibliograficznej Załuskiego, sposobu gromadzenia materiałów, ich opisu i układu. Dzieło to, należące do pierwszych prac bibliograficznych Załuskiego, wobec zaginięcia większego dzieła Załuskiego (*Bibliotheca Polona universalis*), było jedynym większym źródłem umożliwiającym poznanie metody bibliograficznej pierwszego polskiego bibliografa.

Problematyka katalogów centralnych stała się tematem artykułu Janiny Czerniatowicz i Janiny Gruszeckiej, który ukazał się w 1957 r. („Biuletyn IB” t. 5, nr 3). Praca zawierała rys historyczny, próbę systematyki i przegląd ważniejszych katalogów centralnych. Autorki omówiły zadania centralnych katalogów i metody ich opracowywania. Zamieściły spis istniejących w Polsce wydawnictw i kartotek, mających charakter katalogu centralnego oraz bibliografię przedmiotu.

Badania nad bibliografią regionalną znalazły wyraz w publikacji Barbary Eychler *Problematyka bibliografii regionalnej Ziem Zachodnich* („Biuletyn IB” t. 6, nr 5). Autorka przedstawiła problemy metodyczne bibliografii regionalnej i współpracę poszczególnych ośrodków przy tworzeniu bibliografii Ziem Zachodnich. Podała piśmiennictwo dotyczące bibliografii regionalnej, obejmujące ważniejsze pozycje polskie, przed i powojenne oraz obce od 1950 r.

Prace nad bibliografią osobową prowadziły autorki publikacji *Polska bibliografia osobowa 1944-1955* („Biuletyn IB” t. 5, nr 2) Wanda Piusińska, Krystyna Ramlau, Elżbieta Słodkowska i Janina Wilgat. Praca miała na celu omówienie problemów bibliografii osobowej na konkretnych przykładach bibliografii wydanych w Polsce, których wykaz dołączono do publikacji. Analiza bibliografii pozwoliła na wyodrębnienie grup osobowych, mających odrębne problemy metodyczne.

W artykule *Przyczynki do bibliografii J. I. Kraszewskiego. Przekłady duńskie i szwedzkie* („Biuletyn IB” t. 3, nr 6) Wiktor Hann opisywał historię „Bibliografii J. I. Kraszewskiego” załata 1887-1937, którą przygotowywał w związku z 50 rocznicą śmierci pisarza, a która nie została wydana na skutek wybuchu wojny i zaginięcia rękopisu. Bibliografia zawierała oprócz utworów Kraszewskiego także literaturę o nim. Autor podkreślał, że jednym z ważniejszych zagadnień bibliografii Kraszewskiego jest zebranie liczy-

nych przekładów jego powieści na języki obce. Podał informację o liczbie przekładów na język duński i szwedzki.

Kilka numerów „Biuletynu IB” poświęcono Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej i jej zastosowaniu w katalogach i bibliografii narodowej. Jadwiga Bornsteinowa w pracy *Klasyfikacja dziesiąta w Przewodniku Bibliograficznym* („Biuletyn IB” t. 3, nr 5) omówiła symbole klasyfikacji i podała zasady sporządzania katalogu dziesiątego w bibliotece na podstawie „Przewodnika Bibliograficznego” lub centralnie drukowanych kart katalogowych. Autorka przedstawiła uzupełnienia do Tabel - *Uzupełnienia do „Klasyfikacji dziesiątej w Przewodniku Bibliograficznym”* („Biuletyn IB” t. 4, nr 7) i zamieściła wykaz piśmiennictwa polskiego na temat klasyfikacji dziesiątej za lata 1903-1956 - *Klasyfikacja dziesiąta w Polsce. Spis prac oraz informacje o stosowaniu jej w praktyce* („Biuletyn IB” t. 6, nr 1).

W artykule *O projekcie klasyfikacji bibliotecznej* („Biuletyn IB” t. 4, nr 8), który ukazał się w numerze wydanym w 1955 r., O. P. Teslenko omówił prace nad projektem radzieckiej klasyfikacji dziesiątej prowadzone przez Państwową Bibliotekę ZSRR im. W. I. Lenina.

W „Biuletynie IB” zaczęto też publikować wykazy polskich bieżących bibliografii specjalnych. Wykaz opracowany przez Janinę Gruszecką w 1950 r. („Biuletyn IB” t. 3, nr 3) rejestrował łącznie 75 bibliografii i tytułów czasopism prowadzących stałe działy recenzyjne. Opracowanie Aliny Łasiewickiej z 1955 r. („Biuletyn IB” t. 5, nr 1), notujące łącznie 152 bibliografie bieżące i 11 tytułów czasopism, zawierających stałe przeglądy piśmiennictwa, wskazywało na rozwój tego rodzaju prac bibliograficznych.

Za pośrednictwem Biuletynu rozpoczęto akcję zmierzającą do koordynacji prac bibliograficznych w Polsce. *Wykaz bibliografii retrospektywnych opracowywanych w Polsce (stan 1952 r.)* autorstwa Zbigniewa Daszkowskiego („Biuletyn IB” t. 4, nr 2) stanowił podsumowanie ankiety rozesłanej przez Instytut Bibliograficzny do bibliotek, instytutów naukowych i poszczególnych bibliografów, w celu zebrania informacji o pracach bibliograficznych znajdujących się w toku opracowania, planowanych na przyszłość lub wykonanych, ale niewydanych. Celem wykazu było wskazanie potrzeby koordynacji i planowania prac bibliograficznych w skali ogólnopolskiej. Kolejne tego typu zestawienie - *Wykaz polskich bibliografii retrospektywnych niewydanych drukiem -planowanych, opracowywanych i ukończonych — stan 1957* („Biuletyn IB” t. 5, nr 4) przygotowała Jadwiga Kaczanowska. Trzecie wydanie wykazu - *Wykaz polskich bibliografii nie opublikowanych —planowanych, opracowywanych i ukończonych — stan 1961* („Biuletyn IB” t. 7, nr 1) sporządziła B. Eychler. Na łamach Biuletynu opublikowano również bibliografię prac Polaków przebywających na Węgrzech w latach 1939-1945 - *Bibliografia poloników węgierskich 1939-1945* („Biuletyn IB” t. 6, nr 3).

Problematyka organizacji bibliografii w innych krajach znalazła, odzwierciedlenie w artykułach Elżbiety Słodkowskiej *Francuska retrospektywna bibliografia narodowa. Szkic informacyjny* („Biuletyn IB” t. 6, nr 2), Z. Daszkowskiego - *Bibliografia narodowa w Niemczech współczesnych* („Biuletyn IB” t. 7, nr 2) oraz W. N. Denisew - *Organizacja bibliografii w ZSRR* („Biuletyn IB” t. 3, nr 4).

Zagadnienia normalizacyjne w bibliografii znalazły wyraz w artykule J. Gruszeckiej *Normalizacja bibliograficzna i bibliotekarska 1950-1952* („Biuletyn IB” t. 3, nr 8). Autorka przedstawiła w nim dorobek Komisji

Bibliograficzno-Bibliotekarskiej Polskiego Komitetu Normalizacyjnego za lata 1950-1952. Komisja powstała z inicjatywy Instytutu Bibliograficznego oraz Polskiego Komitetu Normalizacyjnego i we wskazanym okresie opracowała 11 projektów norm, w tym 4 bibliograficzne i 7 bibliotekarskich. Jednym z ostatnich działań Komisji było zestawienie nowych tematów z dziedziny bibliografii i bibliotekarstwa, wymagających normalizacji. Zestawienie to zamieszczono w artykule. Historię i organizację normalizacji bibliograficznej w Polsce omówiła w swoim artykule Janina Pelcowa -*Normalizacja w zakresie bibliografii i reprografii* („Biuletyn IB” t. 7, nr 3). Autorka przedstawiła problematykę norm bibliograficznych i reprograficznych dotychczas w Polsce opracowanych na tle normalizacji w tych dziedzinach w innych krajach.

W „Biuletynie IB” zamieszczano też materiały pomocnicze, ułatwiające pracę zarówno bibliografom, jak i czytelnikom, korzystającym z bibliografii. W 1953 r. opublikowano wykaz tytułów czasopism wychodzących w Polsce oraz ich skrótów („Biuletyn IB” t. 4, nr 1) zawierający również spis wyrazów nieskracanych. W tym samym roku ukazało się kolejne wydanie *Skrótów tytułów czasopism* („Biuletyn IB” t. 4, nr 4), zawierające uzupełnienia i sprostowania. Uzupełnienia obejmowały przede wszystkim skróty wyrazów najczęściej występujących w tytułach czasopism zagranicznych. Dołączono skróty wyrazów wchodzących w skład tytułów nowych czasopism polskich oraz niektórych dawniejszych powojennych, już nieukazujących się. Oparte na podobnych zasadach zestawienie skrótów *Skrótów tytułów czasopism polskich wychodzących w latach 1953-1960* wydano w 1961 r. („Biuletyn IB” t. 6, nr 6).

Opublikowano również drugie wydanie *Wykazu polskich bibliotek naukowych według specjalizacji* w opracowaniu H. Sawoniaka („Biuletyn IB” t. 4, nr 3). Wykaz ten zastąpił zdezaktualizowane zestawienie z 1949 r., które ukazało się na łamach „Biuletynu PIK”. Wykaz obejmował 749 bibliotek, liczących co najmniej 500 woluminów (w porównaniu do 406 bibliotek z poprzedniego wydania). Celem wykazu było m. in. ułatwienie współpracy naukowej instytucjom przez podanie wiadomości o bibliotekach, które mogą być pomocne w zbieraniu materiałów w zakresie danej specjalizacji.

Jeden z numerów „Biuletynu IB” poświęcono problematyce statystyki wydawniczej. Autorka K. I. Propina omówiła w nim zagadnienie jednostki statystycznej druków, stanowiące nierozstrzygnięty w owym czasie problem statystyki wydawniczej — *W sprawie jednostki statystyki wydawniczej. Artykuł dyskusyjny* („Biuletyn IB” t. 4, nr 6).

Ostatni numer „Biuletynu IB” zawierał obszerny artykuł Elżbiety Słodkowskiej pt. *Instytut Bibliograficzny w Polsce. Geneza, koncepcje teoretyczne i rozwój działalności* („Biuletyn IB” t. 7, nr 4) ma charakter podsumowujący. Autorka omówiła w nim pierwsze próby zorganizowania prac bibliograficznych w Polsce w latach 1732-1914. Przedstawiła programy i projekty organizacji bibliografii w latach 1914-1918 oraz genezę Instytutu Bibliograficznego i jego działalność w latach międzywojennych. Podsumowała przedsięwzięcia bibliograficzne Państwowego Instytutu Książki w Łodzi i Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej w latach 1945-1949. Na koniec omówiła działalność Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej od roku 1950.

Od początku swego istnienia Biuletyn był wydawnictwem zbiorowym, ukazującym się w tomach, które składały się z kilku numerów o różnej tematyce i mających różnych autorów. Miał zawierać głównie materiały informacyjne i dokumentacyjne oraz artykuły pracowników. Jednak wraz z upływem czasu nazwa „biuletyn”, oznaczająca wydawnictwo informacyjne, sprawozdanie z działalności instytucji, przestała odpowiadać rzeczywistej zawartości wydawnictwa. Na jego łamach ukazywały się prace teoretyczno-metodyczne o charakterze naukowym. W 1964 r. „Biuletyn Instytutu Bibliograficznego” zmienił zarówno formę, jak i nazwę. Zastąpiła go seria «Prace Instytutu Bibliograficznego», która jest wydawana do dzisiaj.

SERIA «PRACE INSTYTUTU BIBLIOGRAFICZNEGO» 1964-2006 (NR 1-42)

Seria «Prace IB» kontynuuje tematykę poruszaną w „Biuletynie IB”, dokumentując m. in. ogólnokrajowe narady bibliografów organizowane cyklicznie przez Instytut Bibliograficzny. Na łamach serii opublikowano teksty referatów wygłaszanych podczas narad, głosy w dyskusji oraz podjęte uchwały. Podczas *Drugiej Ogólnokrajowej Narady Bibliografów*, która odbyła się 20 VII 1966 r. omówiono dorobek bibliografii polskiej w powojennym dwudziestolecu i podsumowano polskie osiągnięcia w zakresie metodyki bibliograficznej. Numer poświęcony tej naradzie («Prace IB» nr 9) zawiera dwa referaty ogólne: H. Hleb-Koszańskiej *Aktualny stan bibliografii w Polsce oraz postulaty na przyszłość* i Henryka Sawonia *Rozwój metodyki bibliograficznej w Polsce w okresie powojennym* oraz jedenaście referatów szczegółowych zawierających przegląd osiągnięć bibliografii w zakresie różnych dziedzin. *Trzecia Ogólnokrajowa Narada Bibliografów* odbyła się 5-7 VI 1978 r. Publikacja poświęcona tej naradzie («Prace IB» nr 24) zawiera osiem referatów, w których poruszono m. in. temat problemów organizacyjno-metodycznych bibliografii narodowej, roli bibliografii wobec nauki, bibliografii w służbie czytelnictwa powszechnego. *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów* odbywała się w dniach 7-9 VII 1995 r. pod hasłem „Bibliografia - między tradycją a nowoczesnością”. Publikacja poświęcona naradzie («Prace IB» nr 28) zawiera 30 referatów podzielonych na cztery grupy zagadnieniowe: bibliografia narodowa, bibliografie regionalne, bibliografie dziedzin i zagadnień oraz nowoczesne techniki w bibliografii. *Piąta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów*, która miała miejsce 11-13 czerwca 2003 r. przebiegała pod hasłem „Bibliografia - służba informacyjna i powinność historyczna”. Publikacja («Prace IB» nr 42) zawiera 16 referatów obejmujących tematykę merytorycznych i organizacyjnych problemów bibliografii w Polsce i na świecie. Przedmiotem rozważań autorów był m. in. stan bieżącej bibliografii narodowej, relacje między bibliografią narodową i bibliografiami specjalnymi, bibliometryczne badania bibliografii, centralny katalog NUKAT oraz zawód bibliografa.

Prowadzenie prac naukowo-badawczych, normalizacyjnych, koncepcyjnych, konsultacyjnych i szkoleniowych w zakresie bibliografii jest jednym z podstawowych zadań Instytutu Bibliograficznego. Wiele publikacji, będących wynikiem tych prac, opublikowano na łamach serii. Najszerzej dotychczas reprezentowaną tematyką jest teoria i metodyka bibliografii. Pierwszy numer serii dotyczył metodyki tworzenia indeksów do książek. Publika-

cja Zofii Stasiewskiej *Indeksy do książek* («Prace IB» nr 1, 1964) zawiera omówienie rodzajów indeksów i ich definicje, wskazówki dotyczące sporządzania zapisów indeksowych poparte wieloma przykładami, zasady redagowania i szeregowania pozycji indeksowych, jak również zasady typograficznego opracowania indeksów. Celem publikacji było przekonanie wydawców i autorów o wartości i potrzebie zaopatrywania książek naukowych i popularnonaukowych w indeksy.

Problemy bieżących bibliografii regionalnych przedstawiła B. Eychler w numerze zawierającym *Materiały z III Konferencji poświęconej problemom bibliografii regionalnych, Warszawa 11 XII 1967* («Prace IB» nr 11). Do tekstu referatu autorka załączyła wykaz piśmiennictwa polskiego dotyczącego bibliografii regionalnej oraz wykaz polskich bibliografii regionalnych. Problemy doboru i selekcji materiału w polskiej bibliografii retrospektywnej znalazły odzwierciedlenie w opracowaniu W. Piusińskiej *Problemy selekcji w polskiej bibliografii narodowej 1901-1939* («Prace IB» nr 12), E. Czemarmazowicz *Stan prac i problemy bibliografii czasopism polskich (1901-1955)* («Prace IB» nr 23) i publikacji pod red. J. Sadowskiej *Polska bieżąca bibliografia narodowa. Dobór i selekcja materiału*. («Prace IB» nr 33). Tematem rozważań W. Piusińskiej i E. Czemarmazowicz są problemy związane z opracowaniem polskiej narodowej bibliografii retrospektywnej, a w szczególności, zagadnienie czy bibliografia narodowa powinna rejestrować całą produkcję wydawniczą danego okresu, czy też powinna dokonywać selekcji na rzecz piśmiennictwa najbardziej wartościowego. Publikacja pod redakcją J. Sadowskiej, zawiera omówienie - pod kątem doboru i selekcji materiałów - czterech członów polskiej bieżącej bibliografii narodowej. Przedmiotem analizy są problemy związane z opracowaniem bieżącej bibliografii narodowej oraz zagadnienie kompletności tego typu bibliografii.

W serii «Prace IB» zostały opublikowane materiały z dwóch konferencji, na których również dyskutowano nad problemem doboru i selekcji materiału w bieżącej bibliografii narodowej. Głównym tematem II Międzynarodowego spotkania ekspertów krajów socjalistycznych ds. bieżącej bibliografii narodowej (Warszawa 21-26. 04. 1975 r., «Prace IB» nr 21) była typologia dokumentów rejestrowanych przez bibliografie narodowe. Natomiast na konferencji dotyczącej „Bibliografii Zawartości Czasopism” (Warszawa 11-12. 10. 1973 r., «Prace IB» nr 22) przedstawiono wyniki badania potrzeb użytkowników BZCz oraz relacje zachodzące pomiędzy BZCz a bibliografiami dziedzin i zagadnień oraz bibliografiami regionalnymi. Próbę syntezy dokonań teoretycznych i organizacyjnych w zakresie bibliografii zalecającej zawierają materiały z seminarium polsko-radzieckiego, które odbyło się w Warszawie, w dniach 13-15 października 1982 r. («Prace IB» nr 25).

W serii ukazała się obszerna publikacja H. Sawoniaka *Rozwój i metodyka powszechnych i narodowych bibliografii bibliografii* («Prace IB» nr 17), która do dnia dzisiejszego należy do kanonu lektur studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.

Nawiązując do postulatu opracowania odpowiednich materiałów metodycznych, który skierowano pod adresem BN podczas Czwartej Ogólnokrajowej Narady Bibliografów, Instytut Bibliograficzny opublikował na łamach serii materiały metodyczne dotyczące opisu bibliograficznego wydawnictw ciągłych i artykułów, struktury danych w formacie USMARC (MARC 21), hasła osobowego i serii (poradniki w opracowaniu Marii Ja-

nowskiej, «Prace IB» nr 29, 30, 32, 34, 38). Poradnik *Opis bibliograficzny wydawnictw ciągłych (interpretacja postanowień PN-N-01152-02)* wyjaśnia i uzupełnia postanowienia normy określającej zasady opisu bibliograficznego wydawnictw ciągłych. Celem poradnika *Opis bibliograficzny artykułów (interpretacja postanowień PN-N-01152)* jest przybliżenie nowych zasad opisu artykułów. Opracowanie *Hasło osobowe. Wybór i zasady tworzenia w bibliografii narodowej i katalogach Biblioteki Narodowej* omawia zasady doboru i formułowania haseł osobowych opisu bibliograficznego sporządzonego zgodnie z normą PN-N-01152. Opracowanie *Rekord kartoteki wzorcowej haseł formalnych w formacie USMARC* określa zasady stosowania formatu USMARC przy tworzeniu rekordów kartoteki wzorcowej haseł formalnych w Bibliotece Narodowej. Publikacja *Tytuł serii. Zasady tworzenia rekordu kartoteki haseł wzorcowych w Bibliotece Narodowej* określa zasady formułowania haseł tytułów serii ukazujących się aktualnie oraz wydanych wcześniej. Instrukcja *Hasło geograficzne. Wybór i zasady tworzenia w bibliografii narodowej i katalogach Biblioteki Narodowej. Zasady wypełniania rekordu wzorcowego* autorstwa W. Klenczon i A. Stolarczyk jest materiałem pomocniczym dla osób opracowujących przedmiotowo dokumenty w JHP BN. Zawiera zasady tworzenia haseł geograficznych dla różnego rodzaju obiektów oraz reguły wypełniania rekordu wzorcowego hasła geograficznego w formacie USMARC.

W ramach materiałów metodycznych Instytut co pewien czas publikował wykazy tytułów czasopism i ich skrótów. Pierwszy w 1953 r. („Biuletyn IB” t. 4 nr 1, 4), drugi w 1961 r. (tamże t. 6. nr 6) i kolejny wykaz *Skróty tytułów czasopism i wydawnictw zbiorowych wychodzących w Polsce w latach 1945-1965* («Prace IB» nr 10) w opracowaniu Leokadii Gorzelskiej-Dybowicz i Ireny Olszewskiej.

W problematykę dziejów bibliografii polskiej podejmowaną na łamach serii wpisują się publikacje Elżbiety Słodkowskiej *Działalność wydawnicza Franciszka Salezego Dmochowskiego 1820-1871. Studium monograficzne oraz Problemy księgoznawcze w Polsce XIX wieku* («Prace IB» nr 14, 18).

Problematyce organizacji bibliografii w innych krajach poświęcono pięć numerów serii. Publikacja Heleny Grabowskiej *Bibliografia holenderska w służbie czytelnictwa* («Prace IB» nr 2) dotyczy bibliograficznej obsługi czytelników w Holandii oraz organizacji holenderskiej sieci bibliotek powszechnych. Praca J. Keckówny *O metodzie współczesnej bibliografii narodowej angielskiej* («Prace IB» nr 3) zawiera przegląd bibliografii tworzących bieżącą angielską bibliografię narodową. Przeglądu bibliografii dokonano pod kątem ich zasięgu, kompozycji, układu i opisu bibliograficznego. Krystyna Ramlau-Klekowska w pracy *Służba bibliograficzna w Danii* («Prace IB» nr 4) przedstawia problemy i organizację duńskiej służby bibliograficznej oraz duńskiego systemu bibliotecznego. Praca zawiera obserwacje autorki nt. metod informacji bibliograficznej oraz wykorzystania opracowywanych dla bibliotek powszechnych materiałów bibliograficznych. Publikacja Marii Lenartowicz *Szwedzka bibliografia narodowa* («Prace IB» nr 8) zawiera omówienie organizacji szwedzkiej bibliografii narodowej, działalności Instytutu Bibliograficznego przy Bibliotece Królewskiej w Sztokholmie oraz ośrodka bibliograficznego działającego pod patronatem Stowarzyszenia Bibliotek Szwedzkich. Przedstawia również stan szwedzkiej bibliografii narodowej retrospektywnej. Opracowanie Pelagii Girwic *Bieżąca bibliografia narodowa (państwowa) ZSRR* («Prace IB» nr 13) zawiera za-

rys historyczny rosyjskiej bibliografii narodowej do 1917 r. i przedstawia stan bibliografii narodowej w ZSRR w latach sześćdziesiątych.

Zagadnieniom statystyki wydawniczej poświęciła uwagę na łamach serii Maria Czarnowska w pracy *Ilościowy rozwój polskiego ruchu wydawniczego 1501-1965* («Prace IB» nr 6). Publikacja zawiera zarys historyczny statystyki wydawnictw w Polsce, przedstawia proces rozwoju i dane statystyczne polskiego ruchu wydawniczego. W podsumowaniu zostały zebrane obserwacje nt. przemian w ilościowym rozwoju ruchu wydawniczego w Polsce.

Na łamach serii Instytut Bibliograficzny kontynuuje publikację spisów bibliograficznych zaplanowanych, będących w toku opracowania i opracowanych, ale nie opublikowanych. Wydanie czwarte *Wykazu polskich bibliografii nie opublikowanych* w opracowaniu E. Słodkowskiej ukazało się w 1967 r. («Prace IB» nr 7). Wydanie piąte w opracowaniu L. Lechowej - w 1975 r. («Prace IB» nr 20). Wydanie szóste opracowała w 1988 r. J. Pietrzykowska («Prace IB» nr 27). Ostatnia, siódma już aktualizacja w opracowaniu Marzeny Przybysz i Doroty Urbańskiej, została wydana w 1997 r. («Prace IB» nr 31)¹. Publikacje te mają na celu udostępnianie bibliotekom, instytucjom i użytkownikom indywidualnym wyników centralnej rejestracji podejmowanych w kraju prac bibliograficznych.

W serii wydano również spisy bibliograficzne w opracowaniu: Wandy Szolginiovej *Bułgaria w piśmiennictwie polskim (1944-1963) oraz Bibliografia Ziem Zachodnich i Północnych. Piśmiennictwo polskie dotyczące całości tych ziem za rok 1967* («Prace IB» nr 5, 15); Jadwigi Rudnickiej: *Bibliografia katalogów księgarskich wydanych w Polsce do końca wieku XVIII* («Prace IB» nr 19).

Na łamach serii ukazały się również trzy publikacje J. Sadowskiej dotyczące opracowania przedmiotowego w bibliografii narodowej. Praca *Hasła przedmiotowe w teorii Adama Łysakowskiego i praktyce „Przewodnika Bibliograficznego”* («Prace IB» nr 35) zawiera analizę zasad opracowania przedmiotowego sformułowanych przez A. Łysakowskiego w podręczniku *Katalog przedmiotowy oraz ocenę stopnia ich realizacji w opisach przedmiotowych książek zamieszczanych w „Przewodniku Bibliograficznym”* w latach 1957-1998. *Poradnik język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej* («Prace IB» nr 37) dotyczy języka haseł przedmiotowych BN, stosowanego w opisach „Przewodnika Bibliograficznego” według stanu z 2001 r. Publikacja zawiera charakterystykę JHP BN, stosowanych w nim tematów, określników i haseł przedmiotowych oraz przedstawia wzorce opisów przedmiotowych dla różnych typów dokumentów piśmienniczych. W pracy *Język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej. Studium analityczno-porównawcze* («Prace IB» nr 40) punktem odniesienia dla charakterystyki współczesnego JHP BN są zarówno zasady sformułowane przez A. Łysakowskiego, jak też inne narodowe języki haseł przedmiotowych (JHP KABA, język haseł przedmiotowych Biblioteki Kongresu oraz język haseł przedmiotowych w wersji niemieckiej i rosyjskiej).

W serii «Prace IB» wydano też trzy publikacje jubileuszowo-pamiątkowe. Z okazji jubileuszu czterdziestolecia pracy naukowej H. Hleb-Koszańskiej wydano zbiór prac poświęconych różnym zagadnieniom bibliografii - *Z problemów bibliografii* («Prace IB» nr 16). W zbiorze znalazły się m. in.

¹ Aktualny wykaz dostępny jest tylko w formie elektronicznej pod adresem Biblioteki Narodowej: <http://www.bn.org.pl>

prace E. Słodkowskiej i W. Nowodworskiego dotyczące zagadnień teoretycznych bibliografii, Józefa Korpaly na temat historii bibliografii, Marii Czarnowskiej na temat statystyki wydawnictw, Janiny Pelcowej o stosowaniu norm bibliograficznych czy M. Dembowskiej na temat stanu i potrzeb bibliografii naukoznawstwa. Zagadnieniu dokumentów audiowizualnych w bibliografii poświęcił swą pracę H. Sawcniak, a dyskografię - Maria Prokopowicz.

W 2003 r. w 100 rocznicę urodzin H. Hleb-Koszańskiej i 20 rocznicę śmierci, wydano materiały z sesji, która odbyła się w Warszawie 10. 06. 2003 r. («Prace IB» nr 41). W publikacji zamieszczono referaty J. Sadowskiej, Danuty Bilikiewicz-Blanc i Hanny Tadeusiewicz, omawiające dorobek biblioteczny i bibliograficzny H. Hleb-Koszańskiej. Publikację uzupełniają wspomnienia współpracowników oraz bibliografia prac H. Hleb-Koszańskiej.

Uczczono też pamięć A. Łysakowskiego w pięćdziesiątą rocznicę jego śmierci —*Adam Łysakowski -bibliotekarz, bibliograf, bibliolog* («Prace IB» nr 39). Publikacja zawiera sześć referatów przedstawiających postać A. Łysakowskiego jako dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Wilnie, organizatora Państwowego Instytutu Książki i Instytutu Bibliograficznego. Przedstawiono jego poglądy na bibliografię, informację naukową i naukę o książce. W pracy zamieszczono obszerny materiał dotyczący Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, obchodzącego wówczas jubileusz osiemnastu lat, którego A. Łysakowski był aktywnym działaczem w całym swoim życiu zawodowym.

*

W serii «Prace Instytutu Bibliograficznego» oraz na łamach poprzedzających serię „Biuletynu Instytutu Bibliograficznego” i „Biuletynu Państwowego Instytutu Książki” ukazało się wiele cennych publikacji z zakresu szeroko rozumianych problemów metodyki bibliograficznej oraz stanu bibliografii w Polsce i za granicą. Niektóre z tych publikacji mają dziś już tylko wartość historyczną. Jest to zrozumiałe, gdyż seria dokumentuje wyniki badań naukowych w dziedzinie bibliografii, a ta, jak każda dziedzina nauki, podlega rozwojowi.

Pierwsze artykuły publikowane na łamach „Biuletynu PIK, jak i „Biuletynu IB” miały charakter programowy i kreśliły kierunek rozwoju tych instytucji, których były organami. Inne odzwierciedlały przede wszystkim zakres prowadzonych prac, ale też podejmowano w nich zagadnienia ważne z punktu widzenia działalności bibliograficznej w kraju. Tak widziano też rolę serii «Prace Instytutu Bibliograficznego», w której dokumentowano krajowe i międzynarodowe konferencje organizowane przez Instytut Bibliograficzny oraz przybliżano informacje o zagranicznych bibliografiach narodowych (były to efekty zagranicznych wyjazdów studialnych pracowników IB), publikowano materiały metodyczne z zakresu bibliografii specjalnych, poradniki i instrukcje dotyczące opisu bibliograficznego i treściowego dokumentów, zamieszczano też wybrane spisy bibliograficzne. W serii opublikowano również kilka opracowań historycznych dotyczących księgarstwa i rynku wydawniczego w Polsce.

Opracowania serii służą zarówno teoretykom, jak i praktykom bibliografii, bibliotekarzom i bibliografom oraz studentom bibliotekoznawstwa

i informacji naukowej. Przedstawiając prace na temat teorii i metodyki bibliografii, jej historii i aktualnych problemów w Polsce i na świecie, seria stanowi cenne źródło wiedzy w tym zakresie, a jej znaczenie podkreśla fakt, że jest organem wydawniczym Instytutu Bibliograficznego, pełniącego funkcję centrali bibliograficznej w Polsce.

W serii «Prace Instytutu Bibliograficznego» ukazały się dotychczas 42 publikacje. Ostatnia wydana w 2004 r. była zapisem Piątej Ogólnokrajowej Narady Bibliografów. Od 28 numeru seria ma nową szatę graficzną.

„Biuletyn Państwowego Instytutu Książki” 1947-1949

T. 1, Łódź 1947-1949.

R. 1, nr 1 *Tok i wyniki prac Instytutu 1946/47*, Łódź 6 X 1967.

R. 1, nr 2 *Wykaz ważniejszych nabytków Biblioteki. Książki zagraniczne z lat 1939-1947*. Zest. Krystyna Pieńkowska. Łódź 1 III 1948.

R. 1, nr 3 Dembowska, Maria: *Przysposobienie czytelnicze młodzieży szkolnej*. Łódź 1 VIII 1948.

R. 1, nr 4 *Wykaz ważniejszych nabytków Biblioteki. Książki zagraniczne z lat 1939-1949*. Zest. Krystyna Pieńkowska. Łódź 15 IX 1948.

R. 1, nr 5 Hleb-Koszańska, Helena: *Wytyczne bibliografii Joachima Lelewela. Z problemów bibliografii osobowej*. Łódź 15 X 1948.

R. 1, nr 6 Pieńkowska, Krystyna: *Bieżące czasopisma zagraniczne w zasobach PIK*. Łódź 15 XI 1948.

R. 1, nr 7 *Prace normalizacyjne w zakresie bibliotekarstwa. (Karty katalogowe czasopism. Karty akcesyjne czasopism)*. Łódź 15 XII 1948.

T. 1, nr 8 *Postulaty w sprawie wydawnictw popularno-naukowych*. Łódź 1949.

T. 1, nr 9 *Wykaz polskich bibliotek naukowych według specjalizacji*. Zest. Maria Michalecka i Pelagia Girwiczówna. Łódź 1949.

T. 2, Łódź 1949.

Nr 1 Spiszówna, Halina: *Upowszechnienie czytelnictwa. Sprawozdanie bibliograficzne za rok 1948*. Łódź 1949.

Nr 2 *Wykaz ważniejszych nabytków Biblioteki. Książki zagraniczne z lat 1938-1948*. Zest. Krystyna Pieńkowska. Łódź 1949.

Nr 3 Hleb-Koszańska, Helena: *Kompozycja bibliografii specjalnej*. Łódź 1949.

Nr 4 Nowodworski, Witold: *Szkolnictwo bibliotekarskie i księgarskie. Zasady organizacyjne*. Łódź 1949.

„Biuletyn Instytutu Bibliograficznego” 1950-1964

T. 3, Warszawa 1950-1953.

Nr 1 *Polska służba bibliograficzno-dokumentacyjna*.

Nr 2 Łysakowski, Adam: *Określenie bibliografii. Przedmiot, metody i zadania na tle nauki o książce*.

Nr 3 Gruszecka, Janina: *Wykaz bieżących bibliografii specjalnych w Polsce (1950 r.)*.

Nr 4 Denis'ew, W. N.: *Organizacja bibliografii w ZSRR*. (Tłum. Janina Gruszecka).

Nr 5 Bornsteinowa, Jadwiga: *Klasyfikacja dziesiętna w Przewodniku Bibliograficznym. Tablice wybranych znaków dziesiętnych i objaśnienie wstępne*.

Nr 6 Hahn, Wiktor: *Przyczynki do bibliografii. I. Kraszewskiego. Przekłady duńskie i szwedzkie*.

Nr 7 Zamoyski, Tadeusz: *Zagadnienie dokumentacji naukowo-technicznej*.

Nr 8 Gruszecka, Janina: *Normalizacja bibliograficzna i bibliotekarska 1950-1952*.

Nr 9 Łysakowski, Adam: *Zagadnienie treści i wartości książki w bibliografii*.

T. 4, Warszawa 1953-1955.

Nr 1 *Skróty tytułów czasopism*.

Nr 2 Daszkowski, Zbigniew: *Wykaz bibliografii retrospektywnych opracowywanych w Polsce (stan 1952 r.)*.

Nr 3 Sawoniak, Henryk: *Wykaz polskich bibliotek naukowych według specjalizacji*. Wyd. 2.

- Nr 4 *Skróty tytułów czasopism. Uzupełnienia słownika i sprostowania.*
 Nr 5 Dembowska, Maria: *Terminologia bibliograficzna.*
 Nr 6 Propina, K. I.: *W sprawie jednostki statystyki wydawniczej (artykuł dyskusyjny).*
 Tłum. Serafin Michalewski.
 Nr 7 Bornsteinowa, Jadwiga: *Uzupełnienia do „Klasyfikacji dziesiętnej w Przewodniku Bibliograficznym”.*
 Nr 8 Teslenko, O. P.: *O projekcie klasyfikacji bibliotecznej (Główne zasady i podstawowe działy).* Tłum. Serafin Michalewski.
 Nr 9 Sawoniak, Henryk: *Technika na usługach bibliografii i dokumentacji.*

T. 5, Warszawa 1956-1957.

- Nr 1 Łasiewicka, Alina: *Wykaz bieżących bibliografii specjalnych (stan 1955).*
 Nr 2 Piusińska, Wanda; Ramlau, Krystyna; Słodkowska, Elżbieta; Wilgat, Janina: *Polska bibliografia osobowa 1944-1955.*
 Nr 3 Czerniatowicz, Janina; Gruszecka, Janina: *Centralne katalogi.*
 Nr 4 Kaczanowska, Jadwiga: *Wykaz polskich bibliografii retrospektywnych nie wydanych drukiem (stan 1957) (planowanych, opracowywanych i ukończonych).*

T. 6, Warszawa 1957-1960.

- Nr 1 Bornsteinowa, Jadwiga: *Klasyfikacja dziesiętna w Polsce (spis prac oraz informacje o stosowaniu jej w praktyce).* Warszawa 1957.
 Nr 2 Słodkowska, Elżbieta: *Francuska retrospektywna bibliografia narodowa (szkielet informacyjny).* Warszawa 1958.
 Nr 3 *Bibliografia polonistów węgierskich 1939-1945.*
 Nr 4 Keckówna, Janina: *Bibliotheca Poetarum Polonorum Józefa Andrzeja Załuskiego. Z dziejów bibliografii polskiej.* Warszawa 1960.
 Nr 5 Eychler, Barbara: *Problematyka bibliografii regionalnej Ziem Zachodnich.* Warszawa 1960.
 Nr 6 *Skróty tytułów czasopism polskich (wychodzących w latach 1953-1960).* Warszawa 1961.

T. 7, Warszawa 1961-1964.

- Nr 1 Eychler, Barbara: *Wykaz polskich bibliografii nie opublikowanych (planowanych, opracowywanych i ukończonych)* Warszawa 1961.
 Nr 2 Daszkowski, Zbigniew: *Bibliografia narodowa w Niemczech współczesnych. Zarys informacyjny.* Warszawa 1961.
 Nr 3 Pelcowa, Janina: *Normalizacja w zakresie bibliografii i reprografii. Zarys informacyjny.* Warszawa 1963.
 Nr 4 Słodkowska, Elżbieta: *Instytut Bibliograficzny w Polsce. Geneza, koncepcje i rozwój działalności.* Warszawa 1964.

«Prace Instytutu Bibliograficznego» 1964-2006

- Nr 1 Stasiewska, Zofia: *Indeksy do książek.* Warszawa 1964.
 Nr 2 Grabowska, Helena: *Bibliografia holenderska w służbie czytelnictwa.* Warszawa 1964.
 Nr 3 Keckówna, Janina: *O metodzie współczesnej bibliografii narodowej angielskiej.* Warszawa 1965.
 Nr 4 Ramlau-Klekowska, Krystyna: *Służba bibliograficzna w Danii.* Warszawa 1965.
 Nr 5 Szolginowa, Wanda: *Bułgaria w piśmiennictwie polskim (1944-1963).* Warszawa 1965.
 Nr 6 Czarnowska, Maria: *Ilościowy rozwój polskiego ruchu wydawniczego (1501-1965).* Warszawa 1967.
 Nr 7 *Wykaz polskich bibliografii nie opublikowanych (planowanych, opracowywanych i ukończonych).* Wyd. 4. Oprac. Elżbieta Słodkowska. Warszawa 1967.
 Nr 8 Lenartowicz, Maria: *Szwedzka bibliografia narodowa.* Warszawa 1967.
 Nr 9 *Druga ogólnokrajowa narada bibliografów, Warszawa 20 VI 1966. Referaty i dyskusja.* Warszawa, 1967.
 Nr 10 Gorzelska-Dybowicz, Leokadia; Olszewska, Irena: *Skróty tytułów czasopism i wydawnictw zbiorowych wychodzących w Polsce w latach 1945-1965.* Warszawa 1968.

- Nr 11 *Materiały z III Konferencji poświęconej problemom bibliografii regionalnych, Warszawa 11 XII 1967*. Warszawa 1968.
- Nr 12 Piusińska, Wanda: *Problemy selekcji w polskiej bibliografii narodowej 1901-1939*. Warszawa 1969.
- Nr 13 Girwic, Pelagia: *Bieżąca bibliografia narodowa (państwowa) ZSRR*. Warszawa 1969.
- Nr 14 Słodkowska, Elżbieta: *Działalność wydawnicza Franciszka Salezego Dmochowskiego 1820-1871. Studium monograficzne*. Warszawa 1970.
- Nr 15 Szolginiowa, Wanda: *Bibliografia Ziem Zachodnich i Północnych. Piśmiennictwo • polskie dotyczące całości tych ziem za rok 1967*. Warszawa 1970.
- Nr 16 *Z problemów bibliografii [Prace poświęcone doc. dr Helenie Hleb-Koszańskiej dla uczczenia czterdziestolecia Jej pracy naukowej]*. Warszawa 1970.
- Nr 17 Sawoniak, Henryk: *Rozwój i metodyka powszechnych i narodowych bibliografii bibliografii*. Warszawa 1971.
- Nr 18 Słodkowska, Elżbieta: *Problemy księgoznawcze w Polsce XIX wieku. (O polską bibliografię bibliologiczną za XIX wiek)*. Warszawa 1975.
- Nr 19 Rudnicka, Jadwiga: *Bibliografia katalogów księgarskich wydanych w Polsce do końca wieku XVIII*. Warszawa 1975.
- Nr 20 *Wykaz polskich bibliografii nie opublikowanych (planowanych, opracowywanych i ukończonych)*. Wyd. 5. Oprac. Lidia Lechowa. Warszawa 1975.
- Nr 21 *Typologia dokumentów. Referaty z II Międzynarodowego spotkania ekspertów krajów socjalistycznych d/s bieżącej bibliografii narodowej, Warszawa 21-26 kwiecień 1975*. Warszawa 1976.
- Nr 22 *Badanie potrzeb użytkowników Bibliografii Zawartości Czasopism. Materiały z konferencji, Warszawa 11-12 październik 1973*. Warszawa 1977.
- Nr 23 Czermarmazowicz, Elżbieta: *Stan prac i problemy bibliografii czasopism polskich (1901-1955)*. Warszawa 1978.
- Nr 24 *Trzecia Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 5-7 VII 1978 r. Referaty i dyskusja*. Warszawa 1980.
- Nr 25 *Zagadnienia bibliografii zalecającej. Materiały z seminarium polsko-radzieckiego, Warszawa 13-15 października 1982*. Warszawa 1982.
- Nr 26 *VII mezdunarodnoe sovescanie ekspertov socialisticeskich stran po voprosam tekuszej nacionalnoj bibliografii, Varsava, 9-12 oktjabria 1984 g. Sbornik materialov*. Warszawa 1987.
- Nr 27 *Wykaz polskich bibliografii nie opublikowanych (planowanych, opracowywanych i ukończonych)*. Wyd. 6. Oprac. Jadwiga Pietrzykowska. Warszawa 1988.
- Nr 28 *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 7-9 VII 1995 r. Referaty i dyskusja*. Warszawa 1996.
- Nr 29 Janowska, Maria: *Opis bibliograficzny wydawnictw ciągłych (interpretacja postanowień PN-N-01152-02)*. Warszawa 1996.
- Nr 30 Janowska, Maria: *Opis bibliograficzny artykułów (interpretacja postanowień PN-N-01152)*. Warszawa 1998.
- Nr 31 *Wykaz polskich bibliografii nie opublikowanych (planowanych, opracowywanych i ukończonych)*. Wyd. 7. Oprac. Marzena Przybysz, Dorota Urbańska. Warszawa 1998.
- Nr 32 Janowska, Maria: *Hasło osobowe. Wybór i zasady tworzenia w bibliografii narodowej i katalogach Biblioteki Narodowej*. Warszawa 1998.
- Nr 33 *Polska bieżąca bibliografia narodowa. Dobór i selekcja materiału*. Pod red. Jadwigi Sadowskiej. Warszawa 1999.
- Nr 34 Janowska, Maria: *Rekord kartoteki wzorcowej hasel formalnych w formacie USMARC Instrukcja wypełniania w systemie INNOPAC*. Warszawa 1999.
- Nr 35 Sadowska, Jadwiga: *Hasła przedmiotowe w teorii Adama Łysakowskiego i praktyce „Przewodnika Bibliograficznego”*. Warszawa 2000.
- Nr 36 Klenczon, Wanda; Stolarczyk, Anna: *Hasło geograficzne. Wybór i zasady tworzenia w bibliografii narodowej i katalogach Biblioteki Narodowej. Zasady wypełniania rekordu wzorcowego*. Warszawa 2000.
- Nr 37 Sadowska, Jadwiga: *Język hasel przedmiotowych Biblioteki Narodowej. Poradnik*. Warszawa 2001.
- Nr 38 Janowska, Maria: *Tytuł serii. Zasady tworzenia rekordu kartoteki hasel wzorcowych w Bibliotece Narodowej*. Warszawa 2002.
- Nr 39 Adam Łysakowski - bibliotekarz, bibliograf, bibliolog. *Materiały z sesji jubileuszowej, Warszawa, 10 września 2002*. Warszawa 2003.

- Nr 40 Sadowska, Jadwiga: *Język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej. Studium analityczno-porównawcze*. Warszawa 2003.
- Nr 41 Helena Hleb-Koszańska - bibliotekarz i bibliograf. *Materiały z Sesji jubileuszowej w 100. rocznicę urodzin*. Warszawa, 10 czerwca 2003. Warszawa 2003.
- Nr 42 *Piąta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 11-13 czerwca 2003. Referaty i dyskusja*. Warszawa 2004.
- Nr 43 Bańkowska-Bober, Krystyna: *Statystyka wydawnictw w Polsce. Historia, metodyka i organizacja*. Warszawa 2006 [w druku].

MAŁGORZATA JAGIELSKA

National Library of Poland

e-mail: malgorzatajagielska@tlen.pl

FROM „BIULETYN PAŃSTWOWEGO INSTYTUTU KSIĄŻKI”
(„THE BULLETIN OF POLISH BOOK INSTITUTE”) AND „BIULETYN
INSTYTUTU BIBLIOGRAFICZNEGO” („THE BULLETIN
OF POLISH BIBLIOGRAPHY INSTITUTE”) TO THE SERIES
«PRACE INSTYTUTU BIBLIOGRAFICZNEGO» («THE PAPERS
OF POLISH BIBLIOGRAPHY INSTITUTE») (1946-2006)

ABSTRACT: The article is a survey of topics covered by the articles published in the series «Prace Instytutu Bibliograficznego» (1964-2006) and two journals of which this series is a continuation, i. e. „Biuletyn Państwowego Instytutu Książki” (1947-1949) and „Biuletyn Instytutu Bibliograficznego” (1950-1964). Articles published within each of three periods mentioned above are presented in separate groups according to their topics: program papers concerning Polish Book Institute and Polish Bibliography Institute, records of Polish and international bibliographical conferences organized by Polish Bibliography Institute, papers discussing the history and organization of foreign national bibliographies, methodologies of specialized bibliographies, manuals and guidelines on descriptive and subject cataloging, issues in publishing and bookselling in Poland, selected lists of bibliographies. The article is accompanied by a chronologically ordered list of papers published in both journals and the series in question.

Artykuł wpłynął do redakcji 21 kwietnia 2006 r.

**„E-WŁĄCZENIE CZY E-WYOBECOWANIE?
E-INICJATYWY BIBLIOTEK, ARCHIWÓW, MUZEÓW
I UCZELNI W WALCE Z ALIENACJĄ SPOŁECZNĄ
W POLSCE I NA ŚWIECIE”¹**

**XII Międzynarodowa Konferencja Instytutu Informacji Naukowej
i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego
(Kraków 5-6 czerwca 2006 r.)**

W dniach 5-6 czerwca 2006 r. na terenie III Kampusu Uniwersytetu Jagiellońskiego przy ul. Gronostajowej w Krakowie odbyła się już dwunasta z kolei, doroczna, międzynarodowa, naukowa i środowiskowa konferencja organizowana przez Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ. Bliżko 70 przedstawicieli najważniejszych polskich ośrodków akademickich, bibliotekarze, pracownicy archiwów i muzeów, goście z Belgii, Danii, Niemiec, Stanów Zjednoczonych, Szwecji, Węgier i Włoch oraz studenci IINiB UJ spotkali się, by omawiać wyniki najnowszych badań, dyskutować i dzielić się doświadczeniami na temat niezwykle istotny, nie tylko z punktu widzenia teorii i praktyki informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, ale także dla przyszłości całych naszych społeczeństw. Dwudniowe obrady poświęcone były kwestii działań i inicjatyw podejmowanych przez biblioteki, archiwa, muzea i same uczelnie w walce z alienacją społeczną. Dynamiczny rozwój Internetu, coraz powszechniejsza „przeprowadzka” do tego środowiska nie tylko samej nauki czy edukacji, ale wszelkich instytucji życia społecznego otwiera przed nami nowe możliwości, poszerza horyzonty działania. Z drugiej strony rodzi bardzo poważne niebezpieczeństwo nowego podziału świata. Brak dostępu do Internetu oraz wiedzy i umiejętności pozwalających na efektywne wykorzystanie gromadzonych tam zasobów i oferowanych usług już dzisiaj skutkuje marginalizacją i alienacją całych grup społecznych. Celem konferencji było wskazanie najlepszych wzorców i strategii zmierzających do usprawnienia praktyki w bibliotekach, archiwach, muzeach oraz podniesienia poziomu edukacji w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, a wszystko to w kontekście wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych do zwalczania zjawiska alienacji społecznej i realizacji koncepcji „e-Inclusion”. Łącznie przedstawiono 17 referatów i komunikatów, odbyła się prezentacja połączona z wystawą, pokaz prac studentów oraz videokonferencja zorganizowana dzięki wsparciu Konsulatu Generalnego USA w Krakowie.

Zgodnie z tradycją uczestników powitała dr hab. Maria Kocójowa, prof. UJ, organizator konferencji, a uroczystego otwarcia obrad dokonali prorektor UJ ds. badań i współpracy międzynarodowej prof. dr hab. Szczepan Biliński, konsul ds. prasy i kultury z Konsulatu Generalnego USA w Krakowie William Bellis oraz nowy dyrektor Instytutu IINiB dr hab. Maria Próchnicka.

Na sesję plenarną prowadzoną w pierwszym dniu konferencji przez Wandę Pindlową (IINiB UJ) złożyło się 6 referatów. Helge Clausen (State and Uni-

¹ Oficjalna strona WWW konferencji: <http://www.inib.uj.edu.pl/konfer/ew/index.html>

versity Library, Aarhus, Dania) omówił działania podejmowane przez duńskie biblioteki publiczne w celu dotarcia do grup społecznych zagrożonych marginalizacją oraz przedstawił ogólną sytuację w zakresie wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych w Danii. Z kolei inicjatywy na rzecz e-włączenia (ang. *e-inclusion*) podejmowane w węgierskich bibliotekach i ośrodkach informacji oraz realizowane strategie i programy w tym zakresie przedstawiła Katalin Lovász (Berzsenyi College, Szombathely, Węgry). Pierwszą część obrad zakończyło wystąpienie Pascalu Boutsioucis (German National Library of Science and Technology and University Library, Hanower, Niemcy) na temat nowoczesnych form organizacji dostępu do informacji elektronicznej dla nauki i biznesu.

Po przerwie głos zabrała Antonella Fresa (Promoter snc, Włochy). W swoim referacie scharakteryzowała dwa wielojęzyczne projekty: MICHAEL (Multilingual Inventory of Cultural Heritage in Europe - Wielojęzyczny Rejestr Europejskiego Dziedzictwa Kulturowego) oraz EURIDICE (European Recommended Materials for Distance Learning Courses for Educators - Europejska Kolekcja Zalecanych Materiałów Dydaktycznych do Kształcenia na Odległość dla Wykładowców) i ich rolę w organizacji dostępu do zasobów o charakterze wielokulturowym dla użytkowników z różnych krajów europejskich. Kolejny referent - Maria Lindh (The Swedish School of Library and Information Science at Göteborg University and Högskolan i Borås, Szwecja) - omówiła rolę bibliotek w działalności lokalnych ośrodków edukacyjnych w Szwecji. Na zakończenie sesji plenarnej Sara Roegiers (University of Leuven, Belgia) dokonała analizy strategii wdrażania rozwiązań z zakresu edukacji na odległość na wybranych uniwersytetach europejskich ze szczególnym uwzględnieniem wykorzystania zasobów ikonograficznych w postaci cyfrowej.

Tradycyjnie w godzinach popołudniowych, dzięki życzliwości Williama Bellisa, konsula ds. prasy i kultury oraz staraniom Janiny Galas z Amerykańskiego Ośrodka Informacji, na terenie Konsulatu Generalnego USA w Krakowie odbyła się videokonferencja z Josephem A. Thompsonem (Maryland ASKUSNOW!, Baltimore County Public Library Towson, MD, USA) na temat bibliotecznych usług elektronicznych adresowanych do lokalnych społeczności.

Pierwszy dzień obrad zakończyło spotkanie towarzyskie.

W drugim dniu obrady toczyły się w ramach 3 następujących po sobie paneli prowadzonych przez Marię Kocójową i Wandę Pindlową (IINiB UJ). Jako pierwsza wystąpiła W. Pindlową (IINiB UJ) przedstawiając różne aspekty technologicznego wykluczenia i włączenia w społeczeństwo informacyjne. Następnie omówiono możliwości wykorzystania w bibliotekach telepracy w celu aktywizacji osób niepełnosprawnych i przebywających na urloпах wychowawczych (Elżbieta Golec-Nycz, Anna Osiewalska, Biblioteka Główna Akademii Ekonomicznej w Krakowie) oraz rolę szkoleń organizowanych przez biblioteki w przełamywaniu barier utrudniających korzystanie z Internetu na podstawie kursu „Czasopisma Elektroniczne” oferowanego przez Bibliotekę Główną i OINT Politechniki Wrocławskiej (Łucja Maciejewska). Pierwszy panel zakończyło wystąpienie Małgorzaty Kisilowskiej (Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW), która w oparciu o „Wytyczne IFLA” dotyczące obsługi użytkowników w społecznościach wielokulturowych dokonała analizy stanu rzeczywistego oraz potencjału wybranych bibliotek publicznych - w sumie 38 placówek rozmieszczonych wzdłuż polskich granic.

W ramach kolejnego panelu przedstawiono wpływ tworzenia e-mailowych grup formalnych i nieformalnych na kształtowanie postaw w społeczeństwie informacyjnym (M. Kocójowa, IINiB UJ), podjęto zagadnienie roli bibliotek w kształtowaniu zachowań informacyjnych wysoko wyspecjalizowanych użytkowników na przykładzie polskiego slawisty (Maria Przastek-Samokowa, Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW) oraz omówiono

konsekwencje złej jakości zasobów terminologicznych w nowych krajach członkowskich UE dla ich uczestnictwa w komunikacji międzynarodowej w Unii Europejskiej i przedstawiono znaczenie powstającego ogólnoeuropejskiego publicznie dostępnego banku terminologicznego (EuroTermBank) dla usprawnienia przepływu informacji elektronicznej (Tomasz Borkowski, Ośrodek Przetwarzania Informacji).

Ostatni panel rozpoczęło wystąpienie Krzysztofa Kopińskiego (Archiwum Państwowe w Toruniu) na temat wpływu komputeryzacji na opracowywanie w archiwach państwowych dokumentacji aktowej. Różne międzynarodowe i krajowe inicjatywy na rzecz zwalczania naukowego wykluczenia i upowszechniania osiągnięć nauki omówiła Małgorzata Jaskowska (IINiB UJ). Z kolei Marek Nahotko (IINiB UJ) przedstawił informacje dotyczące 20 ośrodków akademickich w Polsce stosujących techniki nauczania zdalnego (e-learning) oraz próby podejmowane w Instytucie INiB UJ w kontekście realizacji europejskiego projektu e-TEN EURIDICE. Barbara Mauer-Górska (IINiB UJ) omówiła postulaty środowisk bibliotekarskich i naukowych przeciw ograniczeniom w dostępie do informacji i przedstawiła główne cele międzynarodowego programu promocji zdrowia w szkołach realizowanego pod patronatem Światowej Organizacji Zdrowia

Dodatkową atrakcję stanowiła wystawa na temat historycznych technik drukarskich połączona z prelekcją Tadeusza Grajpla z Pracowni Technik Drzeworytniczych i Sfragistycznych oraz prezentacje elektroniczne na temat digitalizacji i e-learningu przygotowane pod kierunkiem Danuty Bromowicz (Biblioteka Jagiellońska) przez studentów III roku studiów stacjonarnych licencjackich

Konferencję zakończyła dyskusja plenarna. Referaty i komunikaty zostały opublikowane w postaci elektronicznej na CD-ROM-ie, stanowiącym jednocześnie drugą pozycję opublikowaną w ramach trzeciej serii wydawniczej IINiB UJ redagowanej przez Marię Kocójową, zatytułowanej ePublikacje Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ. Publikacja nosi tytuł: *E-włączenie czy e-wyobcowanie? E-inicjatywy bibliotek, archiwów, muzeów i uczelni w walce z alienacją społeczną w Polsce i na świecie* (ISBN 83-921593-1-4) i ukazała się nakładem IINiB UJ w Krakowie w czerwcu 2006 r.

Remigiusz Sapa
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytetu Jagiellońskiego

Tekst wpłynął do redakcji 1 lipca 2006 r.

RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENNICTWA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2006 z. 3
PL ISSN 0033-202X

Barbara Bieńkowska (przy współpracy Elżbiety Maruszak). *Książka na przestrzeni dziejów*. Warszawa: Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej im. Heleny Radlińskiej 2005 350 s., ii. ISBN 83-88581-21-X

W piśmiennictwie naukowym każdej dyscypliny miejsce pierwszoplanowe przypada oryginalnym pracom badawczym; zarówno fundamentalne, jak i drobne, nawet przyczynkarskie publikacje budują zasób wiedzy specjalistycznej i stanowią o randze danej nauki. Nie ulega jednak wątpliwości, że nie mniej - choć inaczej - w ogólnym obrazie nauki ważą dzieła o przeznaczeniu dydaktycznym. Ich znaczenie dla edukacji przyszłych adeptów danej dziedziny, dla kształtowania poziomu i jakości wiedzy o danym fragmencie rzeczywistości w szerszych kręgach odbiorców jest ogromna. Te dydaktyczne publikacje, istniejące „od zawsze” w dziejach nauki, a warunkujące - i odbijające - rozwój dyscyplin naukowych występują dziś w modelach coraz bardziej zróżnicowanych pod względem poziomu i formy.

Historyczne księgoznawstwo - czyli historiografia książki - takie dydaktyczne kompendia posiada już od dawna, bowiem od dawna problematyka dziejów książki była włączana w programy kształcenia, głównie ogólnohumanistycznego i filologicznego. Przyrost i rozwój podręczników obejmujących dzieje całego „życia książki” pewnych jego problemowych lub czasowych wycinków intensyfikowały się - co zrozumiałe - równoległe z różnicowaniem i rozwojem form i poziomów szkolnictwa, kształcącego pracowników książki. (Osobną kwestią - godną refleksji bibliologów i bibliotekoznawców - jest miejsce i jakość prezentacji dziejów kultury książki w podręcznikach szkolnych.)

Sądzić można, że ilościowo i jakościowo polski dorobek na tym polu nie wyróżnia się szczególnie ani w pozytywnym, ani w negatywnym wymiarze na tle piśmiennictwa innych krajów. Nie licząc dawniejszych sporadycznych, choć nierzadko bardzo cennych merytorycznie prób, liczniejsze inicjatywy datują się dopiero od połowy XX w. Była to oczywista konsekwencja okrzepnięcia i zinstytucjonalizowania kształcenia bibliotekoznawców i bibliotekarzy na różnych poziomach. O ile często powracała kwestia miejsca i rangi wiedzy historycznej w wyposażeniu intelektualnym absolwenta wyższych studiów bibliotekoznawczych¹, o tyle kształcenie na poziomie średnim nie przyciągało uwagi autorów wypowiedzi krytycznych. A przecież uznać można, iż ten nurt piśmiennictwa dydaktycznego - bliski, potencjalnie przynajmniej, także książce popularno-naukowej, adresowanej do szerokich kręgów odbiorców - zasługuje również na ocenę i uwagę.

W polskim piśmiennictwie ma on swoich przedstawicieli m. in. w osobach tak wybitnych autorów jak małżonkowie Józef Grycz i Alodia Kawecka-Gryczowa, których zasługą jest stworzenie i konsekwentne doskonalenie materiałów dydaktycznych dla zawodowej edukacji bibliotekarskiej średniego szcze-

¹ M. in. K. Glombiowski: Historia i współczesność w kształceniu uniwersyteckim bibliotekarzy. *Studia o Książce* 1971 T. 2, s. 17-28; B. Bieńkowska: Edukacja historyczna w akademickim kształceniu bibliotekarzy. *Roczniki Biblioteczne* 1983 R. 27 z. 1/2 s. 532-545; B. Bieńkowska: Wiedza o dawnej książce. Przegląd i ocena literatury dydaktycznej. *Przegląd Biblioteczny* 1983 z. 2/3 s. 199-205.

bla. J. Grycz, kojarzony przede wszystkim z działalnością na rzecz organizacji bibliotek i bibliotekarstwa, nie odwracał się od problematyki historycznej, a w osobie A. Kaweckiej-Gryczowej znalazł idealnego współautora podręczników historii książki i bibliotek². Mieli też swój udział w tych działaniach Adam Tatomir - autor skryptów dla księgarzy czy Henryk Dubowik³.

Rolę inicjatora i wydawcy tych podręczników historii książki pełniła instytucja zasłużona dla kształcenia bibliotekarzy i wydawania dydaktycznej literatury bibliotekarskiej - Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy, obecnie Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej im. Heleny Radlińskiej. Również pod jego auspicjami ukazał się w 1982 r. zwięzły *Zarys dziejów książki* Barbary Bieńkowskiej i Haliny Chamerskiej, który dzięki swym zaletom, a wbrew pierwotnemu przeznaczeniu, wykorzystywany był i jest także jako podręcznik akademicki, ostatnio zaś recenzowane tu kompendium *Książka na przestrzeni dziejów*.

Widać wyraźnie, że wydawcy przywiązali do tej publikacji wyjątkowe znaczenie: świadczy o tym zarówno fakt powierzenia jej autorstwa B. Bieńkowskiej, jak i wyjątkowa dbałość o ukształtowanie edytorskie dzieła⁴.

Osoba B. Bieńkowskiej - wybitnej uczoney, której polska bibliologia historyczna zawdzięcza bardzo wiele, zarówno w wymiarze naukowo-badawczym, jak i w sferze organizacyjnej i dydaktycznej, jest gwarantem wysokiej jakości merytorycznej dzieła. Zadanie autorki było niełatwe: należało tak przedstawić w zwięzły i klarowny sposób społeczną historię kultury książki w pełnym wymiarze czasowym i w skali globalnej, by nie tracąc ze skrupulatności faktograficznej nakreślić obraz ewolucji bibliologicznych procesów komunikacyjnych. Ten ogląd dziejów książki z dwu perspektyw: syntetycznej i analitycznej stał się możliwy dzięki zastosowaniu interesującego i użytecznego zabiegu kompozycyjnego. Książka składa się bowiem z chronologicznie uporządkowanej części narracyjnej i trzech swoistych aneksów słownikowo-encyklopedycznych: terminologicznego (s. 282-317), firm drukarskich i wydawniczych (s. 318-334) oraz instytucji bibliotecznych (s. 335-347). Historyczna narracja obejmuje czasy od IV tysiąclecia przed narodzinami Chrystusa po rok 1989 - rok ważnych przemian politycznych w Polsce, ale o skutkach wykraczających daleko poza granice naszego kraju.

Dobrze się stało, że świadomość zatrważająco niskiego poziomu wiedzy o przeszłości we współczesnym społeczeństwie nakazała autorce nasycać wstępne partie poszczególnych rozdziałów informacjami ogólnohistorycznymi, które - pozornie dość odległe od głównej materii książki - stanowią tło niezbędne dla właściwego usytuowania zjawisk bibliologicznych w realiach danej epoki.

Opisując poszczególne okresy w dziejach kultury książki B. Bieńkowska koncentruje się na zjawiskach podstawowych, uwzględnianych w klasycznych, by nie powiedzieć tradycyjnych podręcznikach historii książki, tj. na procesach wytwarzania książki, ewolucji jej cech formalnych (sporo uwagi poświęcono

² Por. ukazujące się kolejno J. Grycz: *Historia bibliotek w zarysie*. Warszawa: Spółdzielnia Wydawnicza „Chłopski Świat” 1949, 96 s.; tenże: *Krótki zarys historii książki i bibliotek*. Warszawa: Ministerstwo Kultury i Sztuki, Centralny Zarząd Bibliotek 1954, 72 s. Państwowy Zaoczny Kurs Bibliotekarski Skrypt nr 13; toż wyd. 2 poszerz., Warszawa: Państwowy Ośrodek Kształcenia Korespondencyjnego Bibliotekarzy, 103 Kurs Pracowników Bibliotek Powszechnych; J. Grycz, A. Kaweckiej-Gryczowej: *Historia książki i bibliotek w zarysie*. W: *Bibliotekarstwo powszechne*, T. 4, Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich 1959, s. 9-157; toż wyd. poszerz. Warszawa: Państwowy Ośrodek Kształcenia Korespondencyjnego Bibliotekarzy 1961, 119 s., il., Kurs Pracowników Bibliotek Powszechnych 2; toż wyd. 2 przejrzone i uzupełnione, Warszawa: Państwowy Ośrodek Kształcenia Korespondencyjnego Bibliotekarzy 1964, 122 s.; toż wyd. 3, tamże 1968 113 s. ii., bibliogr.; toż wyd. 4 tamże 1972, 115 s. ii., portr., bibliogr. Kurs dla Pracowników Bibliotek Publicznych.

³ A. Tatomir: *Dzieje książki w zarysie*. Warszawa 1947, 43 s.; H. Dubowik: *Dzieje książki i bibliotek w zarysie*. Warszawa: Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy 1982, 130 s.

⁴ Walory książki dostrzegło jury 20. Targów Książki Edukacyjnej, przyznając w 2006 r. wydawnictwu CEBID za jej opracowanie, a B. Bieńkowskiej nagrodę „Edukacja XXI” w kategorii książki pomocniczej dla nauczycieli.

zdobnictwu i ilustracji książkowej) oraz na dziejach bibliotek - ich typach, zbiorach, budownictwie i architekturze. Skromniej natomiast potraktowała autorka problemy włączane dziś coraz częściej w zakres kompleksowej historii książki, takie jak m. in. miejsce książki wśród innych środków komunikacji społecznej (choć nie zabrakło wzmianki o koncepcjach H. M. McLuhana i N. Postmana - s. 215), relacje autor-wydawca (ważne zwłaszcza poczynając od XVIII w. po dzień dzisiejszy), a także zjawiska czytelnictwa i społecznego funkcjonowania książki w różnych kręgach („obiegach”). Można wszakże uznać, że w podręczniku o takim przeznaczeniu, jak recenzowane dzieło w pełni uzasadniona jest koncentracja na książce w jej podstawowym, klasycznym kształcie i na dziejach bibliotek - szczególnie ważnej instytucji kultury.

Należy podkreślić, iż jest to pierwszy polski podręcznik historii książki wydany po przełomie ustrojowym, a więc zarazem pierwszy, w którym pełnym głosem można było mówić o konsekwencjach totalitaryzmów XX w. dla świata książki: o presji ideologii i cenzurze, które odcisnęły piętno na całym systemie książki. Czyniąc to B. Bieńkowska stara się jednak o wyważenie pewnych racji: dostrzega zgubne skutki systemu, ale też realne rozszerzenie zasięgu książki w Związku Radzieckim i w PRL.

W stosunku do wcześniejszych opracowań podręcznikowych nowością jest natomiast wyeksponowanie wątku strat, grabieży i przemieszczeń dóbr kultury, a także działań będących ich konsekwencją, zwłaszcza w XIX i XX w. Temat ten, raczej marginalnie traktowany w dotychczasowych podręcznikach, pod piórem B. Bieńkowskiej zyskuje odpowiednie miejsce, a wiedza i doświadczenia autorki, tak mocno zaangażowanej w międzynarodowe działania w tym zakresie pozwoliły na rzetelne i kompetentne przedstawienie tego ważnego problemu.

Autorka zadbała też o to, by w tym obrazie dziejów książki nie zabrakło odniesień do dziejów naukowej refleksji nad książką, czyli bibliologii, a także bibliotekoznawstwa i nauki o informacji.

Wyróżnione w podręczniku epoki i przyjęte dla nich ramy czasowe pozostają w zgodzie z powszechnie przyjętymi przez historyków podziałami chronologicznymi, choć może zaskoczyć połączenie w jeden ciąg wydarzeń ze stuleci XVII i XVIII: wydaje się, że jednak epoka Oświecenia także w dziejach książki wyraźniej stanowiła odrębną jakość, będąc zgodnie ze sformułowaniem Teresy Kostkiewiczowej - „progiem naszej współczesności”⁵.

Poczynając od epoki książki drukowanej sprawy powszechnej i polskiej historii kultury książki prezentowane są w osobnych rozdziałach. Koresponduje to z wyrażanym już wcześniej przez B. Bieńkowską przekonaniem o konieczności uwzględniania w podręcznikach historii książki dwu odrębnych, a uzupełniających się części, opisujących dzieje książki z perspektywy uniwersalnej i narodowej⁶. W miarę zbliżania się do współczesności polski wątek zyskuje na znaczeniu.

Ogólna wysoka ocena książki nie oznacza oczywiście, że wybór treści i rozłożenie akcentów w narracji przyjęte przez B. Bieńkowską, a także pewne sformułowania szczegółowe nie mogłyby pobudzić do dyskusji. Poza zasygnalizowanymi wyżej wskazać można na przykład stwierdzenie o zmniejszaniu się liczby publikacji w językach narodowych na rzecz języków kongresowych⁷ - chyba jest ono słuszne jedynie w odniesieniu do piśmiennictwa naukowego; sąd zaś o zanikaniu piśmiennictwa w językach mniej popularnych mógłby zyskać przeciwwagę w podkreśleniu nasilającej się tendencji do swoistej reanimacji umierających języków, takich jak baskijski, gaelicki czy bretoński w Europie lub języki Indian w obu Amerykach.

⁵ T. Kostkiewiczowa: *Oświecenie - próg naszej współczesności*. Warszawa: Semper 1994.

⁶ B. Bieńkowska: *Wiedza...*, s. 202.

⁷ Dzieło recenzowane, s. 216-217.

Ocena opracowania o podręcznikowym charakterze wymaga - obok uwzględnienia jego walorów treściowych - także odniesienia do jakości samej edycji. Opracowanie B. Bieńkowskiej już na pierwszy rzut oka odbiega diametralnie od edytorskiego poziomu wspomnianych wyżej wcześniejszych podręczników. Staranność i przejrzystość rozwiązań typograficznych, będących dziełem Andrzeja Tomaszewskiego, bogactwo i jakość ilustracji towarzyszących tekstowi czynią z *Książki na przestrzeni dziejów* edycję niesłychanie atrakcyjną wizualnie, instruktywną, otwierającą przed adresatem możliwość dalszego poszerzania i pogłębiania wiedzy. Pozwala na to bogaty zestaw literatury pomocniczej, towarzyszący kolejnym rozdziałom, a także owe aneksy słownikowe.

Książka B. Bieńkowskiej stanie się zapewne podręcznikiem szeroko stosowanym, a omówiona tu pierwsza edycja otworzy ciąg wznowień i dalszych wydań - dobrze byłoby zatem, aby wydawca zadbał o staranniejszą korektę i usunięcie błędów literowych, które niestety pojawiają się gdzie niegdzie, zwłaszcza w nazwach i nazwiskach obcych.

Należy się cieszyć, że zasób polskiej podręcznikowej literatury księgoznawczej wzbogacił się o edycję „nowej generacji”, która niewątpliwie pomoże adeptom średniego szkolnictwa bibliotekarskiego zrozumieć drogi historycznego rozwoju systemu książki.

Anna Zbikowska-Migoń

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Wrocławski

Tekst wpłynął do redakcji 21 sierpnia 2006 r.

Grażyna W r o n a . *Polskie czasopisma naukowe w latach 1918-1939*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2005, 407 s., 3 nib., tab., wyk.

Czasopisma naukowe są przedmiotem zainteresowania nie tylko historyków prasy, ale także historyków nauki. Problematyka ta pojawia się co pewien czas na łamach czasopism fachowych. Przedstawiane są poszczególne inicjatywy wydawnicze, omawiane jest piśmiennictwo o określonych zasięgach terytorialnych i chronologicznych lub dotyczące konkretnych dziedzin wiedzy. Pojawiają się także prace teoretyczne omawiające zagadnienia terminologiczne i definicyjne. Wśród podejmowanych problemów badawczych stosunkowo mało miejsca poświęcano czasopismom naukowym okresu II Rzeczypospolitej. Okres ten nie doczekał się kompleksowego opracowania ilościowo-analitycznego, a istniejące prace poruszały ten temat przy okazji innych opracowań historyczno-prasowych.

Trudnego zadania wypełnienia tej luki podjęła się Grażyna Wrona w pracy *Polskie czasopisma naukowe w latach 1918-1939*. Wydane pod koniec 2005 r. opracowanie jest uwieńczeniem wieloletnich zainteresowań autorki czasopiśmiennictwem naukowym, zwłaszcza Krakowa i Lwowa, jak też czasopismami reprezentującymi poszczególne dyscypliny naukowe¹.

¹ Zob. m. in.: *Krakowskie czasopisma naukowe w latach 1918-1939*. W: *Kraków - Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX w.*, t. 3, pod red. J. Jarowieckiego. Kraków 1996, s. 117-126; *Lwowskie czasopisma naukowe w latach 1918-1939*. W: *Kraków - Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX w.*, t. 4, pod red. J. Jarowieckiego. Kraków 1999, s. 236-252; *Naukowe czasopisma medyczne i farmaceutyczne w Polsce w latach 1918-1939*. „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2001, t. 4, z. 1, s. 29-62; *Polskie czasopisma historyczne w latach 1918-1939*. „Zeszyty Wszechnicy Świętokrzyskiej” 1997, t. 5, s. 25-44.

Publikacja składa się z dziesięciu rozdziałów. We wstępie autorka określa przyjęte założenia metodologiczne, przybliża historię czasopism naukowych w Polsce, dokonuje przeglądu problemów terminologicznych dotyczących definicji i struktury czasopism naukowych, prezentuje stan badań i przedstawia bazę źródłową, do której się odwołuje w swojej pracy.

W rozdziale pierwszym, zatytułowanym „Charakterystyka statystyczna” autorka analizuje ukazujące się w latach 1918-1939 periodyki, wskazując zależności między ich rozwojem a innymi wyznacznikami postępu nauki oraz określając ich miejsce na światowych listach czasopism naukowych. Przedstawia również instytucje naukowe powstałe po odzyskaniu niepodległości - szkoły wyższe, instytuty i towarzystwa naukowe. Skupia uwagę na 531 czasopismach naukowych, z których 79 stanowiło kontynuację periodyków wydawanych przed rokiem 1914, natomiast 452 powołano do życia po 1918 r. Przystępując do analizy, rozpatruje ich rozwój ilościowy w trzech podokresach: 1918-1924, 1925-1931 i 1932-1939, co umożliwia wychwycenie różnic natężenia tego rozwoju. Następnie przechodzi do omówienia czynników ten rozwój kształtujących. W tym celu porównuje rozwój czasopism naukowych z rozwojem czasopism w ogóle, z liczbą wydawanych książek naukowych, zmianami na rynku prasowym oraz rozwojem kadry naukowej. To właśnie ten ostatni czynnik autorka uznaje za najbardziej ustabilizowany i mający wpływ na rozwój czasopism naukowych, podobnie jak zwiększającą się liczbę towarzystw naukowych i zasadniczo pomyślny rozwój gospodarczy (z pominięciem lat kryzysu 1929-1935). Zastanawiając się z kolei nad trwałością tego piśmiennictwa autorka stwierdza, że było ono bardzo młode - ponad połowa była obecna na rynku prasowym mniej niż 10 lat. W następnej części tego rozdziału przeprowadzono charakterystykę polskich periodyków naukowych pod względem częstotliwości ukazywania się, wydawców, ośrodków wydawniczych i zawartości treściowej. Analizie poddana została także struktura czasopism i ich nakłady. Rozdział zamyka ocena obecności polskich periodyków na światowych listach i w wykazach czasopism naukowych. Nie wypadła ona dla nas zbyt korzystnie - z wyjątkiem periodyków matematycznych, polskie czasopisma występowały tam sporadycznie. Charakterystyka opisowa rozwoju polskich czasopism naukowych została uzupełniona tabelami i wykresami, co stanowi dodatkowy, niezwykle istotny element wyводу.

W kolejnych ośmiu rozdziałach czasopisma zostały omówione według podziału na grupy tematyczne zgodnie z obowiązującą na początku XX w. klasyfikacją nauk. Rozpoczyna więc autorka od naukowych czasopism ogólnych, których w omawianym okresie ukazywało się 16. Były to przede wszystkim roczniki i sprawozdania z działalności towarzystw naukowych oraz pisma uniwersyteckie. Każde z nich (podobnie jak czasopisma innych grup) omówiono według przyjętego schematu, uwzględniając takie elementy, jak: skład redakcyjny, struktura wewnętrzna, zawartość treściowa, obszar zainteresowań, ewentualnie specjalizacja określona przez twórców i współpracowników.

Czasopisma humanistyczne i społeczne (rozdział III) stanowiły najliczniejszą grupę - 237 tytułów. Rozwijały się, zachowując ciągłość historyczną, powiązane z towarzystwami naukowymi i stowarzyszeniami oraz instytutami naukowymi. Stanowiły własność spółek wydawniczych i wydawniczo-księgarskich oraz uniwersytetów i szkół wyższych. Wydawały je także instytucje kultury, w tym muzea, archiwa i biblioteki, ale także indywidualne osoby, organy administracji państwowej, instytucje oświatowe i kościelne. Jak pisze autorka, ta różnorodność wydawców i wysoka liczba tytułów była możliwa dzięki uprawianiu tych dyscyplin bez dużych nakładów finansowych i bez specjalistycznego sprzętu laboratoryjnego. Alfabetyczny spis czasopism sporządzony według nazw dyscyplin naukowych lub grup nauk, już na pierwszy rzut oka pozwala wnioskować, że w grupie nauk humanistycznych najliczniejsze były czasopisma pedagogiczne i prawnicze, co według autorki wynikało z potrzeb odrodzo-

nego państwa. Charakterystyczną cechą była znaczna efemeryczność tytułów oraz rozwój inicjatyw lokalnych.

Prezentując czasopisma biologiczne (rozdział IV) Grażyna Wrona rozpoczyna od scharakteryzowania głównych ośrodków naukowo-badawczych działających przy uniwersytetach (w Warszawie, Lwowie, Krakowie i Poznaniu), Instytutu Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach oraz Instytutu Badawczego Lasów Państwowych. Omawia też osiągnięcia najwybitniejszych uczonych zajmujących się biochemią, immunologią, badaniami biologiczno-morskimi, parazytologią weterynaryjną, badających szatę roślinną Polski. Omawiany okres charakteryzował się stałym wzrostem nowych tytułów. Z okresu przed 1918 r. przetrwało zaledwie 6 tytułów, natomiast w badanym okresie ich liczba wzrosła do 31. Mimo postępującej specjalizacji w obrębie nauk biologicznych wzrost liczby tytułów nie był jednak równomierny. Braki istniały zwłaszcza w zakresie zoologii i botaniki.

W odróżnieniu od nauk biologicznych, nauki ścisłe (rozdział V) rozwijały się nie tylko w uniwersytetach, ale także w politechnikach, w Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie i Akademii Górniczej w Krakowie oraz w 10 towarzystwach naukowych. Polska szkoła matematyczna cieszyła się uznaniem. Wykładnikiem rozwoju omawianej dziedziny były także czasopisma naukowe, których w omawianym okresie ukazywało się 32 tytuły, tylko 4 były kontynuacją sprzed 1918 r. Jak pisze autorka najwięcej, bo aż 11 tytułów ukazywało się w latach 1918-1924, 9 w latach 1925-1931, 8 w okresie 1932-1939, a średnio od 1 do 4 tytułów rocznie. Podobnie, jak w przypadku wcześniej analizowanych grup, czasopisma scharakteryzowano z punktu widzenia ich żywotności, wydawców, częstotliwości, a następnie omówiono je według przyjętego schematu z podziałem na ogólne oraz czasopisma z zakresu astronomii (najliczniejsze), chemii, fizyki, matematyki.

Rozdział VI poświęcony jest czasopismom medycznym i farmaceutycznym. W okresie dwudziestolecia międzywojennego działało w Polsce 140 naukowych towarzystw medycznych ogólnych i specjalistycznych oraz 5 uniwersyteckich wydziałów lekarskich. W tym samym czasie ukazywało się 105 tytułów, w tej liczbie 14 powstałych przed 1918 r. Po wstępnej charakterystyce całej grupy, zostały wymienione i omówione czasopisma według 32 grup składających się na nauki medyczne i stomatologię.

Czasopisma reprezentujące nauki o ziemi (rozdział VII) rozwijały się dzięki działalności wymienionych uprzednio ośrodków i instytucji oraz Państwowego Instytutu Geologicznego i Państwowego Instytutu Meteorologicznego (powstały w 1919 r.); w latach 1918-1939 ukazywało się ich 18. Autorka omawia je w podziale na geofizykę, geografę, geologię, kartografię.

Ilościowy rozwój czasopism rolniczych, leśnych i weterynaryjnych (rozdział VIII) następował stosunkowo wolno, ale systematycznie. W omawianym okresie powołano 35 nowych tytułów, z czego na nauki rolnicze przypadało 28 tytułów, weterynaryjne - 9, na leśne - 3.

Po odzyskaniu niepodległości nauka polska borykała się brakami zaplecza naukowo-technicznego. Jego rozwój przyspieszyły znacznie decyzje dotyczące budowy sektora przemysłu zbrojeniowego, działalność stowarzyszeń naukowych i naukowo-technicznych oraz powstanie w 1928 r. Związku Polskich Czasopism Technicznych i Zawodowych. W tej części pracy (rozdział IX) autorka omówiła 52 periodyki reprezentujące 15 grup tematycznych z zakresu nauk technicznych. Najliczniejszą grupę stanowiły czasopisma specjalizujące się w budownictwie i materiałoznawstwie budowlanym (8) oraz czasopisma komunikacyjne (7).

Ostatni rozdział, noszący tytuł „Administracja i organizacja pracy redakcyjnej czasopism naukowych w świetle źródeł archiwalnych”, powstał na podstawie zachowanych, nielicznych dokumentów archiwalnych, które autorka odnalazła wśród akt Starostwa Grodzkiego Krakowskiego, w Państwowym

Archiwum Obwodu Lwowskiego we Lwowie, Lwowskiego Starostwa Grodzkiego, Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie, Archiwum Naukowego i Bibliotece Naukowej PAU i PAN (Oddział w Krakowie), Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum PAN w Warszawie, w Głównej Bibliotece Lekarskiej, Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, Bibliotece Jagiellońskiej i w Bibliotece Narodowej.

Jest to korespondencja redaktorów, współpracowników i autorów, protokoły posiedzeń komitetów redakcyjnych, dokumenty urzędowe i wspomnienia. Pozwoliły one odtworzyć działania administracyjne dotyczące otrzymania koncesji, powoływania komitetów redakcyjnych, ustalić źródła finansowania, przygotowanie prospektów oraz poznać zakres prac redakcyjnych, których efektem finalnym był kolejny numer czasopisma. Materiały tego rozdziału dowodzą, że wydawanie czasopisma naukowego było procesem złożonym, wymagającym od redaktorów, z jednej strony doskonałej znajomości dyscypliny, którą reprezentowali, z drugiej - skutecznej działalności redakcyjnej. Interesująco wypadły porównania założeń programowych z rzeczywistymi możliwościami wydawców i autorów prac oraz próba odpowiedzi na pytanie, czy realizowane przedsięwzięcia miały charakter planowy, czy były wynikiem przypadkowych działań. Nie brak w tej części pracy cytatów z odszukanych dokumentów, których styl i charakter dobrze oddają problemy, o których mowa.

Autorka omawianej pracy zakresiła sobie szeroki zasięg poszukiwań. Kwerendą objęła bibliografie ogólne bieżące wydawane w latach 1918-1939, bibliografie specjalne i obejmujące różne grupy czasopism, katalogi bibliotek uniwersyteckich i innych szkół wyższych, instytucji i towarzystw naukowych. Oparła się także na opracowaniach historyczno-prasowych, zwłaszcza na monografiach poszczególnych tytułów lub określonego zespołu czasopism specjalnych. Wykorzystała także, wymienione już wcześniej, źródła archiwalne krajowe i zagraniczne. W wystarczającym stopniu zaopatrzyła też swoją pracę w aparat naukowy: przypisy, wykresy, tabele, indeks tytułów czasopism i nazwisk. Wszystko to stanowi o wartości pracy. Wydaje się, że przydałby się w pracy także indeks nazw instytucji. Uniwersytety, politechniki, towarzystwa naukowe, inne instytucje wydawały przecież czasopisma z różnych dziedzin i indeks taki ułatwiłby szybsze dotarcie do informacji o nich.

Nie jest to jednak, co trzeba wyraźnie podkreślić, wyłącznie charakterystyka bibliograficzna 531 czasopism naukowych, choć niewątpliwie i taką lukę praca wypełnia. Autorka przeprowadziła analizę statystyczną czasopism naukowych okresu II Rzeczypospolitej, precyzyjnie pokazując ich ilościowy i jakościowy rozwój. Całość została osadzona w ówczesnych realiach historycznych, dotknęła wpływu kryzysu gospodarczego na sytuację nauki, pokazała całą strukturę organizacyjną nauki w młodym państwie polskim. Pokazała także dążenia polskich uczonych do zaistnienia, w zakresie swojej dyscypliny, poza granicami kraju, co było szczególnie widoczne w naukach ścisłych, medycznych oraz biologicznych, ale także do korzystania z osiągnięć nauki światowej. Świadczyło o tym pojawienie się czasopism referatowych. Jak podkreśla autorka, największym osiągnięciem w badanym okresie, było włączenie polskiego dorobku naukowego w światowy obieg informacji naukowej, poprzez wydawanie czasopism naukowych adresowanych do odbiorcy zagranicznego. Ale nie mniej ważne jest także spostrzeżenie dotyczące ciągłości nauki polskiej podkreślane przez fakt, iż 79 tytułów sięgało swoimi korzeniami do okresu poprzedzającego odzyskanie niepodległości.

Czasopisma naukowe okresu dwudziestolecia międzywojennego były periodykami, których model został wypracowany w dyskusjach uczonych, m. in. w czasie obrad I Kongresu Nauki Polskiej. Niewątpliwą zaletą prezentowanej pracy jest to, iż przy okazji omawiania czasopism z poszczególnych grup, autorka przeprowadziła charakterystykę struktur organizacyjnych danej dyscypli-

ny, wymieniła jej najwybitniejszych przedstawicieli, których dorobek naukowy był prezentowany na łamach czasopism.

Praca G. Wrony jest szczególnie cenna dla historyków prasy, ale także dla historyków nauki. Przynosi informacje o sposobach przekazywania informacji o polskim i zagranicznym ruchu naukowym, ułatwia poruszanie się w tytułach periodyków naukowych. Omawiana publikacja z pewnością zasługuje na zainteresowanie czytelników także dlatego, że wypełnia lukę istniejącą w retrospektywnej bibliografii czasopism naukowych omawianego okresu. Należy podkreślić, że spis czasopism oparty został na jednolitych, przedstawionych powyżej kryteriach. Autorka pokazała periodyki naukowe, dowodząc, że poziomem nie odbiegały od czasopism zagranicznych, mimo niekorzystnych okoliczności wynikających z uwarunkowań historycznych w Polsce.

Małgorzata Korczyńska-Derkacz
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytetu Wrocławskiego

Tekst wpłynął do redakcji 7 czerwca 2006 r.

Marie Foiselle. *Gabriel Peignot (1767 - 1849). Écrivain et bibliophile*. Paris: Les Editions La Bruyère 2003, 267 s.

Są ludzie, których sama matka natura predestynuje do zadań, czynności lub aktywności, w których osiągają szczyty sprawności ludzkiej, a ich poczynania przechodzą do skarbnicy ludzkich osiągnięć. Szczególnie jest to widoczne na polu kultury i we wszystkich dziedzinach związanych z książką. Niewątpliwie Francja była krajem, w którym obfitość takich niezwykle postaci była większa niż gdzie indziej. Z całej plejady znakomitości wystarczy wymienić takie nazwiska jak: Gabriel Naudé, Jacques Charles Brunet, Joseph Marie Quérard i Gabriel Peignot.

Tak się szczęśliwie złożyło, że niedługo po edycji pracy Marie Foiselle, ukazała się książka Bożeny Koredczuk poświęcona dokonaniom bibliologicznym Gabriela Peignota¹. Prezentując osiągnięcia Peignota na polu bibliologii - bibliografii - bibliofilstwa jest ona doskonałym uzupełnieniem biograficznego dokonania Foiselle. I dobrze się złożyło, że niemal jednocześnie, te dwie pozycje są do dyspozycji polskiego czytelnika, choć musi budzić niepokój, że francuskie wydanie nie jest właściwie osiągalne w polskich bibliotekach.

Kim był Gabriel Peignot, jakie czynniki zadecydowały o jego nieprzemijającej sławie i wartości w rozwoju nauki i kultury? Jest to podstawowe pytanie, jakie postawiła M. Foiselle i konsekwentnie starała się na nie odpowiadać w przebiegu całego wykładu. Los nie był do końca dla Peignota łaskawy, bo przyszło mu żyć i działać w okresie wielkiego i krwawego przełomu Wielkiej Rewolucji Francuskiej. Nie jest naszym zadaniem omawianie, a tym bardziej ocenianie tego przełomowego wydarzenia dla losów Europy i świata, ale nie ulega wątpliwości, że dla bibliotek, księgarstwa i losów książek Rewolucja miała zdecydowanie negatywny wydźwięk i skutki. Jak kompetentnie dowodzi znakomita bibliografka francuska L. N. Makles, jest to okres wielkiej mistyfikacji na polu bibliografii, która poprzez wypadki rewolucyjne, została wy-

¹ B. Koredczuk: *Początki teorii bibliologii. „Dictionnaire raisonné de bibliologie” 1802-1804 Gabriela Etiennę Peignota. Analiza i recenzje*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005. [Zob. recenzja, s. 391 (red.)].

bita z jej naturalnego rytmu rozwojowego². Skutkiem załamania się dotychczas stabilnych struktur funkcjonowania kultury poprzez książkę, a więc bibliotek, rynku księgarskiego i instytucji naukowych, nowy porządek narzucił błędne wykładnie całej metodologii bibliologicznej. Ogromna ilość rewolucyjnych *homo novus* z racji swojej ignorancji naukowej i braku doświadczenia w postępowaniu z substancją tak delikatną jak książka, wyzwoliła na polu kultury bibliologicznej impulsy i dokonania, które na długo zaciążyły błędnymi koncepcjami i metodologią. Jest to punkt zwrotny w rozwoju bibliologii i bibliografii, a skutki „ideologiczne” są odczuwalne po dziś dzień. Temat sam w sobie jest oceanem problemów i zagadnień szczegółowych, domagających się od historyków bardziej wnikliwych badań i ustaleń³.

M. Foiselle podzieliła książkę na trzy części: *sa vie; son ouvre i inventaire des écrits*, co możemy sparafrazować jako: życiorys, działalność naukowa i spuścizna piśmiennicza. Już na wstępie trzeba podkreślić niezwykle precyzyjnie dobrane proporcje pomiędzy poszczególnymi częściami książki. Oczywiście, niezwykle zróżnicowana działalność badawcza i ogromna różnorodność zainteresowań Peignota umożliwiła autorce taki styl narracji książki, że stała się ona równie pożyteczna, jak i ciekawa nie tylko dla świata nauki. W arcybogatej spuściznie Peignota jest wystarczająco dużo ciekawych wydarzeń i epizodów, aby jego biografia mogła być przedstawiona wartko i interesująco. Dowodem tego może być specjalne uwzględnienie w spuściznie Peignota segmentu zatytułowanego: *Amusements philologiques ou variétés en tous genres contenant* (dosłownie: „zabawki filologiczne i wszystkie ich wariacje”) - podzielonego na cztery części. Jest to ta część aktywności Peignota, która była rezultatem zarówno jego niebywałej erudycji humanistycznej, jak i pewnych skłonności do rymowanek filologicznych. Peignot posiadał tę szczególną skłonność, graniczącą z manią, do gromadzenia, zestawiania, przeliczania, szacowania wszystkiego tego, co było ciekawe, kuriozalne, nietypowe z otaczającej nas rzeczywistości i historii: trele ptasie, historia funta (jako miara wagi) od Karola Wielkiego, akrostychy, abecedariusze, akromonogramy, cymelia, limeryki itd. Pasje te składały się na to, w czym Peignot czuł się doskonale, imponował i brylował w społeczności prowincjonalnego Dijon. Autorka cytuje ogromną liczbę zachowanych rymowanek naszego bibliologa, który posiadał prawdziwy talent do posługiwania się nimi przy każdej nadarzającej się okazji: zaproszenia na ślub w formie samogłoskowej rymowanki (na udziec jagnięcia), na rewolucyjny terror (J^eg^o bestialstwo przyrównuje do postępowania Nerona). Wzruszający jest jego rymowany testament życiowy, w którym dziękuje Bogu za całe dobro jakiego doświadczył i doznał, dzięki czemu ma poczucie prawego i dobrze spełnionego żywota - o *mon Dieu*.

Jednocześnie obok tych zabaw lekkich i przyjemnych, życie Peignota wypełniła ogromna - tytaniczna praca twórcza obejmująca trzy segmenty zagadnień: *bibliofilstwo* (cztery okresy: okres w Vesoul, okres Dijon, i dwa okresy paryskie już po śmierci autora - chodzi o wyprzedaż jego bogatej kolekcji książkowej), *znajomość „książki”* - rękopisów łacińskich: rzymskich, średniowiecznych i znajomość książki drukowanej⁴. Trzecia część bibliofilstwa obejmowała znajomość (w sensie znawstwa) literatury antycznej, nowożytnej i współczesnej. Drugi dział książki zajmuje się historią i biografistyką: ogólne kompilacje, historia Imperium Rzymskiego, historia wydarzeń i faktów historycznych, lokalna historia Burgundii i ogólna historia Francji. Charakterystyczne jest, że dział ten grupuje największą ilość oryginalnej twórczości Peignota - ponad 50 pozycji.

² L. N. Makles (1973). *Bibliography*. Metuchen, N. J.: Scarecrow reprint Corporation.

³ Zob. R. Blum (1980). *Bibliography. An Inquiry into its Definition and Designations*. Dawson: ALA.

⁴ Peignot z niezwykłą dokładnością analizował i ustalał cyrkulacje rękopisów w starożytności oraz ruch księgarski.

Dział podstawowy, omawiający Peignota jako twórcę nowoczesnej teorii bibliologii jest wyeksponowany i przedstawiony w dość wąskim i szczupłym objętościowo rozdziale *La fondateur de la bibliologie*. Scharakteryzowane zostały tutaj w zasadzie dwa dzieła Peignota: *Le dictionnaire raisonné de bibliologie* (1802) i *Le répertoire bibliographique universel* (1812), w dość narracyjny i schematyczny sposób. W ocenie i podsumowaniu teoretycznych podstaw bibliologii i bibliografii zbudowanych przez Peignota, M. Foiselle oparła się na sądach dwóch wybitnych bibliografów francuskich: L. N. Makles⁵ i H. Joannelle⁶. Wydaje się to być słusznym posunięciem, gdyż ich interpretacja i ocena koncepcji bibliologicznych i bibliograficznych Peignota jest powszechnie uznana za obowiązującą wykładnię. Niewątpliwym, dającym się odczuć brakiem jest nieuwzględnienie bardzo istotnych ustaleń wybitnego bibliografa niemieckiego R. Bluma⁷. Autor ten kompetentnie przedstawia drogę kształtowania się i ewolucji poglądów Peignota, który wydaje się być bardziej sprawnym, ale i twórczym kompilatorem wcześniejszych ustaleń: Armand Gaston Camus, Née de La Rochelle, Pierre Daunou, Hubert Pascal Ameilhon czy wreszcie Claude François Achard, niż całkowicie oryginalnym twórcą. Niezależnie od tych ustaleń, niewątpliwie, bibliologia przybrała postać rozwiniętą i jasno wyartykułowaną w dziełach Peignota. Jest to dla bibliologii problem o kapitalnym znaczeniu i wymagający oddzielnych studiów i badań. Ostatecznie chodzi tu o „ojca” bibliologii, którego oddziaływanie na całą europejską naukę z książką związaną, nie podlega dyskusji. Trudno jest dyskutować z tradycją i podważać ustalone autorytety przez autorytety późniejsze, ale na tym polega piękno i urok nauki.

Zamiłowanie Peignota do szczegółów, akrybii i statystycznych wyliczeń jest wprost niesamowite i fascynujące - na stronie 29, Foiselle przytacza krótką charakterystykę ustaleń dla społeczności d'Arc en-Barrois, przez Peignota, poczynionych. Przedstawia tam wykaz 1250 dusz, w skład którego wchodzi: żonaci, wdowcy, kawalerowie, panny, służący, żołnierze i zwierzęta. Wymienia dokładne liczby zarówno z 1803, jak z 1807 r. Przeogromna erudycja, zamiłowanie do szczegółów, znajomość języków klasycznych, fantastyczna umiejętność łączenia faktów i detali bibliologicznych, komputerowa pamięć scementowane benedyktyńską pracowitością były cechami spajającymi osobowości: Peignota, Bruneta, Quérarda, tworzących „złoty wiek” bibliofilstwa europejskiego.

Dokładne dane dotyczące ilości i ceny dzieł Peignota (z przelicznikiem na euro!), sposoby ich wydawania (przez Antoine Augustin Renouarda z Paryża jak i Victora Lagiera z Dijon, dzieła wydane już po śmierci Peignota są wykazane na zakończenie książki Foiselle. Wynika z nich, że wiele dzieł w mikroskopijskich nakładach wydawanych nakładem samego autora i było natychmiast wykupywane przez świat księgarzy i bibliofilów. Wiele dzieł z wczesnego okresu twórczości Peignota zaginęło lub zostało przez niego zniszczonych (zbyt radykalne i obsceniczne treści młodego pisarza). Peignot miał ogromną słabość do pseudonimów i akronimów, którymi oznaczał swoje dzieła. Było ich niezwykle dużo i były konstruowane według różnego klucza. Ich wykaz - daleki od pełności zajmuje kilka stron: s. 100-102.

Schyłek życia Gabriela Peignota to wymuszone przez okoliczności polityczne przejście w stan spoczynku. I pełne gorczy, i rezygnacji pogodzenie się z taką decyzją władz zwierzchnich. Peignot przez całe życie był legalistą (rojalistą), człowiekiem delikatnym i wrażliwym. Ciężko znosił krwawe czasy Rewolucji i potępiał terror. Z ulgą powitał restaurację cesarstwa i postępującą stabilizację. Cieszył się ogromnym poważaniem i uznaniem w całym świecie

⁵ L. N. Makles (1985). *Manuel de bibliographie*. Parish*™ ed.

⁶ H. Joannelle (1990). *Le bibliographe Gabriel Peignot*. Villeurbanne: Mém. ENSB.

⁷ R. Blum (1980) *Bibliography. An Inquiry into its Definition and Designations*. Dawson: ALA.

bibliofilskim, a jego wymuszone odejście na emeryturę zostało z niedowierzaniem i oburzeniem przywitane przez Bruneta i Quérarda. Byli oni też autorami niezwyklego wykazu: opinii i sądów Peignota na temat współczesnych mu osób autorytetu publicznego. Opinii wyważonych, trafnych i kompetentnych. Książka M. Foiselle, napisana z zawodowym zacięciem genealogicznym i dużą wiedzą bibliologiczną, powinna stać się obowiązkową lekturą każdego bibliologa i bibliografa.

Adam Nowak
Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski

Tekst wpłynął do redakcji 10 lipca 2006 r.

Bożena K o r e d c z u k : *Początki teorii bibliologii. Dictionnaire raisonné de bibliologie (1802-1804) Gabriela Etienne'a Peignota*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005, 182 s.

Wydana w ubiegłym roku książka Bożeny Koredczuk stanowi próbę zaprezentowania polskiemu czytelnikowi postaci Gabriela Peignota, badacza uznawanego za ojca współczesnej bibliologii, którego nazwisko bibliofilom i miłośnikom bibliologii kojarzy się przede wszystkim z pierwszym specjalistycznym słownikiem z dziedziny badań nad książką. Na tym właśnie dziele skupia uwagę autorka recenzowanej książki.

Peignot, jak sam zaznaczył w swoim *Dictionnaire raisonné de bibliologie*, chciał stworzyć kompendium wiedzy o książce - ująć całościowo wszystkie zagadnienia z nią związane. Wskazał tym samym na przedmiot i zakres badań dziedziny, którą obecnie za nim właśnie nazywamy bibliologią. Przyczynił się niewątpliwie do upowszechnienia tego pojęcia, które definiował jako dzieje książki. Określenie takie utrzymało się w całej Europie, poza Wielką Brytanią.

Bibliologie Peignot podzielił na siedem zasadniczych części, które to, zdaniem B. Koredczuk, tworzą tzw. skróconą wersję całościowego podziału bibliologii. Koredczuk bardzo trafnie oceniła trudności Peignota w kwestii jednoznaczności używanych przez niego terminów. W oryginalnej pracy Francuza określenie *bibliografia* bardzo często jest stosowane wymiennie z nazwą *bibliologia* mimo, że w poszczególnych hasłach *Dictionnaire...* stara się on precyzyjnie rozróżnić oba te pojęcia. Jak bardzo zmieniła się ich interpretacja od czasów badań Peignota jest oczywiste dla współczesnych badaczy, choć nadal zdarza się, że mimo ciągłych prób doprecyzowywania określenia te nadal stosuje się wymiennie nawet w piśmiennictwie specjalistycznym. Gdy wspomnimy jeszcze o tym, że obecnie w języku polskim używamy także terminu *księgoznawstwo*, okaże się, że pod względem zamieszania terminologicznego wracamy do czasów sprzed Peignota.

W swojej książce B. Koredczuk powtarza za K. Pomianem tezę, funkcjonującą w literaturze bibliologicznej mówiąc, iż dopiero w XVIII w. gromadzono zbiory dla celów warsztatu naukowego. Wydaje się, że zarówno wielcy myśliciele, jak i wspólnoty zakonne budując własne księgozbiory czyniły to ze względu na potrzeby badawcze, a nie dla rozgłosu, prestiżu czy lokaty kapitału. Oczywiście i takie przesłanki dla kolekcjonowania książek miały miejsce, ale odnosiły się one do środowiska ludzi bardzo zamożnych, którzy nie mieli nic wspólnego z bezpośrednim tworzeniem nauki.

W rozdziale piątym, omawiając tematykę bibliologiczną autorka opisała podstawowe zagadnienia, jakie wyodrębnione zostały w *Dictionnaire raisonné de bibliologie*: język i pismo, książka, jej budowa i rodzaje, wytwarzanie książki rękopiśmiennej i drukowanej, bibliografia i biblioteki, pracownicy książki i zbieracze książek. Koredczuk bardzo starannie omówiła poszczególne hasła z dzieła Peignota, porównując ich objętość z innymi, jak również, co jest szczególnie cenne, pokazała te miejsca w *Dictionnaire...*, gdzie autor do nich powracał, zmieniając nieco sens lub uzupełniając nowymi określeniami.

Po lekturze książki B. Koredczuk wnioskować można, że dość pochlebnie ocenia ona pracę Peignota, chociaż z analizy tekstu wynika, iż ten ojciec bibliologii bardzo często korzystał z prac wcześniejszych, ale niestety nie był zbyt skrupulatny w podawaniu źródeł, z których korzystał. Wiele haseł umieszczonych w jego pracy pochodziło z Wielkiej Encyklopedii Francuskiej, co w przypadku definiowania książki powinno mieć odwrotną zależność naukową. Broniąc Peignota, autorka docenia jego warsztat, choć nie jest w stanie wskazać konkretnych jego cech, bo samo „zwykłe” obcowanie z książkami to zbyt mało jak na ojca bibliologii. Błędy popełnione przez Peignota w zagadnieniach związanych z Polską, które autorka przytacza, dotyczące m. in. opisu bibliotek i właścicieli kolekcji, sugerują bardzo wyraźnie, iż jego warsztat i badania własne ograniczały się do kompilacji treści z publikacji istniejących na rynku.

Ciekawe są zawarte w rozdziale szóstym analizy znaczenia pracy Peignota dla badaczy rozwijających teorię bibliologii w późniejszym okresie, czy tworzących jej podwaliny - np. w Rosji. Autorka wymienia liczne zapożyczenia z koncepcji Peignota, które z jednej strony podnoszą znaczenie autora *Dictionnaire...*, a z drugiej dowodzą, że również kolejni badacze korzystali z prac autorów wcześniejszych bez wskazywania na pochodzenie znamienitych części zapożyczonych z innych dzieł.

Najbardziej inspirujący jest rozdział ostatni książki B. Koredczuk, gdzie autorka stara się prześledzić wpływ Francuza na polskich bibliologów od XIX w. aż do czasów współczesnych. Pierwszym, który korzystał z pracy Peignota był Paweł Jarkowski (1781-1845), wykładający w Liceum Krzemienieckim, gdzie, prowadząc kurs poświęcony historii książki jego przedmiot nazwał „bibliologią”. Bardziej widoczny wpływ Peignota dostrzegła, zgodnie z literaturą przedmiotu, m. in. u Józefa Korpały, a przede wszystkim u Joachima Lelewela, który bardzo rzadko przytaczał autora *Dictionnaire...*, ale bardzo obficie z niego czerpał, nie przyznając się do korzystania z jego książki. Koredczuk opisała także wpływ Peignota na polskie encyklopedie (*Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana* oraz *Encyklopedia powszechna*), które ukazywały się u schyłku i na początku XX w. Omawianie wpływów Peignota kończy wymieniając nazwiska teoretyków książki w Polsce (K. Piekarski, J. Muszkowski, K. Migoń), którzy w swoich pracach relacjonowali i krytycznie odnosili się do jego publikacji. Nie omówiła jednak przykładów ich krytycznej analizy, co dla czytelnika byłoby bardzo cenne.

Pewną wadą recenzowanej publikacji jest niekonsekwencja w cytowaniu prac francuskiego autora. W różnych miejscach B. Koredczuk prezentuje albo tekst w języku oryginalnym, albo jego tłumaczenie. Zdarzają się także niekonsekwencje w stosowaniu akapitów i cudzysłówów. W książce jest też wiele powtórzeń, co sugeruje, iż jej struktura mogłaby być inna.

Książka Bożeny Koredczuk przybliżyła postać Gabriela Paignota, ale przede wszystkim powraca do dyskusji nad paradygmatem bibliologii. Takim stwierdzeniem autorka kończy swoją monografię dostrzegając, iż dyskusja nad tą dziedziną nauki toczy się już od ponad 200 lat. Wielu badaczy starało się, podobnie jak Peignot, wyznaczyć jej zakres badawczy bardzo szeroko, również współcześnie w ojczyźnie Peignota dominują podobne tendencje. W polskiej bibliologii dyskusja metabibliologiczna w ostatnich kilkunastu latach jakby przycichła, brakuje nowego spojrzenia na zakres badań bibliologii. Można

z tego wnioskować, iż brak precyzyjnych ram, określających zakres merytoryczny zagadnień związanych z bibliologią, by ją uzasadnić i usamodzielnąć, spowodował jej rozmycie i niekiedy traktowanie jako nauki pomocniczej historii. Czy wobec tego *kultura książki*, jako ostatnio sugerowany nowy termin określający naszą dyscyplinę, służy wyostrzaniu jej narzędzi i metod badawczych, czy raczej nadal przyczynia się do jej uogólniania, przez co też rozmywania jej granic wobec innych dyscyplin naukowych?

Dariusz Kuźmina

Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski

Tekst wpłynął do redakcji 13 września 2006 r.

Biblioterapia w praktyce. Poradnik dla nauczycieli, wychowawców i terapeutów. Red. E. J. Konieczna. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls” 2005, 265 s.

Problematyka terapeutycznych właściwości książki od blisko stu lat pojawia się w piśmiennictwie medycyny, psychologii, pedagogiki, nauki o książce. Dokonywane są ustalenia pojęciowe, definicyjne i typologiczne. Wyznacza się teoretyczne i praktyczne (metodyczne) podstawy przebiegu procesu biblioterapeutycznego. Analiza dorobku piśmienniczego wykazuje różnorodność tematyczną i gatunkową publikacji. Zauważalne jest stopniowe rozszerzanie się zasięgu zainteresowań i oddziaływań biblioterapii - od obsługi bibliotecznej i czytelniczej osób niepełnosprawnych - do zastosowania biblioterapii w terapii pedagogicznej i resocjalizacji. Literaturę przedmiotu tworzą przede wszystkim artykuły, rozproszone w prasie fachowej wielu dyscyplin, nieliczne poradniki metodyczne i opracowania bibliograficzne (Czerwińska, 2002b). Świadczy to o dynamice teoretycznych i praktycznych działań w obrębie zasygnalizowanej tu problematyki.

Teoretyczne podstawy biblioterapii budowane są głównie w oparciu o nauki medyczne (psychiatria), psychologiczne (psychoterapia), pedagogiczne (pedagogika specjalna), bibliotekoznawcze (bibliologię, czytelnictwo, bibliotekarstwo), filologiczne (teoria i historia literatury). Rozróżnienie biblioterapii i bibliotecznej obsługi chorych okazało się istotne szczególnie dla praktyki pracy z czytelnikiem niepełnosprawnym. Dla rozważań teoretycznych natomiast ważne stało się zróżnicowanie biblioterapii i czytelnictwa (Wojciechowski, 2000). Współczesna typologia, wyróżniająca biblioterapię kliniczną i wychowawczo-humanistyczną (rozwojową), ukierunkowuje nie tylko praktykę biblioterapeutyczną, lecz także rozważania teoretyczne. Biblioterapia kliniczna bazuje na dorobku teoretycznym psychiatrii, psychologii-psychoterapii, natomiast biblioterapia rozwojowa odwołuje się do teoretycznych podstaw głównie pedagogiki. Wspólne dla obu typów biblioterapii, etapy procesu biblioterapeutycznego - można uzasadnić teorią dynamiki doświadczeń estetycznych, opartą na teorii osobowości i psychoanalizie, teorią samoaktualizacji A. Masłowa, teorią Z. Freuda i behawioryzmem (Shrodes, 1978; Howie, 1988). Teoretycznych uzasadnień biblioterapii szuka się także w teorii uczenia się, teorii hierarchii potrzeb, teorii dysonansu poznawczego L. Festingera, teoriach procesów dynamiki grupowej (np. J. Franki). Biblioterapia rozwojowa czerpie ponadto z dorobku teorii wychowania, teoretycznych ustaleń na temat ogólnych i szczegółowych (odnoszących się do typów niepełnosprawności) zasad i metod rewalidacji. Istotne znaczenie ma tu teoretyczny dorobek w zakresie prawideł rozwoju psychoruchowego (np. wg Piageta), etiologii i symptoma-

tologii jego zaburzeń oraz ich terapii, kompensacji, korektury i wyrównywania (Czerwińska 2001, 2002a, 2003). Eksplikacja psychologicznych podstaw procesu czytania sięga do koncepcji Mikołaja Rubakina, twórcy bibliopsychologii, która to, wprowadzając częściowo zweryfikowaną przez współczesną naukę o czytelnictwie (Wojciechowski, 2000), ugruntowała naukowe podstawy biblioterapii, opartej na psychologii humanistycznej.

Dla procesu percepcji i recepcji dzieła literackiego poważne znaczenie eksplikacyjne mają, obowiązujące w nauce o czytelnictwie, teoria komunikacji społecznej, systemu książki, systemów semiotycznych, jak również, obecna w teorii literatury, koncepcja warstwowej budowy dzieła literackiego i jego konkretyzacji R. Ingardena (Czerwińska, 2001). Czytelnicza warstwa anamnezy uczestnika biblioterapii odwołuje się do teoretycznego dorobku w zakresie poziomów recepcji literatury, preferencji czytelniczych, stylów odbioru i funkcji literatury. Teoretyczny dorobek bibliotekoznawstwa leży u podstaw tworzenia warsztatu biblioterapeutycznego.

Biblioterapia w wymiarze praktycznym zmierza do systematyzacji, czyli tworzenia metodyki. Adaptacji do specyfiki pracy biblioterapeutycznej podlegają wybrane rozwiązania z zakresu psychoterapii indywidualnej i grupowej, terapii pedagogicznej, pedagogiki zabawy, pedagogiki dramy, socjoterapii, organizacji i metodyki czytelnictwa, metodyki bibliotecznej, dydaktyki ogólnej i metodyki nauczania języka polskiego. Wykorzystuje się metodykę pracy zuchowej, metodykę pracy w grupach wspólnotowych, metodę krytyki archetypowej (Borecka, 1998, 2001a, b, 2002a, b; Czerwińska 2001, 2003). Oddziaływania biblioterapeutyczne przybierają zatem postać racjonalnego postępowania biblioterapeutycznego. Opierają się, zwłaszcza w biblioterapii rozwojowej, na trzech podstawowych, wynikających z siebie, wytycznych organizacyjnych: model postępowania biblioterapeutycznego, program biblioterapeutyczny, konspekt sesji (Borecka, 1998, 2001a, b, 2002a, b).

Najistotniejszy, gdyż inicjujący przygotowanie, a następnie wyznaczający realizację biblioterapii - jest model postępowania biblioterapeutycznego. Stąd też warto zauważyć, że jego konstrukcja obejmuje: diagnozę, cele postępowania terapeutyczno-wychowawczego, opis stanu identyfikacji, katharsis i wglądu, materiał biblioterapeutyczny, techniki biblioterapii.

Diagnoza jest anamnezą, obejmującą psychologiczno-pedagogiczną i czytelniczą ocenę adresata terapii, wzbogaconą - w przypadku osób niepełnosprawnych - niezbędnymi informacjami medycznymi. Specyfiką diagnozy biblioterapeutycznej jest uwzględnienie poziomu kompetencji i typu preferencji czytelniczych (elementarny, popularny, klasyczny, elitarny). Istotne jest też ustalenie poziomu recepcji literatury dosłowne pojmowanie znaczeń, postrzeganie znaczeń implikowanych, postrzeganie związków treściowych między lekturą a doświadczeniem własnym, umiejętność konkludowania i tworzenia uogólnień.

Diagnoza ujawnia obszary zaburzeń, a tym samym wyznacza cele postępowania biblioterapeutycznego. Muszą one być zgodne ze wskazaniami dla stanu identyfikacji, katharsis i wglądu, czyli etapami, których wywołanie i przez które przeprowadzenie pacjenta, jest warunkiem prawidłowo prowadzonej terapii.

Materiał biblioterapeutyczny daleko wykroczył poza utwór literacki w postaci tradycyjnego kodeksu. O jego klasyfikowaniu rzeczowym decyduje charakter oddziaływania terapeutycznego. Stąd też wyróżnia się materiały: Seditiva (uspakajające), stimulativa (aktywizujące), problematica (refleksyjne) i sacrum (religijno-kontemplacyjne).

Ze względu na cechy formalne, materiał biblioterapeutyczny obejmuje: wydawnictwa zwarte i periodyczne o typowej formie typograficznej, wydawnictwa w systemie L. Braille'a, wydawnictwa w formie „książki mówionej”, wydawnictwa w druku powiększonym, książki „łatwe w czytaniu”, książki ze

znakami jęz. migowego, książki obrazkowe, komiksy, książki w tradycyjnej formie typograficznej z kasetą magnetofonową (typograficzno-mówione), książki-zabawki (w tym do percepcji wielozmysłowej), kasetowe i płytowe nagrania odgłosów akustycznych, kasetowe i płytowe nagrania muzyczne, bity inteligencji i karty do nauki czytania, zabawki edukacyjne i gry dydaktyczne, filmy, edukacyjne i terapeutyczne programy komputerowe, dzieła sztuki (oryginały lub reprodukcje), przedmioty użytkowe, utwory i wyroby artystyczne uczestników terapii (Borecka, 1998, 2001a, b, 2002a, b; Fedorowicz 2002). Dobór materiału warunkowany jest diagnozą i celami postępowania. Jego gromadzenie, katalogowanie, bibliografowanie - czyli tworzenie warsztatu biblioterapeutycznego - opiera się na metodyce pracy bibliotecznej. Materiał biblioterapeutyczny (alternatywne materiały biblioteczne) pozostaje też w ścisłym związku z technikami pracy.

Techniki biblioterapeutyczne (oryginalne i zapożyczone) ulegają ciągłemu doskonaleniu, podążając od indywidualnego lub grupowego czytania - do twórczości własnej uczestników terapii. Odpowiadają różnym celom terapeutycznym, np.: integracja grupy (np. techniki „słoneczka”, „śniegowej kuli”), autoprezentacja (np. wiersz akrostych), ujawnienie stanów emocjonalnych i ich stymulacja (np. technika zdań niedokończonych, technika listu, technika pamiętnika, teksty biblioterapeutyczne, bajka terapeutyczna), aktywizacja intelektualna (np. wiersz haiku, wiersz kłamliwy), wyzwolenie kreatywności (np. techniki psychodramowe, inscenizowanie), wspomaganie i korekta rozwoju psychoruchowego (np. wiersz kłamliwy, zabawa biblioterapeutyczna) (Borecka, 2001a, b, 2002a, b). Wymagają od uczestników różnego stopnia aktywności, np.: bierne słuchanie, ekspresja werbalna (np. dyskusja), ekspresja literacka (np. pisanie wiersza, listu, wspomnień), ekspresja plastyczna (np. rysowanie), aktywność ruchowa (np. psychodrama). Pozostają na różnym poziomie związku z utworem literackim, np. czytanie całości lub fragmentów utworu, gawęda biblioterapeutyczna o bohaterze utworu, alternatywne zakończenie utworu, ilustrowanie utworu, inscenizowanie utworu, psychodrama, zabawa biblioterapeutyczna (Borecka, 1998, 2001a, b, 2002a, b).

Efektywność biblioterapii jest zatem funkcją kilku zmiennych:

- diagnoza stanu zdrowia pacjenta, jego potrzeb psychicznych i preferencji kulturalnych,
- biblioterapeuta - jego profesjonalizm i osobowość,
- pacjent (uczestnik terapii) - rodzaj i nasilenie jego zaburzeń somatycznych, psychicznych, doświadczenie życiowe, stopień zaspokojenia potrzeb, poziom motywacji,
- sytuacja terapeutyczna - jej odbiór adekwatny do diagnozy,
- ogólna atmosfera terapeutyczna - rezultat więzi emocjonalnej między terapeutą a pacjentem oraz pozostałymi członkami grupy,
- intensywność terapii i czas jej trwania (Borecka, 2002a).

Metodyka pracy biblioterapeutycznej ulega specjalizacji ze względu na typ uczestników terapii, np.: osoby z dysfunkcjami sensorycznymi, niepełnosprawne intelektualnie, przewlekłe chore, zagrożone śmiercią, w wieku podeszłym, niedostosowane społecznie, osoby uzależnione, dzieci z trudnościami w uczeniu się, rodziny osób niepełnosprawnych, osoby w normie psychosomatycznej, ale znajdujące się w trudnej psychologicznej sytuacji (Czerwińska, 2001, 2003).

W świetle nakreślonego skrótowo „stanu” teorii i praktyki współczesnej biblioterapii - za swoistego rodzaju „nieporozumienie” uznać wypada, przygotowany pod redakcją Eweliny J. Koniecznej, adresowany do nauczycieli, wychowawców i terapeutów, poradnik pt.: *Biblioterapia w praktyce* - wydany w 2005 r. przez krakowski „Impuls”. Wstępne (metodyczne, instruktażowe) rozdziały publikacji zawierają błędy merytoryczne, odnoszące się do obowiązujących definicji, terminologii i pojęć. Stosowanego przez autorkę pojęcia „tekst biblioterapeutyczny” nie można odnosić do rodzaju tekstu, używanego w za-

mieszczonych w książce scenariuszach. Uwzględnione bowiem w owych scenariuszach teksty kwalifikować należy jako opowiadania lub fragmenty powieści. Wobec przyjętych obecnie definicji biblioterapii, np. R. J. Rubin (1978a, b), trudno zgodzić się z użytymi przez autorkę pojęciami: „biblioterapia świadoma” i „biblioterapia nieświadoma”. Zastanowić musi np. stwierdzenie: „Należy pamiętać, że celem biblioterapii realizowanej na lekcjach nie jest terapia, lecz dyskusja na temat problemu poruszonego w konkretnym scenariuszu” (s. 17). Czy zwerbalizowanie problemu, zainicjowanie i przeprowadzenie dyskusji nie jest elementem terapii? Zastanawiają też tak znikome odniesienia do literatury przedmiotu - przez co tekst wstępu i rozdziałów metodycznych sprawia wrażenie pobieżnego, niemerytorycznego, a co najgorsze - „wypacza” wiedzę na temat teoretycznego i praktycznego dorobku biblioterapii.

Istotą poradnika, jego zasadniczą częścią, jest 30 scenariuszy zajęć, opartych na wybranych tekstach prozatorskich. Autorka uwzględnia szerokie spektrum sytuacji trudnych, występujących w wieku dziecięcym, adolescencji i dojrzałym. Uwzględniona tematyka odnosi się do ważnych problemów społecznych i tzw. trudnych sytuacji życiowych - od braku koleżeństwa w grupie rówieśniczej, poprzez inicjację seksualną, narkomanię, alkoholizm, aborcję, zdradę małżeńską - aż po nieuleczalną chorobę i śmierć. Dobór zagadnień jest trafny, ale czy w pełni trafna jest proponowana metoda ich prezentacji, omówienia, przepracowania? Proponowane teksty są zróżnicowane pod względem artystycznym - od amatorskich, po w pełni profesjonalne (fragmenty prozy M. Musierowicz, J. Brzechwy, T. Pilcha, E. Schmitta). A więc nie wszystkie z nich są odpowiednim materiałem do rozwijania zainteresowań czytelnich. Nie wydaje się też, aby wszystkie miały terapeutyczne oddziaływanie - ze względu na zbyt natrętny dydaktyzm i moralizatorski ton, na który to, zwłaszcza młodzieżowy odbiorca, jest szczególnie wrażliwy. Tak więc, niezbędne są tu dwa istotne zastrzeżenia. Samodzielne napisanie tekstu do zajęć wymaga ugruntowanego warsztatu literackiego. Natomiast wskazanie właściwego /zgodnego z diagnozą i celami terapii/ tekstu literackiego jest warunkowane wysoką erudycją, znajomością literatury.

Istotą proponowanej metody pracy jest zadawanie pytań po każdym odczytanym fragmencie tekstu. Pytania te wydają się jednak niekiedy zbyt infantylne. Czy rzeczywiście mają szansę wzbudzić zainteresowanie, zwłaszcza gimnazjalisty, czy licealisty? Czy zajęcia realizowane wedle proponowanych scenariuszy nie okażą się zbyt monotonne?

Autorka proponuje najprostszą, podstawową technikę pracy biblioterapeutycznej - wspólne czytanie i dyskusję nad tekstem, przebieg postępowania biblioterapeutycznego ujmując w etapy: eksplikacja, perswazja, reorientacja. Nieczytelna wydaje się tu uwaga o możliwości zmiany kolejności tych faz. Czy możliwe jest zatem np. najpierw reorientowanie, a potem wyjaśnianie? Wypada w tym miejscu przypomnieć, że zwłaszcza dla techniki opartej na pracy z tekstem literackim szczególnego znaczenia nabiera psychologiczny przebieg postępowania terapeutycznego. Jest to szczególnie czytelne w odniesieniu do biblioterapii wychowawczo-rozwojowej (humanistycznej), w ramach której autorka umieszcza omawianą metodę.

Wzmiankowane etapy procesu biblioterapeutycznego można uzasadnić teorią dynamiki doświadczeń estetycznych, opartą na teorii osobowości i psychoanalizie. Ma to szczególne odniesienie do etapu identyfikacji, obejmującego ekspresję afektu do bohatera i ekspresję homonimiczności. Ekspresja afektu do bohatera sprowadza się do pozytywnego lub negatywnego ustosunkowania się do postaci literackiej. Ekspresja homonimiczności to odczuwanie przyjemności z pozostawiania podobnym do bohatera utworu. Etapy projekcji, odreagowania (katharsis) i wglądu wytłumaczyć można np. teorią samoaktualizacji A. Masłowa, teorią Z. Freuda i behawioryzmem.

Projekcja, przebiegająca w oparciu o bohatera literackiego, ujawnia prawdziwą naturę irracjonalnych postaw pacjenta; projekcja ma charakter spostrzeniowy (interpretacja motywów postępowania bohatera lub relacji między postaciami) lub poznawczy (wnioski odnoszące się do przesłania autora, narzucenie sensu moralnego opowieści, wyjaśnienie wyników w kategoriach własnej teorii życia). Katharsis (odreagowanie) polega na słownym lub czynnym wyrażeniu nagromadzonych emocji, napięć wobec bohatera lub autora.

W etapie wglądu następuje samozapoznanie (uczucie przynależności, zrozumienia siebie), rozumienie innych (tolerancja, akceptacja), włączenie nowych pojęć, wartości, celów (Tomasik, 1994). Biblioterapia interweniuje zatem w cztery sfery funkcjonowania człowieka: intelektualną (dostarczenie wiedzy niezbędnej do zrozumienia i rozwiązania własnych problemów), społeczną (pomoc w dostrzeżeniu socjalnych i kulturowych uwarunkowań działalności człowieka i związków interpersonalnych), emocjonalną (umożliwienie identyfikacji, wglądu, kompensacji), zachowania (eliminowanie zachowań niepożądanych i koncentracja na wzorach społecznie właściwych) (Czerwińska, 2001, 2002a, 2003).

Czy zalecane przez autorkę odczytanie tekstu i zadanie pytań są wystarczające do wyzwolenia wzmiankowanych powyżej etapów-stanów psychicznych? Można mieć tu uzasadnione obawy. Zastrzeżenia musi też budzić zbyt uniwersalizm we wskazywaniu adresatów i miejsca realizacji zajęć. Czy scenariusze, np.: „Dziadek”, „Romek”, „Dzień dobry, jestem kobietą...”, „Rodzina” - są właściwymi do realizacji w szpitalu? A jeśli tak, to w jakiego rodzaju placówkach? Kwestia ta wymaga doprecyzowania. Wiedza o psychospołecznym funkcjonowaniu osób chorych, hospitalizowanych wskazuje na inne - specyficzne dla tej grupy „klientów” biblioterapii - potrzeby terapeutyczne (Borecka, 1991; Kowalewski, 1991). Przy wielu scenariuszach zastanawia krótki czas ich realizacji, w stosunku do wagi poruszanego problemu - co podważa efektywność oddziaływań. Czy można, pracując z pacjentami onkologicznymi lub ich rodzinami, w ciągu 60-90 min omówić problematykę choroby nowotworowej i śmierci w taki sposób, by uzyskać efekt terapeutyczny? Czy możliwe jest w ciągu 45-60 min dokonanie analizy decyzji i zachowań wobec zdrady partnera i zbudowanie sieci wsparcia? Trafniejsze zatem wydaje się potraktowanie przedstawionej przez autorkę formy pracy jako techniki wstępnej, podstawowej, która powinna być uzupełniona i „obudowana” szeregiem technik (np. z zakresu muzykoterapii, dramaterapii, choreoterapii, pedagogiki zabawy), które pomogą w wyzwoleniu, doświadczeniu etapu identyfikacji, katharsis i wglądu - ugruntują wypracowane poglądy, przekonania, postawy. Autorka nazbyt enigmatycznie wzmiankuje o możliwości wprowadzenia do scenariuszy innych technik.

W świetle poczynionych uwag, należy stwierdzić, że wzmiankowany poradnik posiada tytuł nieadekwatny do zawartości publikacji. Jest propozycją pracy z tekstem, a więc *Biblioterapia w praktyce* jest tu ujęciem merytorycznie nieuzasadnionym. Trafniej byłoby zatytułować go np. „praca z tekstem w procesie edukacji, wychowania i socjalizacji”.

Jedynym motywem powyższych refleksji i uwag jest troska o prawidłowy rozwój biblioterapii w jej warstwie teoretycznej i praktycznej. Praktyka biblioterapeutyczna nie jest „zbiorem” przypadkowych umiejętności, lecz prezentuje się jako metodyka postępowania biblioterapeutycznego, wyrosła z weryfikacji wielu metod i technik terapeutycznych, rewalidacyjnych, pedagogicznych i dydaktycznych. Metodyka biblioterapeutyczna opiera się m. in. na klasycznej psychoanalizie (wyzwalanie z nieświadomości wypartych popędów), behawioryzmie (uczenie prawidłowych zachowań), psychoterapii antropologicznej (zrozumienie ludzkiego życia), psychologii postaci (spostrzeganie, odczuwanie, wyrażanie uczuć) (Czerwińska, 2002a, 2003). Nie można zatem rozwiązanom metodycznym odmawiać miana naukowości i sprowadzać je do nieupo-

rządkowanej wiedzy praktycznej. Prowadzone w obszarze zainteresowań biblioterapii prace badawcze, merytorycznie i organizacyjnie przypisywane są pedagogice, psychologii, czytelnictwu.

Przyszłość biblioterapii łączyć należy z przyznaniem jej statusu dyscypliny naukowej (Woźniczka-Paruzel, 2001). W swoim rozwoju biblioterapia przeszła właściwą naukom empirycznym drogę - od praktyki do teorii. Posiada własny zakres badań oraz dorobek teoretyczny i praktyczny. Wprowadzie teorie, hipotezy i metody badań zostały w dużej mierze przejęte od innych nauk, ale interdyscyplinarność jest przecież cechą rozwoju współczesnej nauki. Biblioterapię wypada zlokalizować w systemie nauk empirycznych. Do najistotniejszych perspektyw badawczych zaliczyć zatem należy: bibliopsychologiczną, pedagogiczną i socjologiczną. Mimo pewnych zbieżności z obiektami innych analiz, zakres badań biblioterapii uznać należy za wyraźny i autonomiczny (Czerwińska, 2002a). Dążności biblioterapii do statusu dyscypliny naukowej towarzyszyć musi troska o poziom merytoryczny publikacji nie tylko teoretycznych, ale nade wszystko metodycznych, jako że te właśnie przekładają się bezpośrednio na jakość pracy z pacjentem, którego dobro jest naczelnym nakazem - celem wszelkich poszukiwań teoretycznych i rozwiązań praktycznych. Rodzi się zatem postulat przygotowywania specjalistycznych publikacji metodycznych, odnoszących się do postępowania biblioterapeutycznego z określonymi grupami klientów/pacjentów (Borecka i Wontorowska, 2004). Praca z dziećmi na etapie zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej i osobami chorymi terminalnie ma swoją, odrębną specyfikę, wymaga sobie właściwej wiedzy teoretycznej i umiejętności praktycznych - czego nie sposób ująć w jednym poradniku. Ująć w taki sposób, by postępować zgodnie z naczelną zasadą: „primum non nocere”.

BIBLIOGRAFIA

- Borecka I. (1991). *Metodyka pracy z czytelnikiem chorym i niepełnosprawnym. Wstęp do biblioterapii*. Olsztyn.
- Borecka I. (1998). *Biblioterapia w szkole. Poradnik dla bibliotekarzy*. Legnica.
- Borecka I. (2001a). *Biblioterapia formą terapii pedagogicznej. Skrypt dla studentów pedagogiki*. Wałbrzych.
- Borecka I. (2001b). *Biblioterapia - teoria i praktyka. Poradnik*. Warszawa.
- Borecka I. (2002a). *Biblioterapia. Teksty terapeutyczne, konspekty i scenariusze zajęć*. Gorzów Wielkopolski.
- Borecka I. (2002b). *Biblioterapia w szkole podstawowej i gimnazjum*. Wałbrzych.
- Borecka I., Wontorowska-Roter S. (2004). *Biblioterapia w edukacji dziecka niepełnosprawnego intelektualnie. Materiały dydaktyczne dla nauczycieli i bibliotekarzy*. Gdańsk.
- Czerwińska M. (2001). Biblioterapia - między dyscypliną naukową a metodą rewalidacji. *Roczniki Biblioteczne*, R. XLV 2001 s. 105-120.
- Czerwińska M. (2002a). Biblioterapia w jakościowej strategii badawczej. W: *Forum pedagogów specjalnych XXI wieku*. T. 3. Red. J. Pańczyk. Łódź, s. 57-73.
- Czerwińska M. (2002b). *Niepełnosprawność i osoba niepełnosprawna w polskojęzycznej literaturze pięknej i naukowej. Bibliograficzny warsztat biblioterapeutyczny*. Warszawa.
- Czerwińska M. (2003). Biblioterapia. W: *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*. Red. T. Pilch. Warszawa, s. 380-386.
- Fedorowicz M. (2002). *Specjalne materiały czytelnicze dla osób niepełnosprawnych. Zarys dziejów, formy, obieg społeczny*. Toruń.
- Howie M. (1988). Reading therapy and the social worker. W: *Reading therapy*. Red. J. M. Clarke, E. Bostle. London.
- Kowalewski L. (1991). Psychologiczna i społeczna sytuacja dzieci niepełnosprawnych. W: *Dziecko niepełnosprawne w rodzinie*. Red. I. Obuchowskiej. Warszawa.
- Rubin R. J., red. (1978a). *Bibliotherapy sourcebook*. London.
- Rubin R. J. (1978b). *Using Bibliotherapy. A guide to theory and practice*. London.

- Shrodes C. (1978). Application of dynamic personality theory to the aesthetic experience. W: *Bibliotherapy sourcebook*. Red. R. J. Rubin. London.
- Tomasik E. (1994). Czytelnictwo i biblioterapia - podstawowe pojęcia. W: Tomasik E. *Czytelnictwo i biblioterapia w pedagogice specjalnej*. Warszawa.
- Wojciechowski J. (2000). *Czytelnictwo*. Kraków.
- Woiniczka-Paruzel B. (2001). Biblioterapia w Polsce i jej przemiany na tle rozwoju teoretycznych koncepcji światowych. W: *Biblioterapia i czytelnictwo w środowiskach osób niepełnosprawnych. Zbiór studiów*. Red. B. Woiniczka-Paruzel. Toruń.

Małgorzata Czerwińska
Uniwersytet Zielonogórski

Tekst wpłynął do redakcji 25 maja 2006 r.

PRZEGLĄD PIŚMIENNICTWA KRAJOWEGO

Kolejna publikacja z serii wydawniczej Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich *Propozycje i Materiały* to wybór tekstów z konferencji organizowanych przez Komisję Opracowania Rzeczowego Zbiorów SBP w ciągu minionej czteroletniej kadencji (Woźniak-Kasperek, Bierczyński, red. 2006). Artykuły zamieszczono w trzech częściach: cz. 1 *Język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej w środowisku informacji i komunikacji*, cz. 2 *Problemy opracowania przedmiotowego w bibliografiach regionalnych*, cz. 3 *Opracowanie rzeczowe zbiorów w bibliotekach amerykańskich i angielskich źródłem wiedzy i inspiracji dla bibliotekarstwa polskiego*. Dominującym tematem książki są języki haseł przedmiotowych. Najwięcej miejsca poświęcono językowi haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN). Znajdziemy także artykuły o drugim języku haseł przedmiotowych używanym w Polsce - KABA i jego wzorcach: amerykańskim LCSH i francuskim RAMEAU oraz o języku haseł przedmiotowych z zakresu medycyny - MeSH.

Po publikacji poświęconej metadansom pojawiła się kolejna książka Marka Nahotki dotycząca systemów organizacji wiedzy. W pierwszych trzech rozdziałach pracy *Opis dokumentów elektronicznych. Teoretyczny model i możliwości jego aplikacji* (Nahotko, 2006) autor przedstawia problemy związane z Semantycznym Webem i jego narzędziami. Rozdział czwarty i piąty dotyczy organizacji wiedzy w bibliotece. „Ostatni rozdział jest efektem badań własnych autora. Przedstawiony został model konceptualny (ontologia domeny), dotyczący opisu sieciowych dokumentów elektronicznych, pozwalający na zachowanie współdziałania pomiędzy schematami metadanych i integrację informacji dostępnej w formie elektronicznej w sieci rozległej” (s. 17). Rozdział kończy przykład obrazujący możliwość implementacji opisanej ontologii.

Zorganizowana przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Szczecińskiego konferencja „Wzorce współpracy bibliotek naukowych w Polsce” (Gaziński, red. 2005) pokazuje szeroki już obszar takiej współpracy w postaci porozumień, fundacji i konsorcjów. W części drugiej pokonferencyjnej publikacji znajdziemy relacje z niełatwych często działań bibliotek w ramach współpracy podejmowanych po to, by osiągnąć założone cele, takie jak ułatwienie i poszerzenie dostępu do informacji użytkownikom bibliotek czy obniżenie kosztów działalności. Prezentowane są tu m. in. artykuły o współpracy bibliotek kościelnych, medycznych, Łódzkiej Akademickiej Sieci Bibliotek (ŁASB) czy Poznańskiej Fundacji Bibliotek Naukowych.

Problemy bibliotekarstwa publicznego w Polsce wobec zmieniającego się szybko bliższego i dalszego otoczenia bibliotek pojawiły się w dwóch publikacjach wydanych przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.

Książka *Sieć bibliotek publicznych wobec społeczeństwa informacyjnego* (Wolosz, red. 2006) zawiera materiały z ogólnopolskiej konferencji pod tym tytułem, która odbyła się w Lublinie w dniach 27-29 września 2005 r. Artykuły zamieszczono w trzech częściach: *Wybrane zjawiska i procesy zmian kulturowych*, *Problemy organizacji sieci bibliotek publicznych i bibliotek wojewódzkich*, *Problemy organizacji bibliotek powiatowych*. Z publikacji wyłania się obraz stanu bibliotek publicznych i ich sieci w 2005 r. „Obraz ten jest niezwykle bogaty i pokazuje skutki transformacji w bibliotekarstwie w naszym kraju. Są one wielorakie i dostrzegalne w różnych zakresach. Zmieniła się organizacja i funkcjonowanie samej sieci: dawne więzy w sieci uległy osłabieniu, w układzie horyzontalnym są one obecnie trudne do zidentyfikowania, więzy hierarchiczne, oparte na zapisach ustawowych, przejawiają się w zmienionych formach, które są zależne w dużej mierze od postrzegania swej roli w sieci przez wojewódzkie biblioteki publiczne”(s. 5).

Znawczyni bibliotekarstwa publicznego Jadwiga Kołodziejska napisała książkę inspirowaną tematem *Widziane z okna biblioteki* dyskutowanym na zajęciach konwersatoryjnych z grupą studentów zaocznych (Kołodziejska, 2006). W jedenastu rozdziałach, w eseistycznej formie wskazuje na zjawiska takie jak globalizacja, wysoka technologia, kultura popularna, rozwarstwienie społeczne, które w bliższej i dalszej przyszłości będą wpływały na rozwój społeczny w Polsce i związane z tym konsekwencje dla czytelnictwa i bibliotekarstwa. Znajdziemy tu także tematy bliskie autorce, jak historię bibliotek publicznych, działalność Instytutu Książki i Czytelnictwa czy zagadnienie piśmienności. Całość łączy metaforyczny tytuł książki *Szerokie okno biblioteki*.

Niewielką jeszcze liczbę badań i publikacji z zakresu biblioterapii w Polsce uzupełnia praca Tomasza Kruszewskiego *Biblioterapia w działaniach placówek opiekuńczo-wychowawczych* (Kruszewski, 2006). Część pierwsza książki dotycząca problematyki socjalizacji w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, w tym możliwości biblioterapii w tym zakresie ma charakter porządkująco-wyjaśniający i teoretyczny. W części drugiej autor zaprezentował własny eksperyment biblioterapeutyczny.

Książka Elżbiety Jabłońskiej *Biblioteka Kórnicka skarbnicą zbiorów Działyńskich i Zamoyskich* (Jabłońska, 2005) związana z programem *Kwaśny papier. Ratowanie w skali masowej zagrożonych polskich zasobów bibliotecznych i archiwalnych* to praca o szerszym charakterze niż opis badań i działań konserwatorskich (Jabłońska, 2006). Autorka, teoretyk i praktyk konserwacji zabytków z pergaminu i skóry, przedstawiła historię zbiorów Biblioteki Kórnickiej i sposobów opieki nad nimi od 1826 r. do czasów współczesnych, ocenę stanu zachowania starodruków i rękopisów z XIX i XX w., problemy ich konserwacji i restauracji.

Obszerna i szczegółowa praca Dariusza Matelskiego *Polityka Niemiec wobec polskich dóbr kultury w XX wieku* (Matelski, 2005) dotyczy także książek i bibliotek. Przedstawiono straty polskich dóbr kultury poniesione na rzecz Prus w okresach porozbiorowych, straty poniesione w czasie II wojny światowej, polskie działania i plany restytucyjne. Książka zawiera także wyjaśnienia prawne i terminologiczne, fragmenty (dotyczące dóbr kultury) traktatów zawartych przez Drugą i Trzecią Rzeczpospolitą z Niemcami, bogatą bibliogra-

Kolejna książka Hanny Widackiej poświęcona ikonografii postaci (poprzednio m. in. *Jan III Sobieski w grafice XVII i XVIII wieku*) zatytułowana *Z króla książkę. Stanisław Leszczyński w grafice XVIII wieku ze zbiorów polskich i francuskich* (Widacka, 2006), stanowi interesującą propozycję odkrywania zbiorów specjalnych dla szerszego grona odbiorców. Opracowanie jest wyni-

kiem rozległej kwerendy przeprowadzonej w Polsce i we Francji. Z prezentowanego w książce zestawu 130 rycin blisko połowa znajduje się w Bibliotece Narodowej w Polsce. Materiał ikonograficzny (opisy i ilustracje) uporządkowany w formie tzw. katalogu rozumowanego został poprzedzony wstępem przybliżającym barwną postać polskiej i francuskiej historii XVII i XVIII wieku i jej odbicie w ówczesnej grafice.

Ukazał się drugi tom *Studiów nad prasą polską XIX i XX w.* (Jarowiecki, 2006) wybitnego historyka prasy polskiej Jerzego Jarowieckiego. Publikacja zawiera rozprawy dotyczące przede wszystkim prasy krakowskiej i lwowskiej wcześniej publikowane w specjalistycznych i niskonakładowych czasopismach naukowych oraz materiałach pokonferencyjnych - poszerzone i zweryfikowane przez autora. Znajdziemy tu zarówno artykuły o wąskiej tematyce, np. szkic monograficzny głównego pisma konspiracyjnego Lwowa (*Konspiracyjne „Słowo Polskie” we Lwowie w latach okupacji 1939-1945*), jak i rozprawy o szerszej tematyce, dotyczące m. in. różnych rodzajów czasopism (*Lwowskie pisma dla ludu oraz prasa ludowa w okresie autonomii galicyjskiej*). Tom zamykają dwa teksty o historii najnowszej - pierwszy, poświęcony lokalnej prasie krakowskiej w okresie transformacji i drugi - prezentujący czasopisma katolickie dla dzieci i młodzieży po 1989 r.

Literaturę prasoznawczą reprezentuje też książka Evelyny Kristanovej powstała w oparciu o rozprawę doktorską pt. *Program społeczny i kulturalny „Tęczy” (1927-1939) na tle prasy katolickiej w II Rzeczypospolitej* (Kristanova, 2006). W pracy opartej na metodzie analizy zawartości prasy omówiono początki prasy katolickiej i jej typologię, przedstawiono ogólną charakterystykę *Tęczy*, szatę graficzną czasopisma oraz scharakteryzowano problematykę społeczną, księgoznawczą i literacką, podejmowaną na jego łamach.

We wrocławskiej serii *Komunikowanie i Media* ukazała się praca zbiorowa *Media masowe w demokratyzujących się systemach politycznych* (Dobek-Ostrowska, red. 2006) przedstawiająca problematykę mediów masowych w okresie przejścia do demokracji i konsolidacji demokracji. Jednym z analizowanych tu problemów jest polityzacja mediów masowych w demokratyzujących się systemach politycznych. W artykule Bogusławy Dobek-Ostrowskiej *Miejsce i rola mediów masowych w procesach demokratyzacji* czytamy: „Problemy Europy Środkowo-Wschodniej związane z deficytem demokratycznych wartości, z niedorozwojem społeczeństwa obywatelskiego, niedoskonałością sfery publicznej, a więc w konsekwencji demokracją słabej jakości, odbijają się w relacjach aktorów politycznych i mediów masowych” (s. 29).

Po wielu latach zostały wznowione *Wspomnienia Ossolińskie* Stanisława Łempickiego (Łempicki, 2006). Autor, związany z lwowskim Ossolineum jako stypendysta w czasie studiów, czytelnik w okresie pracy naukowej, kierownik redakcji literackiej w wydawnictwie - we wspomnieniach pisanych po latach, kiedy to w 1941 r., w trudnym okresie okupacji niemieckiej znajduje pracę w ossolińskiej bibliotece, wskrzesza atmosferę Ossolineum na przestrzeni wielu lat, opisuje miejsca, ludzi, przytacza anegdoty. Tworzy ciekawą galerię postaci, pracowników i czytelników, często znakomitości ze świata nauki, literatury, polityki.

W serii *Rodowody Cywilizacji* Państwowego Instytutu Wydawniczego ukazała się książka podejmująca jeden z ciekawszych tematów z dziejów kultury, wpisujący się także w krąg zagadnień bibliologicznych - narodziny mowy i pisma. Publikacja jest tłumaczeniem książki Martina Kuckenburga, niemieckiego archeologa, historyka kultury, autora książek popularno-naukowych. Taką właśnie książką jest *Pierwsze słowo* (Kuckenburg, 2006). Autor, opierając się na najnowszym stanie wiedzy, przybliży czytelnikowi trudne zagadnienie powstania mowy i pisma. Omawia także najnowsze badania z zakresu archeologii, językoznawstwa, genetyki i innych nauk zmieniające niekiedy dotychczasowe ustalenia czy ożywiające dyskusję naukową, np. badania „genu

mowy", czy prace nad rozszyfrowaniem pisma Majów. W pierwszej części książki omówiono powstanie i rozwój mowy, w części drugiej znajdziemy przegląd systemów pisma stosowanych w najstarszych cywilizacjach - od starożytnej Mezopotamii do pierwszego pisma alfabetycznego starożytnych Greków.

Sześćdziesiąt lat istnienia Warmińsko-Mazurskiej Biblioteki Publicznej im. Prof. Tadeusza Kotarbińskiego (*Warmińsko-Mazurska*, 2006) stały się okazją do wydania jubileuszowej publikacji. Książka zawiera rys historyczny ukazujący etapy rozwoju biblioteki, opis aktualnej działalności, dane statystyczne, historię i współczesność filii biblioteki. Z publikacji wyłania się optymistyczny obraz biblioteki, która dzięki zaangażowaniu wielu ludzi przetrwała okresy powojennej biedy, kłopotów lokalowych, kadrowych, reform edukacyjnych i administracyjnych. Dziś biblioteka główna działa w rozbudowanym, wyremontowanym budynku, posiada starannie uzupełniany księgozbiór, wzrastającą liczbą czytelników, którzy mogą korzystać także z katalogu online. W dobrej kondycji znajdują się również filie biblioteki.

KSIAŻKI OMÓWIONE

- Dobek-Ostrowska, Bogusława, red. (2006). *Media masowe w demokratyzujących się systemach politycznych. W drodze do wolności słowa i mediów*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 196 s. ISBN 83-229-2697-9.
- Gaziński, Radosław, red. (2005). *Wzorce współpracy bibliotek naukowych w Polsce. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Szczecińskiego, 21-23 września 2005 roku*. Szczecin: Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica, 183 s. ISBN 83-87879-59-2.
- Jabłońska, Elżbieta (2005) *Biblioteka Kórnicka skarbnicą zbiorów Działyńskich i Zamoysskich. Ocena stanu zachowania starodruków i rękopisów z XIX/XX wieku. Problemy konserwacji i restauracji*. Toruń: Wydaw. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 272 s, ii. ISBN 83-231-1874-4.
- Jarowiecki, Jerzy (2006). *Studia nad prasą polską XIX i XX wieku*. T. 2. Kraków: Wydaw. Naukowe Akademii Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, 259 s. Prace Monograficzne - Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, nr 418. ISBN 83-7271-337-5.
- Kołodziejaska, Jadwiga (2006). *Szerokie okno biblioteki*. Warszawa: Wydaw. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 161 s. ISBN 83-89316-57-9.
- Kristanova, Evelina (2006). *Program społeczny i kulturalny „Tęczy” (1927-1939) na tle prasy katolickiej w II Rzeczypospolitej*. Łódź: Wydaw. „Ibidem”, 189 s, ii. ISBN 83-88679-52-X.
- Kruszewski, Tomasz (2006). *Biblioterapia w działaniach placówek opiekuńczo-wychowawczych*. Toruń: Wydaw. Edukacyjne „Akapit”, 188 s. ISBN 83-89163-17-9.
- Kuckenburg, Martin (2006). *Pierwsze słowo. Narodziny mowy i pisma*. Przeł. z niem. Bartosz Nowacki. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 263 s., ii. ISBN 83-06-02980-1.
- Łempicki, Stanisław (2006). *Wspomnienia ossolińskie*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 246 s. ISBN 83-04-04832-9.
- Matelski, Dariusz (2005). *Polityka Niemiec wobec polskich dóbr kultury w XX wieku*. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek, 600 s., ii. ISBN 83-7441-173-2.
- Nahotko, Marek (2006). *Opis dokumentów elektronicznych. Teoretyczny model i możliwości jego aplikacji*. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 193 s. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, z. 12. ISBN 83-233-2101-9.
- Warmińsko-Mazurska Biblioteka Pedagogiczna im. Profesora Tadeusza Kotarbińskiego w Olsztynie 1946-2006* (2006). Olsztyn: Warmińsko-Mazurska Biblioteka Publiczna im. Profesora Tadeusza Kotarbińskiego, 70 s., ii. ISBN 83-923744-0-1.
- Widacka, Hanna (2006). *Z króla książkę. Stanisław Leszczyński w grafice XVIII wieku ze zbiorów polskich i francuskich*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 306 s., ii. ISBN 83-7009-477-5.

- Wołosz, Jan, red. (2006). *Sieć bibliotek publicznych wobec potrzeb społeczeństwa informacyjnego*. Warszawa: Wydaw. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 183 s. ISBN 83-89316-56-0.
- Woźniak-Kasperek, Jadwiga; Bierczyński, Piotr, red. (2006). *Opracowanie rzeczowe*. Warszawa: Wydaw. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 243 s. ISBN 83-89316-55-2.

Barbara Koryś
Biblioteka Narodowa

Tekst wpłynął do redakcji 1 września 2006 r.

Z LEKTUR ZAGRANICZNYCH

Tym razem, wybierając teksty do zasygnalizowania, nie unikałem znacznego rozrzutu. Tematycznego: wachlarz zagadnień jest mocno zróżnicowany. Ani też jakościowego. Ale tak właśnie - w obszarze inb - kształtuje się podaż publikacji, więc to jest próbka dosyć reprezentatywna.

INTEGROWANIE ZASOBÓW

Pojawiła się bardzo ciekawa [****] i rozumna książka [1], złożona z tekstów wielu autorów [*Integrated...* 2006], ale świetnie skomponowana i zredagowana przez Audrey Fenner. Traktuje zaś o konwergencji i koegzystencji w bibliotekach zasobów piśmienniczych oraz digitalnych.

Ogólna sugestia temu jest taka, że lawina napływających informacji (to wcale nie taka szczęśliwa obfitość, jak mówią), wymaga rozpoznania oraz weryfikacji i do tego niezbędna jest biblioteka, a to co użyteczne, musi być odbiorcom dostarczone, niezależnie od zróżnicowania transmisyjnych technologii i niemałych trudności w połączeniu oferty. Koncepcja biblioteki hybrydalnej, wielosemiotycznej, więc takiej która łączy transmisję przekazów drukowanych i elektronicznych, to w sumie koncepcja dobra. Publiczność tego właśnie oczekuje, a w edukacji i konkretnie w dydaktyce, trudno o lepsze wsparcie procesów nauczania. Natomiast ewentualne sugestie pełnej digitalizacji zasobów bibliotecznych, oceniane są sceptycznie i odsuwane w bardzo mglistą przyszłość.

Integracja jest już zresztą faktem. Istnieją licznie zintegrowane katalogi materiałów drukowanych oraz digitalnych, a przekazy elektroniczne na nośnikach przemieszczalnych (CD ROM), są lokalizowane wśród zbiorów razem z piśmiennictwem, w układzie przedmiotowym. Użytkownicy mają poza tym dostęp do wielu bibliotek akademickich przez internet, te zaś z kolei mają elektroniczną łączność ze wszystkimi jednostkami własnych uczelni. Tak tworzą się rozwiązania systemowe, w USA określane jako ILS: Integrated Library Systems.

Autorzy sygnalizują rosnące zapotrzebowanie na przekazy elektroniczne, szczególnie pełnotekstowe. Zaś niedogodności czytania długich tekstów z monitorów, są kompensowane wykorzystywaniem tekstów krótkich, natomiast połączonych linkami.

Jednocześnie zaś w praktyce akademickiej rejestruje się intensywne korzystanie z piśmiennictwa, jakkolwiek z wyjątkiem czasopism. Okazuje się, że nawet wśród studentów informatyki, wykorzystanie drukowanych podręczników jest znaczne.

Obserwuje się natomiast redukcję obiegu drukowanych czasopism naukowych. Wiele amerykańskich bibliotek, znajdując w ofercie czasopisma dwuwersyjne, przeważnie rezygnują z wersji drukowanych. Intensywność tych rezygnacji w USA została określona jako dramatyczna.

Panuje opinia, że jest to rozwiązanie niedobre, ale wymuszone niedostatkami środków. Przypisanie się zaś tylko do wersji elektronicznych ma rozliczne wady. Czasopisma elektroniczne abonuje się wszak w formule licencyjnej, zwykle z zastrzeżeniem nielicznych stanowisk odbiorczych i z ograniczonym czasem użytkowania - na ogół bez prawa do archiwizacji. Jasne, że to dla bibliotek źle.

W tych warunkach pomocna miała być ogólnokrajowa umowa z wydawcami, Big Deal, na „koszyk” czasopism elektronicznych, tańszych i z prawem do archiwizacji - ale okazała się pułapką: kupowaniem kota w worku. Stąd silna zachęta do rozwiązań konsorcyjnych i to wielobibliotecznych, tylko bowiem duże korporacje mogą przełamać dyktat dużych wydawnictw na rynku naukowych czasopism elektronicznych.

METADANE

Równie interesująca, natomiast jednak wąskozakresowa [****], wydała mi się pokaźna publikacja [2], też wieloautorska, na temat metadanych [*Metadata...*, 2005], którą bardzo dobrze zestawił i zredagował Richard P. Smiraglia, profesor Long Island University. Okazuje się więc, że redagowanie tomu zbiorowego też może być działaniem kreatywnym i produktywnym, jeżeli redagujący robi to solidnie i zna się na rzeczy.

Tom, w sposób przejrzysty, sygnalizuje syntetycznie obecne opinie na temat metadanych. W zasadzie nieomal wszyscy autorzy są zgodni, że ta nowa forma opisu zasobów, nie jest w istocie tak całkiem nowa, lecz wywodzi się z opisów katalogowych, bibliograficznych i ogólnie: z uprzednich reguł indeksacyjnych. Takie, w każdym razie, jest zdanie tych opiniodawców, którzy mają jakieś związki z bibliotekarstwem. A inni? Inni są w mniejszości.

Jest też próba periodyzacji rozwiązań indeksacyjnych, poczynając od pierwszych reguł katalogowania (Charles Cutter, 1904) oraz późniejszej standaryzacji opisów katalogowych, poprzez CIP (Cataloguing In Publication), aż po Dublin Core dla metadanych. Przy czym rozbiegają się daty, bo z sugestią, że to Jack Myers w 1969 r. wymyślił pojęcie metadanych, kłóci się sygnał, że zostało wprowadzone dopiero w 1995 r.

Do tego Smiraglia dorzuca uwagę, że w ramach formatu MARC 21, pojawił się standard opisu AACR2 - Anglo-American Cataloguing Rules - umożliwiający operacje na rekordach medialnych. Natomiast w historii formatów przypomniano GML (Generalized Markup Language) z 1969 r., język HTML z 1991 r. oraz najświeższy metajęzyk XNL.

Na pytanie, czy nie wystarczyłyby znowelizowane reguły katalogowania tradycyjnego, autorzy zwracają uwagę na gigantyczne i zmienne obszary informacji elektronicznej do opisania. Już w tej chwili doliczono się ponad 36 milionów stron www w sieci, a poza tym istnieją olbrzymie ilości mikromateriałów, których tradycyjnie zindeksować po prostu nie można. A potrzebne jest wszak narzędzie opisu dla całego internetu.

Dlatego wymyślono metadane, określane jako zakodowane i ustrukturalizowane dane o całościach informacyjnych (treściowych), czyli dane o danych. I najczęściej wymienia się trzy kategorie, mianowicie deskrypcyjne, strukturalne oraz administracyjne.

Już dawno stało się jasne, że dla tak rozległych pokładów informacji, w dodatku temporalnych, są potrzebne specjalne, porządkujące schematy deskrypcyjne, umożliwiające indeksację i jeszcze spełniające warunek interope-

racyjności, ponieważ tych schematów powstało sporo, a pełnią różne funkcje, w rozmaitych konfiguracjach. Z czasem pojawił się też postulat, że standardy opisu powinny być możliwie proste. Ten warunek - według wielu - spełnia Dublin Core, wprowadzający początkowo piętnaście, a ostatecznie szesnaście elementów opisu. Szczegółowa charakterystyka Dublin Core zajmuje w tomie wiele miejsca.

Jest tam też dyskusja o różnych kłopotach i wątpliwościach, które towarzyszą wdrażaniu idei metadanych. Jak choćby ta, że w serwisach elektronicznych nie zawsze wiadomo, jakie jest autorstwo: kto jest rzeczywistym kreatorem przekazu.

W odniesieniu natomiast do bibliotekarstwa, sugeruje się zmierzch funkcji katalogera. Zastąpić go ma architekt metadanych. Mimo licznych zbieżności, przedmiot opisu i skala niezbędnych umiejętności, są jednak nieco inne.

Ten tom wart jest uwagi także ze względu na klarowność przesłania i argumentacji. Wszystkie zawarte w nim teksty zostały napisane „po ludzku”.

BIBLIOTEKI AKADEMICKIE W ROSJI

Natknąłem się również na książkę [3], w sumie dość ciekawą, jakkolwiek niewolnąd słabości [***], która sygnalizuje wysiłki na rzecz stworzenia względnie zintegrowanego systemu bibliotek akademickich w Rosji [*Sowremennaja...*, 2005]. Nie jest to wprawdzie publikacja ściśle naukowa (w tomie na przykład nie ma ani jednego przypisu), ale autorzy doskonale wiedzą, o czym piszą.

Przy czym ustalenie autorstwa wymaga umiejętności detektywistycznych. W niewidocznym miejscu i „makiem” wpisano same nazwiska, pozostawiając do odgadnięcia imiona oraz kto zacz. Proszę bardzo! To Ludmiła Batowa z biblioteki Państwowego Uniwersytetu Humanistycznego w Moskwie, Aleksander Plemniek i Natalia Sokołowa z biblioteki Politechniki w Sankt Petersburgu, Siergiej Szaposznikow, prorektor Uniwersytetu Elektrotechnicznego „LETI”, też w Sankt Petersburgu oraz Natalia Razmailowa i Natalia Czuprikowa z biblioteki Politechniki w Tomsku. Zarówno rozrzut geograficzny, jak i branżowy, wydaje się interesujący.

W czasach sowieckich każdy wstęp do tekstu naukowego przywoływał uchwały partyjne. Tę książkę otwiera wyliczanka najrozmaitszych decyzji władz federalnych i skojarzenie jest okropne. Ale potem treść już nie budzi sprzeciwu. Jak z tekstu wynika, dopiero po 1998 r. rosyjskie uczelnie oraz ich biblioteki zaczęły wychodzić z materialnej zapaści. Wtedy też powstały pierwsze uczelnie komercyjne. Rozpoczęła się elektronizacja bibliotek akademickich i obecnie już niemal wszystkie dysponują komputerami, ale tylko 42% ma dostęp do sieci. Postęp w tym zakresie nie jest zbyt szybki również dlatego, że nie są odpowiednio przygotowani (bardzo kiepsko płatni) bibliotekarze i nie są gotowi użytkownicy. Tym niemniej samego nastawienia na hybrydyzację bibliotek i na biblioteczne zasoby mieszane, drukowane i elektroniczne, nikt nie kwestionuje. No i wyraźnie wzrasta wykorzystanie materiałów elektronicznych dla celów uczelnianej dydaktyki.

Tradycyjnie biblioteczna, podręcznikowa obsługa studentów realizowała się według formuły: mało tytułów - dużo egzemplarzy. Teraz stopniowe wprowadzanie przekazów elektronicznych do oferty tę niedobrą formułę zmienia. Ale opowiadanie (a tak w tomie jest), że oto zawód bibliotekarza koncentruje się odtąd w y ł ą c z n i e na elektroniczno-informacyjnej obsłudze publiczności, jest w tych warunkach - tak jak w każdych innych - zwracaniem głowy.

Prospektywne wytyczne dla rosyjskich bibliotek akademickich sugerują implementację planowania strategicznego, współpracę międzybiblioteczną i nastawienie na innowacyjność. Na razie idzie to opornie. Biblioteki współ-

pracują ze sobą ile, niechętnie obsługują osoby spoza własnej uczelni, a nawet z uczelniami macierzystymi kooperują kiepsko. Potrzeba więc odpowiednich, acz niełatwych, zmian.

Tym niemniej wstępne warunki do integrowania się tamtejszych bibliotek akademickich, a co najmniej ich zasobów, w jednolity system, są już spełnione - przynajmniej tam, gdzie wejścia do sieci zostały zainstalowane. Biblioteka Narodowa, Biblioteka Państwowa i Rosyjska Izba Książki wytyczyły niezbędne standardy. W tej chwili obowiązuje standard RUSMARC oraz protokół Z 39. 50. A zanim rzeczywiście zacznie się tworzyć ogólnokrajowy system bibliotek akademickich, realną formą bliższej łączności okazują się konsorcja.

Istnieją już biblioteczne konsorcja lokalne, regionalne, a nawet korporacje ponadregionalne. Najbardziej znane to MARS, grupujące biblioteki dla wspólnej prenumeraty czasopism oraz NEIKON, w którym razem wykorzystuje się zagraniczne bazy danych. W tych oraz innych wspólnotach funkcjonują wspólne zasoby elektroniczne oraz wspólne katalogi, ma miejsce wymienna obsługa użytkowników na zasadzie wzajemności oraz wprowadza się różne usługi na dystans.

Żeby stworzyć ogólnokrajowy system bibliotek akademickich, potrzebne są odpowiednie regulacje prawne i trochę ich jest. Istnieją ustawy: o bibliotekach, o informacji, o edukacji oraz o egzemplarzu obowiązkowym i prawie autorskim. Są też rządowe programy „Elektroniczna Rosja” i „Rozwój scalonego systemu informacji edukacyjnej”. A swoje znaczenie ma również fakt, że wszystkie biblioteki akademickie podlegają jednemu Ministerstwu Edukacji i Nauki, które powołało Centralną Komisję Biblioteczno-Informacyjną. Co zresztą może budzić obawy, czy nie za dużo w tym wszystkim centralizmu oraz biurokracji.

Wśród rozporządzeń wykonawczych, zwraca uwagę obligatoryjność bezpłatnej obsługi użytkowników i zakaz wszelkich form cenzury oraz jakichkolwiek ograniczeń dostępu do zasobów bibliotecznych. Jest także postanowienie w sprawie ochrony zbiorów szczególnie cennych, są ustalone minimalne normy finansowania bibliotek akademickich i są wytyczone jednolite zasady sprawozdawczości. To w gruncie rzeczy dość, żeby mógł się na tym oprzeć scalony system bibliotek.

Dokładniej: federalny system bibliotecznej obsługi uczelni. Skoro jest ten sam elektroniczny program biblioteczny (trzeba żeby był), skoro są wypracowane identyczne reguły tworzenia zasobów i te same zasady obsługi użytkowników oraz zbieżne sugestie tworzenia bibliotecznych wspólnot konsorcyjnych, no i skoro jest (powinien być) centralny zespół koordynacyjny - to najwyższy czas przystąpić do tworzenia konkretnych już zrębów tego systemu. I wygląda na to, że autorzy tomu są dobrej myśli, a wiedzą wszak o czym piszą.

ZNOWU MARKETING

Jeśli monachijskie wydawnictwo K. G. Saur wydaje książkę z naszego obszaru tematycznego, to z góry wiadomo, że będzie kosztowała pół pensji, bo ten wydawca na pewno nie jest filantropem. Kiedyś dr Saur, w bezpośredniej rozmowie, dziwił się bardzo, że nie chce skorzystać z 2000 \$ upustu. Dopowiedział, że książka i tak kosztowała 8000 \$ i nie była nikomu niezbędna. Jeżeli zaś IFLA firmuje jakąś publikację, to wiadomo z góry, że temat będzie ograny, a jakość mizerna, ponieważ w tej organizacji obowiązują preferencje dla wielorasowości i maksymalnego rozrzutu geograficznego autorów. Dlatego nie ma tam zwykle nikogo z Polski, nie jesteśmy bowiem ani tak egzotyczni jak Singapur, ani tak elitarni jak Kanada. W efekcie przychodzi czytać to, o czym się już doskonale wie, tyle że w kolejnej (na ogół poprawnej, ale powielanej) referencji kogoś z Nepalu bądź z Dominikany. To nie zawsze oraz nie

w pełni jest pasjonujące. Zwłaszcza, jeśli tekst traktuje o czymś aż tak wytorturowanym przez piśmiennictwo, jak biblioteczny marketing. Powstaje wobec tego pytanie, po co człowiek takie książki kupuje i czyta. Odpowiedź jest oczywista: po to, żeby je następnie dla Państwa zreferować.

No więc jest taka wieloautorska książka [4] o marketingu bibliotecznym, zlecona przez IFLA wydawnictwu K. G. Saur [*Marketing...* 2006], nie pozbawiona wprawdzie tekstów interesujących, lecz pełna powtórzeń, a to co ciekawe, to tylko niewielka część opasłego tomiska, wydrukowanego czcionką najmniejszą z czytelnych [**]. Całość podzielono wprawdzie na pięć segmentów i dodano jeszcze tematyczną bibliografię w wyborze, ale powtarzających się opinii jest tu bardzo dużo.

Liczne grono redaktorów zachowało się „typowo”, zbierając teksty po prostu na kupę. Raz za razem więc pojawiają się podobne, standardowe wypowiedzi o tym, co już wielokrotnie opisywano - natomiast o względnie nowej koncepcji marketingu relacji nie ma ani słowa - zaś ewentualną nowością jest wielokrotne powoływanie się na „branding”, czyli technikę kojarzenia dobrego wizerunku biblioteki z jej znakami firmowymi.

Charakterystyka marketingu we wszystkich tekstach w tym tomie jest w zasadzie taka sama. Mówi się, że jest to taka filozofia zarządzania biblioteką i taki zespół procesów bibliotecznych, które mają zapewnić pożytek publiczności oraz (wraz z dobrą opinią) bibliotece. W tym celu wprowadza się specjalne reguły postępowania i sposoby zarządzania, jak też taki system wartości, który wymusi ogólne nastawienie całości na użytkowników. Do tego zresztą trzeba jeszcze rozpoznać ich oczekiwania.

Istnieje uzasadniony pogląd, że postępowanie marketingowe towarzyszyło bibliotekom od dawna, tyle że nie używano tej nazwy. Obecnie zaś - i to przyznają wszyscy - rośnie (gdzie rośnie, tam rośnie) bibliotekarska świadomość, że bez marketingu funkcjonować nie można.

W różnych krajach pojawiają się - dodatkowo - rozmaite, szczegółowe z marketingiem bibliotecznym skojarzenia. W Danii podkreśla się promocyjną funkcję wielomedialnej oferty oraz wielkie natężenie bibliotecznych usług, jak też ich bezpłatność. Również w Szwecji nieodpłatne korzystanie z bibliotek oraz oferta elektroniczna, uchodzą za (także) narzędzia marketingowe.

W Finlandii oraz w Australii marketing utożsamia się z aktywną i bezpośrednią promocją bibliotek, przy czym w Australii - ze względu na duże odległości - promocyjny charakter ma również repertuar usług zdalnych. Tam też oraz w RPA zwraca się jeszcze specjalną uwagę (właśnie) na branding, czyli na budowanie świadomości *marki*, więc niejako: na przedłużoną w czasie kreację wizerunku biblioteki.

W Chinach (kontynentalnych) biblioteczny marketing dopiero raczkuje, ale w przeszłości realizowano sporo akcji na rzecz powszechności czytania. Ciekawą kwestią natomiast, że ponoć we Francji trudno przekonać bibliotekarzy do marketingu - ale nie wiem, czy jest to opinia w pełni miarodajna.

W tomie iflowskim nie może nie być apologii stowarzyszeń bibliotekarskich. No więc przypomniano, że w 1998 r. w IFLA powstała sekcja „Management and marketing”, która inicjuje tematyczne konferencje oraz publikacje i jest też ustanowiona coroczna nagroda za najlepszy marketing biblioteczny. W USA, na całym obszarze kraju, ALA organizuje wielkie akcje, promujące biblioteki - np. „National Library Week” - oraz dostarcza instrukcje i piśmiennictwo, związane z promocją bibliotek, no i także jest tam nagroda dla biblioteki za działalność marketingową. W Anglii zaś, wspieranie konferencji na temat marketingu i promocyjnych kampanii bibliotecznych, jest udziałem LA oraz CILIP (Chartered Institute of Library and Information Professionals). Oczywiście Anglicy także przyznają nagrody marketingowo najlepszym bibliotekom i dużo (nadmiernie?) uwagi poświęcają brandingowi.

Panuje pogląd, że wiedza o marketingu, o Public Relations i o regułach promocji, powinna stanowić składnik programu kształcenia bibliotekarzy. W Anglii jest tak rzeczywiście od dłuższego czasu, podczas kiedy w USA nie jest to regułą. Bywa, że odrębnie charakteryzuje się tam zasady promocji, a osobno - Public Relations.

A już inna sprawa, że niektórym autorom marketing myli się ze sprawnym funkcjonowaniem biblioteki, albo z innowacyjnością. Otóż, mimo licznych związków, to nie jest to samo. Kiedyś lansowano tezę, że wszystko jest informacją, teraz ten i ów powiada, że wszystko jest marketingiem. Trzeba więc zachować umiar i rozsądek. Zwłaszcza, że (o czym w tomie ani słowa) marketing jest w pewnym stopniu manipulacyjną strategią postępowania.

Zrelacjonowałem tutaj to, co w tym tomie wydało mi się warte uwagi. Poza tym jednak jest tam sporo tekstów, których lektura nie wnosi nic. I z tego powodu nie oceniam tej publikacji zbyt wysoko.

KSIAŻKI OMÓWIONE

- [1] *Integrated print and digital resources in library collections*. Ed. Audrey Fenner (2006). Binghamton: The Haworth Information Press, 203 s. ISBN 0-7890-2834-4
- [2] *Metadata: a cataloger's primer*. Ed. Richard P. Smiraglia (2005). Binghamton: The Haworth Information Press, 303 s. ISBN 0-7890-2801-8 [****].
- [3] *Sowremennaja uniwersitietskaja biblioteka: modiernizacija, uprawnienije, kaczestwo* (2005). Moskwa: „Logos”, 126 s. ISBN 5-94010-397-9 [***].
- [4] *Marketing library and information services: international perspectives*. Ed. Dinesh K. Gupta, Christie Koontz, Angels Massimo, Rejean Savard (2006). München: K. G. Saur, 419 s. ISBN 3-598-11753-1 [**].

Jacek Wojciechowski
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytetu Jagiellońskiego

Tekst wpłynął do redakcji 11 czerwca 2006 r.

KRONIKA KRAJOWA I ZAGRANICZNA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2006 z. 3
PL ISSN 0033-202X

KRONIKA KRAJOWA

Z PRAC KRAJOWEJ RADY BIBLIOTECZNEJ

W dniu 30. 06. 2006 r. w BN odbyło się kolejne posiedzenie Krajowej Rady Bibliotecznej, na które zaproszono również przedstawicieli Konferencji Dyrektorów Wojewódzkich Bibliotek Publicznych i zespołu, który nadzoruje projekt 1. „Rozwój bibliotek oraz poprawa jakości i dostępności zbiorów”, realizowany w ramach programu operacyjnego MKiDN - „Promocja czytelnictwa”. Uczestników spotkania poinformowano o rozdysponowaniu dotacji na zakupy nowości wydawniczych dla bibliotek w 2006 r. i propozycjach zmian w zasadach ich podziału na 2007 r.

POWOŁANIE MINISTERIALNEGO ZESPOŁU DS. DYGITALIZACJI

Minister Kazimierz Michał Ujazdowski powołał w dn. 24. 04. 2006 r. Zespół ds. dygitalizacji, który ma działać w resorcie kultury i dziedzictwa narodowego jako organ pomocniczy, ułatwiający planowanie oraz koordynację procesów dygitalizacyjnych, a także udostępnianie zasobów dziedzictwa kulturowego i dorobku naukowego w Internecie. W dn. 29. 05. 2006 r. odbyło się posiedzenie inauguracyjne zespołu. W jego skład wchodzi przedstawiciele największych bibliotek naukowych oraz archiwów państwowych (12 osób), przewodniczącym tego gremium został Tomasz Makowski, zastępca dyr. ds. naukowych BN. Do zadań Zespołu należy m. in.: wypracowanie jednolitej strategii dygitalizacji bez względu na miejsce przechowywania obiektów oraz ich status prawny; określenie jednolitych wymagań dotyczących samego procesu dygitalizowania zbiorów, a następnie ich przechowywania i udostępniania; koordynacja działań bibliotek archiwów i muzeów w tym zakresie.

Na kolejnym posiedzeniu Zespołu w dn. 29. 06. 2006 r. w BN powołano cztery grupy robocze: ds. standardów metadanych w kolekcjach cyfrowych, ds. standardów technicznych i koncepcji długotrwałego przechowywania obiektów, ds. zasad wymiany informacji pomiędzy instytucjami o dygitalizowanych obiektach, ds. przygotowania założeń i zasad finansowania procesu dygitalizacji zbiorów.

UDZIAŁ BIBLIOTEK W WALCE Z ALIENACJĄ SPOŁECZNĄ

W dniach 5-6. 06. 2006 r. Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ zorganizował po raz dwunasty międzynarodową środowiskową konferencję naukową: „E-włączenie czy e-wyobcowanie? E-inicjatywy bibliotek, archiwów, muzeów i uczelni w walce z alienacją społeczną w Polsce i na świecie”. Obrady toczyły się podczas sesji plenerowej i paneli, w trakcie których mówiono m. in. o: roli bibliotek w integracji społeczeństw informacyjnych (na przykładzie Danii), w tym projektach realizowanych przez biblioteki szkolne

(doświadczenia węgierskie), zmianach w dostarczaniu literatury użytkownikom (Niemcy), usługach elektronicznych w edukacji (Włochy, Szwecja, Belgia, Polska). Wśród prezentowanych tematów znalazły się również problemy kształcenia użytkowników informacji elektronicznej, możliwości w tym zakresie dla osób niepełnosprawnych itd. W trakcie konferencji przeprowadzono wideokonferencję z Josephem A. Thompsonem jr. z biblioteki publicznej w Baltimore nt. „Biblioteczne usługi elektroniczne dla lokalnych społeczności”.

[Szczegółowe sprawozdanie, patrz s. 377 (red.)]

ELEKTRONICZNY TRANSFER WIEDZY

W dniu 29. 06. 2006 r. w Warszawie odbyła się konferencja „Elektroniczny transfer wiedzy - repozytoria wiedzy: problemy technologiczne, organizacyjne i prawne”. Było to jedenaste spotkanie z cyklu „Archiwizacja i dygitalizacja”. Obrady prowadził Henryk Höhender. W programie znalazły się następujące wystąpienia: *Informacja naukowo-techniczna jako transfer wiedzy i technologii w Polsce i w krajach Europy Środkowej* (Olaf Gajl, MEN); *Centralne archiwum artykułów naukowych i internetowy dostęp do publikacji polskich naukowców. Repozytorium dokumentów i prac naukowych* (Marek Niezgódka); *Rola czasopism naukowych w komunikacji naukowej i Od cyfrowych bibliotek do cyfrowych bibliotekarzy* (Marek Nahotko); *Schemat i format danych w bibliotekach cyfrowych* (Henryk Hollender). Spotkaniu towarzyszyły prezentacje - Łukasza Chmielińskiego o elektronicznym systemie antyplagiatowym i Macieja Dziubeckiego na temat oprogramowania wspierającego prace bibliotek (ALEPH Polska).

HISTORYCZNE KSIĘGOZBIORY KLASZTORNE

W dniach 31. 05-3. 06. 2006 r. w Katowicach odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa „Historyczne księgozbiory klasztorne. Stan i perspektywy badań”, pierwsza z zapoczątkowanego cyklu „Kultura umysłowa zakonów Europy Środkowowschodniej X-XXI wiek”. Organizatorami były: Oddział Katowicki Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego oraz Biblioteka Śląska w Katowicach, wspomagane przez kilka innych instytucji krajowych. Wśród gości zagranicznych znaleźli się przedstawiciele Czech, Litwy, Słowacji i Ukrainy. Wygłoszono ponad 50 referatów dotyczących losów bibliotek wielu zgromadzeń zakonnych, zabytków piśmiennictwa w nich przechowywanych, problemów ochrony i konserwacji cennych zasobów, a także ich dygitalizacji i udostępniania. Uczestnicy mieli okazję obejrzeć film Ivana Galanboša z Brna o konserwacji cennego antyfonarza z Bolonii oraz wystawę reprintów map z albumu *Cartographia Silesiae Superioris 1561-1946*, którego promocja odbyła się podczas konferencji. Interesującym dopełnieniem spotkania była wycieczka do austriackich bibliotek klasztornych w Sankt Florian i Melku oraz opactwa cysterskiego w czeskim Vyssim Brodzie. Przewidziany jest druk materiałów konferencyjnych.

STANDARDY I NORMY PRAWNE W BIBLIOTEKACH

W dniach 22-24. 06. 2006 r. niepaństwowe uczelnie warszawskie: Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania i Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Informatyczna zorganizowały VIII. Ogólnopolską Konferencję Bibliotek Szkół Wyższych Niepaństwowych zatytułowaną „Standardy i normy prawne w bibliotekach uczelnianych. Stan obecny i przyszłość”. Celem organizatorów był m. in.

przegląd sytuacji prawnej bibliotek uczelnianych, a także normalizacji bibliotecznej (ewidencja, katalogowanie, sprawozdawczość itp.). Duży nacisk położono na potrzebę wypracowania standardów służących do oceny efektywności pracy biblioteki, analizy jej funkcjonowania, badań poziomu satysfakcji czytelników. Kilka wystąpień dotyczyło metod zarządzania bibliotekami szkół wyższych, ze szczególnym uwzględnieniem możliwości mediów elektronicznych.

UŻYTKOWNICY BIBLIOTEK MEDYCZNYCH

W dniach 12-14. 06. 2006 r. Biblioteka Główna Akademii Medycznej w Lublinie zorganizowała w Kazimierzu Dolnym 25. Jubileuszową Konferencję Problemową Bibliotek Medycznych na temat „Kształcenie użytkowników informacji medycznej - koncepcje i doświadczenia”. Na początku obrad przedstawiono wyniki ankiety poświęconej kształceniu użytkowników polskich bibliotek medycznych (Ewa Turczyńska, Renata Birska). Tematykę kształcenia i rosnących potrzeb edukacyjnych użytkowników przedstawiono w różnych aspektach: nowych technologii, rozwoju Internetu, wpływu i znaczenia kwalifikacji zawodowych samych bibliotekarzy, efektywności wykorzystywania źródeł informacji naukowej (w tym medycznej). Przedstawiono również nowoczesne formy szkolenia stosowane w bibliotekach AM w Poznaniu, Gdańsku, Wrocławiu, w tym e-learning jako jedną z metod edukacji zarówno użytkowników, jak i bibliotekarzy oraz jako element promocji biblioteki. W trakcie konferencji odbyła się również Narada Dyrektorów Bibliotek Akademii Medycznych.

O LEPSZĄ JAKOŚĆ BIBLIOTEK PUBLICZNYCH

W dniach 11-12. 05. 2006 r. WBP w Krakowie zorganizowała konferencję dla dyrektorów wbp nt. „Jaka ma być dobra biblioteka publiczna?”. W programie znalazły się wystąpienia na temat badań efektywności bibliotek w świetle i jakości usług bibliotecznych, w tym bibliotek publicznych. Przedstawiono również propozycję karty okresowej oceny pracownika oraz przeprowadzono szkolenie dotyczące form promocji biblioteki.

WSPÓŁPRACA BIBLIOTEK POLSKI I NIEMIEC

W maju i czerwcu 2006 r. WiMBP w Rzeszowie wraz z PiMBP w Ropczycach wraz Kołem SBP Ziemi Strzyżowskiej realizowały wspólny projekt polsko-niemiecki pod hasłem „Razem w Europie - współpraca pomiędzy bibliotekami polskimi i niemieckimi oraz promocja kultury niemieckiej”. W ramach projektu polscy bibliotekarze mieli m. in. okazję zapoznać się z naukowymi i publicznymi placówkami bibliotecznymi w Dreźnie i Görlitz - ich zarządzaniem, finansami, sprawami personalnymi itp. WiMBP w Rzeszowie wydała informator o swojej działalności w języku niemieckim.

OTWARCIE KLINIKI PAPIERU BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ

W maju w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie zorganizowano wiele imprez poświęconych problematyce kwaśnego papieru. W dniu 8 maja uroczście otwarto Klinikę Papieru BJ, a w dniach 12-13 maja zorganizowano jej dni otwarte. W dniach 8-31 maja można było oglądać wystawę „STOP papyrolizie! Przeciwdziałanie degradacji kwaśnego papieru w Bibliotece Jagiellońskiej”. Wystawie i dniom otwartym towarzyszyły wykłady poświęcone zjawisku kwa-

śnego papieru i jego skutkom, a także stanowi zbiorów polskich bibliotek i archiwów.

JUBILEUSZE BIBLIOTEK

W dniach 25-26. 05. 2006 r. WBP w Olsztynie zorganizowała konferencję jubileuszową z okazji 55 lat swojej działalności. W programie znalazły się m. in. referaty nt. doświadczeń duńskich w wykorzystaniu nowoczesnych technologii w bibliotekach (Jan Madsen z Bornholmu), Artur Paszko mówił o hybrydyzacji usług bibliotek publicznych w Polsce (stan obecny, perspektywy i wyzwania). W dniu 30. 05. 2006 r. MBP w Tarnobrzegu obchodziła swoje sześćdziesięciolecie. Z tej okazji Bibliotece nadano imię Michała Marcza, długoletniego bibliotekarza biblioteki dzikowskiej Tarnowskich.

PLACÓWKA OSSOLINEUM WE LWOWIE

Na podstawie umowy zawartej w 2005 r. z dyrekcją Biblioteki Naukowej im. Wasyla Stefanyka Akademii Nauk Ukrainy we Lwowie, Wrocławski Zakład Narodowy im. Ossolińskich otworzy niedługo w dawnym pałacu Baworowskich we Lwowie (oddział Biblioteki Stefanyka) swoje biuro. W zamian strona polska wspomaga kosztowny remont pałacu, dowojennej siedziby bogatej biblioteki i zbioru dzieł sztuki zgromadzonych przez Baworowskich i udostępnionych publicznie w 1900 r. Zbiórkę funduszy w Polsce na renowację obiektu prowadziło Ossolineum. Dzięki hojnym sponsorom udało się zdobyć kwotę 560 000 zł. Stałe biuro Ossolineum we Lwowie będzie organizowało wystawy i spotkania poświęcone dwustronnym kontaktom polsko-ukraińskim.

NOWA SIEDZIBA BIBLIOTEKI SGGW

W dniu 7. 07. 2006 r. SGGW otworzyło nową siedzibę swojej biblioteki. Nosi ona imię prof. Władysława Grabskiego, co uświetnia tablica pamiątkowa i pomnik patrona przed budynkiem biblioteki przy ul. Nowoursynowskiej 161. Gmach Biblioteki ma ponad 4000 m², codziennie zostanie obsłużonych ok. 2000 czytelników. Znajdą się w nim sale wystawowe, muzeum uczelni, księgarnia, stanowiska z bezpłatnym dostępem do Internetu oraz „bibliotekomat” - urządzenie do wypożyczania książek z biblioteki przez całą dobę, bez pomocy bibliotekarza.

CENTRALNA BIBLIOTEKA ROLNICZA ZAGROŻONA

Oddanie do użytku nowego gmachu SGGW spowodowało, iż gmach CBR przy Krakowskim Przedmieściu znalazł chętnych do jego przejęcia. Zrodził się bowiem pomysł przeniesienia zbiorów Centralnej Biblioteki Rolniczej na Ursynów i połączenia ich z zasobami Biblioteki SGGW. Przeciwno tej idei protestują władze CBR oraz Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.

BIBLIOTEKA IMIENIA JANA NOWAKA-JEZIORAŃSKIEGO

Władze Warszawy zamierzają uhonorować Jana Nowaka-Jeziorańskiego biblioteką jego imienia. Powstanie ona w budynku przy ul. Czerniakowskiej 178a, w którym Kurier z Warszawy spędził ostatnie lata życia. Będzie to filia

biblioteki śródmiejskiej, na jej księgozbiór złoży się ponad 36 000 książek zebranych przez Jeziorańskiego. Radni Warszawy wyasygnowali z budżetu miasta kwoty na zakup lokalu i zatrudnienie pracowników.

IMPREZY TOWARZYSTWA BIBLIOFIŁÓW POLSKICH

Towarzystwo przygotowuje się do ważnych ogólnopolskich wydarzeń: III. Forum Bibliofilów Polskich w Kaliszu (listopad 2006 r.) oraz Ogólnopolskiego Zjazdu Bibliofilów w Kaliszu (wrzesień 2007 r.) - imprezy, która sięga swymi tradycjami okresu międzywojennego. W 2006 r. jubileusz osiemdziesięciolecia obchodzą: Towarzystwo Bibliofilów im. J. Lelewela w Toruniu i Lubelskie Towarzystwo Miłośników Książki. Ukazał się również prospekt wydawniczy nowego rocznika TBP „Akapit”, którego pierwszy tom wyjdzie drukiem w końcu 2006 r. Będzie zawierał artykuły problemowe, dyskusyjne, wspomnieniowe, kronikę wydarzeń itp.

Hanna Łaskarzewska
Biblioteka Narodowa

KRONIKA ZAGRANICZNA

KATALOGOWANIE RĘKOPISÓW ŚREDNIOWIECZNYCH

W dniach 24-26. 10. 2005 r. w bawarskiej Bibliotece państwowej odbyło się międzynarodowe kolokwium pt. „Katalogowanie rękopisów średniowiecznych w międzynarodowej perspektywie. To organizowane w cyklu 3-letnim spotkanie, wspierane przez niemiecką Wspólnotę Badawczą (DFG) zgromadziło ponad 150 bibliotekarzy i mediewistów zajmujących się rękopisami z 21 krajów. Spotkania te są prowadzone od lat sześćdziesiątych XX w. i są forum wymiany myśli między osobami uczestniczącymi w projektach zmierzających do stworzenia jednolitych przepisów katalogowania oraz ponadnarodowych baz danych. Program kolokwium, podzielony na 4 bloki tematyczne, obejmował 20 wystąpień. Cele i metody katalogowania z perspektywy różnych dyscyplin mediewistycznych to nazwa pierwszego bloku tematycznego, którego głównymi postaciami byli historycy mediewiści. Przedstawiciele bibliotek z Kopenhagi, Pragi, Wolfenbüttel i Oksfordu omówili w ramach drugiego bloku tematycznego przykłady tworzenia internetowych baz danych rękopisów średniowiecznych w swoich bibliotekach i związane z tym problemy. Doświadczenia bibliotek w pracy nad opracowaniem i tworzeniem baz danych iluminowanych rękopisów były przedmiotem trzeciego bloku tematycznego. Czwarty blok miał najszerszą i najbardziej specjalistyczną formułę. Monique Hulvey z Biblioteki Miejskiej w Lyonie omówiła badania proveniencyjne rękopisów znajdujących się w zbiorach tej biblioteki. Jean-Dirk Müller z instytutu filologii niemieckiej monachijskiego uniwersytetu przedstawił projekt DFG rekonstrukcji biblioteki humanisty z Augsburga, Konrada Peutingera. W imieniu gospodarzy imprezy Karl-Heinz Keller zapoznał uczestników kolokwium z osiągnięciami centrum katalogowania rękopisów w monachijskiej księżnicy, natomiast Dominique Stutzmann (Staatsbibliothek zu Berlin) z Piotrem Tylusem (Biblioteka Jagiellońska) zaprezentowali wyniki międzynarodowej współpracy tych dwóch

bibliotek na polu katalogowania średniowiecznych rękopisów. Uzupełnieniem kolokwium były warsztaty dla uczestników kolokwium z Europy Wschodniej w dniu 27. 10. 2005 r. w gościnnych murach bawarskiej biblioteki, podczas którego specjaliści z Budapesztu, Bratysławy, Sofii, Lubiany i Zagrzebia dzielili się swoimi doświadczeniami i problemami z pracy w działach opracowania średniowiecznych rękopisów. Spotkaniu towarzyszyła wystawa rękopisów ze zbiorów BSB. Abstrakty wykładów w formacie PDF są dostępne na stronie internetowej BSB, już teraz jednak osoby zainteresowane powinny rozważyć możliwość udziału w tej ważnej imprezie w 2008 r.

B. Wagner: *Handschriften In internationalen Perspektive. Internationales Kolloquium der Bayerischen Staatsbibliothek München, 24-26 X 2005.*

„Zentralblatt für Bibliothekswesen und Bibliographie" 2006
H. 2 s. 88-91; <http://www.bsmuenchen.de>

BOBCATSSS 2006

Kolejny, 14. Bobcatsss przeszedł do historii, ale wiele wskazuje, że było to spotkanie wyjątkowe i nadzwyczajne zarazem. W środku srogiej zimy, w dniach 30. 01-2. 02. 2006 r. w estońskim Tallinie miało miejsce kolejne sympozjum międzynarodowe, skupiające pod tym zawołaniem reprezentantów szkół bibliotekarskich z Europy i nie tylko. BOBCATSSS to forum, na którym w równoprawny sposób pracownicy i studenci szkół bibliotekarskich prezentują aktualne tematy badawcze, omawiają wyniki projektów badawczych prowadzonych we własnych instytutach, wymieniają poglądy na temat badań i nauczania oraz efektów kształcenia we własnych placówkach. Jak się wydaje cieszy się ono dużym powodzeniem, skoro co rok zjeżdża nań brać z całej Europy. Przypomnijmy w tym miejscu, że sympozja te, organizowane pod patronatem EUCLID (European Association for Library & Information Education & Research) zostały zapoczątkowane w 1992 r., a ich inicjatorami byli przedstawiciele Budapesztu, Oslo, Barcelony, Kopenhagi, Amsterdamu, Tampere, Stuttgartu, Szombathely i Sheffield - pierwsze litery nazw miast utworzyły akronim Bobcatsss.

Gospodarzem tegorocznego Bobcatsssu był Departament Studiów Informacyjnych Uniwersytetu w Tallinie, a współorganizatorem sympozjum, zgodnie z przyjętą formułą, była Królewska Szkoła Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej z Kopenhagi. W obradach wzięło udział ogółem 320 osób prawie z całej Europy, a także z USA i RPA. Bardzo bogaty i rozbudowany niezmierznie, zważywszy na krótki czas trwania zjazdu, został podzielony na 5 sesji tematycznych, 3 workshopy oraz prezentację posterów, łącznie 50 wystąpień. BOBCATSSS 2006 odbywał się pod mottem: „Informacja, innowacja, odpowiedzialność: informacja profesjonalna w społeczeństwie sieciowym". Wyobrażenie o różnorodności tematycznej dają same nazwy sekcji: Trwający profesjonalizm: odpowiedzialność profesji"; „Biblioteki publiczne w społeczeństwie sieciowym"; „Internacjonalizacja w kształceniu w sferze bibliotekoznawstwa i informacji naukowej "(workshop); „Zarządzanie dokumentami elektronicznymi"; „Rozwój serwisów bibliotecznych i informacyjnych: współpraca"; „Władza znaczenia obrazu". Pośród nich można było wyróżnić trzy główne tematy; służba informacyjna w społeczeństwie sieciowym; rozwój serwisów bibliotecznych i informacyjnych i rozwój zawodu bibliotekarza. Tematami szczegółowymi, które skupiły wyjątkowe zainteresowanie uczestników były: etyczne zagadnienia (godność profesjonalna; odpowiedzialność zawodowa; nauczanie etyki

informacyjnej); edukacja informacyjno-komunikacyjna, w krajach anglosaskich ujmowana terminem *information literacy*. Warto zaznaczyć w tym miejscu aktywny udział w symposium polskiej delegacji, reprezentowanej przez Kolo Naukowe Specjalistów informacji przy Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej przy UMK w Toruniu. W podsekcji „Zagadnienia etyczne”, Monika Katarzyna Halasz podzieliła się swoimi refleksjami nt. odpowiedzialności w profesji. Podczas sesji posterowej m. in. Ewelina Rybka i Paweł Marzec rozważali sposoby uporządkowania źródeł informacji w środowisku Internetu. Dokładne informacje o przebiegu konferencji oraz treść wykładów przynosi tom materiałów konferencyjnych *Information, Innovation, Responsibility: The Information Professional in the Network Society: proceedings of the 14th BOBCATSSS Symposium, 30. January -1. February 2006 in Tallin, Estonia I* Hrsg. Jane Kjertmann Jensen [u. a.]. - Kopenhagen: Royal School of Library and Information Science, 2006. - ISBN: 87-7415-294-7. Przegląd treści referatów znajdziemy na stronie internetowej czeskiego czasopisma elektronicznego „Ikaros”. Uzupełnijmy tę informację, iż w pełnym toku SA prowadzone przygotowania do BOBCATSSS 2007 w Pradze, w dniach 29-31 I 2007, którego mottem będzie Marketing serwisów informacyjnych, a głównymi problemami: human factor; zarządzanie marketingiem; technologie informacyjne. Więcej informacji znajdziemy na stronie internetowej Instytutu Studiów Informacyjnych i Bibliotekarstwa Uniwersytetu Karola w Pradze.

P. Hauke: *Talinn (Estland): Bobcatss Symposium 2006*. „Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie” 2006
H. 4 s. 283-284; <http://www.tlu.ee/konverents/2006bobcatss/>;
www.ikaros.cz/node/3221 [htt://uisk.ff.cuni.cz/](http://uisk.ff.cuni.cz/)

BIBLIOTEKI AKADEMICKIE W DOBIE ELEKTRONICZNEJ

W dniach 7-9. 02. 2006 r. w Bibliotece Uniwersyteckiej Bielefeld miała miejsce 8. międzynarodowa konferencja, jedna z największych tego typu konferencji w Europie, forum dla menedżerów bibliotek i innych zainteresowanych specjalistów informacji. Od 1992 r., co 2 lata uczestnicy dyskutują o aktualnych koncepcjach, strategiach, usługach oraz technologiach dla bibliotek naukowych. W ósmej konferencji, której temat przewodni brzmiał tyleż zachęcająco, co wyzywająco: „Biblioteka akademicka i służby informacyjne: nowe paradygmaty w erze elektronicznej” wzięło udział ok. 500 osób z 35 krajów świata, wielu wybitnych ekspertów z Niemiec i z zagranicy, m. in. Ronald Milne, dyrektor Oxford University Library Sernice, Michael A. Keller, dyrektor Stanford University Library oraz eksperci Google'a i Microsoftu. Trzeba nadmienić, że w konferencji wzięły udział również dwie osoby z Polski. W inauguracyjnym wykładzie Lenne Bradley (dyrektor wykonawczy British Library), biorąc za punkt wyjścia projekty dygitalizacji Google'a oraz nowe usługi Amazona, podzielił się z uczestnikami konferencji swymi przemyśleniami nt. konieczności przededefiniowania pojęcia biblioteki. Punktem ciężkości konferencji był temat usług informacyjnych WWW jako centralnej platformy wszystkich rodzajów służb informacyjnych - jakie to niesie konsekwencje dla bibliotek i bibliotekarzy, jaką rolę będzie odgrywać w przyszłości i jakie zmiany są w związku z tym wymagane? Wiele miejsca i uwagi zajęła podczas konferencji prezentacja projektów realizowanych dla i z bibliotekami, np. „Knowledge Exchange”, „Bibliotek 2007”; „customer intelligence”. Wpływ Internetu i WWW na warunki pracy studentów i naukowców były przedmiotem

wystąpien Arie Jongejana (Swets Information Service), Dirka Lewandowskiego (Uniwersytet w Dusseldorfie), Anuraya Acharya (Principal Engineer Google Inc). Konferencji towarzyszyły warsztaty, wystawa usług informacyjnych, wydawców, producentów oprogramowania bibliotecznego oraz cała seria demonstracji. Wszystkie wykłady w całości są dostępne online na stronie internetowej biblioteki uniwersyteckiej w Bielefeld.

A. Gastinger: *Auf der Suche nach dem eigenen Stärken.*
„Buch und Bibliothek” 2006

H. 5 s. 390 - 393; <http://conference.ub.uni-bielefeld.de/2006/docs>

EUROPEJSKA BIBLIOTEKA WIRTUALNA

Plan Komisji Europejskiej, utworzenia dostępu do kulturalnego dziedzictwa Europy uchwalony w 2003 r. podczas spotkania ekspertów państw członkowskich UE szybko się konkretyzuje. W ciągu 5 lat każdy, kto posiada połączenie do Internetu będzie miał poprzez Europejską Bibliotekę Wirtualną dostęp co najmniej do 6 min książek, dokumentów i dzieł kultury. Do wsparcia przedsięwzięć dygitalizacyjnych w Europie Komisja Europejska będzie promować stworzenie rozciągniętej na całą Europę sieci centrów dygitalizacji. Państwa członkowskie ze swej strony muszą wnieść swój wkład poprzez stworzenie podstaw do dygitalizacji. 2 marca 2006 r. KE przedstawiła wyniki rozległej ankiety (online) nt. tej inicjatywy, która rozpoczęła się 30. 10. 2005 r. Zebrano ogółem 225 opinii od bibliotek, archiwów i muzeów (26%), wydawców i właścicieli praw autorskich (19%) i szkół wyższych (14%). Inicjatywa spotkała się z pozytywnym przyjęciem. Dzięki konsultacjom udało się zdefiniować Europejską Bibliotekę wirtualną (EBW) - m. in. jej podstawą będzie wielojęzyczny dostęp do zasobów instytucji kulturalnych Europy. EBW opiera się na infrastrukturze projektu TEL (The European Library), który do tego czasu tworzył portal dostępu do katalogów kilku bibliotek europejskich, a jednocześnie oferował dostęp do szeregu zdigitalizowanych zasobów bibliotek uczestników projektu. Do końca 2006 r. biblioteki narodowe państw EU powinny włączyć się do współpracy w ramach EBW, następnie dołączą doń archiwa i muzea. Do 2008 r. 2 min książek, filmów, fotosów, rękopisów i innych dóbr kultury powinno być dostępnych poprzez EBW, do 2010 r. - ok. 6 min. EBW jest projektem w ramach Inicjatywy 2010, ogólnej strategii KE wspierania dygitalizacji w gospodarce. Istotnymi jej elementami są: dygitalizacja i dostępność online do kulturowego i naukowego dziedzictwa Europy.

<http://europa.eu.int/rapid/pressRelasesAction.do?Preference=IP/06/253>;
Europäische Union forciert Realisierung der Europäischen Digitalen Bibliothek als Gedächtnis Europas., „Buch und Bibliothek” 2006
H. 5 s. 358-359

WSPÓLNA CZESKO-SŁOWACKA BIBLIOTEKA ELEKTRONICZNA

Projekt „Wspólna czesko-słowacka biblioteka wirtualna” powstał w Słowacji w 2002 r. na mocy podpisanego przez parlamenty czeski i słowacki porozumienia o współpracy. Projekt ten nawiązywał do przedsięwzięcia realizowanego w parlamencie czeskim od 1998 r. W projekcie uczestniczą ze strony czeskiej: biblioteka parlamentarna, dział informatyczny kancelarii parlamentu, dział informatyczny kancelarii senatu; ze strony słowackiej - biblioteka parlamentarna (koordynator), archiwum parlamentarne oraz dział technologii informacyjnych kancelarii parlamentu słowackiego. Celem projektu było stwo-

rzenie oraz prowadzenie jednolitego systemu informatycznego o działaniach organów ustawodawczych obu państw od ich powstania w 1993 r., o działaniach wspólnych organów ustawodawczych Czechosłowacji w latach 1918-1992 oraz o działaniach czeskich i słowackich posłów w różnych organach ustawodawczych, poczynając od 1848 r. Zgodnie z podpisanym w 2002 r. porozumieniem, ma powstać biblioteka wirtualna zawierająca bieżące dokumenty parlamentarne, stenogramy spraw parlamentarnych od 1848 r. aż do czasów współczesnych. Dygitalizacją dokumentów mają się zająć firmy prywatne, w Słowacji NUPSESO, w Czechach ABBYY. Do dnia dzisiejszego został opracowany zbiór dokumentów parlamentu czechosłowackiego, następnie czeskiego i słowackiego z lat 1918-2006 r. Od 2002 r. do dzisiaj zdigitalizowano 520 tys. stron w formacie html i PDF. Dokumenty można wyszukiwać według formularza, zawierającego następujące pola poszukiwawcze: nazwa parlamentu; izba parlamentu; wybory, typ dokumentu, numer, przedział czasowy. Powstająca i rozwijająca się baza danych powinna i nas zainteresować z uwagi na wspólną historię (zabór austriacki, zatarg o Zaolzie 1918-1920, 1938), a także jako przykład wspólnego przedsięwzięcia państw, które kiedyś stanowiły wspólnotę państwową. Czy podobny projekt byłby np. możliwy ze strony parlamentu Polski i Litwy?

E. Malackova: *Spoločná cesko-slovenská digitálna knižnica*.

„Knižnica” 2005 c. Is. 20-21;

http://www.nrsr.sk/dk/o_dk.html; <http://www.nupseso.cz>

SPLQ W INTERNECIE

SPLQ, czyli Scandinavian Public Library Quarterly - to wspólne czasopismo anglojęzyczne bibliotekarzy fińskich, szwedzkich, duńskich i norweskich, którego celem jest informowanie o aktualnych tendencjach i strategiach w skandynawskich bibliotekach, zarazem pomyślane jako forum dla interesującego i konstruktywnego dialogu. Skandynawski kwartalnik dla bibliotek publicznych faktycznie po raz pierwszy został opublikowany w 1968 r. Czasopismo jest wydawane wspólnie przez organy zwierzchnie bibliotek publicznych w Finlandii, Norwegii, Szwecji i Danii. Każdy kraj biorący udział w tym projekcie jest gospodarzem czasopisma przez okres pięciu lat. Od stycznia 2002 r. biuro SPLQ jest umieszczone w duńskiej Bibliotece Narodowej (<http://www.bs.dk>) w Kopenhadze, a jego redaktorem jest Larsen Holmgaard Jonna. Celem redakcji jest mówienie o: historii bibliotek - nawet w słabo zaludnionych regionach, łączeniu bibliotek w sieć, przerzucaniu mostu pomiędzy wirtualną i prawdziwą biblioteką, interesującej architekturze bibliotek, o służbach informacji w demokratycznym świecie. Od niedawna SPLQ jest też dostępny elektronicznie i - jak deklaruje redakcja - jest otwarty na dyskusję, na pomysły, artykuły i komentarze. Zachęcamy zatem naszych bibliotekarzy i bibliotekoznawców władających językiem angielskim do lektury elektronicznej wersji tego czasopisma, tym samym do wzbogacenia swojej wiedzy nt. funkcjonowania bibliotek w krajach skandynawskich.

<http://www.splq.info/about/index.htm>

KONFERENCJE POD PATRONATEM FAIFE

Pod patronatem FAIFE (Free Access to Information and Freedom of Expression) miały miejsce na kontynencie afrykańskim dwa ważne spotkania. W dniach 27-30. 03. 2006 r. pod auspicjami UNECA (United Nations Econo-

mic Commission for Africa), Sekcji IFLA ds. Informacji rządowej i publikacji oficjalnych (GIOPS) oraz biura FAIFE odbyła się w etiopskiej Adis Abebie konferencja i seminarium pod hasłem: „Dostęp do informacji i wiedzy dla rozwoju”. Celem tego spotkania, drugiego po 11 latach seminarium afrykańskiego GIOPS (1994, Harare, Zimbabwe) była ocena przez bibliotekarzy, jak daleko zaawansowany jest kontynent afrykański w służbie bibliotek dla społeczeństwa. Większość prezentacji z konferencji i seminarium jest dostępna w języku angielskim na stronie internetowej UNECA. W konferencji i seminarium wzięło udział ponad 80 uczestników.

W dn. 10 VII 2006 r. w Dar es-Salam (Tanzania) odbyły się warsztaty FAIFE nt. wolności intelektualnej oraz społeczeństwa informacyjnego i wiedzy. Spotkanie to zaowocowało przyjęciem 12-punktowej deklaracji adresowanej do bibliotekarzy, w której wzywa się ich do większej aktywności w stosunku do użytkownika, wyszukiwania informacji, pozyskiwania środków dla biblioteki oraz wpływania na program kształcenia w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.

<http://www.uneca.org/disd/events/2006/wsis-library/main.html>;
http://www.ifla.org/faife/faife/SCECSAL_Workshop_Statement2006.htm

KONFERENCJA W DUŃSKIEJ BIBLIOTECIE NARODOWEJ

23. 01. 2006 r. Duńska Biblioteka Narodowa razem z Biblioteką Państwową i Uniwersytecką w Kopenhadze zorganizowała konferencję pod wieloznacznym, zgoła tajemniczym tytułem: „Globalny w lokalnym - integracja i biblioteka”. Celem konferencji było naświetlenie wielkiego potencjału duńskich bibliotek we włączaniu się w samorządowe i narodowe strategie i inicjatywy integracyjne. Konferencja zgromadziła ok. 150 uczestników: polityków, przedstawicieli administracji i dyrektorów bibliotek, urzędników ministerstw kultury, edukacji i kultury oraz organizacji wolontariuszy. Konferencja była podsumowaniem 3-letniego programu poświęconego roli bibliotek w integracji mniejszości etnicznych.

<http://www.bs.dk>

ENSIL (EUROPEAN NETWORK FOR SCHOOL LIBRARY AND INFORMATION LITERACY)

ENSIL to inicjatywa społeczna, która powstała w 1993 r. Inicjatorami byli bibliotekarze i bibliotekoznawcy zajmujący się problematyką bibliotek szkolnych z kilku krajów europejskich. Impulsem do zajęcia się bibliotekami szkolnymi na forum międzynarodowym było opublikowanie przez IFLA i UNESCO manifestu bibliotek szkolnych w 1999 r. W marcu 2003 r. reprezentanci stowarzyszeń nauczycieli i bibliotekarzy z 8 krajów europejskich (Austria, Włochy, Holandia, Norwegia, Portugalia, Rosja, Szwecja, Wielka Brytania) utworzyli nieformalną grupę ENSIL, która przyjęła tzw. Deklarację amsterdamską dotyczącą bibliotek szkolnych oraz edukacji informacyjno-komunikacyjnej (*information literacy*). W 2006 r. dołączyła do tego grona Polska. Z okazji Tygodnia Bibliotek w Polsce w przestrzeni cyfrowej wystartowała polska platforma ENSIL. Strona domowa ENSIL skończyła we wrześniu 2006 r. pierwszy rok istnienia. Warto tam zajrzeć, choćby po to, by przekonać się, że jest żywym źródłem informacji o narodowych i międzynarodowych inicjatywach na polu bibliotek szkolnych.

<http://wbad.typepad.com/ensil>; <http://www.ensil-online.pl>

ODBUDOWA BIBLIOTEK PUBLICZNYCH W NOWYM ORLEANIE

Nie tak dawno, w końcu sierpnia 2005 r. dzięki globalnej wiosce telewizyjnej byliśmy świadkami ogromu zniszczeń i tragedii ludzkich będących następstwem huraganu Katrina, który uderzył w Nowy Orlean, w konsekwencji, czego woda zalała ok. 80% jego powierzchni. Prawie półtora miliona mieszkańców Nowego Orleanu i okolic miasta opuściło swe domy, by schronić się przed potężnym huraganem. Kataklizm nie oszczędził również bibliotek, 8 z 12 filii centralnej biblioteki publicznej uległo całkowitej ruinie. Wszystkie 13 budynków zostało uszkodzonych; 8 z nich nie nadaje się do użytkowania: książki, meble, komputery, zupełnie zostały zniszczone. Całkowite straty, a zarazem potrzeby bibliotek są szacowane na 25-30 mln dolarów. Niemal równocześnie z odbudową Nowego Orleanu rozpoczęła się odbudowa New Orleans Public Library. W odbudowie bibliotek Nowego Orleanu uczestniczą biblioteki z całego USA, bowiem jej sfinansowanie przekracza możliwości miasta. Z pomocą przyszła też New Orleans Public Foundation Library, inicjując kampanię, na rzecz odbudowy i przywrócenia do życia bibliotek Nowego Orleanu. Od ofiarodawców przyjmowane są zarówno dary pieniężne, jak i rzeczowe (książki i dokumenty nieksiążkowe).

http://www.thevillager.com/villager_143/readitandweep.html;

<http://www.nutrias.org>

Zdzisław Gębołyś
Uniwersytet Śląski

Tekst wpłynął do redakcji 25 sierpnia 2006 r.

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” uprzejmie prosi autorów o przestrzeganie przedstawionych poniżej zasad przygotowania i przysyłania materiałów do publikacji.

Teksty powinny być napisane w programie WORD w formacie RTF. Artykuł nie powinien przekraczać 36 000 znaków, a recenzja, sprawozdanie itp. - 14 000 znaków. Teksty należy nadsyłać w formie elektronicznej na adres e-mail redakcji: **przegląd. biblioteczny. iinsb@uw.edu.pl**, ewentualnie na dyskietce lub płycie CD-ROM wraz z jednym egzemplarzem wydruku na adres: **Redakcja Przeglądu Bibliotecznego, Wydawnictwo SBP, 00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7.**

Do każdego artykułu należy dołączyć streszczenie autorskie w języku polskim o objętości ok. 100 wyrazów (ok. 1000 znaków) oraz przekład tytułu artykułu i streszczenia na język angielski.

Teksty artykułów są recenzowane zgodnie z zasadami obowiązującymi w czasopiśmie naukowych. Autorzy artykułów proszeni są o przygotowanie odrębnej strony tytułowej, zawierającej tytuł artykułu, nazwisko autora oraz adres do korespondencji i e-mail. Na pierwszej stronie artykułu powinien być umieszczony jedynie tytuł. Zapewnienie anonimowości tekstów przekazywanych do recenzji wymaga, aby w tekście artykułu nie była umieszczona żadna informacja umożliwiająca identyfikację autora. Podstawowymi kryteriami akceptacji artykułu do druku w „Przeglądzie Bibliotecznym” są: zgodność tematu z profilem czasopisma, wartość merytoryczna tekstu, jego organizacja logiczna i forma językowa. O przyjęciu tekstu do publikacji autorzy informowani są w ciągu 6-10 tygodni od otrzymania go przez redakcję.

Tekst artykułu powinien być podzielony na nienumerowane podrozdziały zaopatrzone w tytuły. W pierwszej części zaleca się umieścić informacje wprowadzające w problematykę prezentowaną w artykule. W części ostatniej - wnioski końcowe i podsumowanie przedstawionych rozważań.

Tytuły czasopism, wystaw, konferencji, programów itp. powinny być zapisane w cudzysłowie; tytuły publikacji (książek, artykułów itp.) należy wyróżnić kursywą.

Materiały ilustracyjne (tabele, wykresy itp.) powinny być przygotowane na osobnych ponumerowanych stronach, z zaznaczeniem ich miejsca w tekście; wszystkie ilustracje powinny mieć własną numerację oraz tytuły.

Przypisy powinny być umieszczone na dole strony i ponumerowane liczbami arabskimi; zaleca się ograniczenie liczby przypisów do niezbędnego minimum.

Przypisy bibliograficzne zastępuje się odesłaniem do bibliografii załącznikowej; odesłanie w tekście umieszcza się w nawiasie okrągłym wg poniższych zasad.

Ogólne powołania na literaturę w tekście należy podawać w formie:

- odesłanie do jednego dzieła: (Kowalski, 1990) lub *{Biblioteki..., 1976}*;
- odesłanie do kilku dzieł: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) lub *{Biblioteki..., 1976; Jankowska i Majewski, 2004}*.

Odwolania do określonych stron cytowanych tekstów należy podawać w formie: (Iyer, 1995, p. 15) albo (Taradejna i Taradejna, 2004, s. 231-233) albo (Zybert, red., 2004, s. 18).

Opisy bibliograficzne wykorzystanych źródeł należy umieścić na końcu tekstu w bibliografii załącznikowej w układzie alfabetycznym autorów. Prace zbiorowe należy umieszczać pod nazwiskiem redaktora. Jeśli brak w źródle nazwy autora lub redaktora pracy zbiorowej, na pierwszym miejscu umieszcza się tytuł. W opisach dzieł wydanych za granicą obowiązuje pisownia stron, numerów, skrótów w języku tekstu (np. „W” w języku polskim = „In” w języku angielskim, „s.” w języku polskim = „p.” w języku angielskim). Opisy prac tego samego autora powinny być uporządkowane chronologicznie, a w każdym z nich należy powtórzyć nazwisko i imię (imiona) autora. Prace tego samego autora opublikowane w tym samym roku należy oznaczać wg zasady: Dembowska, Maria (1976a) Dembowska, Maria (1976b)...., itd. Przykłady opisów bibliograficznych przedstawiono poniżej.

Książka jednego lub kilku autorów

- Dembowska, Maria (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa: IINTE, 230 s.
- Iyer, Hamalata (1995). *Classificatory structures, concepts, relations and representation*. Frankfurt/Main: Indeks Verlag, 229 p.
- Taradejna, Małgorzata; Taradejna, Ryszard (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek, 372 s.

Praca zbiorowa

- Biblioteki publiczne województwa toruńskiego: informator*. (1976). Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika, 17 [k.]
- Burgess, Robert G., ed. (1993). *The research process in educational settings: ten case studies*. London: Falmer Press, 177 p.
- Zybert, Elżbieta B., red. (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP, 246 s.

Artykuł w czasopiśmie

- Augustyniak, Anna (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2, s. 3-21.
- Dervin, Brenda; Nilan, Michael (1986). Information Needs. *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 21, pp. 3-31.

Artykuł w pracy zbiorowej

- Gawrysiak, Piotr (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne*. Materiały konferencyjne pod red. Cz. Daniłowicza. Wrocław: Oficyna Politechniki Wrocławskiej, s. 59-69.
- Hartley, Joellen T.; Harker, Judith O.; Walsh, David A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In: *Aging in the 1980's: Psychological issues*. Ed. by L. W. Poon. Washington, DC: American Psychological Association, pp. 239-252.

Artykuł w czasopiśmie elektronicznym

- Berners-Lee, Tim; Hendler, James; Lassila, Ora (2001). The Semantic Web. *Scientific American* [online], May; [dostęp: 30. 06. 2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.sciam.com/article.cfm?articleID=00048144-1OD2-1C70-84A9809EC588EF21>>
- Frederickson, B. L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment* [online], vol. 3; [dostęp: 11. 12. 2001]. Dostępny w World Wide Web: <<http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030001a.html>>
- Głapa, Janusz (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 11 (40); [dostęp: 11. 03. 2003]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/glapa.php>>

Dokument z witryny instytucji, organizacji lub osoby prywatnej

- American Psychological Association. (1995). *APA public policy action alert: Legislation would affect grant recipients* [online]; [dostęp: 25. 01. 1996]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.apa.org/ppo/istook.html>>
- Chou, Luyen; McClintock, Robbie; Moretti, Frank; Nix, Don. H. (1993). *Technology and education; Choosing pasts and imagining educational futures* [online]. Columbia University, Institute for Learning Technologies; [dostęp: 25. 11. 1996]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwinel.html>>
- MENiS. (2004). *PISA 2003 - Informacja przygotowana przez OECD* [online]. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu; [dostęp: 14. 12. 2004]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.men.waw.pl/wspolpraca/biezace/pisa_oecd.php>
- Smith, Brian (2004). *Ontology and information systems* [online]. The Buffalo University, Department of Philosophy; [dostęp: 30. 06. 2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>>
- US NLM. (2004). *Unified Medical Language System* [online]. US National Library of Medicine. National Institutes of Health; [dostęp: 30. 06. 2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.nlm.nih.gov/research/umls/umlsmain.html>>

Po przyjęciu artykułu do druku autorzy proszeni są o przesłanie swojej fotografii (elektronicznie w formie zeskanowanej z rozdzielczością minimum 600 dpi i zachowanej w formacie TIF lub pocztą w formie odbitki o dobrej jakości), danych potrzebnych do oświadczenia podatkowego oraz krótkiej informacji biograficznej (do 70 słów), która powinna zawierać następujące elementy: tytuł / stopień naukowy lub zawodowy autora, aktualne miejsce pracy i zajmowane stanowisko; specjalności naukowe lub zawodowe, najważniejsze publikacje (maks. 3).

„Przegląd Biblioteczny” drukuje materiały oryginalne i tylko takie, których autor nie zamierza opublikować w innych czasopismach. Redakcja zastrzega sobie prawo skracania tekstów oraz wprowadzania zmian w uzgodnieniu z autorem. Redakcja nie zwraca przesłanych materiałów.

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

W a r u n k i p r e n u m e r a t y

Zamówienia na „Przegląd Biblioteczny” prosimy kierować na adres:

Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7
tel.: (+48 22) 827-52-96
e-mail: wyd. sbp-portal@wp. pl
Dział Sprzedaży - e-mail: sprzedaż_sbp@wp. pl

Konto SBP: Millennium 70 1160 2202 0000 0000 2814 5355

„Przegląd Biblioteczny” można otrzymywać:

- składając zamówienie na piśmie na dowolny okres lub na poszczególne zeszyty zarówno archiwalne, jak i bieżące; odbiorca wnosi wówczas opłatę po otrzymaniu przesyłki (zeszytu) wraz z rachunkiem;
- wysyłając zamówienie i opłacając roczną prenumeratę na wyżej podane konto do końca marca roku objętego prenumeratą; po tym terminie opłacenie rocznej prenumeraty nie będzie możliwe;
- za gotówkę bezpośrednio w Dziale Sprzedaży Wydawnictwa SBP;

Ponadto sprzedaż zeszytów bieżących prowadzą: „KOLPORTER” S. A. (02-255 Warszawa ul. Krakowiaków 66/78); GARMOND PRESS S. A. (01-106 Warszawa ul. Nakielska 3); Księgarnia Wysyłkowa „LEXICON” (03-599 Warszawa ul. Kielecka 16 m. 4); Księgarnia „Skarbnica”. Anna Włodarczyk (31-929 Kraków oś. Centrum C bl. 1); Czasopisma Polskie PRESS (08-110 Siedlce ul. Poznańska 4); „Kapitałka” Poznańska Księgarnia Naukowa Piotr Ślęzak (61-725 Poznań ul. Mielżyńskiego 27/29); Dom Handlowy Nauki Sp. z o. o. Księgarnia Wysyłkowa (02-352 Warszawa ul. Szczęśliwicka 2); INMEDIO Sp. z o. o. (90-446 Łódź al. Kościuszki 132); „RUCH” S. A. Oddział Warszawa (00-728 Warszawa ul. Kierbedzia 8/10) i regionalne oddziały „RUCH” S. A.

Cena prenumeraty na 2006 r. - 130 zł